

Tiba Zoltán Gábor

**Az élelmiszersegélyek változó környezeté és
élelmezésbiztonsági hatásának mérése**

Világgazdaságtan Tanszék

Témavezető: Dr. Surányi Sándor

Bíráló bizottság névsora:

© Tiba Zoltán Gábor

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK PH.D. PROGRAM

AZ ÉLELMISZERSEGÉLYEK VÁLTOZÓ KÖRNYEZETE
ÉS ÉLELMEZÉSBIZTONSÁGI HATÁSÁNAK MÉRÉSE

PH.D. ÉRTEKEZÉS

TIBA ZOLTÁN GÁBOR

Budapest, 2006.

Tartalomjegyzék

Bevezetés. A doktori értekezés előzményei, célja és a témaválasztás indoklása	9
1. Az élelmiszer segély programok változó szerepe a 21. század elején	17
1.1. A változó környezet hatása az ENSZ Világélelmezési Programra	20
2. Élelmiszersegély és élelmezési biztonság: koncepció és mérés	23
2.1. Az élelmiszersegély meghatározása	23
2.2. Az élelmezési biztonság koncepciója és fejlődése	26
2.2.1. Az élelmezési biztonság mérése	28
3. A mérés statisztikai háttere és elméleti alapjai	33
3.1. Az INTERFAIS adatbázis tartalma	33
3.2. A WFP jelenlegi mérési és jelentési rendszere	37
3.3. Az adatbázis átstrukturálásának elméleti keretei.....	39
4. Az index tervezése	43
4.1. Az összetett indexek képzésének empirikus és módszertani problémái.....	43
4.2. Elméleti problémák.....	47
4.2.1. Feltételek a segély beszerzésének módjáról (DT / LP változók).....	47
4.2.2. Feltételek a segély adományozásának feltételéről (G / L változók)	51
4.2.3 Feltételek a segély piaci eladásáról (<i>Market sales</i> változó)	52
4.2.4 Feltételek a segélyprogram időzítéséről.....	54
4.2.5 Összefüggés az élelmiszersegély nyújtásának feltételei és az élelmezési biztonság koncepciója között	57
4.3. Módszertani problémák.....	58
4.3.1. Belső mérési rendszer a részindexeken belül – küszöbértékek definiálása	59
4.3.2. Külső mérési rendszer a részmutatók között	64
5. Az index felhasználása	70
5.1. Bevezetés.....	70
5.2. Az segélyprogramok értékelése az összetett mutató alapján	71
5.3. Az segélyprogramok értékelése a részmutatók alapján	74
5.3.1. A segélyprogramok beszerzésének módja	74
5.3.2. A segélyprogramok feltétele.....	76
5.3.3. A segélyprogramok eladása.....	77
5.3.4. A segélyproge időzítése	79
5.4. Az segélyprogramok értékelése egyéb szempontok alapján.....	81
5.4.1. A segélyprogramok hatékonysága a donor országok szempontjából	81
5.4.2. A segélyprogramok hatékonysága a fogadó országok szempontjából.....	86
5.4.3. A segélyprogramok hatékonysága a programtípusok szempontjából.....	90
5.4.4. A segélyprogramok hatékonysága programtípusok és földrajzi régiók szerint.....	96
5.5. A segélyprogramok kapcsolata az egyéb gazdasági és társadalmi mutatókkal	102
5.6. Következtetések.....	104
6. A dolgozat főbb tudományos megállapításai, eredményei.....	105
5.7. Táblázatok és grafikonok az 5. Fejezethez	113
Függelék	160
Irodalomjegyzék	161

Táblázatok jegyzéke

1.1. Táblázat. A Világélelmezési Program változó támogatási rendszere, 1991-2001.	21
2.1. Táblázat. A krónikusan alultáplált lakosság százaléka a FAO és a WHO szerint.	32
3.1. Táblázat. Az aktuális változók kiválasztása.....	39
4.1. Táblázat. Az országok felosztása egy főre jutó jövedelem alapján.....	61
4.2. Táblázat. Lehetséges küszöbértékek az országok kategorizálására, jövedelem alján.....	62
4.3. Táblázat. Korreláció analízis három lehetőség között.....	63
4.4. Táblázat. Külső mérési technikák a részindexek között.....	67
5.1. Táblázat. A végrehajtott segélyprogramok száma az összetett mutató egyes értékei mellett.....	114
5.2. Táblázat. A segélyprogramok számának intervallumokba sorolása hatékonyságuk szempontjából.....	115
5.3. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a szétosztott segély mennyisége alján, az összetett mutató egyes értékei mellett.....	116
5.4. Táblázat. A segélyprogramok által kiszállított mennyiségek intervallumokba sorolása a programok hatékonysága szempontjából.....	117
5.5. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a segély beszerzésének módja szerint (1. részindex).....	117
5.6. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a segély beszerzésének módja szerint (1. részindex).....	118
5.7. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program feltétele szerint (2. részindex).....	119
5.8. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program feltétele szerint (2. részindex), 1995-2004.....	120
5.9. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program piaci eladása szerint (3. részindex), 1995-2004.....	121
5.10. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program piaci eladása szerint (3. részindex).....	122
5.11. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program időzítése szerint (4. részindex).....	123
5.12. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program időzítése szerint (4. részindex), 1995-2004.....	124
5.13. Táblázat. A tíz legjelentősebb donor ország által nyújtott segélyek mennyisége és kumulatív megoszlása.....	125
5.14. Táblázat. Az első tíz donor ország rangsora az általuk finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága szerint.....	126
5.15. Táblázat. A tíz legjelentősebb donor ország által nyújtott szegélyek hatékonysága az összetett mutatószám szerint, 1995-2004.....	127
5.16. Táblázat. A tíz legnagyobb donor ország rangsora az egyes részmutatók átlaga szerint, 1995-2004.....	128
5.17. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a segélyek beszerzésének módja szerint (1. részindex).....	128
5.18. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a program feltétele szerint (2. részindex).....	129

5.19. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a segély eladása szerint (3. részindex).....	129
5.20. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a program időzítése szerint (4. részindex).....	130
5.21. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása az összetett mutatószám szerint az egyes földrajzi régiók között.	130
5.22. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély beszerzésének módja (1. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között	131
5.23. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély adományozásának feltétele (2. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között	131
5.24. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély eladásának körülményei (3. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között	131
5.25. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély időzítése (4. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között	132
5.26. Táblázat. Az összevont mutató megoszlása segélytípusok szerint.....	132
5.27. Táblázat. Az első részmutató megoszlása segélytípusok szerint	132
5.28. Táblázat. A második részmutató megoszlása segélytípusok szerint	132
5.29. Táblázat. A harmadik részmutató megoszlása segélytípusok szerint.....	133
5.30. Táblázat. A negyedik részmutató megoszlása segélytípusok szerint.	133
5.31. Táblázat. A szükségállapotok során nyújtott segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.	133
5.32. Táblázat. A program-segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.....	134
5.33. Táblázat. A projekt segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.	134
5.34. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek beszerzésének módja (első részindex) szempontjából.....	135
5.35. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek adományozásának feltétele (második részindex) szempontjából.....	136
5.36. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek eladása (harmadik részindex) szempontjából.....	137
5.37. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek időzítése (negyedik részindex) szempontjából.....	138
5.38. Táblázat. Az segély hatékonyságát mérő mutató korrelációja egyéb közgazdasági mutatókkal	139

Ábrák jegyzéke

2.1. Ábra. Az élelmiszersegély meghatározása.....	26
2.2. Ábra: A FAO éhezés – modell.	30
3.1. Ábra. Adomány és koncesszionális tranzakciók a segélyekben.	34
3.2. Ábra. Szétosztott és eladott élelmiszersegélyek aránya.....	35
3.3. Ábra. Élelmiszersegélyek árutípus szerint.	35
3.4. Ábra. Az élelmiszersegélyek főbb csatornái.	37
3.5. Ábra: Az INTERFAIS adatbázis komplex többváltozós elemzése.....	38
3.6. Ábra. Az élelmezési biztonság és élelmiszersegély koncepcióinak összekötése.	42
4.1. Ábra. A segély hatékonysága a segély beszerzésének módja szerint.	49
4.2. Ábra. A segély hatékonysága feltétel szerint.	52
4.3. Ábra. A segély hatékonysága piaci eladás szerint.....	53
4.4. Ábra. A segély hatékonysága időzítés szerint.....	55
4.5. Ábra. Az élelmiszersegély – élelmezési biztonság összetett index.....	58
4.6. Ábra. Az időzítési kritérium: 12 hónap megoszlása az aratás viszonylatában.	64
5.1. Ábra. A segélyprogramok abszolút száma a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.	140
5.2. Ábra. A segélyprogramok számának relatív megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.....	140
5.3. Ábra. A segélyprogramok keretében kiszállított élelmiszer mennyiség megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.	141
5.4. Ábra. A segélyprogramok keretében kiszállított élelmiszer mennyiség relatív megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.....	141
5.5. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a beszerzés módja szerint, 1995-2004	142
5.6. Ábra. A segélyprogramok során szétosztott élelmiszer mennyiségének megoszlása a beszerzés módja szerint, 1995-2004.....	142
5.7. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a segélynyújtás feltétele szerint.	143
5.8. Ábra. A segélyprogramok során szétosztott élelmiszer mennyiségének megoszlása a segélynyújtás feltétele szerint	143
5.9. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a segélyek piaci eladása szerint.	144
5.10. Ábra. A segélyprogramok során szétosztott élelmiszer mennyiségének megoszlása a a segélyek piaci eladása szerint.....	144
5.11. Ábra. Az időzítési kritérium a segélyprogramok száma alapján.....	145
5.12. Ábra. Az időzítési kritérium a segélyek mennyisége alapján	145
5.13. Ábra. Az első öt donor ország által finanszírozott segélyprogramok hatékonysága az összevont mutató alapján, 1995-2004	146
5.14. Ábra. Az második öt donor ország által finanszírozott segélyprogramok hatékonysága az összevont mutató alapján, 1995-2004.	146
5.15. Ábra. Az első részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002.....	147
5.16. Ábra. A második részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002.....	147
5.17. Ábra. A harmadik részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002.....	148
5.18. Ábra. A negyedik részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002.....	148

5.19. Ábra. Az összetett index megoszlása földrajzi régióként	149
5.20. Ábra. A a segély beszerzésének módjának (első részmutató) megoszlása földrajzi régióként.....	149
5.21. Ábra. A a segélynyújtás feltételének (második részmutató) megoszlása földrajzi régióként.....	150
5.22. Ábra. A a segélyek piaci eladásának (harmadik részmutató) megoszlása földrajzi régióként.....	150
5.23. Ábra. A a segélyek időzítésének (negyedik részmutató) megoszlása földrajzi régióként.....	151
5.24. Ábra. Az összevont mutató megoszlása segélytípusok szerint	151
5.25. Ábra. Az első részmutató megoszlása segélytípusok szerint.....	152
5.26. Ábra. A második részmutató megoszlása segélytípusok szerint.....	152
5.27. Ábra. A harmadik részmutató megoszlása segélytípusok szerint	153
5.28. Ábra. A negyedik részmutató megoszlása segélytípusok szerint.....	153
5.29. Ábra. A szükségállapotok során nyújtott segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.....	154
5.30. Ábra. A program-segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint	154
5.31. Ábra. A projekt segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.....	155
5.32. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek beszerzésének módja (első részindex) szempontjából.....	156
5.33. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek adományozásának feltétele (második részindex) szempontjából.....	157
5.34. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek eladása (harmadik részindex) szempontjából.....	158
5.35. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek időzítése (negyedik részindex) szempontjából.	159

Bevezetés. A doktori értekezés előzményei, célja és a témaválasztás indoklása

Az elmúlt évtizedek során a technikai fejlődés, a globalizáció és a fejlett országokban végbemenő makrogazdasági növekedés egyre nagyobb méreteket öltöttek. Az emberiségnek ma már olyan eszközökhöz van hozzáférése, mely történelmünk során egyetlen korszakban sem adatott meg. A közlekedés, a telekommunikáció, vagy a természet- és társadalomtudományok fejlődése tökéletes példák arra, hogy a ma élő ember lehetőségei szinte korlátlan szintre jutottak el.

Mindezek ellenére azonban továbbra is fennáll a világnak az a talán legnagyobb ellentmondása, miszerint a világnépesség túlnyomó többsége ma is abszolút szegénységben, nyomorban és éhezésben él. És talán hasonló súlyosságú paradoxnak tekinthető az is, hogy mára mindez már szinte elfogadott ténynek minősül, olyan állapotnak és folyamatnak, melyet megfordítani, vagy amelyen akár kismértékben is változtatni gyakorlatilag lehetetlen. Minden bizonnyal sokan érvelnének amellett, hogy igenis számos pozitív változás is történt, de a fejlődő világ nyomora, illetve az egyre tágabb szakadék a két világrész között olyan tények, melyet senki sem vonhat kétségbe. Mindehhez hozzá kell ugyanakkor azt is tenni, hogy ezek a folyamatok egy olyan világrendben történnek, mely nem szűkölködik segély- és fejlesztési politikákban, de olyan nemzetközi segélyszervezetekben sem, melyek alapvető célul tűzik ki a „szegénység és az éhezés megállítását” (ENSZ Világélelmészési Program, 1995).

Akadémikus vitákhoz vezetne annak az elméleti kérdésnek a vizsgálata, vajon a szegénységet és az éhezést milyen mértékben lehet „kezelni” vagy esetleg megszüntetni segélyprogramokkal és hatékony segélypolitikák tervezésével. Kétségtelen, hogy a rendszer hiányosságai *szerkezeti* hiányosságok, melynek összetevői és mozgató elemei bizonyos érdekcsoportok gazdasági, politikai és egyéb érdekei lehetnek. Lényeges átütő változás tehát minden bizonnyal csak ezeknek a mozgató rúgóknak a módosításával illetve gyökeres megváltoztatásával lehetne elérhető, melyet a korábbi „híres” reformpolitikák nyilvános kudarca is mutat. Ide sorolhatjuk például az Új Nemzetközi Világgazdasági Rend (*New International*

Economic Order) programjának hatékonytalanságát, vagy az 1974-es Világélelmezési Konferencia (*World Food Conference*) által kitűzött, a világéhezés megállítását előíró programterv kudarcát.

Ennek ellenére akkor sem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a világban évente sok milliárd dollárnyi segély áramlik a legszegényebb országokba, melynek mindenképpen *kell* hogy valamiféle pozitív hatása legyen. A kérdés talán nem is feltétlenül az hogy mennyi segély áramlik abszolút értékben, sokkal inkább az, hogy *milyen hatékonysággal* sikerül ezeket a segélyprogramokat végrehajtani, vagyis miképpen lehet azt biztosítani hogy az elért jóléti hatás maximális legyen.

Ha a szegénység és a nyomor legalját, legfájdalmasabb és talán leginkább megbotránkoztató oldalát próbáljuk meghatározni, talán senki nem vonná kétségbe azt az állítást, hogy a világ és az emberiség *éhezésére* kell koncentrálnunk. Minden bizonnyal nem férhet ahhoz semmiféle kétség, hogy az az ember aki éhez, akinek nem adatik meg az a minimális „jólét” hogy életének minden napján elégséges élelmiszerhez jusson, a legalapvetőbb emberi jogtól van megfosztva. Másrészt pedig, az ezzel a problémával való küzdelemnek a legközvetlenebb és legegységesebb eszköze csak az a segélyforma lehet, mely közvetlen az éhezés ellen irányul: az élelmiszersegély.

A világban évente átlagosan 10-15 millió tonna élelmiszersegélyt szállítanak, mely ugyan a világban éhező lakosság körülbelül 800 milliós számával leosztva önmagában nem tűnik hatalmas mennyiségnek (ez körülbelül 1 – 1.5 kg élelmiszert jelent havonta egyénenként), mégis már egy olyan mennyiségnek tekinthető, amelytől éppen elvárható lehet valamiféle változás, akár egy pozitív trend elindítása is az éhezés megállítása felé. Az élelmiszersegélyek esetében is tehát elsősorban nem az abszolút mennyiség a kérdéses (bár természetesen ez is egy igen fontos tényező), hanem a segélyek végrehajtásának *minősége*, annak körülményei, illetve a segélyprogramok tervezésének és kivitelezésének legmegfelelőbb módjának megválasztása.

A doktori disszertációm elsődleges célja a következő elméleti kérdések átfogó vizsgálata: melyek azok a tényezők amelyek meghatározzák az élelmiszersegély programok hatékonyságát, milyen mértékben vehetők figyelembe ezek a tényezők a segélyprogramok tervezése és végrehajtása során,

illetve mindezeket alapul véve hogyan és milyen módon növelhető egy adott segélyprogram hatékonysága?

Az adott kutatási kérdést azonban szükséges beleágyazni egyrészt azokba a történelmi folyamatokba, melyek az élelmiszersegély programok végrehajtásának körülményeit nagymértékben megváltoztatták az elmúlt évek (illetve évtizedek) során, másrészt pedig figyelemmel kell kísérni a segélyprogramokat tárgyaló elméleti irodalom vitáit és feltárt összefüggéseit.

Az elmúlt másfél évtized a világtörténelemben kétség kívül egy új korszakot nyitott. A bipoláris rendszer megszűnésével jelentős gazdasági, társadalmi, politikai és ideológiai változások történtek, melyek a világpolitika és világgazdaság működését is nagymértékben megváltoztatták. Ezek a változások éreztették hatásukat a Harmadik Világ részére nyújtott élelmiszersegélyek adományozásának körülményeiben és feltételeiben is.

Az első olyan trend, amely meghatározza a nemzetközi élelmiszersegélyek adományozásának körülményeit, az egyre gyorsuló és nagyobb méreteket öltő mezőgazdasági liberalizáció gazdaságpolitikája. Egy olyan nemzetközi mezőgazdasági rendszerben ugyanis amely a piac szabályainak, a kereslet – kínálat változásainak, valamint az árak alakulásának van kitéve, illetve ezen tényezők határozzák meg működését, fokozatosan eltűnnek a felhalmozott agrárkészletek, melyek a kezdetektől az élelmiszersegélyek „motorját” jelentették. Egyúttal nehezebbé is válik a segélyprogramok „megindoklása” egy piaci alapokon működő mezőgazdasági rendszerben, hiszen közgazdasági szempontból az élelmiszersegély nem más mint egy gazdaságpolitikai intervenció, mely akár egy burkolt exportszubvenióként is felfogható. A mezőgazdasági rendszer bármiféle támogatása, szubvencionálása, akár explicite vagy akár burkoltan is, a liberalizált gazdasági rendszer szöges ellentéte. Ezáltal a huszonegyedik század elején megkérdőjeleződik az élelmiszersegélyek jövője és relevanciája, és a szakirodalomban sincs egyetértés az élelmiszersegélyek jövőjét illetően.

Az érem másik oldalán azonban megfigyelhető, hogy az élelmiszersegélyek iránti igény exponenciálisan emelkedett az elmúlt másfél évtized során. Nemcsak a természeti katasztrófák és a háborúk száma (illetve az ezek által érintett civil lakosok száma) emelkedett az időszakban, de a segélyre szoruló országok száma is emelkedett a gazdasági és politikai változások hatására. A bipoláris rendszer összeomlásával

ugyanis egy teljesen új régió, a Kelet Európa és a Független Államok Közösségének (FÁK) országai is benyújtották igényeiket az élelmiszersegélyek iránt. Az egyik oldalról szűkülő kínálat, a másik oldalról pedig az egyre növekvő kereslet egy olyan helyzetet teremtett, amelyből egyértelműen következik, hogy a segélyek *hatékonyságát* feltétlenül növelni kell.

Mindezekkel a változásokkal együtt megfigyelhető azonban egy másik olyan trend, amely az élelmiszersegélyek felfogásában jelentett változást az elmúlt két évtized során. Elméletileg egy élelmiszersegély program felfogható mint *gazdaságpolitikai* eszköz, amennyiben a segélyek hatását vizsgáljuk a fogadó ország mezőgazdasági piacaira, termékeinek áraira, illetve mezőgazdasági termelésének minőségére nézve. Másrészt azonban a segélyek felfoghatók *humanitárius* beavatkozásként is, amelynek célja az éhező lakosság megmentése, megsegítése. Az elmúlt időszakban egyre tisztábban kivehető egy olyan trend a közgazdasági irodalomban, amely a segélyek humanitárius oldalát helyezi előtérbe a pusztán materiális, gazdaságpolitikai hatások elemzésével szemben. Ez mind a segélyek tervezésénél, mind pedig mikro-hatásuk elemzésénél egyre nagyobb figyelmet kapott.

Kevesebb figyelemben részesült azonban a segélyek makro-hatásainak elemzése, legalábbis a segélyek humanitárius oldaláról nézve. Az élelmiszersegély programok csaknem fél évszázados történelme során több ezer tanulmány és elemzés jelent meg a segélyek hatásainak vizsgálatáról. Ezek a tanulmányok azonban elsősorban a segélyek gazdasági hatásait elemezték illetve költségek szempontjából vizsgálták a programok hatékonyságát. Makro-szinten azonban gyakorlatilag lehetetlennek bizonyult a segélyprogramok humanitárius oldalának értékelése, elsősorban azért mert a közgazdasági mutatók amelyekkel az elemzéseket készítették, elsősorban a gazdasági szempontokat tartották szem előtt.

A segélyek humanitárius oldalának előtérbe helyezése egybeesik a közgazdasági irodalomban az elmúlt évek során lezajló *kvalitatív* fordulattal, melynek során a tudomány egyre szélesíti vizsgálódási körét a merev, anyagi alapokon működő mutatóktól a rugalmasabb, kvalitatív ismérveket is figyelembe vevő illetve mérő mutatók felé. Ennek a trendnek a részének tekinthető például az ország fejlettségének mérésére kifejlesztett úgynevezett HDI (*Human Development Index*) mutató, mely az egy főre jutó jövedelem mellett a várható életkort és a lakosság írástudását is az emberi fejlődés részének tekinti, így kiszélesíti vizsgálódási körét a pusztán anyagi jólét mérésétől.

Hasonló fordulat zajlott le az élelmezési biztonság koncepciójában is, melyet korábban pusztán a nemzeti élelmiszertermeléssel jellemeztek, mára azonban különböző összetett mutatókkal és kvalitatív ismérvekkel jellemeznek. Mára már egyértelmű, hogy az országban rendelkezésre álló élelmiszer kínálat *nem* az egyetlen, sőt talán meglehetősen gyenge, mutatója annak hogy a lakosság milyen mértékben jut élelmiszerhez illetve milyen mértékben (nem) éheznek. A koncepció sokkal szélesebb és átfogóbb vizsgálódást igényel, mely nem szorítkozhat egy viszonylag egyszerűnek tekinthető kvantitatív mutató függvényére.

Mindezekből a fordulatokból pedig érthetővé válik az a trend, miszerint az élelmiszer segélyeket egyre inkább az élelmezési biztonság bővebb koncepciójához kötik. Egy segélyprogram célja mára nem (pusztán) az országban elérhető összes élelmiszermennyiség megemelése, és nem is a mezőgazdasági árak stabilizálása, hanem az adott ország *élelmezési biztonságának elősegítése*. Mivel a koncepció igen „rugalmas”, definíciója nem teljes mértékben egyértelmű és sokféleképpen mérhető és vizsgálható, számos elméleti és gyakorlati problémát vet fel az élelmiszersegély programok élelmezésbiztonsági hatásának definiálása, valamint annak mérése. Míg tehát a közgazdasági irodalom eljutott arra a szintre hogy *elméletben* megalkossa az élelmiszersegélyek és az élelmezési biztonság fogalma közötti kapcsolatot, ennek *gyakorlati* jelentését, a segélyek élelmezésbiztonsági hatásának *mérését* még nem fejlesztették ki az elmúlt évtizedek során.

Doktori disszertációm második célja egy olyan mérési rendszer kifejlesztése, amely az élelmiszersegély programok élelmezésbiztonsági hatását méri, vagyis azt, hogy egy adott segélyprogram milyen mértékben járul hozzá a fogadó ország élelmezési biztonságához, illetve milyen mértékben segíti elő a lakosság élelmezési biztonságát. Innentől fogva tehát a disszertáció során a segély hatékonyságát mint a segély élelmezésbiztonsági hatását értelmezem.

A disszertáció újdonsága elsősorban a témaválasztás aktualitásából fakad. Az élelmiszersegély programok meglehetősen hosszú történelme során még nem került sor egy olyan mutatószám kifejlesztésére, amely a segélyeket ezen szempontok alapján értelmezte volna. Ugyanakkor nem került sor a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átfogó elemzésére sem abból a szempontból, hogy milyen hatékonysággal is működik a rendszer világszinten. Visszautalván a bevezető kezdő gondolataira: a fő

probléma nem a segélyek *menyiségével* lehet, hanem minden bizonnyal azok végrehajtásának *minőségével*. Míg pedig a segélyek mennyisége igen kis mértékben befolyásolható a donor országok politikájának módosításával, a segélyek minősége és azok végrehajtásának körülményei azonban annál inkább válhatnak olyan területté amely változtatható lehet. Ez az a pont tehát, ahol egy mutatószám kifejlesztése nagymértékben hozzájárulhat a segélyek hatékonyságának javításához.

Az értekezés alapvetően két fő részre bontható. Az első rész két elméleti fejezetet tartalmaz, melyek célja a disszertáció elméleti megalapozása. Így az első fejezet áttekintést nyújt az élelmiszersegélyek történelméről, a változó környezet sajátosságairól és annak következményeiről. A fejezet során különleges figyelmet kap az ENSZ Világélelmezési Program (WFP – *World Food Programme*), mely igen fontos szerepet tölt be a nemzetközi élelmiszersegély rendszerben. A második fejezetben pedig pontosítjuk az élelmiszersegély fogalmát, majd részletesen elemezzük az élelmezési biztonság (*food security*) koncepcióját is. A disszertáció új elméleti irányt képviselő koncepcionális alapja tehát az élelmiszersegély illetve az élelmezési biztonság fogalmainak összekapcsolása, mely megalapozza a kifejlesztendő mutatószám elméleti hátterét.

Az értekezés második részéhez tartozik a fennmaradó három fejezet, mely a hatékonyság-mutató kifejlesztésére és elemzésére koncentrál. A harmadik fejezetben ismertetésre kerül a mérés statisztikai háttere, mely lehetővé teszi a mutató kifejlesztését. A Világélelmezési Program statisztikai adatbázisa, a Nemzetközi Élelmiszersegély Információs Rendszer (a továbbiakban INTERFAIS – *International Food Aid Information System*) szolgáltatja azt a statisztikai hátteret, melyből a mutatószám kiszámítható az elmúlt tíz év során végrehajtott összes élelmiszersegély programra. Ugyanebben a fejezetben ismertetjük a WFP által jelenleg használt komplex és csak két dimenzióban elemezhető mérési rendszert, amelynek segítségével a szervezet a világ élelmiszersegélyeit kategorizálja és hatásait elemzi. Bemutatjuk, hogy a jelenlegi mérési rendszer nem felel meg az élelmiszersegélyekkel szemben támasztott elvárásoknak, így egy többdimenziós felfogás kiépítésére van szükség, melyhez az adatbázis teljesen új szempontok szerinti feldolgozása szükséges. Végül pedig megvitatjuk azt az elméleti keretet, melynek segítségével az adatbázis átszerkesztése végrehajtható.

A dolgozat negyedik fejezete a fentiek szem előtt tartásával az új mérési rendszer kifejlesztésére tesz kísérletet, amelynek tehát a célja az élelmiszersegélyek

hatékonyságának egy többdimenziós mutatóval történő mérése. Első lépésben ismertetjük az összetett mutatószámok képzésének empirikus és módszertani problémáit, illetve azokat a statisztikai technikákat melyeket elméletileg használni lehet az összetett mutatószámok képzésekor. A fejezet során nagy részletességgel térünk ki az adott mutatószám képzésének mind elméleti, mind módszertani problémáira.

Végül pedig az utolsó fejezetben kerül sor az elmúlt tíz év során végrehajtott összes élelmiszersegély program összevont elemzésére, különféle szempontok alapján. Ilyen feltételek lesznek a segélyek beszerzésének módja, a programok nyújtásának feltétele, a programok eladásának körülményei illetve a segélyprogramok időzítése, vagyis a szállítmányok érkezésének dátuma a fogadó országba. A segélyeket ugyanakkor megvizsgáljuk mind a donor mind pedig a fogadó országok szempontjából, valamint az egyes programtípusok szempontjából is. A fejezet végén pedig összehasonlítjuk a kifejlesztett mutatót két másik közgazdasági mutatószámmal, a HDI mutatóval és a Bruttó Hazai Termék (GDP) mutatókkal.

A disszertáció újszerűsége mindenképp előtt abban rejlik, hogy az elmúlt csaknem fél évszázad során írt tanulmányokhoz képest teljesen új oldalról vizsgálja az élelmiszersegély programokat. Egy adott élelmiszersegély program élelmiszerbiztonságra kifejtett hatását jobban kimutató és elemző közgazdasági mérési rendszer kifejlesztésével lehetőség nyílik arra, hogy nem csak ex-post, vagyis a kihelyezés után, hanem már a segélyprogram kiszállítása *előtt*, ex ante is megbízhatóbb képet kapjunk arról, hogy az adott segélyprogramot a körülményeknek legmegfelelőbb módon hajtják-e végre. Így tehát az index igen fontos politikai illetve koordinációs hatással is lehet a jövőbeli élelmiszersegély programok megszervezésére. A dolgozat elméleti háttérét az élelmiszersegélyek felfogásában lezajló változások képezik, statisztikai háttérét pedig a Világélelmiszerbiztonsági Program INTERFAIS adatbázisa biztosítja, melynek ilyen szemléletű feldolgozására eddig még nem került sor.

Ez a témakör gyakorlatilag semmi figyelmet nem kapott a tudományos irodalomban, ami több okkal is magyarázható. Először is olyan témakörrel van szó, amelynek részletes kifejtésére még nem nyílhatott mód. Az összetett index definiálása számos módszertani kérdést vet fel, melynek széleskörű tárgyalásához nem nyújt elégséges keretet egy rövidebb terjedelmű cikk vagy publikáció. Másrészt az INTERFAIS adatbázis, amely a mutató kifejlesztéséhez szükséges információkat

tartalmazza, eddig nem került olyan részletes elemzésre, amely mélyebb vizsgálatot tett volna lehetővé. Az ENSZ Világélelmezési Program Statisztikai Osztályának birtokában lévő INTERFAIS adatbázist eddig csak összevont statisztikák számítására és közzétételére használták, az adatok azonban sokkal mélyebb elemzésre is alkalmasak. A disszertáció végső célja tehát az, hogy összeegyeztesse a statisztikai adatbázist és az elméleti irodalom újabb irányzataival szemben támasztott igényeket.

1. Az élelmiszer segély programok változó szerepe a 21. század elején

Az élelmiszersegélyeket a mezőgazdasági exportőr országok több mint fél évszázada folyósítják különböző formákban és különböző intézményeken keresztül. A segélyfolyósítások gazdasági, intézményi, politikai és társadalmi háttere fokozatosan épült ki a második világháború után egy logikus és hatékonyan működő rendszer keretein belül. Ma ez a rendszer alapjaiban megváltozott, mely nem csak az élelmiszersegélyek jövőjét, de hatékonyságát is nagymértékben megkérdőjelezi.

Az élelmiszersegélyek gazdasági hátterét és egyben intézményi kereteit a hagyományos mezőgazdasági támogatási rendszer biztosította mind a donor, mind pedig a segélyben részesülő országok esetében. A fejlett országok mezőgazdasági túltermelésének felhalmozódása nagyrészt e támogatási rendszer következményének tekinthető. A feleslegben megtermelt élelmiszer átirányítása élelmiszersegély formájában történt azokba a régiókba, ahol krónikus vagy akut élelmiszerhiány jelentkezett. Az élelmiszersegélyek folyósítása egyúttal a donor ország gazdasági és politikai érdekeit is szolgálta, legalább olyan mértékben, mint ahogyan a segély a fogadó ország fejlődéséhez (esetleg egy katasztrófa elkerüléséhez) is hozzájárult.

A mezőgazdasági protekcionizmus politikája nemcsak a nemzetközi élelmiszer-kereskedelemre (illetve a fő mezőgazdasági termelő országok termelésére) volt hatással, de a központi szabályozás és állami beavatkozás rendszere jellemezte a segélyre szoruló fejlődő országok mezőgazdasági és intézményi politikáját is. Ezekben az országokban a nemzeti gazdaságpolitika az állami kereskedelmi és termelési monopóliumok működését és a mezőgazdasági termelői és input árak központi szabályozását helyezte előtérbe. A magán szektor, még akkor is ha a neoklasszikus iskolák szerint optimálisabb és kevesebb veszteséggel járó erőforrás-allokációt hozhat létre, a fejlődő országok strukturális és intézményi fejletlensége miatt nem volt képes hatékonyabb elosztást elősegíteni, így jelentős központi (állami) szabályozásra volt szükség. A mezőgazdasági fejlődés és az élelmezésbiztonság elősegítése így a központi kormányzatok elsőrendű feladatává vált. Az adományozott

élelmiszersegély program tehát a nemzeti intézményi rendszereken keresztül, a helyi kormányzatok irányításával került szétesztásra illetve felhasználásra.

Ebben az intézményi rendszerben az élelmiszersegélyek elsősorban fejlesztési célokat szolgáltak (*development food aid*), de kisebb mértékben a segélyek humanitárius oldala (így elsősorban annak táplálkozástani hatása) is figyelmet kapott. Schubert (1981) ugyan statisztikailag szignifikáns kapcsolatot talált az alultápláltság csökkenése és az élelmiszersegélyek kihelyezése között, mégis hangsúlyozta: „Egyértelmű hogy túl kevés segélyt biztosítottak, túl politikailag és túlságosan saját érdekekre támaszkodva ahhoz hogy bármi hatása is lehessen az alultápláltságra” (352. oldal). Az élelmiszersegélyek hatékonyságnak elemzése nemcsak humanitárius (ez esetben leginkább táplálkozástani) hatásaira koncentrált, hanem szerepet kaptak a gazdasági, mikro- és makroökonómiai hatások, beleértve az árakra, termelésre, foglalkoztatásra vagy éppen fogyasztói preferenciákra vonatkozó pozitív vagy negatív effektusokat. Az élelmiszersegély programok természetükből adódóan igen nagymértékben helyzet-specifikusak, és egy adott program csak az adott keretek között érthető és elemezhető, és ugyanazon program egy más környezetben más (akár éppen teljesen ellentétes) eredménnyel is járhat. Ezért az élelmiszersegélyek közgazdasági irodalma leginkább esettanulmányokra szorítkozik, és az egyes pozitív vagy negatív hatásokat kiemelő elemzések elsősorban konkrét eseteket és hatásokat ismertetnek. Nem meglepő tehát az a tény, hogy az élelmiszersegélyek fél évszázados történelme során sem sikerült egységes álláspontot kialakítani arról, hogy ez a segélyforma valóban hatékonynak tekinthető vagy inkább a jóval olcsóbban megvalósítható (kisebb tranzakciós költségű) pénzügyi segéllyel váltandó fel. Így alakult ki az a paradox helyzet, hogy a segélyeket bár alapvetően humanitárius okokkal indokolták, mégis elsősorban gazdasági eszközként alkalmazták. A fellelhető szakirodalom is egyértelműen a gazdasági hatások elemzésére összpontosított.

Az elmúlt két évtized során jelentős változások történtek az élelmiszersegélyek felfogásában és folyósításának kereteiben. Egyrészt, az 1980-as évek elejétől a Világbank szerkezet átalakító hiteleinek (*Structural Adjustment Loan, SAL*) alapvető feltétele lett hogy a fejlődő országok fokozatosan kezdjék meg a központilag szabályozott mezőgazdasági rendszereik leépítését, illetve liberalizálását. A neoklasszikus alapokon álló gazdaságpolitikai recept felvázolásában fontos szerepe volt a Berg jelentésnek, mely részletesen elemezte a szabadpiac hatékonyságát a központi szabályozással szemben, melyben egy gazdaságilag nem hatékony,

erőforrás-pazarló gazdasági szerkezetet látott (Világbank, 1981). Az új neoliberális gazdaságpolitikai felfogás azonban olyan rendkívül fontos és a nemzeti élelmezésbiztonságot nagymértékben befolyásoló gazdasági eszközöket érintett, mint a mezőgazdasági árak szabályozása, az állami intervenció megakadályozása, a mezőgazdasági inputok (elsősorban műtrágyák) árának liberalizálása, valamint a nemzeti élelmiszer raktárak és importok szabályozásának leépítése. Az élelmiszersegély programokat ezen változások annyiban érintették, hogy míg korábban a központi szabályozás intézményei stabil szervezési keretet biztosítottak a segélyek szétosztására, ezen intézmények eltűnésével és szerepének csökkenésével a segélyek egy liberalizált mezőgazdasági rendszerben kerültek szétosztásra. A magánkereskedelmi alapokon álló mezőgazdasági rendszerben, melynek mozgatója a szabad kereskedelem illetve a profit, egyre fontosabbá válik az élelmiszersegélyek gazdasági szerepe, gazdaságpolitikai intervencióvá válása.

Egy időben a segélyek „belső” vagyis országon belüli felhasználásának változásaival, a kilencvenes évek során hasonlóképpen megváltozott a „kínálati” oldal is, vagyis a donor országok adományozási feltételei, melyeket a GATT Uruguayi Forduló döntései szabtak meg. A mezőgazdasági liberalizáció előrehaladtával gyakorlatilag az élelmiszersegélyek alapja, a mezőgazdasági túltermelés és fölös készletek felhalmozása került „veszélybe”, hiszen a mesterségesen torzított és túltermelésre ösztönző mezőgazdasági támogatási rendszerek átalakítása az aktuális keresletnek megfelelő kínálat megtermelésére ösztönöz. Ez vezet el oda, hogy megkérdőjeleződik az élelmiszersegély relevanciája és az élelmiszersegély fokozatosan átalakul mint „segély az élelmiszerért”. Ahogy Reutlinger fogalmaz: „... ideje megkérdőjelezni hogy az élelmiszer központi elosztása nemzetek és emberek számára valóban megfelelő módja-e az élelmiszerhiány leküzdésének” (Reutlinger 1999: 7).

A harmadik jelentős változás a segélyek szerepének átértékelése volt. Korábban az élelmiszersegélyek elsősorban a mezőgazdasági exportőr országok túltermeléséből jöttek létre, így lehetséges volt a segélyprogramok hosszú távú tervezése is. A 90-es évek elején, elsősorban a szovjet rendszer szétesését követően nőtt a humanitárius katasztrófák száma és jelentősége. A háborúk (*man made disasters*), gazdasági csődhelyzetek, de a természeti katasztrófák száma is ugrásszerűen emelkedett, ebből adódóan az élelmiszersegélyek szerepe is átalakult, fejlesztési segélyről az úgynevezett szükségállapotok (*emergency*) esetén nyújtott

segélyekké.¹ Mindez nagyon jól látható a Világélelmezési Program által nyújtott segélyek szerkezetében is (lásd később). Az elméleti irodalom a továbbiakban tehát már nem feltétlenül a segélyek *gazdasági* hatásait vizsgálja, hanem az élelmiszersegélyek célja és adományozásának fő motiváló tényezője az *élelmezésbiztonság* elősegítése illetve az éhezések és éhínségek megelőzése és hatásainak csökkentése. A függelékben számos nemzetközi dokumentumot idézek, melyek az élelmezésbiztonságnak adnak központi szerepet az élelmiszersegély programokban (Függelék). Ez marad a cél akkor is, ha a segélyeket, szélsőséges bírálatok alapján, továbbra is pusztán kereskedelmi eszköznek tekintjük, ahol a humanitárius oldal háttérbe szorul a donor ország feltételezett gazdasági érdekei mögött. Minden élelmiszersegély programot, bármely oldalról is vizsgáljuk, alapvetően humanitárius célokkal indokolnak, ahol az is cél, hogy végrehajtása mind a fogadó ország szempontjából (az esetleges negatív hatások minimalizálásával) mind pedig a donor ország részéről (a legkisebb befektetéssel és a legnagyobb hatás elérésével) a legkedvezőbb legyen. Ezt a szemléletet támasztja alá, hogy a Világélelmezési Program 1996-ban egy új osztályt állított fel a segélyek hatékonyabb kihelyezésére (VAM, *Vulnerability Assessment and Mapping*, vagyis Sebezhetőség Mérése és Feltérképezése) valamint 2002-ben az *emergency* helyzetek szükségleteinek mérésére (ENA, *Emergency Needs Assessment*). Ezen kívül számos új módszert is kifejlesztettek az élelmiszersegély élelmezésbiztonsági szerepének mérésére (azonban csak a mikroszinten), melyet a második fejezetben részletesebben tárgyalunk. Érdekes azonban megvizsgálni a változó környezet hatását az ENSZ Világélelmezési Programjának működésére is.

1.1. A változó környezet hatása az ENSZ Világélelmezési Programra

Az élelmiszersegélyek nemzetközi intézményi háttérét az 1960-70-es években állították fel, amikor az élelmiszersegélyek az összes segély csaknem 25%-át tették ki, és a segélyek nagy részét gazdasági és fejlesztési célokkal nyújtották (Shaw 2001: 66). A segélyek jelentős szerepet játszottak a donor országok mezőgazdasági

---

¹ A továbbiakban az angol *emergency* szót használom az ilyen típusú segélyek leírására, mivel a szónak nincs tökéletes magyar megfelelője. Az angol szótár a „vészhelyzet – kényszerhelyzet – szükségállapot” szavakat említi, melyek egyikével időnként helyettesítem az angol *emergency* szót.

túltermelésének lecsapolásában, és kihelyezésük egyúttal biztonságpolitikai érdekeket is tükrözött (Griffin 1991; Lancaster 1993; Zimmermann és Hook 1996). A Világélelmezési Programot (WFP) 1963-ban alapították a FAO keretein belül, mely fokozatosan az ENSZ multilaterális élelmiszersegély szervezetévé vált.

A Világélelmezési Program az 1990-es évek elejétől gyors változásokon ment keresztül, melyeket két eseménysor indított meg. Egyrészt az intézmény elveszítette multilaterális finanszírozási háttérét, másrészt a növekvő humanitárius katasztrófákat követően fokozatosan az *emergency* programok töltötték ki a szervezet tevékenységét. A multilaterális támogatási forma elvesztése első sorban a csökkenő EU és növekvő USA támogatás következményeként alakult ki. Az 1995-ös amerikai Élelmiszer Törvény (Food Bill) a WTO szabályait követve csökkentette a mezőgazdasági támogatásokat, mely végső soron megkérdőjelezte az élelmiszersegélyek jövőjét, ugyanakkor az 1997-98 során felhalmozódó mezőgazdasági termékekkel ismét megnőtt az élelmiszersegélyek szerepe (Clay 2003). Míg tehát az amerikai dominancia megmaradt a WFP költségvetésében, az EU, mely történelmileg a második legnagyobb támogatója volt a szervezetnek, fokozatosan visszavonta támogatását a szervezettől. Az 1996-os Tanácsi Rendelet az élelmiszersegély finanszírozásra fordított összeget egy tágabb keretbe, az élelmezési biztonságra fordított költségvetésbe foglalta, amellyel gyakorlatilag az élelmiszersegély politikát a globális fejlesztési politika részévé tette. Következésképpen az EU támogatás a WFP-ben drasztikusan csökkent, és így a szervezetben a kilencvenes évek végére gyakorlatilag az amerikai mezőgazdasági politika lett a meghatározó. Az alábbi táblázat mutatja hogyan változott meg a szervezet finanszírozási rendszere.

1.1. Táblázat. A Világélelmezési Program változó támogatási rendszere, 1991-2001.

Donor	1991/92		2001	
USA	34,1		64,8	
EU	20,2	65,9	6,3	35,2
Európai országok	25,5		17,0	
Egyéb	20,2		11,9	
Összesen	100		100	

Megjegyzés: Az adatok az Élelmiszersegély Egyezmény (Food Aid Convention) alatt nyújtott segélyek százalékos megoszlását mutatja. Az Egyezmény szerint az EU külön költségvetéssel rendelkezik, amely mellett az egyéb európai országok külön adományoznak bilaterális segélyeket.

Forrás: Clay, E. J. (2003). "Responding to Change: WFP and the Global Food Aid System." *Development Policy Review* 21(5-6): 697.

A szervezetre nemcsak a támogatási rendszer változása hatott, hanem drasztikusan csökkent a fejlesztési programok aránya az ún. *emergency* projektekkel szemben. Számos donor jelentés a Világélelmezési Programnak azt a szerepet szánta, hogy az ENSZ humanitárius segélyszervezetévé (*relief organisation*) váljon és az egyéb fejlesztési segélyek folyósításával hagyjon fel (AusAid 1997, CIDA 1997). A liberalizált mezőgazdaság keretei között a donor szervezetek már csak az *emergency* segélyek folyósítását szorgalmazzák.

A Világélelmezési Program „válságát” mutatja, hogy bár nem fejlesztési segélyeket folyósít, a szervezet hivatalos programja (*mission statement*) továbbra is „az éhezés és a szegénység megszüntetése” maradt annak ellenére hogy már más szerepet szántak neki finanszírozói (WFP 1996, 1999).

2. Élelmiszersegély és élelmezési biztonság: koncepció és mérés

Ennek a fejezetnek a célja, hogy a disszertáció két alapvető tárgyát: az élelmiszersegély programok felfogását, illetve az élelmezési biztonság koncepcióját tisztázza, így végső soron megteremtse az elméleti keretet a két fogalom összekapcsolására, illetve mérésére. A továbbiakban először az élelmiszersegély fogalmát pontosítjuk, majd az élelmezésbiztonságot értelmezzük, végül rátérünk e két fogalom együttes tárgyalására, illetve az ebből adódó koncepcionális problémák tisztázására.

2.1. Az élelmiszersegély meghatározása

Az élelmiszersegélyek meghatározása korántsem olyan egyszerű, mint ahogy azt a mindennapi életben halljuk a médiában, és a disszertáció szempontjából igen lényeges annak pontos definiálása, hiszen a továbbiakban a segélyprogramokat egyes összetevő komponenseire fogjuk „szétszedni” az adatbázis vizsgálatokor. Minden segélyprogram megvalósítása alapvetően két lépésből áll: először az adományozó ország és a fogadó ország viszonyában kell megvizsgálni a segély nyújtásának módját és feltételét, majd miután a segély a fogadó országba érkezett, lényeges követni annak végső felhasználását.

Az adományozó és a fogadó ország az élelmiszersegélyről különféle típusú megállapodásokat köthet. Az első szempont a segély *beszerzésének módja*: alapvetően három módja van annak, hogy egy élelmiszersegély egy adott országba eljusson. A segélyek beszerzésének leggyakoribb módja az úgynevezett közvetlen kiszállítás (*Direct Transfer – DT*), melynek során a terméket közvetlenül a donor országból az adományozott országba szállítják. A második lehetőség a termékek helyi vásárlása (*Local Purchase – LP*), amikor is a donor ország termékvásárlási tranzakciót finanszíroz az adott országban. Ilyenkor az esetek többségében a kormány vásárol a helyi termelőktől, de egyéb, az országban működő segélyszervezetek is vásárolhatnak (leggyakrabban a WFP). Fontos, hogy ebben az esetben is a segély az adott (fogadó) országban kerül felhasználásra. A segélyek beszerzésének harmadik módja amikor a segélyt egy másik országban vásárolják, de az végső soron a fogadó országban kerül

felhasználásra (*Triangular Purchase* – TP); ilyenkor tehát három ország (donor-, felvásárlási- illetve fogadó ország) vesz részt a tranzakcióban. A trianguláris segélyek is – a fogadó ország szempontjából – közvetlen kiszállításnak (DT) minősülnek, hiszen minden esetben határátlépéssel járnak.

A segélyek folyósításával kapcsolatos megállapodás második fontos tényezője, szintén az adományozó és a fogadó ország relációjában, a segélyek *feltétele*, vagyis azok a feltételek amelyek alapján a fogadó ország az adott segélyt kapja. Bár az esetek többségében az élelmiszersegély feltétel nélküli adományként kerül átadásra, egyúttal élelmiszersegély közé tartozik az is, ha az adott áru valamilyen koncesszionális (azaz a fennálló piaci árnál vagy egyéb piaci feltételeknél kedvezőbb) alapokon kerül a fogadó országba. Azokat a feltételeket, amelyek alapján az adott tranzakció végső soron segélynek minősül (így a nemzetközi élelmiszersegély statisztikákba sorolódik és *nem* pedig a kereskedelmi export-import statisztikákba) a FAO Consultative Subcommittee on Surplus Disposal (CSSD) kiadványai rögzítik.² Az 1999-es Élelmiszersegély Egyezmény értelmében, az egyezmény keretén belül nyújtott élelmiszersegély maximum 20%-a lehet koncesszionális tranzakció, 80%-nak adományként kell történnie.

A segélyeknek a fogadó országban történő felhasználása kétféleképpen történhet. Egyrészt az élelmiszersegély eladható az adott országban (mely gyakorlatilag minden esetben nyílt piaci műveletként történik), másrészt a segély – ahogy általában a köztudatban is él – közvetlenül szétsztható a rászoruló népesség között. Az élelmiszerbiztonság koncepciójának szempontjából ez igen fontos információ, hiszen a piacon eladásra kerülő segély *közvetlen módon* nem járul hozzá az éhező (legszegényebb réteg) élelmezési biztonságához. Ezen tranzakciók azért kerülhetnek az élelmiszersegély statisztikákba, mert az adott program valamely más dimenziója alapján (így például a benne rejlő koncesszionális illetve adomány-jelleg) a tranzakció segélynek minősül a nemzetközi statisztikákban. A helyi piacokon

---

² A FAO Principles of Surplus Disposal című kiadványát először 1954-ben adták ki, melyet három további kiadás követett (FAO 1972, 1976, 1980). A kiadvány célja hogy „biztosítsa hogy a koncesszionális alapokon exportált élelmiszerek *többséget* kínálatot jelentenek a fogadó ország számára, így nem taszítanak ki hagyományos kereskedelmi importot” (FAO 1980). Az úgynevezett UMR klauzulát (Usual Marketing Requirement – Szokásos Kereskedelmi Szükséglet) a FAO 1970-ben fogadta el, melyben a segélyben részesülő ország kötelezettséget vállal hogy fenntartja a normál kereskedelmi importját az adott élelmiszerből. Az UMR-t általában az elmúlt öt év átlagából számítják, és az elkövetkező 12 hónapra vonatkozik. Nem tartoznak az UMR alá a (1) kormányközi szervezetek által végzett tranzakciók (így WFP), az (2) *emergency* tranzakciók, (3) relatíve kismértékű tranzakciók és (4) magánszervezetek jótékonyági (charitable) tranzakciói (*ibid*). Minden esetben azonban CSSD-t *ex post facto* (vagyis a tranzakció lebonyolítása után) értesíteni kell.

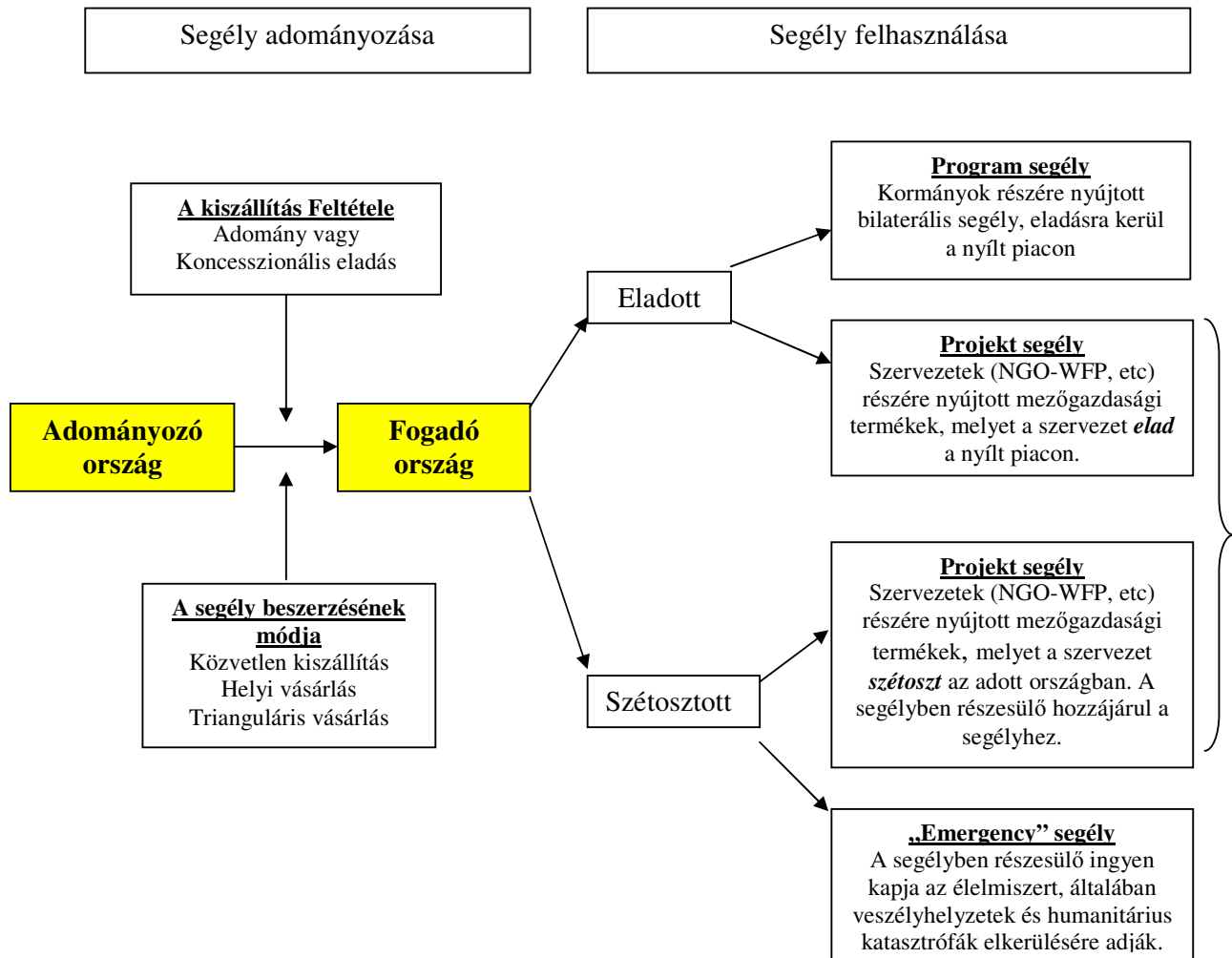
eladott segélyek között meg kell különböztetni a program-segélyt (melynek elsőrendű célja a fizetési mérleg támogatás) a monetizált projekt- és *emergency* segélyektől. Ez utóbbi esetben az eladásból származó bevételek a termékek szállítására illetve más célokra fordíthatóak. Az utóbbi években megfigyelhető hogy az eladott segélyeken belül egyre nagyobb részarányt képviselnek a szervezetek által eladott segélyek (a program segéllyel szemben) (Tiba 2002: 13. oldal, 5. ábra).

A szétszított segélyek között, melyek végül is közvetlenül eljutnak a legszegényebb rétegekhez, ismét különbséget teszünk az úgynevezett *projekt* segély és az *emergency* segély között.³ Míg az előbbi célja elsősorban az ország hosszú távú fejlődéséhez való hozzájárulás (így például *food for work* – munka az élelmiszerért – programok, iskolaélelmezés, stb.) az utóbbiak kizárólagosan a veszélyhelyzetekre vonatkoznak, amikor a cél az emberi életek megmentése. Az élelmiszersegélyekről szóló szakirodalom nem tárgyalja ilyen részletességgel (és bontja építőelemeire) a segélyeket, hanem egyszerűen különbséget tesz a program, projekt és szükség esetén nyújtott (*emergency*) segélyek között. Az alábbi ábra azonban mutatja, hogy ennél sokkal több dimenzióval kell számolnunk, melyek külön-külön meghatározzák az élelmiszersegélyek élelmezési biztonsághoz való hozzájárulását mind a makro- mind pedig a mikro szinten.

---

³ Elméletileg az *emergency* segélyeket is eladhatják a piacokon, azonban ez olyan ritka és kis részarányban történik, hogy ezzel a lehetőséggel a továbbiakban nem foglalkozunk.

2.1. Ábra. Az élelmiszersegély meghatározása.

A továbbiakban pedig a disszertáció második alapvető témáját, az élelmezési biztonság koncepcióját tárgyaljuk részletesebben.

2.2. Az élelmezési biztonság koncepciója és fejlődése

Az élelmezési biztonság koncepciójának kialakulása szorosan köthető az éhezés történelmi irodalmához, az éhínségeket elemző tanulmányokhoz, melyek a jelenséget „tradicionálisan” az aggregált élelmiszer termelés, illetve az országban elérhető összes élelmiszer mennyiség drasztikus csökkenésével magyarázzák, melyet általában

természeti katasztrófák (szárazság, áradás, stb.) okoznak.⁴ Ezt az általánosan elfogadott koncepciót Amartya Sen 1981-ben írott könyvében kérdőjelezte meg (Sen 1981) azáltal hogy számos éhínség vizsgálatával bebizonyította: egy országban elérhető összevont élelmiszer-kínálat csökkenése nem szükséges feltétele annak, hogy éhínség törjön ki. Sen bevezette az úgynevezett „jogosultság” (*entitlement*) fogalmát, mely az egyén élelmiszerhez való *hozzáférése*nek képességét reprezentálja, és négyféle „jogosultságot” definiált: (1) *termelésen alapuló* jogosultság (élelem saját termelésből); (2) *kereskedelmen alapuló* jogosultság (pl. egyéb termékek eladásával szerzett élelem); (3) *munkavégzésen alapuló* jogosultság (munkával szerzett élelem), valamint (4) *transzfereken alapuló* jogosultság (kihez fordulhat az egyén segítségért). Az egyén pedig akkor éhezik illetve hal éhen, ha egy időben mind a négy jogosultsága „összeomlik”: ez pedig egy rendkívül komplex folyamat eredménye, mely mind mezőgazdasági (termelési) mind közgazdasági mind pedig szociológiai probléma, de legalább ugyanennyire egy jogi-politikai kérdés is: miért és hogyan engedheti meg a fennálló (legális) jogrendszer állampolgárainak éhezését?

Az élelmiszerhez való hozzáférés (*access*) fogalmának bevezetése igen nagy hatást gyakorolt az élelmezésbiztonság fogalmának alakulására is, hiszen a vizsgálódás középpontja áttevődött a *kínálati* oldalról a *kereslet* (hozzáférés) elemzésére. Míg az 1974-es (Első) Világélelmezési Konferencián az élelmezési biztonság definíciója az „alapvető élelmiszerek állandó elérhetősége *világ* szinten [...], a termelés és árak ingadozásának kiegyensúlyozása”, addig az 1996-os (Második) Világélelmezési Konferencia már minden ember elégséges élelmiszerhez való „*gazdasági és fizikai hozzáféréséről*” beszél. A két Konferencia között végbemenő főbb koncepcionális változásokat Maxwell (2001) három pontban foglalja össze: (1) az elemzés *egységének* változása (a nemzeti illetve globális szintről az egyén illetve háztartás szintjéig), (2) a „csak” élelem elérhetőségre való összpontosítás helyett tágabb értelemben *hozzáférési módok* elemzése, illetve (3) az objektív mérőszámok használatától az élelmezésbiztonság egyre inkább szubjektívebb (egyéni – kulturális) felfogása illetve az ennek megfelelő kvalitatív kutatási metodológia használata.

---

⁴ Természetesen háborúk illetve belső viszályok (nagyrészt az élelmiszer termelésre vonatkozó hatásuk révén) ugyancsak éhezést okoz(hat)nak, de ez szinte „magától értetődő” következmény, így itt erre nem térünk ki részletesen.

Ez az alapvető (1980-as 90-es évek során) az élelmezésbiztonság felfogásában lezajló szemléletbeli változás egyúttal tükröződik a „fejlődés”-koncepció értelmezésében is. Tradicionálisan az egy főre jutó jövedelmet tekintették az emberi jólét hiteles mutatójának, az 1990-ben először kiadott UNDP *Human Development Report*-ja már a HDI indexszel (*Human Development Index*: „emberi fejlődés mutató”) méri a „jólétet”, amely egy olyan komplex indikátor melynek egyéb társadalmi fejlettségi mutatók is részét képezik (a HDI-t és az egyéb komplex indikátorokat a későbbiekben részletesebben tárgyaljuk).⁵ Ezen változások, melyet Maxwell (1996) *posztmodern* távlatként említ, a nemzetközi jogban, és az élelemhez való jog átalakításában is meghatározó szerepet játszanak. A fent felvázolt szemléleti váltások, az ember-központú fejlődés hangsúlyozása, valamint az egyénnek az elemzés középpontjába való helyezése, az emberi jogok kiterjesztésében, így az élelemhez való jog megfogalmazásában is megtalálhatók.⁶

2.2.1. Az élelmezési biztonság mérése

Mivel a disszertáció célja egy új mérési rendszer kifejlesztése, fontos ismertetni az élelmezési biztonság (illetve éhezés) mérésének lehetőségeit is. Először definiálni kell az éhezés fogalmát. A magyar nyelv – akárcsak az angol – különbséget tesz *éhezés* (hunger),⁷ illetve *éhínség* (famine) között, és ez a megkülönböztetés alapvető

---

⁵ Természetesen az elemzés körének ilyen irányú „kiterjesztése”, a valós társadalmi folyamatok *közgazdasági eszközökkel* való megértésének igénye és a fejlődés *emberi* dimenziójának hangoztatása hatalmas metodológiai problémákat vet fel, melyek korábban a koncepciók „szűkebb” vagy talán mondhatjuk „egyszerűbb” értelmezésekor nem jelentettek ekkora gondot. Az a kérdés például hogy az emberi fejlődést mutató index (HDI) milyen részmutatókat foglaljon magába, illetve ezeket hogyan, milyen matematikai – statisztikai módszerekkel súlyozzuk és vonjuk össze egy mutatóba, olyan probléma, melyre nincs objektív válasz.

⁶ Érdemes talán egy lábjegyzetet szentelni annak a kérdésnek: mi is az „élelmiszer”? Az imént felvázolt „kvalitatív” fordulat az élelmezési biztonság koncepciójában arra enged feltételezni, hogy minden bizonnyal az élelmiszer „minőségi” meghatározásában is megtalálhatók ezek a fordulatok. Valóban: az 1996-os Második Világélelmezési konferencia az élelmezési biztonságról alkotott definíciójában hangsúlyozza az élelmiszer „preferenciák” fontosságát, de ez a kérdés általában, elsősorban *nemzetközi jogi dokumentumokban* relatíve kevesebb figyelmet kap. A fejlődő országokban azonban, ahol a népesség nagy része falvakban él és mezőgazdasági munkát végez, és ahol még a régi mélyen gyökerező tradíciók és szokások (beleértve az élelmiszer preferenciákat) uralkodnak, számunkra meglepő lehet a „népi étel” (*staple food*) fontossága. Példaként felhozható Malawi, ahol a legutóbb (2002) tört ki éhínség a világban: a kukoricát, történelmi alapokra hivatkozva, oly mértékben tekintik az *egyetlen* ételnek, hogy még a rizst és egyéb élelmiszereket is csak „másodlagosnak” illetve jelentéktelennek tekintik. A kukorica ilyen szintű „beágyazódottsága” az emberek gondolkodásmódjába a kukoricatermelés és kereskedelem „stratégiai” fontosságát mutatja, és olyan eszközzé válik, mely köré egy egész „politikai gazdaságtani” kérdéskör formálódik.

⁷ Mégér egy lábjegyzetet az angol „hunger” szó ambivalens fordítása: bár a cikk során „éhezésről” beszélünk, ugyanígy lehetett volna akár „éhínségnek” is fordítani. Bármely értelmezést is fogadjuk el, a

koncepcionális-metodológiai kérdéseket vet fel a jelenség tudományos vizsgálatakor. „Éhezésen” egy *krónikus* alultápláltságot értünk, amely *hosszú távon* áll fenn. Feltételezzük, hogy a jelenség különböző szinteken mérhető (így az egyén – háztartás – nemzet, illetve világ szintjén), illetve a mérés eredményeként a folyamatban *trendek* definiálhatók és vizsgálhatók; elfogadjuk egyúttal a mérés *metodológiáját* (ha kell modelljét), a mérés „*egységét*” (vagyis ki az éhező és ezt hogyan döntöttük el?), és a vizsgálatot összegezve konkrét – illetve közelítő – számokkal bizonyítjuk a krónikus alultápláltság meglétét a nemzet, illetve a világ szintjén. Az *éhínség* természeti katasztrófa, háború vagy egyéb gazdasági sokk, illetve folyamat következtében *rövid távon* kialakuló jelenség, melynek eredményeként bizonyos társadalmi csoportok a sokk hatására nem képesek élelemhez jutni. Amikor egy országban – vagy régióban – éhínség tör ki, a megtört gazdasági és termelési folyamatok gyors helyreállítása, illetve megfelelő külső beavatkozás (például élelmiszersegély biztosítása) hiányában az éhezés, illetve az azzal kapcsolatos betegségek következtében a halálozási ráta megemelkedhet. A gazdasági sokk gyakran felelőtlen gazdaságpolitikai döntések eredményeként alakul ki.

A krónikus – hosszú távon fennálló – éhezés meghatározása nemcsak koncepciójában problematikus, hanem mérése is számos kérdést vet fel. Jelenleg két ENSZ-szervezet végez méréseket (illetve rendelkezik adatbázissal) a világban éhezők számát illetően: az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezete (FAO), illetve az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (WHO). A két szervezet becslései jelentős mértékben eltérnek egymástól: míg a FAO becslései szerint Fekete-Afrikában legmagasabb az alultápláltság, a WHO Délkelet-Ázsiát jelöli meg, mint a leginkább érintett régiót. A két szervezet által használt metodológia azonban teljes mértékben különbözik: míg a FAO egy statisztikai modellt használ, melynek alapja az országban rendelkezésre álló összes élelmiszer mennyisége, a WHO-adatbázis az 1986 óta az öt éven aluli gyermekeken végzett antropometriai felméréseket tartalmazza, országokra lebontva.⁸ Az „éhezés” e szervezetek fogalomhasználatában is mást jelent.

A FAO statisztikai modelljének három paramétere van. Első lépésben meghatározzák az országban rendelkezésre álló *összes élelmiszer mennyiségét* (nemzeti termelés, mínusz élelmiszerexport, plusz élelmiszerimport), majd az egészet

---

fogalom *koncepcióját* kell tisztán látni, vagyis hogy a jelenség *krónikus*, azaz hosszú távon áll fenn (talán az „*éhség*” fordítás egy kicsit rövid távot sugallna, például: „éhes vagyok...”, ezért maradtunk az éhezés kifejezésnél).

⁸ Az adatbázis megtalálható a WHO web-oldalán: www.who.org

átváltják kalóriára, és elosztják a népesség számával, így megkapják az átlagos egy főre jutó kalóriamennyiséget.⁹ A modell második paramétere, az a minimális kalória mennyiség, amelyet az egyénnek naponta el kell fogyasztania ahhoz, hogy „ne éhezzen”; ha ennél kevesebbet fogyaszt, „éhezőnek” tekintik¹⁰. Harmadrészt pedig, elismervén hogy az országban rendelkezésre álló élelmiszer nem egyenlően oszlik meg bizonyos társadalmi csoportok, háztartások és egyének között, szükséges a modellbe valamiféle *eloszlási* függvényt bevinni, amely az élelmiszer társadalmon belüli *megoszlását* reprezentálja. Bár számos matematikai eloszlás-függvény létezik, a FAO-modell a lognormális eloszlást használja, feltételezve hogy az élelmiszer országon belüli megoszlása egy matematikailag modellezhető *normális* eloszlást követ (melyet mindössze egyetlen paraméter: a variancia koefficiens jellemez). A FAO statisztikai modell három paramétere vizuálisan is szemléltethető, melyet az alábbi ábra mutat. Az ábrán a besatírozott terület az „éhező” népességet (illetve annak százalékát) reprezentálja.

2.2. Ábra: A FAO éhezés – modell.

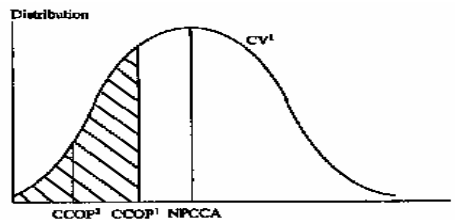

Figure 1. The basic FAO model.

Forrás: FAO 1996, Svedberg 1999.

Jelmagyarázat:

CV: *Variancia-koefficiens* (Coefficient of Variation) a görbe „alakját” reprezentálja

NPCCA: *Egy főre jutó kalória az országban* (National Per Capita Calorie Availability)

CCOP: *Minimális kalória mennyiség* (Calorie Cut off Point)

⁹ Természetesen a modell ennél sokkal bonyolultabb konverziókat használ, itt azonban nem célunk ezeknek részletes ismertetése. A módszertan részletes ismertetését l. FAO (1996), kritikáját Svedberg (1999) és Svedberg (2000).

¹⁰ A megfelelő angol kifejezés: *Calorie Cut Off Point (CCOP)*, azaz egyfajta „levágási pont”, melyet az 1. ábra mutat. A minimális kalória mennyiség melyet az egyénnek el kell fogyasztania ahhoz hogy ne legyen alultáplált függ a kortól, nemtől, illetve a fizikai aktivitás szintjétől (a pontos adatokat a FAO/WHO/UNU 1985-ös kiadványa ismerteti). A FAO modellben szereplő CCOP 55%-kal magasabb mint az alapvető életfunkciók (emésztés – lélegzés, stb.) fenntartásához szükséges minimális kalória szükséglet (BMR). Azt, hogy milyen nagy mértékben megnöveli a fizikai aktivitás a kalória igényt, az is mutatja, hogy például egy 18-30 év közötti férfi szükséglete gyenge aktivitás mellett 2600 Kcal, míg nehéz aktivitás mellett 3550 Kcal. Annak eldöntése már ismét az Olvasóra van bízva, hogy ez a csaknem 1000 Kcal különbség hogyan mérhető a nemzet – illetve *világ* szinten, hosszú távon, illetve hogyan is változik a „világ-éhezés” mértéke, ha az emberek „kicsit”, „közepesen”, vagy „keményen” dolgoznak?

A FAO-modell számításai szerint 1996-ban 841 millió alultáplált ember volt a világban, és az 1996-os Második Világélelmezési Konferencia (a FAO-modellre alapozva) a nemzetközi közösség céljául tűzte ki, hogy legkésőbb 2015-re ezt a számot a felére csökkentsék. Anélkül, hogy mélyebben elmerülnénk a modell egyes paramétereinek elemzésében, illetve az egyes paraméterek forrásának megkérdőjelezésében, Svedberg (1999) elemzését követve láthatjuk, hogy a modell rendkívül „rugalmas” és igen nagy helyet enged az elemző statisztikus „szubjektív” értékelésének. A három paraméter mindegyikének csupán 5%-os változtatásával például a Fekete-Afrikában „éhezők” száma 115 millió (21%), illetve 337 millió (61%) között válthozhat: a különbség, pontosan 222 millió ember, aki vagy éhező, vagy nem; ennek eldöntése pedig mindössze statisztikai számítások, illetve az egyes paraméterek változtatásának eredményeként adódik. Igen érdekes tehát annak a kérdésnek az elemzése: vajon milyen *konkrét* eseményeknek kell történniük ahhoz, hogy az éhezés valóban csökkenjen a világban és az éhezők száma tényleg felére csökkenhessen 2015-re?

A WHO-modell megbízhatósága ugyancsak több szempontból problematikus. Először is a különböző antropometriai felmérések (a súly, magasság és kor összefüggései) csak 5 éven aluli gyermekek esetében végezték el (legalábbis világszinten), mely azt jelenti, hogy amennyiben ezt a modellt használjuk az egész lakosság alultápláltságának mutatójaként, fel kell tételeznünk, hogy a gyermekeken végzett mérések az egész társadalom felnőtt lakosságának táplálkozási állapotát is reprezentálják (amely már önmagában igen nagyfokú általánosítás). Másrészt egyértelmű az is, hogy ezek az indikátorok nemcsak az alultápláltság (mint a kalória-bevitel függvényének) állapotától függenek, hanem olyan tényezők is befolyásolják, mint például a lakosság általános egészségügyi állapota vagy az elfogyasztott élelmiszer minősége és összetétele (diverzifikáltsága). További problémája a modellnek, hogy az általános statisztikai mintavételi és mérési hibák miatt szignifikáns eltérések „csúszhatnak be”, és ezek a hibák országokra és régiókra vetítve igen jelentős eltéréseket eredményezhetnek.

A két modell számítási eredményeit hasonlítja össze az alábbi táblázat, amelyből látható, mennyire eltérő eredmények születnek a különböző koncepciók alkalmazásából.

2.1. Táblázat. A krónikusan alultáplált lakosság százaléka a FAO és a WHO szerint.

	Fekete-Afrika	Dél-Ázsia
FAO	43	22
WHO	38	60

Forrás: Svedberg, 1999.

Az élelmiszersegélyeket közvetlenül a krónikus alultápláltságához kötni hibás kiindulási alap, mert sem mennyiségileg sem minőségileg nem várható el hogy az élelmiszersegélyek a hosszú távú éhezést csökkentsék. Azonban ez a lehetőség elméletileg nem zárható ki, ezért lényeges volt áttekinteni az élelmezési biztonság ilyen irányú megközelítését. Az a kérdés azonban, hogy egy adott élelmiszersegély program hogyan és miképpen kapcsolható *más oldalról* az élelmezési biztonság koncepciójához, azt igényli, hogy az egyes projekteket alkotóelemeire bontsuk. Ehhez pedig az INTERFAIS adatbázis tökéletes információt jelent. A továbbiakban tehát a statisztikai adatbázisra koncentrálnunk.

3. A mérés statisztikai háttere és elméleti alapjai

A mérési rendszer alapvető statisztikai háttere az ENSZ Világélelmezési Program (World Food Programme – WFP) INTERFAIS (International Food Aid Information System – Nemzetközi Élelmiszersegély információs rendszer) adatbázisa. Az INTERFAIS divízió a WFP statisztikai osztályának részlege, mely nem csak a WFP-n keresztül kiszállított élelmiszersegélyekről tartalmaz információt, hanem az egész világ bármely országában és bármely szervezet által kiszállított segélyeket rögzíti. Az INTERFAIS adatbázis a legfontosabb adatforrás az élelmiszersegélyekről, és az osztály becslése szerint a világon kiszállított összes élelmiszersegély 98 százalékát regisztrálja.¹¹ Az alábbiakban áttekintjük az adatbázisban található információt, annak jelenlegi felhasználását, illetve az átszerkesztés elméleti kereteit, amely lehetővé teszi az élelmiszersegélyek hatékonysági mérésének alternatív dimenzióját.

3.1. Az INTERFAIS adatbázis tartalma

Az INTERFAIS adatbázis előnye, hogy az adott élelmiszersegély program minden olyan eleméről tartalmaz információt, mely a segélyek meghatározásakor (illetve azoknak a kereskedelmi tranzakcióktól való elhatárolásakor) problémát jelentettek. Az adatbázis lehetőséget nyújt az egyes dimenziók szétválasztására és szeparált elemzésére, mely alapját képezheti egy összetett mutatószámnak.¹² Érdeemes tehát az adatbázis tartalmát egyenként vizsgálni.

1. A segélyprogram beszerzésének módja (*mode*).

A második fejezetben már részletesebben tárgyaltuk a segélyek folyósításának három módját, ahogyan a fogadó országba eljuthatnak a mezőgazdasági termékek. Ide tartozik a közvetlen kiszállítás (DT), helyi vásárlás (LP) illetve a

---

¹¹ Az adatgyűjtés mind kvalitatív, mind kvantitatív módszerekre támaszkodik. Míg egyes donorok automatikusan jelentik a kiszállított élelmiszersegély programot, más szervezetek (igen gyakran NGO-k) nem feltétlenül jelzik ezeket, hiszen jogilag semmi sem kötelez egy szervezetet sem arra hogy az INTERFAIS osztályt informálja. Számos lehetőség van azonban az információ kereszt-ellenőrzésére, kezdve a donortól, a szállítótól és a végrehajtó szervezetekig. Az információ többdimenziós ellenőrzése jelentheti hogy gyakorlatilag az összes segélyprogram szerepel az adatbázisban.

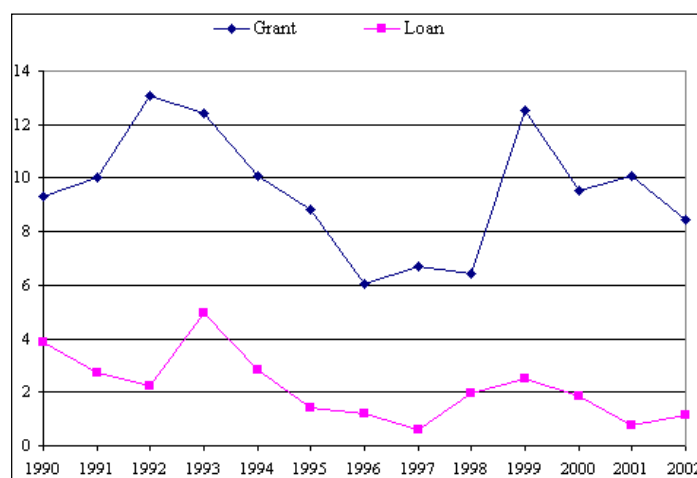
¹² Például, míg egy ingyen adományozott élelmiszer-tranzakció segélynek kell hogy minősüljön, amennyiben ezt a piacon eladják (program segély, vagyis az sohasem kerül szétosztásra), megkérdőjeleződhet hogy a tranzakció valóban segélynek kell-e hogy minősüljön.

trianguláris vásárlás (TP). Az INTERFAIS adatbázis minden segélyprogramról regisztrálja, hogy melyik kategóriába tartozik. Megemlítjük, hogy az esetek többsége közvetlen kiszállítás (DT) (88%, 2002-es adat), míg a LP és TP tranzakciók kevésbé jelentősek, azonban az adatok évente változnak.

2. A segélyprogram adományozásának feltétele (*term*).

Az INTERFAIS adatbázis nem rögzíti azt hogy az adott, nem adományként végrehajtott tranzakció valójában miért minősül élelmiszersegélynek (és nem hagyományos mezőgazdasági exportnak), de ez a továbbiak szempontjából nem is lesz fontos tényező. Az alábbi ábra az adományok és koncesszionális tranzakciók megoszlását mutatja 1990 óta az adatbázis szerint és látható, hogy az esetek többségében a segélyeket adományként adják: 2002-ben a világban kiszállított élelmiszersegélyek 88%-a volt adomány, a fennmaradó 12% valamilyen koncesszionális egyezmény keretében jött létre; ugyanakkor ez az arány évente változik.

3.1. Ábra. Adomány és koncesszionális tranzakciók a segélyekben.

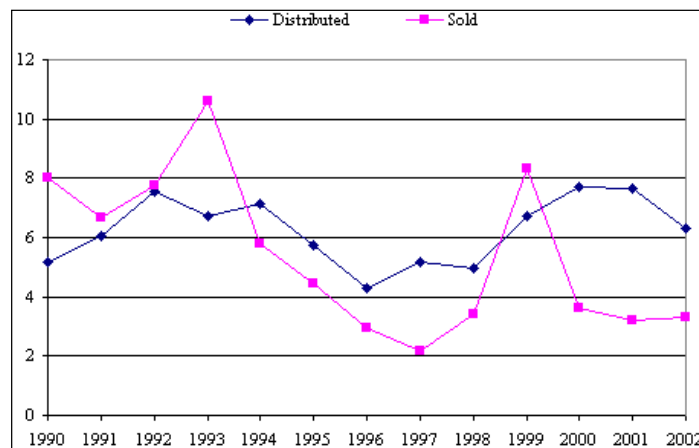

3. Piaci eladás.

Az INTERFAIS adatbázisban található legfontosabb információ, hogy minden élelmiszersegélyről regisztrálja hogy az adott segélyt eladták-e vagy pedig szétosztásra került a fogadó országban (*market sales indicator*). Az alábbi ábra mutatja, hogy az eladott élelmiszersegélyek relatív aránya évente változik, és néhány évben (1993, 1999) a világban kiviteltre került élelmiszersegély nagyobb hányada került eladásra a fogadó országokban. A 2002-es évben

például a világban összes élelmiszersegélyének 34%-át adták el a piacokon. Ha figyelembe vesszük, hogy ez igen jelentős arányt képvisel, valamint azt hogy az eladott segélyek jó része nem jut el közvetlenül az éhező népességhez, élelmezésbiztonsági szempontból ez olyan lényeges információ, melyet még nem tettek közzé az INTERFAIS adatbázisból.

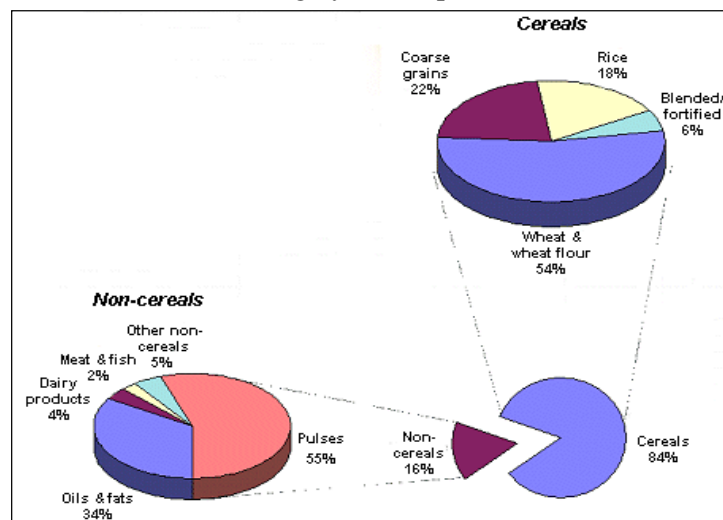
3.2. Ábra. Szétosztott és eladott élelmiszersegélyek aránya.

4. Az áru típusa

Az INTERFAIS adatbázis a segélyként kihelyezett áruk típusát is tartalmazza. A segélyek többsége általában gabonafélékből áll, így 2002-ben a világ összes élelmiszer segélyének 84%-a volt gabonaféle, főleg búza és liszt (54%). A nem-gabonafélék között a hüvelyesek aránya volt a legmagasabb (55%). Az alábbi ábra mutatja a segélyek áru szerinti lebontását 2002-ben.

3.3. Ábra. Élelmiszersegélyek árutípus szerint.

5. A tranzakció időzítése

Az élelmezési biztonság szempontjából a legfontosabb az adott segélytranzakció időzítése. Ennek alapján ugyanis eldönthető, hogy a segélynyújtásának a legfontosabb indoka ténylegesen megvalósul-e, vagyis az élelmezésbiztonsághoz járul-e hozzá? Feltételezhető, hogy a legszegényebb országokban is, ahol a népesség túlnyomó többsége a mezőgazdaságból él, még egy rossz aratási év során is elegendő élelmiszert természetesen ahhoz, hogy az néhány hónapra elég legyen. Az ebben az időszakban érkezett segélyek negatív hatást gyakorolnak a mezőgazdasági piacokra, ezért az élelmiszersedély *nem* tekinthető hatékonynak, ha az közvetlen az aratás előtt, illetve az aratás után érkezik az adott országba. Hatékony segélynek tekinthető az, amely az aratási időtől minél később érkezik a fogadó országba. Az INTERFAIS adatbázis három adatot rögzít: (1) amikor a szállítóhajó elhagyja a kikötőt; (2) amikor a szállítóhajó megérkezik, illetve tengerparttal nem rendelkező országok esetén azt a dátumot, amikor (3) a szállítmány átlépi az adott ország határát.¹³

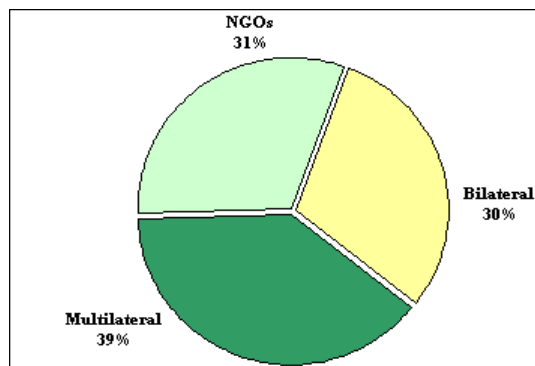
6. Kivitelező intézmény

Számos intézmény vesz részt egy adott segélyprogram szétosztásában, elsősorban a donor, mely saját forrásait adományozza segélyként. A közbülső szervezet (*channelling organisation*) szerepe hogy a donor és a fogadó kormány között létesítsen kapcsolatot, mely nem feltétlenül azonos a végrehajtó intézménnyel (*implementing agency*), melynek felelőssége a segély szétosztása a donor nevében. Az élelmiszersedélyeket háromféleképpen adományozzák: (1) a bilaterális segély két kormány között jön létre, (2) a multilaterális segélyek túlnyomó többsége a WFP-n keresztül kerül szétosztásra, de (3) NGO-k is nagymértékben vesznek részt a segélyekben. Az alábbi ábra mutatja a három csatorna gyakorlatilag egyenlő megoszlását.

---

¹³ Létezik egy úgynevezett aktuális (*actual*) és várt (*expected*) érkezési idő. Az adatbázis azonban *ex post* mindig az aktuális időt rögzíti.

3.4. Ábra. Az élelmiszersegélyek főbb csatornáit.

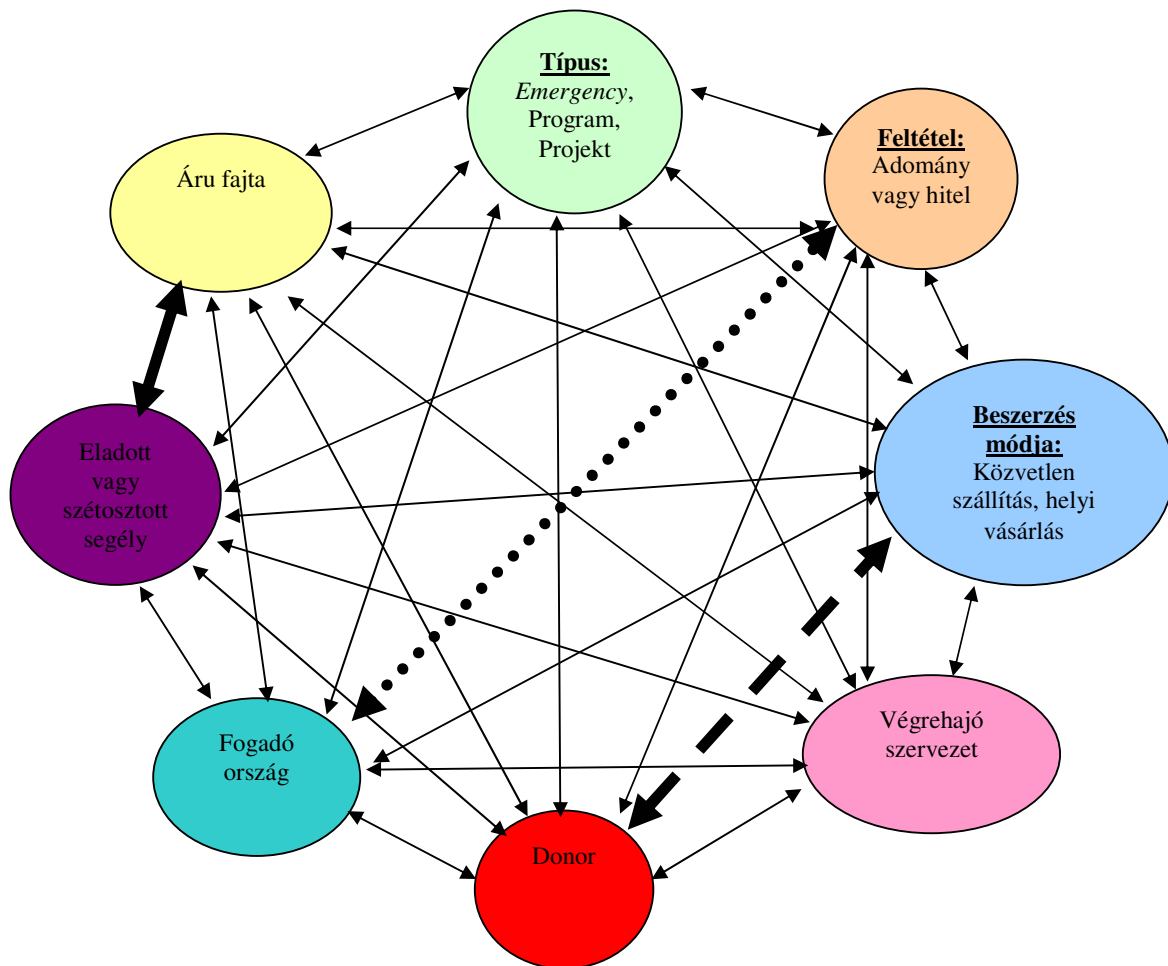
7. Egyéb információk

Az INTERFAIS adatbázis számos más információt is tartalmaz, ezeket azonban csak röviden említjük meg, hiszen a továbbiakban nem kerülnek felhasználásra. Értelemszerűen minden tranzakció esetében rögzítik a kiszállított (vagy LP esetén a vásárolt) mennyiséget (tonnában), valamint az élelmiszersegély program típusát (*emergency*, projekt vagy program segély). Bizonyos esetekben az adatbázis tartalmaz információt a segélyek végső felhasználásáról is (így például ha menekültek kapják a segélyt). Számos technikai adat létezik még (index szám, donor referens szám, hajózási utasítás száma, stb.) ezek azonban nem adnak érdemi információt a kívülálló számára.

3.2. A WFP jelenlegi mérési és jelentési rendszere

A fentiekben részletesen leírt adatbázis lehetővé teszi a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átfogó értékelését, különböző szempontok alapján. Az INTERFAIS osztály számos közleményben, különféle szempontok alapján ad információt az élelmiszersegély programokról. A standardizált jelentési rendszer keretét az alábbi ábra tartalmazza, mely minden esetben a segélyek *két* dimenziója között létesít kapcsolatot. Amennyiben egy harmadik ismérvet is bevonunk a jelentésbe, az elemzés áttekinthetetlenül komplexsége válik.

3.5. Ábra: Az INTERFAIS adatbázis komplex többváltozós elemzése.

Az alábbi idézetek az INTERFAIS jelentéseiből származnak és az ábrában található színes nyilakra vonatkoznak.

Szaggatott nyíl: „2002-ben az Európai Közösség, Németország és Japán finanszírozta az összes helyi vásárlás (LP) több mint 53 százalékát.”

Pontozott nyíl: „2001 során a koncesszionális eladások 68%-a ment Ázsiába, 20%-a Latin Amerikába, 7%-a Kelet Európába és a FÁK-ba, valamint 5%-a Fekete-Afrikába.”

Vastag folytonos nyíl: „Míg a gabonák 68%-a került szétosztásra, a nem-gabonaféléknek csak 56%-a”.

Jól látható tehát az elemzés összetettsége, melynek egyszerűsítése alapvető fontosságú a további elemzés szempontjából.

3.3. Az adatbázis átstrukturálásának elméleti keretei

A fenti elemzés jól mutatja, hogy a sokváltozós adatbázis *lineáris* kapcsolatrendszere gyakorlatilag lehetetlenné tesz bármely többváltozós elemzést, hiszen minden kapcsolat csupán két dimenzióban értelmezhető. Annak érdekében, hogy több változót vizsgálhassunk egyidejűleg, első lépésben ketté kell választani az adatbázist azokra a változókra, amelyek információt hordozhatnak az élelmiszersegély élelmiszerbiztonsági dimenziójáról, valamint azokra amelyek ebből a szempontból nem tekinthetők lényegesnek. Ezáltal alapvetően más megközelítésnek minősül, hogy az elemzés kiindulópontjává nem a makro- hanem a mikro szint válik. Az INTERFAIS adatbázis előnye tudniillik, hogy az információ projekt szinten (azaz minden egyes segélyprogramra vonatkozóan) áll rendelkezésre, így ahelyett hogy az elemzést a már aggregált adatbázison hajtanánk végre, először a projekt szinten is elvégezhetjük a vizsgálatot; majd az így létrejött elemzéseket visszük fel a makroszintre. Az alábbi táblázat két csoportba sorolja az adatbázisban található változókat aszerint, hogy melyik hordozhat információt a segély élelmiszerbiztonsági komponenséről, illetve melyik hanyagolható el az adott szempontból. Az öt dimenzió mely kiválasztásra került, sorrendben, a segélyprogram módja, a feltétele, piaci eladása, az áru típusa és a tranzakció időzítése, vagyis azok melyeket az előző alfejezetben részletesen vizsgáltunk.

3.1. Táblázat. Az aktuális változók kiválasztása.

INTERFAIS változók		Kiválasztott változók
1. Beszerzés Módja (DT – LP)		Változók melyek meghatározzák a segély hatékonyságát az élelmiszerbiztonság szempontjából.
2. Feltétel (adomány – kölcsön)		
3. Piaci eladás		
4. Áru típusa		
5. Tranzakció időzítése		
6. Kivitelező intézmény		Változók melyek nem adnak információt a segélyprogram projektszintű hatékonyságáról.
Egyéb információk	Program típusa (emergency – program – projekt)	
	Kiszállított mennyiség	
	Adományozott személyek jogállása	
	Egyéb technikai adatok	

A továbbiakban magyarázatra szorul hogy miért az adott ismérvek kerültek kiválasztásra, illetve hogy miképpen köthetők egyenként az élelmezési biztonság koncepciójához. Érdekes az elemzést az élelmezési biztonság koncepciójával kezdeni, melyek – mint már a 2. fejezetben részletesen kitértünk rá – három meghatározó komponense van: az élelmiszer elérhetősége (availability), az ahhoz való hozzáférés (access), valamint annak felhasználása (utilisation). A kérdés tehát, hogyan kapcsolhatók ezek a dimenziók koncepcionálisan az egyes kiválasztott tényezőkhöz.

1. A segélyprogram beszerzésének módja (DT – LP – TP)

Az élelmiszersegély program beszerzésének módja, vagyis ahogyan a segély eljut az országba, alapvetően az élelmiszer elérhetőségével áll kapcsolatban. Amennyiben az országban a nemzeti termelés lecsökken (például időjárási viszonyok miatt), a segélyt érdemes közvetlenül az országba szállítani (Direkt transzfer – DT) így a nemzeti élelmiszer elérhetőség növekszik, melyet a *food balance sheet* is mutatni fog. Abban az esetben ha a termelési szint nem változik, vagy esetleg nő, még nem jelenti azt, hogy a segély nyújtása nem válhat indokolttá (például az árak túl magasak, vagy járvány tör ki az országban melynek során az éhező népesség nem képes élelmiszert vásárolni). Ha a nemzeti termelés elégséges volt, érdemes a termékeket helyileg, az adott országban megvásárolni.

2. A segélyprogram adományozásának feltétele

Egy élelmiszersegély program hatékonyságát az ország élelmezési biztonságának szempontjából meghatározza hogy az adott segélyt ingyen adományként, vagy visszatérítendő kölcsönként kapja-e az adott ország. A segély feltétele így alapvetően az élelemiszerhez való hozzáférés (*access*) dimenziójához köthető, hiszen egy költségvetési problémákkal küszködő fejlődő ország számára komoly hozzáférési problémát jelent ha a segélyért – bármilyen módon is – de fizetnie kell. Ezzel ellentétben nem jelent hozzáférési gondot amennyiben a segélyt ingyen kaphatja meg a donor országtól.

3. A segélyprogram piaci eladása

Ha a segély a nyílt piacon eladásra kerül, megkérdőjeleződik, hogy az élelmiszersegély program valójában hozzájárul-e az ország élelmezési biztonságához. Vitatható, hogy az ilyen segélyforma – akár csak elméletileg is, de – köthető-e az élelmiszerbiztonság koncepciójához, hiszen míg segélynek

kétségtelenül felfogható, közvetlenül nem járul hozzá ahhoz hogy a legszegényebb rétegek élelmiszerhez jussanak. Értelemszerűen a piaci eladás is a segélyhez való hozzáférést (access) határozza meg, ez esetben azonban a mikro (háztartás) szinten.

4. Az áru típusa és a tranzakció időzítése

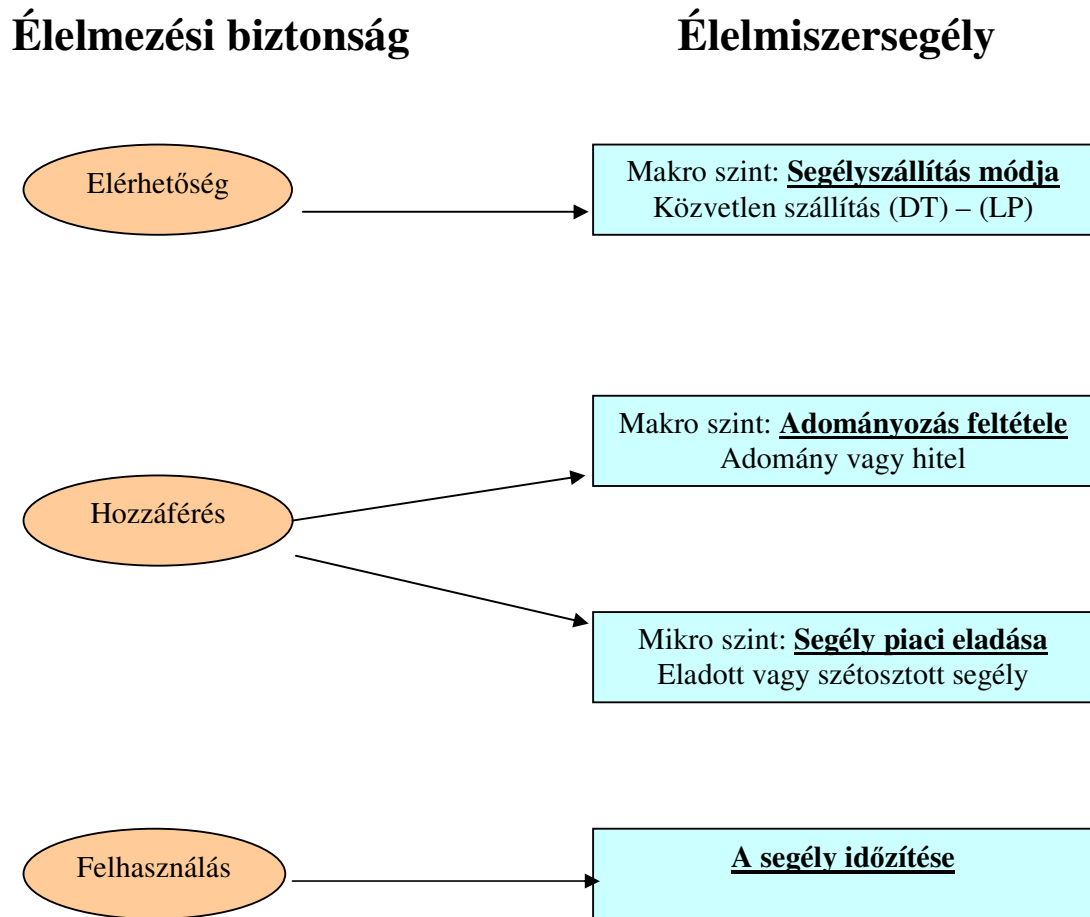
Ezt a két fogalmat érdemes egy pont alatt tárgyalni, hiszen mindkettő az élelmiszer felhasználásához (*utilisation*) kötődik. Mint már említettük, a további elemzés csak a gabonafélékre fog kiterjedni, mivel ezek teszik ki a segélyek legnagyobb részét. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az áru típusa meghatározza a segélyprogram élelmezésbiztonsági hatását. Azok a termékek, melyek a helyi kultúrákban magas értékkel bírnak, hatékonyabban kerülnek majd felhasználásra, mint azok a termékek melyek ismeretlenek az adott régióban.¹⁴ Kiemelten fontos a program időzítése is, mert ha az éhezés hónapjaiban érkezik a segély, sokkal értékesebb, mint ha olyankor kerül szétosztásra, amikor nincs szükség élelmiszersegélyre (például aratáskor).

Az alábbi ábra összefoglalja az élelmiszerbiztonság és az élelmiszersegély egyes komponenseinek kapcsolatát.

---

¹⁴ Az egyik súlyos kritikája az élelmiszersegélyeknek már a kezdetektől is az volt, hogy amennyiben olyan termékeket szállítanak segélyként melyek nem illenek be a helyi fogyasztói preferenciákba, azok nagymértékben torzulhatnak a segély hatására.

3.6. Ábra. Az élelmezési biztonság és élelmiszersegély koncepcióinak összekötése.

Az elméleti keretek felvázolása után a továbbiakban pedig lehetőség nyílik az mutatószám megtervezésére, mely a következő fejezet témája.

4. Az index tervezése

A továbbiakban a végső index tervezésére térünk rá, mely számos koncepcionális és módszertani problémát vet fel. A komplex indexek képzése a közgazdasági irodalomban jelentős figyelmet kapott az elmúlt évek során, így érdemes az elemzést ezen mutatók sajátosságaival kezdeni. A fejezet további részeiben az elméleti és módszertani problémákat vizsgáljuk az elkészítendő index szempontjából, majd a lehetséges indexképzési technikákat hasonlítjuk össze.

4.1. Az összetett indexek képzésének empirikus és módszertani problémái

A közgazdasági irodalomban az elmúlt másfél évtized során egyre gyakrabban használják az összetett társadalmi mutatókat a társadalmi jelenségek mérésére. A szegénység multi-dimenzionális felfogása nagymértékben köthető Amartya Sen munkásságához. Sen nem szegénységről hanem az egyén jogos igényeiről (*entitlement*) (Sen 1981) illetve később adottságáról beszél (*capability*), mely valójában „az egyén képessége arra, hogy különféle életmódot kialakítson magának” (Sen 1993: 30, Sen 1995). Ugyancsak a szegénység többoldalú felfogásának az eredményeként jött létre az ún. fenntartható megélhetés (*sustainable livelihoods*) megközelítés a kilencvenes évek végén, mely az esettanulmányokban nem a hagyományos anyagi mutatókat (például jövedelem) használja, hanem számos más tényezőt is figyelembe vesz (Scoones 1998, Ellis 2000).¹⁵ A többdimenziós vizsgálatokat mind a makro- mind pedig a mikro elemzésekben értékelik, így nyomon követhetők az egyes összetett indexek képzésének módszertani és empirikus problémái.

Talán a legjobban ismert és használt összetett makro-index a UNDP által kifejlesztett Human Development Index (UNDP 1990), mely a szegénységet multi-

---

¹⁵ A fenntartható megélhetés megközelítés lényege hogy az egyén (illetve háztartás) a számára adott „tőkékből” építi fel saját életmódját az adott kultúrában. Így a természeti tőke (környezet), az emberi tőke (egészségügyi állapot, oktatási szint, stb.), a társadalmi tőke (családi kapcsolatok, stb.), a pénzügyi tőke (elsősorban jövedelem) egyidejűleg vannak hatással az egyén életmódjára.

dimenzionális koncepcióként, az egy főre jutó (vásárlóerőparitással korrigált) GDP logaritmusa, a felnőtt lakosság írástudása, valamint a várható élettartama kombinációjaként fogja fel.

1. Box. A Human Development Index összetétele.

Egy adott j ország HDI-je az alábbi módon számítható ki:

$$\text{HDI} = 1 - \left(\sum_{i=1}^k I_{ij} / k \right), [i = 1 \dots k, \text{ és } j = 1 \dots l],$$

ahol I_{ij} az i -edik szegénységi mutatója a j országnak. A szegénység tehát egy relatív koncepció, melyet három mutatóból képeznek úgy, hogy mindhárom változót 0 és 1 között standardizálják az alábbi formula segítségével:

$$I_{ij} = (X_i^* - X_{ij}) / (X_i^* - X_i^m),$$

ahol X_i^* egy szubjektív módon választott, az i -edik változó kívánt értéke, X_{ij} a j ország i -edik változójának aktuális értéke, és X_i^m pedig az aktuális minimum érték az l ország között. Ha egy adott ország az i -edik változóban eléri a kívánt értéket ($X_i^* = X_{ij}$) akkor az index nem mutat relatív deprivációt, és $I_{ij} = 0$. Ha a j ország minden X_i változóban eléri a megkívánt értéket, akkor az I_i -k átlaga zérus, és a HDI értéke a maximális értéket veszi fel (=1). Minél nagyobb azonban a rés a három X_i^* és a j -edik ország megfelelő X_i -jei között, annál alacsonyabb az ország HDI-je és annál alacsonyabb az emberi fejlődés mutatója. Az index akkor éri el a minimális értékét (=0), ha a j -edik ország mindegyik X_i -re X_i^m -et ér el, vagyis a relatív depriváció maximális lesz.

A HDI-t számos kritika érte a közgazdasági irodalomban. Dasgupta elemzése arra hívja fel a figyelmet hogy a HDI-ben, bármennyire is összetett mutató, nincs benne az emberi jogok szabadság dimenziója (Dasgupta 1990), míg McGillivray azzal érvel hogy a HDI nem mutat semmi többet mint a konvencionális jövedelem mutatók, mely látható az index magas korrelációjából az egy főre jutó GDP-vel (McGillivray 1991). Számos elemző egyenesen azzal érvel, hogy az összetett indexek eleve nem is nyújthatnak több információt mint a konvencionális anyagi-alapú indexek: „a jólét jövedelem alapú felfogásának kritikája koncepcionálisan megalapozott, de, amíg az abszolút szegényeket vizsgáljuk, a jövedelem marad az elsőrendű szükséglet” (Greeley 1994: 57). Ravallion (1996) érvelése szerint a pénzügyi indexek kibővíthetők nem-monetáris indikátorokkal is. Egy alternatív koncepció a HDI-hez hasonló index, a PQLI (Physical Quality of Life Index – Az Élet Fizikai Minőségét mérő mutató), mely nem tartalmaz jövedelmi mutatókat. A PQLI az írástudást, csecsemő halálozást, illetve az egyéves korban várható élettartamot foglalja magában

(Morris 1979). Ezen viták jól mutatják hogy az összetett indexek alkalmazhatóságát illetően nincs egyetértés a közgazdasági irodalomban.

Az összetett indexek alkalmazhatósága a mikro-esettanulmányokban is gyakran előtűnik, melyek alapját általában a háztartás felmérések során gyűjtött adatok jelentik. Sharp et al (2003) például egy összetett indexet használ Etiópiában a háztartások nyomorának mérésére, melyben 15 különféle dimenziót hoznak össze egy összetett indexbe, faktor elemzés módszerével.¹⁶ Hasonló módszert követ Lindenberg (2002) aki egy összetett Életmód Biztonság (*Livelihood security*) indexet határoz meg a háztartások szegénységének mérésére.

Bármely mutatót is használjuk az adott koncepció mérésére, a különböző módszerek és mutatók egy több dimenziós jelenség mérésekor gyakran inkonzisztens eredményre vezethetnek (Jodha 1989: 174-175). Példaként felhozható az egyre gyakrabban használt ún. birtoklási mutató (*possession score*), melyet a jövedelem helyettesítésére használnak mikro-tanulmányokban. A birtoklási mutató valójában azt méri, hogy az adott háztartás bizonyos eszközökkel rendelkezik-e, és a háztartás jólétét az így kapott pontszámmal azonosítja.¹⁷ Egy általános birtoklási mutató az alábbi módon néz ki:

$$A_i = y_1 a_{i1} + \dots + y_k a_{ik}$$

ahol A_i az i -edik háztartás birtoklási mutatója, a_{ik} -k az egyes termékek (k), melyek a birtoklási mutatót képezik, és az y_k -k a súlyok, melyeket az egyes termékek kapnak. A birtoklási mutató (mind tehát minden összetett mutató képzésekor) két probléma merül fel: (1) hogyan választhatók ki azok a termékek melyek a mutató részét képezik (vagyis mely ismérvek kerüljenek a mutatóba) illetve (2) milyen súlyozási technikával integráljuk az egyes részmutatókat egy összetett indexbe. Az első probléma általában a terepkutatások során megoldódik, hiszen azok a termékek

¹⁶ A 15 mutatóból látható mennyire különbözőek az egyes ismérvek, melyek összetetten jellemzik a háztartás anyagi, társadalmi és egyéb jólétét: (1) összes állat birtoklása, (2) marhák birtoklása, (3) megművelt földterület nagysága, (4) a háztartás munka-kapacitása, (5) társadalmi intézményekben való részvétel, (6) férfi munkaerő a háztartásban, (7) a nem-háztartásban való munkához való hozzáférés, (8) alap kiadások nagysága, (9) napközbeni étkezések száma, (10) azon hónapok száma melynek során a háztartás élelem nélkül van, (11) ruha-vásárlások gyakorisága, (12) birtokolt földterület nagysága, (13) a ház minősége, (14) a háztartás társadalmi kapcsolatainak hálózata, (15) pénzügyi tőke (Sharp 2003, 30. oldal, 3.2 Táblázat).

¹⁷ A *possession score* számos metodológiai előnnyel bír a hagyományos monetáris indexekkel szemben, így (1) egyszerű kérdéseket használ (szemben a jövedelmet térképező kérdőívvel), (2) könnyen ellenőrizhetők a kapott válaszok, (3) kevésbé idő- és költségigényes, és (4) módszertanilag is jóval egyszerűbb, mivel nem kell különféle ár-deflátorokkal dolgozni.

melyek nagymértékben növelik a háztartások jólétét, gyakran igen gyorsan láthatóvá válnak. Hasonlóképpen a HDI és a PQLI indexek is olyan elemeket foglalnak magukban, melyek egy adott ország nemzeti szinten mérhető fejlődését nagymértékben meghatározzák. Természetesen bármely indexről is van szó, az adott részindexek kiválasztása elméleti illetve empirikus alapon történik (és ez hasonlóképpen fog történni az élelmiszersegély index esetében is).

A második probléma, a súlyozás kérdése, azonban már több vitát kavart a közgazdasági irodalomban, hiszen nincs olyan objektív módszer, mely egyértelműen használható lenne minden esetben. A vita jól végigkövethető a birtoklási indexek számításakor, ahol alapvetően négy különböző statisztikai módszer áll rendelkezésre a különböző ismérvek komplex mutatóba való foglalására.

Az első módszer, hogy gyakorlatilag nem használunk semmiféle súlyozást, és minden egyes termék egyenlő súllyal kerül be az indexbe. Ezt a módszert alkalmazza Sender és Smith (1990) és Sender (2001). Ez egy látszólag egyszerű, de teljesen tetszőleges módja a súlyozásnak, melyet Filmer és Pritchett úgy jellemez, hogy a módszer „*egyetlen* előnye, hogy nem látszik annyira arbitrázsna (tetszőlegesnek) amennyire elsőre tűnik” (Filmer és Pritchett, 1998: 5. oldal). A második lehetőség, hogy a súlyokat az egyes adott termékek árai jelentik (Fleuret 1978, Morris, Carleto et al 1999, Oya 2002). Ez az opció is problematikus, hiszen az adott termékek ára változó lehet, mely természetesen függ a termék minőségétől, korától, stb.¹⁸ Harmadrészt elméletileg elképzelhető az is, hogy a súlyokat egy többváltozós regressziós elemzésből kapjuk meg. Így azonban nem képezzünk indexet (Montgomery et al 1997) és a kapott eredmény nem magyarázható mint a jólét növekedésének hatása, mivel a komponensek nagy része mind direkt, mind indirekt hatással van az eredményre. A negyedik lehetőség pedig a faktorelemzés (Sahn és Stiffel 2000) vagy a főkomponens elemzés (Filmer és Pritchett 1998).¹⁹ A főkomponens elemzés legnagyobb hátránya hogy a korrelációelemzés során az információ jelentős részét „feláldozzák” az adatcsökkentés miatt. Például Filmer és Pritchett számításaiban az első főkomponens 25,6%-ot magyaráz a teljes varianciából (Filmer és Pritchett 1998:

---

¹⁸ A háztartás kérdőívek készítése során módszertanilag szinte megoldhatatlan problémát jelent minden egyes interjú alanyánál az egyes termékek tulajdonságainak becslése, így egyúttal elvész a módszer legnagyobb előnye, hogy könnyen alkalmazható és egyszerű.

¹⁹ A főkomponens elemzés gyakorlatilag egy fajta faktorelemzés, melynek során azt a kevés ortogonális kombinációt választjuk ki egy adott mátrixból, melyek a mátrixon belüli variáció nagy részét magyarázzák, így tehát ugyanazon információt ragadják meg.

11), míg Sharp et al számításaiban is mindössze 30,65%-ot ragad meg az elemzés (Sharp et al 2003: 65).

A különböző tanulmányokból és a szerzők által alkalmazott különböző módszerekből kitűnik, hogy nincs objektív és általánosan elfogadott módszertan a közgazdaságtanban az összetett indexek képzésére. Az egyes kutatások és tanulmányok ritkán indokolják az éppen alkalmazott módszer választását, többnyire elfogadnak egy módszert és azzal számolnak tovább. A fenti irodalmi áttekintés jelenti az elméleti háttérét az összetett élelmiszer-segély indexnek, mely képzésének specifikus elméleti és módszertani kérdését az alábbi fejezetben vizsgáljuk meg.

4.2. Elméleti problémák

Mivel a közgazdasági irodalomban még nem került sor hasonló, élelmiszer segély – élelmiszeri biztonságot mérő összetett index képzésére, érdemes a felépítést az alapokról kezdeni. Elméleti síkon a leglényegesebb kérdés hogy az index milyen alapfeltevésekre épül fel. Minden elméleti elemzés alapkövetelménye hogy rögzítse azokat a feltételeket, amelyeken belül a kutatás végrehajtandó, illetve amelyek teljesülése esetén az index alkalmazhatóvá válik. Bár ezek az elvárások szűkítik az index alkalmazhatóságának körét bizonyos teljesülendő feltételek esetére, a logikus elméleti keret biztosítása minden elemzés alapvető feltétele kell hogy legyen. Minél több feltételt határozunk meg, és ezek minél merevebbek és rugalmatlanabbak, annál távolabb kerülünk a valós világtól egy elméleti világ felé. Olyan mutató esetében, melyet a valós világ térképezésére és mérésére hozunk létre, a feltételek megfogalmazásakor az volt a cél hogy minél közelebb álljunk a mindennapi élethez. A továbbiakban az alapfeltételeket az index azon dimenziói alapján tárgyaljuk, melyeket az előző fejezetben választottunk ki mint az összetett mérőszám részeit.

4.2.1. Feltételek a segély beszerzésének módjáról (DT / LP változók)

Egyértelműnek tűnhet az a feltételezés, hogy egy helyi vásárlás (*Local Purchase* – LP) hatékonyabb mint egy közvetlen kiszállítás (*Direct Transfer* – DT), hiszen ha az

élelmiszersegélyt az adott országban vásárolják meg, azáltal indirekt módon a helyi termelőket támogatják.²⁰ Az extra kereslet teremtése mind a termelőknek, mind pedig az agrárkereskedő szektornak gazdasági előnyt jutatt; számos tanulmány is ezt a véleményt osztja. A Sahel-országok Élelmiszer Segély Okmánya például (*Food Aid Charter*) előírja, hogy amennyiben arra lehetőség nyílik és a körülmények megengedik, a helyi vásárlásokat kell előnyben részesíteni (FAC, 1990). Más tanulmányok éppen arra hívják fel a figyelmet, hogy az élelmiszersegély közvetlen kiszállítása nagymértékben ronthatja a helyi termelők és helyi kereskedők gazdasági érdekeit (Barrett 2001, 2002, Tiba 2002).²¹ A kis- és nagytermelői mezőgazdasági árakba való külső beavatkozás illetve az ország mezőgazdasági marketing-rendszerének megzavarása kétséges eredménnyel járhat. Ezen viták képezték a gerincét az élelmiszersegélyek hatásait tárgyaló irodalomnak az 1960-as és 70-es évek során.

Nehéz általános feltételeket szabni ahhoz hogy mikor lehet a segélyprogram közvetlen kiszállítása (DT) illetve helyi vásárlása (LP) a hatékonyabb és gazdaságilag elfogadhatóbb eljárás, mégis található bizonyos olyan feltételezések melyek mind elméletileg helytállóak, mind pedig a gyakorlatban már számos esetben beigazolódtak. Ilyen például az, ha az adott évben a mezőgazdasági termelés *általagon aluli*, így relatív *hiány* van az országban az adott terméket illetően (legalábbis a megelőző évekhez viszonyítva). Ebben az esetben feltételezhető, hogy a helyi vásárlás (LP) plusz keresletet teremt, ezáltal tovább növeli a relatív élelmiszer hiányt az országban, tovább emelvén az adott mezőgazdasági termék árát is. A helyi vásárlás ebben az esetben, indirekt módon, az élelmiszerhez való közvetlen hozzáférést *csökkenti*, elsősorban azoknak a legszegényebb rétegek számára, akik az élelmiszert a piacon kénytelenek megvásárolni. Ugyanakkor a közvetlen kiszállítás (DT) indokoltá válik, hiszen az az országban elérhető *összes* élelmiszer mennyiséget emeli, melyre szükség van abban az esetben ha a termelés alacsony volt.

A gondolatmenetet megfordítva, amennyiben az élelmiszertermelés az adott országban (és az adott idő-periódusban) megfelelő mennyiségű (általagon felüli) volt, érdemesebb a segélyeket helyi vásárlással beszerezni, lehetőleg aratás után, hiszen

---

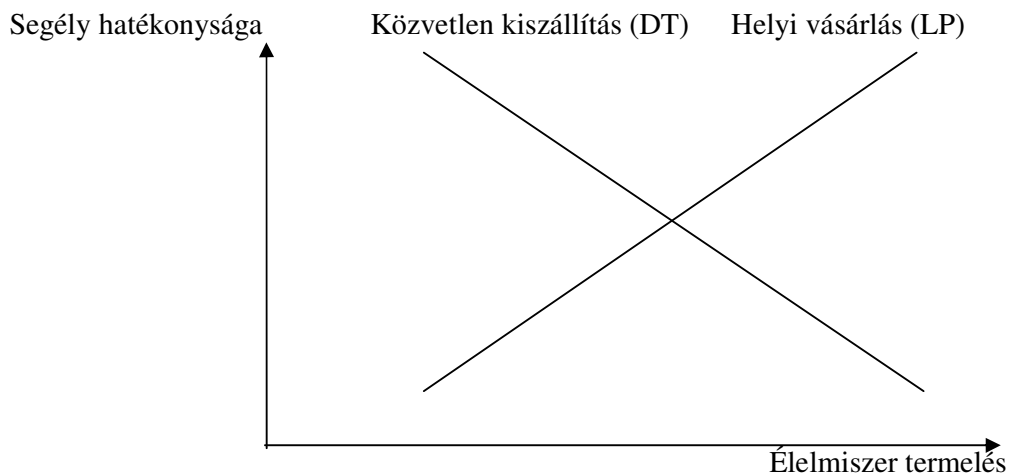
²⁰ Itt érdemes megjegyezni, hogy az úgynevezett háromszög tranzakciók (TP – Triangular Purchases) melyek során a segélyek egy harmadik országból jutnak a fogadó országba, a fogadó ország szempontjából valójában közvetlen kiszállításnak (DT) minősülnek, hiszen határátlépéssel járnak. Ezért az összetett index számításakor nem fogjuk külön értelmezni a TP tranzakciókat, hanem egyszerűen azokat is közvetlen kiszállításnak (DT) fogjuk minősíteni.

²¹ Erre a pontra még visszatérünk a segélyek időzítésének tárgyalásakor.

ezzel indirekt módon mint a helyi termelőket, mind pedig a magánkereskedőket segítheti a beavatkozás. Összességében tehát elmondható, hogy a nemzeti élelmiszertermelés függvényében a helyi vásárlás akkor indokolt, ha a termelés magas volt (és ez esetben a közvetlen kiszállítás nem hatékony) illetve a helyi vásárlás akkor nem indokolt, ha a termelés alacsony volt (akkor pedig a közvetlen szállítás a megfelelő eljárás). A termelés függvényében a két változó közötti viszony ellentétes, melyet az alábbi ábra szemléltet.

4.1. Ábra. A segély hatékonysága a segély beszerzésének módja szerint.

Bár azt feltételezzük hogy a helyi felvásárlás kevésbé hatékony abban az esetben ha a nemzeti termelés alacsony volt, ellenérvként mégis felhozható az a tény, hogy a megvásárolt élelmiszersegélyt szétszertják az országban, és (tökéletes szétszertást feltételezve) éppen azok kapják meg, akik leginkább rászorulnak a segélyre. Ebben az esetben a helyi vásárlás redistribúcióként, az élelmiszerkínált újraeloszásaként fogható fel. Míg tehát az egyik oldalról a helyi vásárlás negatív hatással lehet az élelmiszerbiztonságra abban az esetben ha alacsony termelés során élelmiszer-túlkeresletet teremt, feltételezve hogy az elosztás maximális hatékonysággal kivitelezhető és az újra-elosztott segély valóban az arra rászoruló népességhez kerül, elméletileg elképzelhető az is hogy az összevont élelmezés biztonsági hatás pozitív lesz. Mindez a felvásárolt (illetve szétszertott) segély *mennyiségétől*, illetve kihelyezésének *hatékonyságától* függ, vagyis attól hogy az országban felvásárolt

segély (1) elegendő-e ahhoz hogy az éhező népesség élelmiszerszükségletét fedezze, valamint attól hogy (2) ez a mennyiség maximális hatékonysággal valóban eljuttatható-e a megcélzott rászoruló népességhez. Mindkét feltétel megcáfolható mind empirikus, mind elméleti úton.

Évente körülbelül a segélyek kilencven százaléka közvetlen kiszállításként (DT) jut el a fogadó országba, vagyis mindössze tíz százalék marad a helyi vásárlásokra (LP). Míg a krónikus alultápláltság elleni küzdelemben az élelmiszer segélyek nem jelenthetnek hosszú távon hatékony megoldást, ennek a mennyiségnek a mindössze egy tizede aligha feltételezhető hogy fedezné akár világszinten akár a nemzet szintjén az éhező népesség teljes élelmiszer szükségletét. Konceptcionálisan cáfolható tehát az első feltételezés, miszerint a helyileg felvásárolt (és élelmiszersegély formájában szétszított) segélyek elégséges mennyiséget jelenthetnek az éhező népesség élelmiszerszükségletének fedezésére, mind a világ, mind pedig a nemzet illetve régió szintjén.²²

A másik kérdést, az élelmiszersegélyek szétszításának mikro szintű hatékonyságát, vagyis az éhezők közvetlen elérésének „hatásfokát”, igen nagy irodalom tárgyalja. Számos tanulmány jut arra a következtetésre, és ebben meglehetősen nagy az egyetértés a szakirodalomban, hogy az élelmiszersegély a közösség szintjén gyakran a gazdagabb, tehetősebb népességhez jut, valamint általában azok a régiók kapnak segélyeket, melyek kevésbé éheznek (Sharp 1997, Clay et al. 1999 és Jayne et al. 2002). Von Braun et al (1998) ugyancsak sok hibát talált a segélyek kihelyezésekor mind a közösség, mind pedig a háztartás szintjén.²³ Amennyiben tehát elfogadjuk azt a reális feltételezést hogy a segélyek nem oszthatók szét tökéletes hatékonysággal és minden segélyprogramnak része egy bizonyos mértékű (és az empirikus tanulmányok szerint igen *nagy* mértékű) veszteség, még problémásabbá válik az imént felvetett ellenérv megmagyarázása, miszerint a helyi

---

²² Számos tanulmány igen kevés kapcsolatot talál az országban szétszított összes élelmiszersegély mennyiség illetve az országban elérhető összes élelmiszer mennyisége között (Ruttan 1993, Ball and Johnson 1996, Clay et al. 1996, Gabbert és Weikard 2000). Ezen tanulmányok konklúzióját követve, ha a segélyeket összességükben nem olyan mennyiségben és nem akkor osztják szét ahogyan és amikor erre valójában szükség van, a segélyek további bontásával (a közvetlen kiszállítás illetve helyi vásárlás ismérvek szerint) értelem szerűen a probléma továbbra is fennáll.

²³ A mikro szinten az alacsony hatékonysága a segélyek szétszításának számos tényező következménye. Igen gyakran a programok kihelyezése nem a rászorulóknak közvetlen élelmiszersegély szükséglete által határozódik meg. Például az oktatással illetve munkával összekapcsolt programok (food for education illetve food for work programok) esetében a segély szétszítása más ismérvek szerint történik (Gebremedhin és Swinton 2000). Az segélyek adminisztratív alapokon való szétszítása ugyanakkor igen költséges és időigényes megoldás (Besley és Kanbur 1988).

vásárlások (LP) alacsony termelési szint mellett is lehetnek hatékonyak, illetve hogy a közvetlen szállítások (DT) magas termelés mellett is elfogadhatók lehetnek. Sem a szétosztott segélyek mennyisége, sem pedig a segélyek szétosztását tárgyaló irodalom tapasztalata nem támasztja alá azt a feltételezést, miszerint egy ilyen „inverz” viszony feltételezése elfogadható lehetne. Bár minden segély hatékonysága az adott körülményektől függ, így bármiféle általánosítás problematikus lehet, a lehetséges ellenérvekkel szemben mégis elfogadhatóbb az a viszony melyet a 9. Ábra mutat a segély beszerzése (közvetlen kiszállítás vagy helyi vásárlás) illetve a nemzeti termelés szintje között.

4.2.2. Feltételek a segély adományozásának feltételéről (G / L változók)

Egyértelműnek tűnik az a feltételezés, hogy egy adományként (*Grant* – G) eljuttatott segélyprogram, amelyért visszafizetést nem kér a donor ország, magasabb rendű egy feltételhez kötött (hitelként vagy visszafizetés fejében nyújtott, *Loan* – L) segélyprogrammal szemben. Ez az állítás azonban relatív megközelítést igényel, hiszen az országok különbözőek a fizetési kapacitásukat illetően. Az élelmiszer segélyt fogadó ország rendelkezésre álló jövedelme, vagyis az a forrás-állomány, melyből egy nem adományként kapott segélyprogramot finanszírozni tud, megbecsülhető az egy főre jutó Bruttó Nemzeti Termék (GNP) szintjéből. A Világbank felosztása szerint az országok az egy főre jutó GNP szempontjából három kategóriába sorolhatók: alacsony jövedelmű (*low income*), közepes jövedelmű (*middle income*) illetve magas jövedelmű (*high income*) országok.²⁴

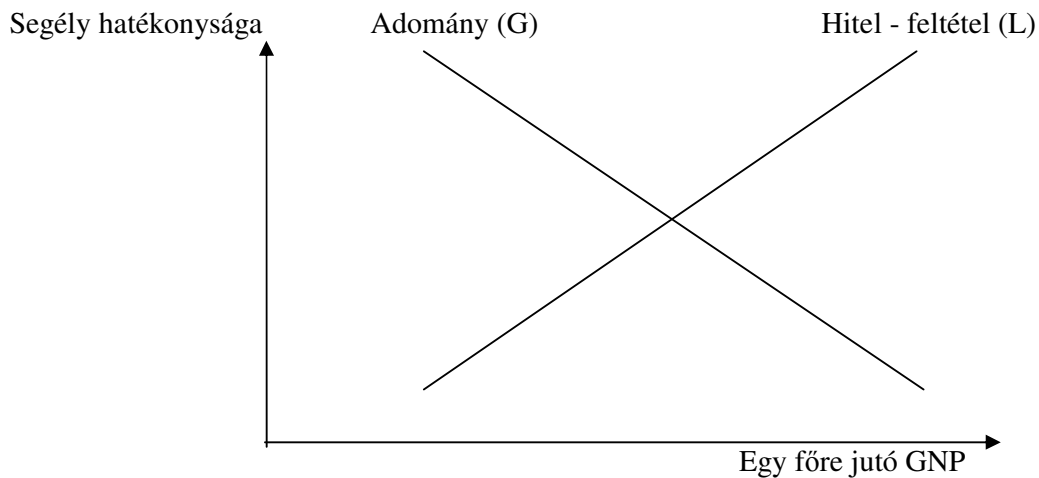
Alapvetően más jellegű problémát jelent egy közepes jövedelmű (*middle income*) ország számára egy segélyprogram finanszírozása, mint egy jóval szegényebb alacsony jövedelmű (*low income*) ország számára. Következésképpen feltételezhetjük, hogy egy feltételhez kötött (tehát hitelként nyújtott) segélyprogram

---

²⁴ Ugyancsak megfelelő lenne a magasan eladósodott országok (*highly indebted countries*) kategorizáció, azonban ez az osztályozás nem tartalmaz három kategóriát, amely mint látni fogjuk a továbbiakban, szükséges feltétel lesz ahhoz hogy a részindexek konzisztensen aggregálhatók legyenek egy összetett indikátorba. Ugyanakkor a magasan eladósodott országok és az alacsony jövedelmű országok szinte teljes mértékig ugyanazokat az országokat ölelik fel, így nem jelent túlságos torzítást a jövedelemmutatók használata.

jobban indokolható egy magasabb jövedelmű országban, mint egy alacsonyabb jövedelműben. Másképpen, az a hitelként nyújtott segélyprogram, melyet egy szegényebb és alacsonyabb jövedelmű ország kap, kisebb mértékben járul hozzá az élelmezés biztonságához, mint egy ugyanolyan segélyprogram, melyet azonos felételek mellett egy magasabb jövedelmű ország kap. Ugyanakkor egy magasabb jövedelmű ország inkább kaphat a feltételhez kötött élelmiszersegély adományokból, mint egy alacsony jövedelmű ország. Az alábbi ábra azt a viszonyt mutatja, mely a segély adományozásának feltétele illetve az ország jövedelmi szintje között áll fenn. A segély hatékonysága akkor magasabb, ha adományként egy alacsony jövedelmű ország kapja, illetve megfordítva abban az esetben, ha hitelként (feltételhez kötve) egy magasabb jövedelmű országhoz jut el.

4.2. Ábra. A segély hatékonysága feltétel szerint.

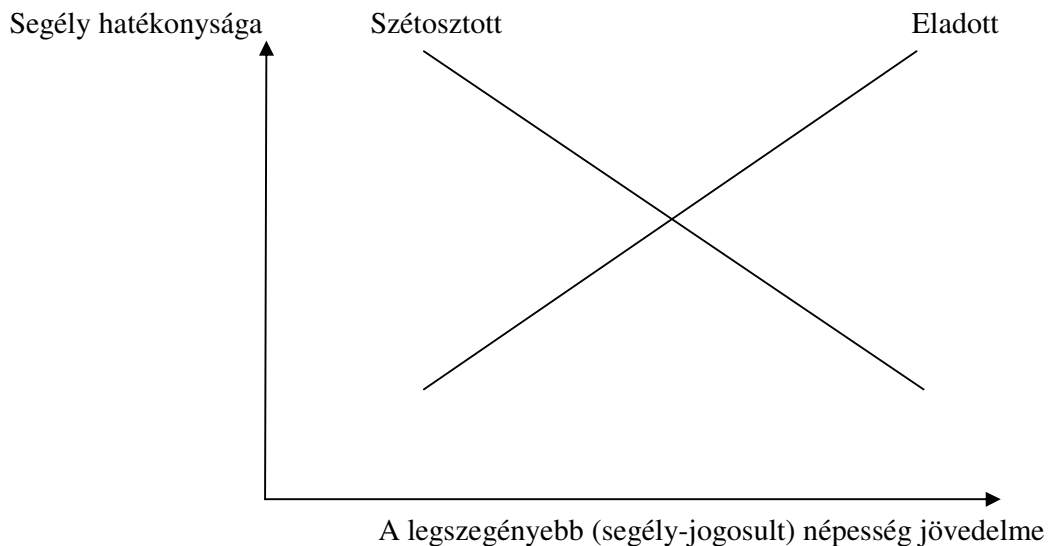

4.2.3 Feltételek a segély piaci eladásáról (*Market sales változó*)

Míg a segély beszerzésének módját a helyi termeléshez, a feltételét pedig az ország eladósodottságához kötöttük, hasonlóképpen ország-specifikus feltevésekhez kell folyamodni a segélyek piaci eladásának értékelésekor is. Mint láthattuk az előző fejezetben, nem minden élelmiszer-segélyprogram kerül szétosztásra, hanem a segélyeket gyakran eladják a nyílt piacon. Ez történhet úgynevezett program segély

keretében, melyet hivatalosan is ilyen céllal adományoznak, illetve projekt segélyeket is eladhatnak nem kormányközi szervezetek. Bár első látásra logikusnak tűnik az a feltételezés, hogy a segélyprogram minden esetben magasabb rendű lesz abban az esetben ha közvetlen szétosztásra kerül (és nem pedig eladják azt a nyílt piacon), különbséget kell azonban tenni a segélyt fogadó országok között abból a szempontból, hogy mekkora a legszegényebb (és így segélyre jogosult) rétegek egy főre jutó jövedelme. Ha ugyanis a segélyszállítmányt a piacon eladják olyan országban, ahol a legszegényebb réteg átlagos egy főre jutó jövedelme alacsony, illetve alacsonyabb mint egy másik országban, ott a segélyprogram piaci eladása kevésbé lesz indokolt, mint olyan országban ahol (abszolút értelemben) a legszegényebbek jövedelme (vásárlóerő-paritáson nézve) magasabb. A piacon eladott segélyprogram tehát akkor magasabb értékű az élelmezési biztonság szempontjából, ha azt olyan országban adják el, ahol a legszegényebb rétegek jövedelme magasabb mint a másik országban. Másképpen, egy segélyszállítmány eladása kevésbé lehet indokolt olyan országban, ahol a legszegényebbek egyébként sem képesek élelmiszerhez jutni piaci vásárláson keresztül. A változók közötti viszony itt is hasonlóképpen inverz akárcsak a korábban tárgyalt segély beszerzésének módja és a nemzeti termelés, valamint a segély feltétele és az egy főre jutó GNP között. Az alábbi ábra a korábbiakhoz képest hasonlóképpen mutatja a fordított viszonyt.

4.3. Ábra. A segély hatékonysága piaci eladás szerint.

Fontos megjegyezni a különbséget a jövedelem szempontjából a segély feltételének vizsgálatakor, valamint a segély piaci eladásának vizsgálataor, ugyanis a két jövedelem-mutató nem ugyanazt veszi figyelembe. Az előző esetben, a segély feltételének vizsgálatakor, az volt a fő kérdés hogy az ország *makro* szinten milyen mértékben képes (illetve nem képes) a segélyért fizetni. Ennek mérésére az egy főre jutó GNP-t használtuk mint mutatót, mely értelemszerűen mutatja az ország „átlagos” szegénységi szintjét, ezáltal fizetési kapacitását és gazdasági erejét. A segély piaci eladásának vizsgálatakor azonban a jövedelmet *más* aspektusból vizsgáltuk, egészen pontosan abból a szempontból hogy a társadalom legalsóbb rétege, mely anyagi szempontból a legszegényebb, és így feltételezetően leginkább szorul élelmiszer segély adományra, milyen mértékben képes a segélyért fizetni a *mikro* (egyén – háztartás) szintjén. A két jövedelem mutató, bár ugyanazon forrásból származik, más mutat, és nem feltétlenül korrelál teljes mértékben. A két mutató divergenciája elsősorban az országon belüli jövedelem eloszlás mértékétől függ (Gini koefficiens) melyet a piaci eladás esetében a változó számításakor figyrlrmbé kell majd venni.

4.2.4 Feltételek a segélyprogram időzítéséről

A negyedik, utolsó vizsgált változó a segélyek időzítése, az a periódus, amikor a segély megérkezik az adott országba. Az élelmiszersegély kihelyezések hatékonyságának talán legfontosabb feltétele, hogy a segélyek megfelelő időben érkezzenek meg a fogadó országba. Az INTERFAIS adatbázis több dátumot is rögzít a segélyről. Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy az élelmiszer segélyek hatékonyságát elemző elméleti irodalom ezt az információt a makro szinten még nem elemezte konkrétan, hiszen csak az INTEFAIS adatbázis tartalmaz ilyen részletességgel információt a segélyek időzítéséről.

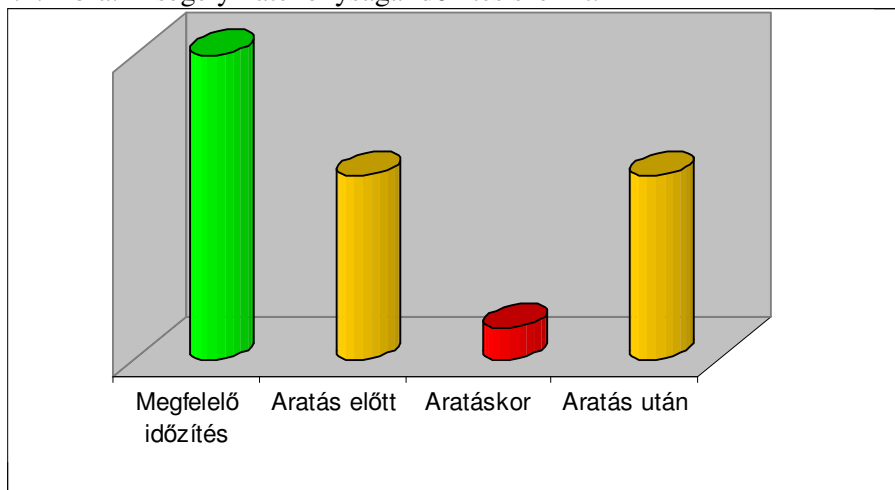
A segély időzítése mindenképpen az aratáshoz köthető, illetve a helyi termelésből elérhető élelmiszermennyiséghez igazítható. Feltételezhető, hogy minden országnak (illetve régiónak) létezik egy nemzeti élelme (*staple food*, elsősorban gabona féle) melynek aratása nagymértékben meghatározza az ország élelmezési biztonságát, legalább az aratást követő hónapokra.²⁵ Feltételezhető, hogy abban az

---

²⁵ Dél-Afrikában például a kukorica, Dél-Kelet-Ázsiában a rizs, stb. Meg kell jegyezni, hogy bizonyos országokban esetleg több nemzeti élelem is létezik, illetve azok aratása nem feltétlenül egy időbe esik; következésképpen problémát jelenthet egy adott időpontra vonatkoztatni az aratást. Ugyanakkor az

esetben, ha az élelmiszersegély az aratáshoz közeli időben érkezik az országba, a segély kevésbé járul hozzá az ország élelmezésbiztonságához, így relatív hatékonysága alacsonyabb lesz (Christiaensen 2000: 266). Ha ugyanis a segély közvetlen az aratás előtt érkezik, a helyi *termelői* árakra depresszív hatással lesz, így a magántermelők várható profitját csökkenti. Hasonló problémát jelent ha a segély közvetlen az aratás után érkezik, hiszen akkor a magánkereskedői szektor profitját veszélyezteti, ez esetben a *kereskedelmi* árak nyomásával. Közvetlen aratás után a mezőgazdasági kereskedelem nagymértékben élénkül, és ezt a konjunktúrát a rossz időben érkező élelmiszersegély program negatívan érintheti. Az időzítés szempontjából a feltételezhetően legmegfelelőbb időszak az aratástól legtávolabb lévő időpont, amikor az aratás hatása *már* nem, illetve az újabb aratás *még* nem érezhető. Az alábbi ábra a korábbiaktól annyiban különbözik, hogy három időszakra osztja a segély időzítését az aratáshoz képest. A leghatékonyabb segély az, amely az aratástól a legtávolabbi időszakban érkezik; ennél kevésbé hatékony, ha a segély az aratáshoz közelebbi időszakban érkezik, ugyanakkor a legrosszabb időzítés az, amikor az élelmiszersegély az aratás alatt érkezik, hiszen ekkor mind a termelői mind pedig a kereskedelmi szektort negatívan befolyásolja.

4.4. Ábra. A segély hatékonysága időzítés szerint.

Az elméleti irodalom az élelmiszersegélyek időzítésének problémáját elsősorban nem annak közvetlen, mikro-szintű hatásain keresztül vizsgálja, hanem a makro illetve

---

országok többségében, elsősorban a legtöbb segélyben részesülők között, létezik egy adott termék egy időpontbeli aratása, melyhez vonatkozatható az index.

nemzetközi szinten. Elméletileg az élelmiszersegély az árak illetve az élelmiszer-elérhetőség stabilizálására is használható lehet, abban az esetben ha a donor országok az élelmiszersegély adományait az élelmiszer-termelés vagy a világpiacon az árak pozitív - negatív trendjétől, illetve a fogadó ország külföldi fizetőeszközeinek elérhetőségétől teszik függővé. Valójában azonban az élelmiszersegélyek időzítését nem ezen szempontok határozzák meg, elsősorban három tényező együttes hatásából kifolyólag (Barrett 1998, 2002; Dirven 2001).

Mindenekelőtt *logisztikai nehézségek* miatt az élelmiszersegélyek igen nagy késésekkel érkeznek a fogadó országokba. Clay et al (1996) elemzése azt mutatja, hogy az Európai Unió által adományozott segélyek akár két éves késéssel is érkezhetnek, és hasonló időeltolódást mutatnak az USA által élelmiszersegélyprogramjai is. Még a sürgősségi (*emergency*) segélyek is átlagosan négy-öt hónappal később érkeznek meg a megrendelést követően (Barrett, 2002). A segélyek megfelelő időzítésének másik korláta, hogy mivel a donor országok a segély adományait pénzügyi értékben határozzák meg, az adományozott segélyek a legtöbb esetben negatívan korrelálnak a világpiacon az árakkal (Taylor and Byerlee 1991, Clay et al. 1996, Merbis and Nubé 2001). Következésképpen az adományozott élelmiszersegély mennyisége sokkal inkább instabil mint az élelmiszer termelés illetve kereskedelem (Barrett 2002). Az elérhető segélyek épp akkor csökkennek amikor az importáló országoknak leginkább szükségük van segítségre (azaz amikor az élelmiszertermékek árai emelkednek). Következésképpen az élelmiszersegély programok destabilizálhatják az élelmiszer elérhetőséget és a termékek árát a segélyt fogadó országokban.

Harmadrészt pedig a segélyprogramoknak igen nagy az úgynevezett tehetetlenségi nyomatéka (Barrett 2001). Mindezt látszik azokból a tanulmányokból, melyek azt bizonyítják, hogy az adott év során adományozott élelmiszersegély mennyisége a legjobban az előző év adományaival magyarázható (Barrett 1998, Barrett et al. 1999, Diven 2001). Barrett érvelése szerint annak a valószínűsége hogy egy ország az elkövetkező év során segélyben fog részesülni legalább 70%-ban magyarázható azzal a ténnyel hogy az ország már kapott valaha is segélyt.²⁶ A segélyek tehetetlenségi nyomatéka ugyanakkor nemcsak időben, de térben is értelmezhető. Clay et al. (1999) és Jayne et al. (2002) Etiópiában végzett

---

²⁶ Ezt Barrett (2002) az USA PL480 segélyére vonatkozóan bizonyítja, de hasonló trend követhető nyomon az EU segélykihelyezéseiben is.

vizsgálataikban azt találják, hogy azok a régiók kapják a legtöbb segílyt, melyek már korábban is részesültek segílyekben – hozzá kell tenni, ezek a régiók nem feltétlenül a legszegényebb területek, ahol az éhezõ népesség magas százaléka él.

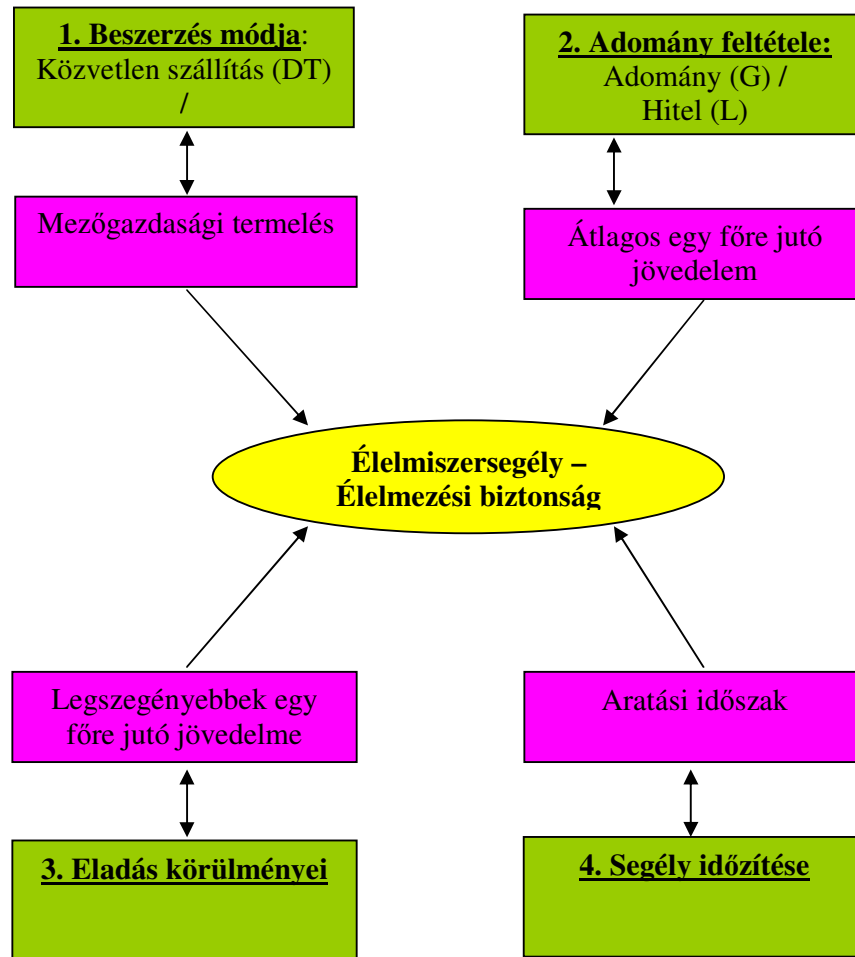
Összességében tehát elmondható, hogy a szakirodalom az élelmiszersegélyek idõzítésének problémáját meglehetősen kritikusan kezeli, és elismeri annak nemcsak fontosságát, de gyakori hibáit is. A következõ elemzésben ezekkel a gyakorlati problémákkal nem foglalkozunk részletesen, hiszen célunk egy elméleti mutató készítése, mely az idõzítés szempontjából csak a segíly érkezésének dátumát veszi figyelembe, nem pedig azokat a körülményeket elemzi, melyek hatására az idõzítés történt.

4.2.5 Összefüggés az élelmiszersegély nyújtásának feltételei és az élelmezési biztonság koncepciója között

A fentiekben tárgyalt feltételezések a létrehozandó mutatószám elméleti hátterét képezik. Az index alapja a *relatív* megközelítés, vagyis hogy bizonyos feltételek csak bizonyos országok esetében állnak fenn. A relatív megközelítés elõnye, hogy azokat a feltételeket amelyekre az index épül, az adott környezetbe helyezi, így nagyobb mértékû rugalmasságot enged az index tervezésekor.

Az alábbi ábra összefoglalja a tervezendõ mutatószám négy dimenzióját és azt mutatja hogyan kapcsolódik mindegyik dimenzió az adott ország jellemzőihez. A megfelelő idõzítés függ az ország aratási idõszakától, a segíly feltétele (adományként illetve visszafizetés fejében nyújtott segíly) függ az átlagos egy főre jutó jövedelemtõl, a segíly beszerzésének módja (közvetlen kiszállítás vagy helyi vásárlás) függ a mezõgazdasági termelés szintjétõl, illetve a piaci eladás hatékonyságát meghatározza a legszegényebb rétegek rendelkezésre álló jövedelme.

4.5. Ábra. Az élelmiszersegély – élelmezési biztonság összetett index.

A továbbiakban a mutatószám képzésének módszertani kérdéseit vizsgáljuk. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogyan mérhetők az adott dimenziók és milyen statisztikai módszerekkel képezhető az összetett mutatószám.

4.3. Módszertani problémák

A mutatószám konkrét összeállítása számos problémát vet fel. A tervezett összetett index nem csak részkomponensekből tevődik össze, de az egyes részmutatók is relatív (ország-specifikus) változók eredményeként állnak össze. Következésképpen a továbbiakban két problémát kell megvizsgálnunk. Először is tárgyalandó az egyes

részindexeken belüli *belső* mérési rendszer szerkesztésének problémája, melyet követ a megfelelő *külső* mérési rendszer kiválasztása a részindexek között. Előrebocsátandó, hogy mindkét mérési rendszer megválasztása csupán olyan döntés eredményeként születhet, mely végső soron, bár megfelelő indoklással, de szabad választásból származhat.

4.3.1. Belső mérési rendszer a részindexeken belül – küszöbértékek definiálása

Mind a négy részindex esetében a kulcskérdést az jelenti, hol húzható meg az a küszöbérték, melynek esetében a segélyt a „megfelelő” illetve „nem megfelelő” kategóriákba fogjuk sorolni.

1. A segély beszerzési módjának szempontjából az alapvető kérdés az lesz, *hogy az adott év során milyen mértékben kell hogy csökkenjen a nemzeti élelmiszertermelés* ahhoz, hogy a közvetlen szállítás váljon a legmegfelelőbb móddá.
2. A segély feltételét illetően azt kell megválaszolni, *milyen mértékben legyen az ország eladósodott* ahhoz, hogy a segély adományként való juttatása nagyobb hatékonyságú legyen a koncesszionális eladással szemben.
3. A segély piaci eladását illetően az jelenti a problémát, hogy *mennyire alacsony legyen a legszegényebb rétegek egy főre jutó jövedelme* ahhoz, hogy a segélyt szétosszák és ne pedig eladják a nyílt piacon.
4. A segélyprogram időzítését illetően pedig az marad az alapvető kérdés, hogy *mennyire távol húzzuk meg az idő-intervallum határát az aratáshoz képest* ahhoz, hogy a segélynyújtás megfelelő időben történjen.

Egyik kérdésre sincsen megfelelő objektív válasz, hiszen a döntés alapvetően tetszőleges marad. Mégis léteznek olyan határok, melyeket egyes nemzetközi szervezetek használnak elemzéseikben és amelyek kiindulópontul szolgálhatnak az elemzéshez.

A segély **beszerzésének módját** illetően logikusnak tűnik elfogadni a FAO által igen gyakran használt küszöbértéket, az öt éves termelési átlagtól való eltérést. Alapvetően három eset különböztethető meg. Az adott év során a termelés vagy az öt éves átlag alatt, vagy az öt éves átlag felett van, vagy pedig az öt éves átlag „körül” helyezkedik el. Általában elfogadottnak tekinthető egy plusz – mínusz tíz százalékos eltérés az öt éves átlag körül, amit mind a FAO Előrejelző Rendszere (*GIEWS – Global Information and Early Warning System*) mind pedig az Amerikai Nemzetközi Fejlesztési Szervezet (USAID) által finanszírozott Éhínség Előrejelző Rendszer (*FEWS – Famine Early Warning System*) is megengedhetőnek tart. Ezt az osztályozási rendszert alapul véve tehát a három intervallum melyet a mutatószám felépítésekor használunk a következő:

1. az adott évben a termelés alacsonyabb mint az elmúlt öt év átlaga mínusz tíz százalék;
2. az adott évben a termelés az elmúlt öt év átlaga plusz – mínusz tíz százalék között van;
3. az adott évben a termelés magasabb mint az elmúlt öt év átlaga plusz tíz százalék.

A segély **feltételét** illetően (és az ország szegénységét illetően), mint az előző alfejezetben már tárgyaltuk, megfelelő mutató a Világbank osztályozási rendszere, mely a világ országait alacsony jövedelmű, közepes jövedelmű és magas jövedelmű országokba sorolja (*low – middle és high income countries*). Ezen ismérv szerint a három kategória illetve az adott küszöbérték adott, melynek a Világbank által elfogadott nemzetközi rendszer szolgáltatja alapját. Az alábbi táblázat azokat a küszöbértékeket mutatja 1990 és 2004 között, melyek alapján az országok ezen három csoportba sorolhatók.

4.1. Táblázat. Az országok felosztása egy főre jutó jövedelem alapján.

	Alacsony jövedelmű	Közepes jövedelmű	Magas jövedelmű
1990	< \$500	\$500 - \$5999	≥ \$6000
1991			
1992			
1993			
1994	≤ \$650	\$651 - \$6000	> \$8625
1995	≤ \$695	\$696 - \$8625	
1996	≤ \$725	\$725 - \$8955	> \$8955
1998	≤ \$765	\$766 - \$9385	≥ \$9386
1999	≤ \$760	\$761 - \$9360	≥ \$9361
2000	≤ \$755	\$756 - \$9265	≥ \$9266
2001	≤ \$755	\$756 - \$9265	≥ \$9266
2002	≤ \$745	\$746 - \$9205	> \$9206
2003	≤ \$735	\$736 - \$9075	≥ \$9076
2004	≤ \$735	\$736 - \$9075	≥ \$9076

A segélyek **piaci eladásának** jellemzésére a használandó küszöbérték már kevésbé egyértelmű. Nem létezik ugyanis olyan előre kiszámított adat az országok összehasonlítására, amely a társadalom legszegényebb rétegének abszolút jövedelmét mutatná. Míg az egy főre jutó bruttó nemzeti termék könnyen értelmezhető (és ezt használtuk is a segély adományozásának feltételének vizsgálatakor), ez azonban nem tartalmazza a jövedelem *megoszlását* a társadalmon belül és nem ad információt arról, hogy a legszegényebb, a segélyre rászoruló társadalmi réteg mennyire szegény a többi ország viszonylatában. Elméletileg azonban lehetséges ezt az értéket kiszámítani, az alábbi formula segítségével:

$$\frac{\text{GNP} * I_{10\%}}{P_{10\%}}$$

ahol

GNP = Bruttó Nemzeti Termék;

$I_{10\%}$ = A lakosság legszegényebb 10 százalékának relatív részesedése a Bruttó Nemzeti Termékből;

$P_{10\%}$ = Az ország lakosságának 10 százaléka.

A számítások elvégzése után azonban nyilvánvalóvá vált hogy az egyes országok által felvett értékek nagymértékben különböztek. Ez elsősorban az adatok hiányossága illetve megbízhatatlanságának következményének tulajdonítható. Jelentős

problémaként merült ugyanakkor fel a küszöbértékek definiálása, amelyek az egyes kategóriák elválasztására használhatók lehetnének.

Egy másik lehetőségnek bizonyult azonban egy, a Világbank által számított mutató használata, amely az univerzális szegénységi vonal (*poverty line*) alatt élő népesség százalékos arányát mutatja az egész társadalomhoz viszonyítva.²⁷ A szegénységi vonal vásárlóerő paritáson van kiszámítva (*Purchasing Power Parity*), vagyis lehetőséget ad az országok összehasonlítására. Feltételezhető tehát, hogy a népességnek a szegénységi vonal alatt élő aránya egyfajta mutatója annak, hogy milyen mértékben képes ezen társadalmi réteg élelmiszert vásárolni a piacon. Másképpen, minél nagyobb hányada él a társadalomnak az univerzálisan definiált minimális jövedelem szint alatt, annál kevésbé válik elfogadhatóvá a segélyek piaci eladása. Az egyszerűség és megbízhatóság, az adatok elérhetősége valamint annak a ténynek a figyelembevételével hogy nincs olyan *a priori* indok amely szerint a fent definiált képlet és számítások megbízhatóbb eredményre vezetnének, az utóbbi lehetőség bizonyult kézenfekvőnek a számítások elvégzésére.

Itt sem egyértelmű azonban, hogyan lehet az egyes ország-specifikus relatív értékeket kategóriákba sorolni, vagyis hogyan lehet bizonyos küszöbértékeket definiálni. A számítások során három lehetőség került mérlegelésre, melyet az alábbi táblázat foglal össze.

4.2. Táblázat. Lehetséges küszöbértékek az országok kategorizálására, jövedelem alapján

Lehetőség	Szegénység elfogadható	Súlyosabb	Súlyos szegénység
1.	0 – 10%	10 – 30%	>30%
2. (Választott lehetőség)	0 – 20%	20 – 40%	>40%
3.	0 – 30%	30 – 50%	>50%

A táblázat azt mutatja hogy a népesség hány százaléka él a 365 \$ per nap szegénységi vonal alatt.

A három lehetőség kiválasztása azzal a logikával történt, hogy minden egyes kategóriát tíz százalékkal bővítettünk folyamatosan. Természetesen a módszer nem egyértelmű, és felvethető a kérdés miért éppen tíz százalékos lépcsőket használtunk. Az egyes lehetőségek tesztelésére, így a különböző módszerek alkalmazásából adódó

²⁷ A Világbank által használt univerzális, „szegénységi vonal” (*poverty line*), jelenleg 1 \$ per fő per nap (vagyis évi 365 \$ per fő) szinten lett definiálva.

eltérések és torzítások becslésére korreláció elemzést végeztem a különböző lehetőségek összehasonlításával. Az alábbi táblázat mutatja, hogy az egyes lehetőségek közötti korreláció minden esetben szignifikáns, igen magas szignifikancia szinttel. Következésképpen elmondható, hogy az egyes lehetőségek *nem* különböznek szignifikánsan egymástól, vagyis a végső index használatához bármely megfelelő lehet. Ezt a tényt figyelembe véve a második lehetőséget választottam, mely a 20 illetve 40 százalékos küszöbértékeket használja az országok csoportba rendezésére.

4.3. Táblázat. Korreláció analízis három lehetőség között.

	1. Lehetőség: 0-10 %; 10 %-30 %; >30 %	2. Lehetőség: 0-20 %; 20 %-40 %; >40 %	3. Lehetőség: 0-30 %; 30 %-50 %; >50 %
1. Lehetőség: 0-10 %; 10 %-30 %; >30 %	1		
2. Lehetőség: 0-20 %; 20 %-40 %; >40 %	0.874**	1	
3. Lehetőség: 0-30 %; 30 %-50 %; >50 %	0.813**	0.872**	1

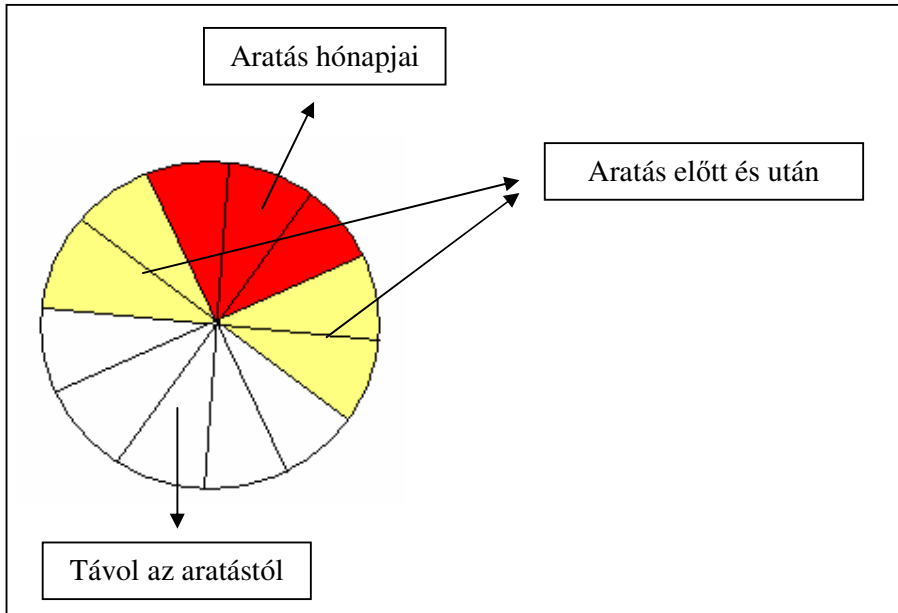
Pearson Korrelációs együtthatók.

**A korreláció szignifikáns a 0.01 szinten. N = 117.

Végül de nem utolsó sorban **a segély időzítéséről** kell szólni. A legmegfelelőbb időpont, mely az időzítés szempontjából jelentősséggel bír, az országba való érkezés időpontja, vagyis az a dátum amikor a segély átlépi a fogadó ország határát. Ezt a dátumot pedig az aratás dátumához kell viszonyítani, hiszen az lesz az az időpont amikor az országban rendelkezésre álló élelmiszer mennyiség hirtelen megnövekszik. Itt is felmerül azonban a probléma, hol húzzuk meg a küszöbértékeket, vagyis hány hónappal az aratás előtt illetve után tekintjük a segélyprogramot megfelelőnek illetve rossz időzítésűnek. Általánosságban elfogadható, hogy az aratás hónapja körüli plusz mínusz egy hónap (így összesen három hónap) megfelelő küszöbérték lehet. Továbbá a perióduson kívüli plusz mínusz két hónap ismét elfogadható az elemzés számára, a fennmaradó öt hónap pedig az az időszak, melyben a segélyprogram megfelelően van időzítve. Az alábbi ábra mutatja az aratás hónapjait (összesen három hónap), a

periódus körüli plusz mínusz két hónapot aratás előtt és után, valamint a fennmaradó időszakot amikor a segély kihelyezése megfelelő (öt hónap).²⁸

4.6. Ábra. Az időzítési kritérium: 12 hónap megoszlása az aratás viszonylatában.

4.3.2. Külső mérési rendszer a részmutatók között

Az előző alfejezetben kidolgozásra került az összetett mutató mind a négy részkomponense, megfelelő küszöbértékekkel. A következő, és egyben utolsó lépés az összetett mutató összeállítása felé hogy a négy változót valamilyen módon összevonjuk egy komplex mutatóba. Ezt a módszert „külső mérési rendszernek” nevezzük és a továbbiakban ezt a lehetőséget tárgyaljuk részletesen.

A harmadik fejezetben részletesen tárgyaltuk az egyes lehetőségeket az összetett indexek képzésére. Mint említésre került az úgynevezett „birtoklási mutató”

²⁸ Ezen változó vonatkozásában is meg kell jegyezni, hogy a választott küszöbértékek nem csupán tudományos és konkrét alapon lettek megválasztva, hiszen az aratási hónapoknak ilyen jellegű értékelése nem használatos. Az USDA (1994) tanulmány jelentette a legfontosabb támaszpontot ebben a kérdésben. Kutatásaim során ugyanakkor számos interjút készítettem mezőgazdasági szakemberekkel a FAO római központjában valamint a Világélelmezési Program munkatársaival és a fentiekben használt naptárt közös megegyezés alapján választottuk. Az elfogadott három hónapos aratási időszak ugyan valamivel hosszabb mint amit a FAO aratási naptáiraiban (*crop calendar*) feltüntetett időszak (mely általában két hónap), de a segélyek időbeli csúszása miatt reálisabbnak bizonyult három hónapot venni.

(*possession score*) kapcsán, alapvetően négy elméleti lehetőség van részindexek (illetve különféle skálák) összevonására.

1. Az egyes részindexek különböző értékeit egyszerűen *összeadjuk*, és a kapott végső értéket tekintjük az összetett mutatóknak;
2. Az egyes részindexek különböző értékeit valamilyen módon *súlyozzuk*, ezáltal bizonyos változókat nagyobb súllyal veszünk az összetett mutatóba;
3. *Regressziós elemzéssel* generáljuk a súlyokat az egyes részindexek között;
4. *Főkomponens elemzést* végzünk az egyes változók között.

Az általunk készített mutatószám azonban igen sok tekintetben eltér egy hagyományos összetett mutatótól. A legnagyobb különbség a mi mutatónk és az egyéb mutatók között, hogy míg egyéb esetekben egyszerű skálák összeadásáról illetve „harmonizálásáról” van szó, az élelmiszersegélyek hatékonyságát mérő szám olyan részindexekből tevődik össze, melyek már önmagukban is skálák, mérőszámok. Ezért is volt szükséges az úgynevezett *belső* mérési rendszer kifejlesztése az egyes részindexeken belül. Következésképpen a fent említett négy elméleti lehetőség közvetlen módon nem használható a mi esetünkben.

Az összetett mutató tervezésekor az egyik legfontosabb kritérium az volt, hogy könnyen használható, a mindennapi életbe is könnyen átültethető mutató legyen, melyet a Világélelmelési Program Excel adatbázisába is át lehessen ültetni. Ez a kritérium azért is fontos, hiszen a mutató egyik legfontosabb „értelme”, hogy a segélyek kihelyezése előtt, már *ex ante* is látható lehet hogy mennyire megfelelő módon lesz a program végrehajtva. Következésképpen a harmadik és a negyedik esettel nem foglalkozunk, hiszen ezek olyan statisztikai technikák melyek a közvetlen felhasználó számára nehezen alkalmazhatók. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a közgazdasági irodalomban sem egyértelmű, miért vezetne jobb és megbízhatóbb eredményre a bonyolultabb statisztikai technikák alkalmazása. Hasonló véleményen van Sender (1990), Jodha (1989), Oya (2002) és Greeley (1994) akik az egyszerűbb és kézen fekvőbb megoldásokat használják kutatásaikban, melyek a fent említett lehetőségek közül vagy az első, vagy a második kategóriába esnek.

Bár mind a regressziós elemzés, mind pedig a főkomponens elemzés elméletileg megengedheti hogy az egyes részindexek ne ugyanazon a skálán legyenek mérve (hiszen mindkét technika a korrelációs számításra alapszik), mivel az általunk

választott módszer vagy az egyes részindexek összeadása (első eset), vagy azok valamilyen módon való súlyozása (második eset), így alapvető fontosságúvá válik hogy az egyes részmutatók *ugyanazon a skálán* legyenek mérve. Nem fogadható tehát el az az eset, hogy a segély beszerzésének módját, adományozásának feltételét, piaci eladásának körülményeit illetve időzítését egymástól eltérő, inkonzisztens skálán mérjük, hiszen ez a módszer már impliciten feltételezné hogy a négy részindex közül egyet nagyobb súllyal veszünk be az összetett mutatóba. Ha két dimenzió más skálán mérődik, akkor az összetett indexet az egyik feltétel jobban dominálja, így az indikátor torzítani fog.

Az egyes részindexek önkényes (tudatos) súlyozása ugyancsak elméleti problémákhoz vezet. Igen nehéz lehet megindokolni miért tekintenénk mondjuk a segélyek piacon való eladását fontosabb, relevánsabb kritériumnak, mint például a program jó időzítését, vagy kiszállításának (felvásárlásának) körülményeit. Igen nehéz lenne egy ilyen súlyozott rendszert tudományos (de ugyancsak praktikus) alapokon megindokolni. Marad tehát az első lehetőség, az egyes részindexek változói által felvett értékek egyszerű összeadása. Mielőtt azonban ezt megtesszük, definiálni kell az egyes részváltozók által felvett értékeket is, melyeknek, mint már említettük, egymással konzisztens skálán kell mozogniuk.

Az egyes részváltozók definiálása és mérése során a korábbiakban már minden egyes változóra meghatároztunk két küszöbértéket, melyek minden részindexet konzisztens módon három intervallumra osztanak. A mezőgazdasági termelés esetében a három kategória az öt-éves átlag alatt, körül (+– 10%) illetve fellett voltak, az adományozás feltételének vonatkozásában az alacsony, közepes illetve magas jövedelmű ország-kategóriák, a piaci eladás esetében a népességnek a szegénységi vonal alatt élő részaránya (ugyancsak három kategóriába sorolva), valamint az időzítés szempontjából az aratás hónapjai, a körülötte lévő hónapok illetve az aratástól legtávolabb lévő öt hónap voltak. Ez a konzisztens rendszer az egyes részindexek vonatkozásában már stabil alapját képezi egy külső mérési rendszernek.

A legkézenfekvőbb megoldás, ha mindegyik részindex három kategóriájához egy bizonyos értéket rendelünk, mely az egyszerűség kedvéért nulla, egy illetve kettő lehet. Annak függvényében hogy milyen mértékben tekinthető hatékonynak a tranzakció az adott feltételek alapján, a nulla érték a leggyengébb, az egy érték magasabb rendű, valamint a kettős érték a legmagasabb rendű segélyprogramot

jelenti. Az alábbi táblázat összefoglalja a megfelelő részindexeket, és azok választott súlyozását.

4.4. Táblázat. Külső mérési technikák a részindexek között.

		Közvetlen szállítás (DT)	Helyi vásárlás (LP)
1. Beszerzés módja – Termelés	5 éves átlag alatt	2	0
	5 éves átlag körül	1	1
	5 éves átlag felett	0	2
		Adomány	Eladás
2. Feltétel – Ország nemzeti jövedelme szerint	Alacsony jövedelmű	2	0
	Közepes jövedelmű	1	1
	Magas jövedelmű	0	2
		Eladott segély	Szétoosztott segély
3. Piaci eladás – A szegénységi vonal alatti népesség %-a	>40%	0	2
	20-40%	1	1
	0-20%	2	0
4. Időzítés – Aratáshoz képest	+– 1 hó aratás körül	0	
	+– 2 hó aratás körül	1	
	Fennmaradó 5 hónap	2	

A táblázat azt mutatja, hogyan épül fel az összetett index a négy részmutatóból. Amennyiben a mezőgazdasági termelés az országban az öt éves átlag alatt volt, a relatív élelmiszerhiányt a segélyek közvetlen beszállításával kell pótolni, ebben az esetben tehát egy szállított segélyprogram magas (kettes) értéket kap a két-fokú skálán, míg ugyanebben az esetben a helyi vásárlással végrehajtott segély alacsony (nulla) értéket fog kapni. Megfordítva, amennyiben a mezőgazdasági termelés az adott évben magas volt (öt éves átlag felett), abban az esetben logikusabb a segélyt helyi vásárlással (LP) beszerezni (a tranzakció kettes – magas – értéket kap), míg a közvetlen beszállítás (DT) kevésbé indokolt (nulla érték). Ha a termelés pedig átlagos volt (az öt éves átlag körül), az index által felvett érték közepes, egy, vagyis a rendelkezésre álló adatból nem dönthető el egyértelműen hogy a helyi vásárlás vagy a közvetlen szállítás a magasabb rendű.

Ugyanez a logika alkalmazható a fennmaradó három részindexre is. Egy alacsony jövedelmű országban az adományként nyújtott segély magas hatékonyságú, kettes értéket kap, míg ugyanebben az országban az eladott segély nulla értéket kap, vagyis nem hatékony. Magas jövedelmű országban az értékek megfordulnak, egy közepes jövedelmű országban pedig mindkét esetben a mutató 1-es értéket kap,

gyakorlatilag nyitva hagyva a kérdés megoldását. A piaci eladás vonatkozásában, amennyiben a szegénységi vonal alatt élő népesség százalékos aránya magas, a szétosztott segély kapja a magas, kettes, értéket szemben az eladott segéllyel amely nulla értéket kap. Ha a szegénységi vonal alatt a népességnek csak kisebb része él, érdemesebb a segélyt eladni (kettes érték) és inkább nem szétosztani (nulla érték). Végezetül pedig az időzíteni kritérium alapján ha a segélyprogram az aratás körül érkezik, nulla értéket kap, ha ettől a periódustól távolabb, közepes, egyes értéket kap, majd a megfelelő időzítés hónapjaiban (fennmaradó öt hónap) érkező segély a legmagasabb, kettes értéket fogja kapni.

Az így kifejllesztett mutatószám tehát **0 és 8 érték között** változhat. Ha az összetett index **nulla** (minimális) értéket kap, az annyit jelent hogy

1. az élelmiszersegélyt közvetlen importálták (DT) az országba annak ellenére hogy a termelés átlagon felüli volt, **vagy** helyileg vásárolták (LP) akkor amikor a termelés már eleve átlagon aluli volt;
2. a segélyt eladták egy olyan országnak ahol az egy főre jutó Bruttó Nemzeti Termék (GNP) már eleve nagyon alacsony, **vagy** adományként adták egy olyan országnak ahol a GNP magasabb, tehát az ország képes lett volna érte fizetni;
3. a segélyt a mikro-szinten ugyancsak eladták egy olyan országban ahol a népesség igen nagy százaléka él a szegénységi vonal alatt, vagyis igen alacsony annak a valószínűsége hogy ez a segély a legszegényebbekhez jut el, **vagy** a segélyprogramot szétosztották egy olyan országban ahol a lakosságnak jóval kisebb hányada él szegénységben;
4. a segélyt az aratás három hónapjában szállították, ezáltal mind a termelői szektor mind pedig a kereskedői szektor profitját veszélyeztették.

Megfordítva, ha az index **nyolc** (maximális) értéket kap, az annyit jelent hogy

1. az élelmiszersegélyt közvetlen importálták (DT) olyan országba ahol a termelés átlagon aluli volt, **vagy** helyileg vásárolták (LP) amikor a termelés magasabb volt, tehát az élelmiszer rendelkezésre állt az országban;
2. a segélyt olyan országnak adták el, ahol az egy főre jutó Bruttó Nemzeti Termék (GNP) magas volt, **vagy** adományként adták egy olyan országnak ahol a GNP alacsonyabb, tehát az ország nem lett volna képes érte fizetni;

3. a segélyt a mikro-szinten egy olyan országban adták el, ahol a népesség kis százaléka él a szegénységi vonal alatt, vagyis többen képesek megvásárolni ezt az élelmiszert, **vagy** a segélyprogramot szétosztották egy olyan országban ahol a lakosságnak nagyobb hányada él szegénységben, akik tehát nem tudnák megvenni az adott élelmiszert;
4. a segélyt az aratástól számított legtávolabbi időszakban szállították, így az nem veszélyeztette sem a termelői sem pedig a kereskedői szektor profitját.

Más súlyozási technikák ugyancsak lehetségesek elméletben, például a nulla – öt – tíz fokú skála, vagy a nulla – tíz – ötven fokozatú skála ugyancsak lehetséges lett volna. Mint említésre került korábban, nincs olyan elmélet illetve indok amely szerint ezek a lehetőségek konzisztensebb, megbízhatóbb, jobb eredményre vezettek volna. A választott küszöbértékek (0 – 1 – 2) előnye hogy könnyen kezelhető, átlátható, és a hasonló egyszerűbb technikák igencsak elfogadottak a közgazdasági irodalomban (Sender 1990, Jodha 1989, Oya 2002 és Greeley 1994).

5. Az index felhasználása

5.1. Bevezetés

Az előző fejezetben kifejlesztett mutató egy adott konkrét segélyszállítmányra vonatkozik és annak hatékonyságát méri. Az INTERFAIS adatbázis szerint a világban évente átlagosan négy – ötezer élelmiszersegély programot hajtanak végre. Azáltal hogy a mutatószám rendelkezésünkre áll az egyes konkrét programokra nézve, lehetőség nyílik a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átfogó vizsgálatára, az egyes segélyprogramok mutatóinak különböző szempontok szerinti összevonásával. A kutatás újdonsága, hogy ehhez hasonló mérési rendszer kifejlesztésére még nem került sor a közgazdasági irodalomban. A segélyek hatékonyságát eddig (legalábbis a makro szinten) csak bizonyos költség-mutatókkal illetve leíró (kvalitatív) elemzésekkel jellemezték. A rendelkezésünkre álló információk szerint alapvetően három oldalról vizsgálható az élelmiszersegélyek hatékonysága.

Első sorban szükséges megvizsgálni, hogy az összevont mutatószám hogyan értékeli a világban végrehajtott élelmiszersegély programokat. Az adatbázis 1995 óta áll rendelkezésre, mely egy tíz éves trend vizsgálatát teszi lehetővé. Másrészt a mutatószám felbontható az egyes komponenseire (részmutatókra), melyek szerint egyenként is vizsgálható a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonysága. Külön figyelmet kaphat így a segélyprogramok beszerzésének módja, adományozásának feltétele, a programok eladásának körülményei illetve az időzítés problémaköre. Végül, de nem utolsó sorban, a programok egyes dimenziói külön is vizsgálhatók. Így a rendszer elemezhető a donor illetve a fogadó országok szempontjából, beleértve az egyes nagyobb földrajzi régiókat valamint a programok típusa szempontjából. A fejezet ezen három szempont szerint tagolódik és egy összevont képet fest a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonyságáról.

5.2. Az segélyprogramok értékelése az összetett mutató alapján

Alapvetően kétféleképpen jellemezhetők a segélyprogramok az összetett mutató alapján. Egyrészt megnézhető az összetett mutató megoszlása a projektek *száma* alapján, másrészt pedig ugyanez a megoszlás megvizsgálható a kiszállított élelmiszer *mennyisége* alapján. Míg az első esetben azt vizsgáljuk hogy a segélyek kihelyezésekor *általában* milyen mértékben veszik figyelembe az egyes szempontokat, a második esetben a kérdés, hogy a nagyobb mértékű programok esetén, ahol tehát nagyobb mennyiségű segély kerül kiszállításra, nagyobb figyelem jut-e a segélyprogramok hatékonyságának.

Az 5.1. Táblázat a segélyprogramokat értékeli az adott évben végrehajtott programok *száma* alapján.²⁹ Ezen szempont szerint átlagosan a segélyek 75.1-88.7 százalékát sikerült a mutatószám alapján besorolni (2003 illetve 1999-es adatok). Az információ veszteség annak tudható be, hogy négy olyan komponensből állítottuk össze az indexet, melyekre nem minden esetben áll rendelkezésre adat a nemzetközi statisztikákban. Abban az esetben pedig ha az egyik részmutatóra nem volt elérhető adat az adatbázisokban, az összetett index nem volt kiszámítható. A két leginkább problematikus adatsor egyrészt a gabona-termelési adatok voltak, másrészt a szegénységi vonal alatt élő lakosság százaléka (lásd később az egyes részmutatók elemzésénél).

Az 5.1. Ábra a segélyprogramok abszolút számának megoszlását mutatja a mutató egyes felvett értékei szerint. Látható, hogy a legtöbb segélyprogram 5-ös értéket kap, vagyis valamivel magasabb értéket mint egy „közepes” (4-es) erősségű program. A segélyprogramok súlyozott átlaga a mutatószám szerint az elmúlt tíz év során 4.5 és 5.28 között változott, mely viszonylag stabil trendnek tekinthető (5.1. Táblázat). Ez az érték ugyanakkor erősíti azt a feltevést, miszerint a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átlagosan alig magasabb mint „közepes hatékonysággal” működik, olyan szinten, melyről lehetőség lenne a programok hatékonyságának jelentős növelésére. Az 1. Ábrán a két vastag vonal a leggyengébb (1-es értékű), valamint a legerősebb (8-as értékű) programokat mutatja. Látható, hogy az 1-es értékű

---

²⁹ Ebben a fejezetben a táblázatok, összetettségük és méretük miatt a Függelékben vannak feltüntetve. A fejezet, az egyszerűbb olvashatóság kedvéért, csupán a táblázatokból készített összevont kimutatásokat és grafikonokat tartalmazza.

programok 1995 óta csökkentek, de az ezredforduló óta egy alacsony szinten stabilizálódtak. Ezzel ellentétben 2001 óta a legerősebb, 8-as mutatójú programok fokozatos növekedést mutatnak (együtt a 6-os, ugyancsak jónak minősülő programokkal). Mindez a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átlagos hatékonyságában is meglátszik, ahogy a mutatók súlyozott átlaga 2001 óta folyamatosan növekszik (5.1. Táblázat). Az egyéb értékeket kapó programok kisebb oszcillációval mozognak, de általában nem látható olyan trend, amely felfedhető lenne a mutató által felvett egyes értékeknél.

A végrehajtott segélyprogramok számának *relatív* megoszlása a mutatószám egyes értékei között egy további elemzési szempont. A leggyakoribb programok a 4-5-ös kategóriákban találhatók (5.2. Ábra), és a vizsgált periódusban a programok számának átlagosan 43.1 százaléka esett ebbe az intervallumba (5.2. Táblázat). Ahogyan távolodunk a közép kategóriától, a marginálisabb programok száma (mind a jobbak mind pedig a kevésbé hatékonyak) egyre kisebb részarányt képvisel a nemzetközi segélyprogramokban. A végrehajtott élelmiszersegély programoknak átlagosan 20.6 százaléka esik a legalacsonyabb kategóriákba (1-es és 3-as értékek között), míg átlagosan 36.4 százalékuk minősül hatékonyabbnak (6-os és 8-as érték között) (5.2. Táblázat). Bár az a tény hogy a programok száma a felső kategóriákban magasabb mint az alsókban némi optimizmusra ad okot, mégis átlagosan a segélyprogramok több mint egy ötöde a legalacsonyabb kategóriába sorolódik.

Alapvetően más szempontnak minősül az összetett mutatószám megoszlásának vizsgálata a szétosztott segélyek *menyisége* szempontjából (5.3. Táblázat).³⁰ Az 5.3. Ábra egy rendkívül érdekes trendet mutat. Hasonlóképpen a a projektek abszolút számának megoszlásához, amennyiben a szétosztott segélyek mennyiségét vesszük alapul, mind az 1-es (legkevésbé hatékony) mind pedig a 8-as (leghatékonyabb) programok igen alacsony részarányt képviselnek a világban szétosztott élelmiszersegélyek között (bár a leghatékonyabb programok keretében szétosztott segélymennyiség 2001 óta nagymértékben emelkedett). Látható, hogy 1999-ben a 4-es és 5-ös erősségű programok keretében kiszállított segélyek mennyisége ugrásszerűen megemelkedett, majd 2000-ben ismét visszaesett. Ez azzal magyarázható, hogy a világban kiszállított élelmiszersegély 1999-ben csaknem 80 százalékkal emelkedett, 8.4 millió tonnáról 15.1 millió tonnára. Ezt a nagymértékű és hirtelen növekedést a

---

³⁰ Ezen szempont alapján az index a segélyprogramoknak átlagosan 79.9 százalékára (64.6 – 88.9 százalék között változó adat) számítható ki (2004 és 1999-es adatok) (5.3. Táblázat).

közepes hatékonyságú programok abszorbálták, vagyis a nemzetközi élelmiszersegély rendszer nem volt képes a segélyek hatékonyságát a megnövekedett mennyiséggel egyvonalon emelni. Ez könnyen magyarázható a rendszer tehetetlenségével, a fennálló intézményi rendszer rugalmatlanságával és mindennek azzal a következményével, hogy a fennálló pillanatnyi előnyöket nem képes relatív gyorsasággal kiaknázni.

A szétosztott segélymennyiség *relatív* megoszlását a mutató egyes értékei szerint az 5.4. Ábra foglalja össze. Ezen szempont alapján a vizsgált időszak alatt segélyeknek átlagosan 51.7%-a esik a mutató 4-es és 5-ös értékei közé (44.7% 2002-ben és 68.7% 1999-ben). A legalsóbb (1-3 értéket felvevő) kategóriákban az összes segélymennyiségnek átlagosan 15.8%-a esik, míg a felső kategóriákban (6-8 erősségű programok) átlagosan 32.5%-a (5.4. Táblázat).

Ha összevetjük a segélyek számát illetve szétosztott mennyiségét az egyes intervallumokban, érdekes összefüggést kapunk. Mind az alacsony (1-3 értékű) mind pedig a magas hatékonyságú (6-8 értékű) programok általában a *kisebb* volumenű segélyszállítások. Míg a segélyprogramok *számának* 20.6%-a az alacsony hatékonyságú kategóriába sorolódik (1-3 értékű), a világban szétosztott segélyek *mennyiségét* tekintve azoknak átlagosan kevesebb, csupán 15.8%-a esik ebbe az intervallumba. Ugyanakkor a segélyprogramok *számának* 36.4%-a esik a magas hatékonyságú kategóriába (6-8 értékű) és a segélyek *mennyiségét* tekintve azoknak átlagosan ismét csak kevesebb, 32.5%-a kerül ebbe az intervallumba. Ebből látható, hogy a kisebb volumenű programok rugalmasabbak, a hatékonyságuk jobban emelhető, ugyanakkor a trend „veszélyesebb” is, hiszen a hatékonyság könnyebben le is rontható. A közepes intervallumban (4-5-ös érték) a végrehajtott programok számát tekintve 43.1% került ebbe a kategóriába, míg a mennyiségüket tekintve 51.7%-a. Következésképpen, a közepes kategóriába kerülő programok általában a nagyobb volumenű kiszállítások. Ez az összefüggés egybeesik az előző megállapításunkkal, miszerint 1999-ben a segélyek mennyiségének ugrásszerű megemelkedésének hatására a *közepes* hatékonyságú segélyek volumene emelkedett, nem pedig az alacsonyabb vagy magasabb hatékonyságú programoké.

Annak érdekében hogy tisztább képet kapjunk az összetett mutató belső szerkezetéről, vagyis hogy megvizsgálhassuk azokat a tényezőket melyek a mutatót „irányítják”, szükséges a mutató egyes részkomponenseit is elemezni. A következő alfejezet célja ezen mutatók vizsgálata.

5.3. Az segélyprogramok értékelése a részmutatók alapján

Az előző fejezetben a segélyprogramokat négy szempont alapján kategorizáltuk, és az összetett mutató ezen négy szempont együtteséből került kiszámításra. Érdekes tehát egyenként megvizsgálni az egyes részmutatókat, hogy betekintést nyerjünk az összetett index szerkezetébe.

5.3.1. A segélyprogramok beszerzésének módja

Hasonlóan az előző alfejezetben követett logikához, a segélyprogramok beszerzésük módja szerint elemezhetőek mind a programok *száma*, mind pedig a programok során szétosztott élelmiszersegély *menyisége* szerint. Az első részmutató szerint a segélyprogram akkor kap nulla értéket, ha azt vagy egy jó aratási év során szállították az országba, vagy pedig helyileg vásárolták akkor amikor a termelés az elmúlt öt év átlaga alatt volt. Maximális (kettes) értéket pedig akkor fog kapni, ha ennek a fordítottja teljesül.

Az 5.5. Ábra a segélyprogramok száma szerint elemzi segélyek beszerzésének lehetséges körülményeit. Látható, hogy az élelmiszersegély programok túlnyomó része, átlagosan 38.9%-a közepes (1-es) értéket kap, vagyis az országban végrehajtott segélyprogramok száma általában *nincs kapcsolatban* a helyi élelmiszertermelés szintjével (5.5. Táblázat). A segélyprogramok, ezen mutató alapján tehát *nem stabilizálják* az összevont élelmiszer kínálatot, hanem a helyi termelés szintjétől függetlenül, más szempontok alapján kerülnek végrehajtásra. Egyúttal az is kitűnik a grafikonból, hogy a magasabb rendű programok részesedése átlagosan 24.8 százalék (18.0 és 29.1 százalék között változva), vagyis a világban az összes végrehajtott élelmiszersegély programnak csupán egyötöde kerül megfelelően végrehajtásra a segély beszerzésének módja szerint (5.5. Táblázat). A segélyprogramoknak pedig átlagosan 36.3 százaléka kapott nulla értéket, vagyis több mint egyharmadukat általában olyankor importálják az országba amikor a mezőgazdasági termelés átlagon felüli volt, illetve olyankor vásárolják az országban amikor a termelés átlagon aluli volt. Levonható tehát az a következtetés, hogy a végrehajtott segélyprogramok

számának háromnegyede nem megfelelően kerül végrehajtásra a segély beszerzésének módja szerint.

A grafikon más formát ölt abban az esetben, ha segélyek során szétozott élelmiszer *mennyiségét* vizsgáljuk (5.6. Ábra). Átlagosan a programok 40.3%-a kap nulla értéket, 39.2%-a egyes értéket, és 20.5%-a kettes értéket. Amennyiben ezeket a számokat összevetjük a fenti ábrából leszűrt következtetésekkel (vagyis azzal hogy a programok *száma* szerint 36.3% kapott nulla értéket, 38.9% egyes értéket és 24.8% kettes értéket), azt a következtetést vonhatjuk le, hogy általában a nagyobb mennyiséget szállító segélyprogramok kapnak nulla értéket és a kisebb mennyiséget szállító programok pedig kettes értéket. Másképpen fogalmazva, azok a segélyszállítványok melyek kevesebb élelmiszert tartalmaznak, könnyebben kezelhetők, és általában hatékonyabbak a segély beszerzésének módja szempontjából. A kisebb mennyiséget tartalmazó programokat általában akkor vásárolják az országban ha a termelés szintje átlag feletti volt, és akkor importálják az országba ha a termelés valóban kevesebb volt mint az elmúlt öt év átlaga. Mindez összhangban van az előző alpontban levont következtetéssel, miszerint a kisebb mennyiséget szállító programok rugalmasabbak és összevont mutatójuk is általában magasabb értéket kap mint a nagyobb volument szállító segélyprogramok.

Fel kell azonban hívni arra is a figyelmet, hogy az elmúlt tíz év során a világban kiszállított összes élelmiszersegély átlagosan mintegy 80%-a nulla, illetve egyes értéket kapott. Ez tehát annyit jelent, hogy nem csak a segélyprogramok *száma*, de a szétozott segély *mennyisége* szerint is gyakorlatilag nem veszik figyelembe a mezőgazdasági termelési szintet a segélyek adományozásánál. Ez a felismerés összhangban van más tanulmányok következtetéseivel is, melyek hangsúlyozzák hogy az élelmiszersegélyek *nem* az összevont élelmiszerkínálat stabilizációját szolgálják (Barrett 1998, 2001, 2002; Clay 1996, 2003; Askin 1984, Baker 1994).

Az elmúlt tíz év során a mutató által felvett egyes értékek meglehetősen nagymértékben ingadoztak. 1995 és 2000 között a nulla értékű segélyek mennyisége nagymértékben csökkent, de 2001-ben ismét hirtelen megugrott, és viszonylag magas szinten stabilizálódott (5.6. Ábra). Ez azért is érdekes felismerés, mert 2000 és 2001 között a világban kiszállított segélyek mennyisége csökkent, így ez nem egy abszolút változás, hanem egy relatív eltolódás következménye volt a segélyek végrehajtásában. Nem látható ugyanakkor egy egyértelmű trend a kettes értékű programoknál, melyek a grafikon alján, 20%-os szint környékén stabilizálódnak. Az is látható továbbá, hogy

általában a segélyek legnagyobb része egyes értéket kap, vagyis semmiféle kapcsolat nem létezik a helyi termelés illetve a segélyek beszerzésének módja között.

5.3.2. A segélyprogramok feltétele

Az összetett indexnek ezen komponense tekinthető talán a leghatékonyabbnak a többi részmutató viszonylatában. A programok *számát* alapul véve látható, hogy átlagosan 70.1%-a az összes segélyprogramnak kettes értéket kap, vagyis a segélyek csaknem háromnegyede adományként kerül végrehajtásra, alacsony jövedelmű országokban (5.7. Táblázat).³¹ A segélyeknek átlagosan csaknem egyharmada (29.6%-a) egyes értéket kap, vagyis közepes jövedelmű országban kerül végrehajtásra. Ebben az esetben a mutatószám nem mutatja hogy a segélyt adományként vagy hitelként hajtották végre az adott országban. A fennmaradó rész, mindössze 0.4% esik csupán azokra a segélyekre, melyek nulla értéket kapnak, vagyis amelyeket alacsony jövedelmű országokban eladnak, illetve magas jövedelműekben ingyen adományoznak. Az 5.7. Ábrából látható, hogy az elmúlt tíz év során a hatékonyabb segélyek száma emelkedett, míg a közepes minősítésű segélyek csökkentek.

Amennyiben ugyanezt a feltételt a szétosztott segélyek *mennyisége* alapján vizsgáljuk, kissé más képet kapunk, ám következtetésünk összhangban van az előző alfejezetben találtakkal. Míg a segélyek mennyiségét tekintve átlagosan 5.1 százalékuk kap nulla értéket, a programok száma szerint mindössze 0.4 százalékuk esik ebbe a kategóriába (5.8. Táblázat). Következésképpen, e szerint a szempont szerint, általában a nagyobb mennyiséget szállító élelmiszersegély programok bizonyulnak kevésbé hatékonyak. Az érem másik oldalán pedig ennek épp ellenkezőjét találjuk. Míg a segélyprogramok számának 70.1%-a kap kettes értéket, ezek a programok mindössze átlagosan 61.0 százalékát teszik ki a világban kiszállított összes élelmiszersegélynek. Következésképpen, a kisebb volumenű segélyszállítványok általában az alacsony jövedelmű országokba feltétel nélkül (adományként) érkeznek, valamint a kisebb élelmiszermennyiséget szállító programokat általában a magasabb jövedelmű országokban adják el.

---

³¹ Ide tartozik ugyanakkor a hitelként szétosztott segély a magas jövedelmű országokban, ezekből azonban lényegesen kevesebb létezik mint az alacsony jövedelmű országokban adományként szétosztott segélyekből.

Elmondható ugyanakkor, hogy az összes kiszállított segély mennyiségnek átlagosan egyharmada (33.9%-a) kapott egyes értéket, vagyis ezeket a segélyeket közepes jövedelmű országokban osztották szét, *függetlenül attól* hogy azt adományként, vagy hitel formájában kapta a fogadó ország (5.8. Táblázat). Az 5.8. Ábrából pedig az is látható, hogy az ezredforduló óta a magasabb hatékonyságú segélyek részaránya (a kiszállított segély mennyiségét alapul véve) folyamatosan emelkedett, elsősorban a közepes hatékonyságú segélyek rovására. Ez a trend önmagában a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonyságának emelkedését mutatja, amennyiben az adományozás feltételét vizsgáljuk, a kiszállított segélyek mennyiségének függvényében.

5.3.3. A segélyprogramok eladása

Az INTERFAIS adatbázis egyik legfontosabb, és egyúttal legkevésbé elemzett, komponense a piaci eladás változója, mely azt rögzíti, hogy a segélyprogramot a nyílt piacon eladták vagy pedig szétszították a rászorulóknak között. Hasonlóan az eddig követett logikához, a programok mind számuk, mind pedig a segély mennyisége alapján elemezhetők illetve összevethetők.

A programok *számát* tekintve átlagosan 28.2 százalékuk kapott nulla értéket, 37.4 százalék egyet és 34.5 százalék kettes értéket (5.9. Táblázat). Ez közel egyenletes eloszlásnak tekinthető, melyben a legkevésbé hatékony programok kissé alulreprezentáltak. Első látásra tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a napi 1 dollár jövedelem küszöbérték (szegénységi vonal) alatt élő lakosság százaléka, másszóval a legszegényebb rétegek részaránya *nem* határozza meg azt, hogy a segélyprogramot az adott országban eladják vagy pedig szétszítják. Mivel közel ugyanannyi programot adtak el azokban az országokban ahol a lakosság több mint 50 százaléka él a szegénységi vonal alatt mint amennyit azokban ahol a lakosság kevesebb mint 20 százaléka minősül szegénynek, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a segélyek eladása illetve szétszítása nem a legszegényebb réteg jövedelmének függvénye. Az 5.9 Ábrából azt mutatja, hogy a kettes (leghatékonyabb) segélyek részaránya az összes programon belül gyakorlatilag alig változott az elmúlt évtized során. A kevésbé hatékony segélyek azonban nagyobb ingadozást mutattak,

elsősorban az ezredforduló után. A két kategória (a harmadik stabilitása mellett) értelemszerűen ellentétesen mozog: 2000 és 2002 között a közepes (egyes értékű) segélyek részaránya csökkent, majd ismét emelkedésnek indult, míg a legkevésbé hatékony segélyek ezzel pontosan ellentétesen mozogtak. A segélyprogramok számát alapul véve igen nehéz magyarázatot találni erre a trendre ezért érdemes a kiszállított segélyek mennyiségét, (illetve annak megoszlását a mutató egyes értékei között) is megvizsgálni.

A kiszállított segélyek *mennyiségét* vizsgálva kissé más képet kapunk, mely valamivel optimistábbnak tűnik mint a segélyprogramok számából leszűrt következtetések. Míg a programok számát tekintve 28.2 százalékuk kapott nulla értéket, a szállított mennyiségnek csupán 18.8 százaléka esik ebbe a kategóriába (5.9. Táblázat). Ebből az a következtetés szűrhető le, hogy általában a kevesebb mennyiséget szállító programok lesznek a kevésbé hatékonyak a piaci eladás szempontjából. Másképpen, azok a segélyprogramok melyek általában kevesebb élelmiszert tartalmaznak, általában azokban az országokban kerülnek eladásra, ahol a népesség több mint 50 százaléka él a szegénységi vonal alatt. Az érem másik oldala a leghatékonyabb (kettes értékű) segélyek. Míg a programok számát tekintve 34.5 százalékuk esett ebbe a kategóriába, a kiszállított mennyiség szempontjából 40.7 százalék sorolható a leghatékonyabb projektek közé. Ez pedig azt jelenti, hogy éppen a legnagyobb, a legtöbb élelmiszert szállító projektek lesznek a leghatékonyabbak, vagyis ezeket nem adják el ott ahol a lakosság több mint fele él a szegénységi vonal alatt, illetve csak ott adják el a piacon, ahol a lakosoknak csak kevesebb mint 20 százaléka él a szegénységi vonal alatt.

Ez a trend ellentmond annak az állításnak, melyet a segély kiszállításának módja illetve a segély adományozásának feltételének vizsgálata során találtunk, miszerint a kisebb projektek hatékonyabbak, míg a nagyobbak kevésbé hatékonyak. Egy lehetséges magyarázat lehet erre az ellentmondásra, hogy a nagyobb segélyprogramok amelyeket a piacon eladnak, általában a bilaterálisan nyújtott úgynevezett program segélyek, melynek kimondott célja az élelmiszernek a fogadó országban történő eladása. Ezeket általában a fogadó ország kormánya értékesíti, és az ilyen program segélyek mindig nagyobb volumenűek. Az ilyen segélyek adományozásánál pedig alapvető feltétel, hogy olyan ország kapja a nagy mennyiségű program segélyt, mely alapvetően szegény, és nem lenne képes a nemzetközi piacon a segélyeket megvásárolni.

Érdekes azonban annak a trendnek a vizsgálata, hogy a segélyek eladásának szempontjából vajon miért bizonyulnak kevésbé hatékonyak a kisebb volumenű élelmiszersegély programok? Egy lehetséges magyarázat lehet a nemzetközi élelmiszersegély rendszer azon hiányossága, miszerint nem létezik olyan szabályozás amely a Nem Kormányközi Szervezetek számára (*NGO – Non Governmental Organisation*) megszabná hogy az általuk kezelt élelmiszersegély programok hány százalékát illetve mekkora hányadát adhatják el a nyílt piacon. Ezek a szervezetek ugyanis általában a kisebb volumenű segélyekkel foglalkoznak, és igen gyakran eladják őket a fogadó országban, elsősorban azzal a céllal hogy pénzforráshoz jussanak a további segélyek kezeléséhez. Nem létezik azonban semmiféle olyan nemzetközi szabályrendszer amely előírná, hogy az adott NGO mely típusú (azaz mennyire szegény) országban adhatja el a segélyeket illetve hol nem teheti ezt meg. Minden bizonnyal tehát a kisebb volument kezelő segélyprogramok azért bizonyulnak kevésbé hatékonyak a piaci eladás szempontjából, mert éppen ezek azok a programok amelyekre nem létezik semmiféle szabályozás arra vonatkozólag hogy hol, mikor és milyen körülmények között értékesíthetők a segélyszállítmányok. Ezzel ellentétben, az Élelmiszersegély Konvenció (1999) valamint a FAO és a Világélelmiszerügyi Program számos kiadványa pontosan szabályozza azokat az eseteket amelyekben a nagyobb volumenű, bilaterális alapon nyújtott program segélyek a piacon értékesíthetők.

A segélyek mennyiségét vizsgálva látható, hogy a hatékonyabb (kettes értéket felvevő) segélyprogramok relatíve stabilabbak mint a kevésbé hatékony, nulla illetve egyes értékkel bíró segélyszállítmányok (5.10. Ábra). Ez az ingadozás is elsősorban annak tudható be, hogy a program segélyek általában jóval ingadozóbb trendet mutatnak mint az egyéb segélykategóriák.

5.3.4. A segélyprogramok időzítése

Az utolsó szempont amely az összetett mutató részét képezi, a segélyprogramok időzítése, azaz annak a vizsgálata, hogy az adott szállítmány mikor érkezik a fogadó országba. Ennek hatékonyságát pedig az aratás időszakához mértük, annak megfelelően, hogy a segély időben mennyire távol érkezik az aratástól.

Az előző részmutatók mindegyikének vizsgálatakor érdekes információt nyerhettünk azáltal, hogy összehasolítottuk a programok számát a kiszállított segélyek mennyiségével a mutató minden egyes értéke szerint. Ezáltal megtudhattuk, hogy általában, az elmúlt tíz év során, a kisebb illetve a nagyobb volument szállító szállítmányok bizonyultak-e hatékonyabbnak. A segélyszállítmányok időzítésének vizsgálatakor azonban ez a módszer nem alkalmazható, ugyanis az egyes kategóriákban a segélyek megoszlása a programok száma illetve a szétosztott mennyiség szerint szinte teljes mértékben megegyezik. Míg általában a segélyek számának 23%-a kap nulla értéket, a segélyek *mennyiségét* tekintve gyakorlatilag ugyanannyi, azok 22.9%-a esik ugyanebbe a kategóriába. Hasonlóképpen az 1-es értéket kapó programok az összes segély számát tekintve 27.2%, míg a segély mennyiségét tekintve gyakorlatilag ugyanannyi: 26.1%. A leghatékonyabb programok is gyakorlatilag „univerzális” nagyságúak: a programok számát tekintve azok 49.8%-a kap kettes értéket, míg a segély mennyiségét tekintve 51.0% esik ebbe a kategóriába (5.11 és 5.12. Táblázat). Összességében tehát elmondható, hogy nem létezik összefüggés a segélyek nagysága illetve a segélyek időzítése között. Átlagosan a segélyek volumene ugyanakkora a mutatószám mindhárom értéke mellett.

Az 5.11. Ábrából látható, hogy a segélyprogramok több mint fele az aratástól legtávolabb eső (megfelelő) időszakban kerül kivitelezésre. Azonban az is látható, hogy a segélyprogramoknak közel egynegyede az aratás időszakában érkezik a fogadó országba (nulla értékű programok), illetve még ennél is magasabb hányada érkezik közel az aratási időszakhoz. Következésképpen a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonysága nagymértékben növelhető lenne, ha a segélyek több mint 50%-a (mind a programok számát, mind pedig a kiszállított élelmiszer mennyiségét illetően) néhány hónappal korábban illetve később érkezne a fogadó országba úgy, hogy az az aratási időszaktól minél távolabb érkezzon.

A segélyek *mennyiségének* vizsgálatakor az 1999-es év jelent törést a viszonylag stabil trendek között (5.12. Ábra). Ebben az évben a jól időzített segélyek számának részaránya hirtelen csökkent az aratás ideje alatt végrehajtott segélyprogramok rovására. A hirtelen törés után azonban a viszonylag folyamatos trendek visszaálltak. Hogy a segélyek időzítése miatt romlott hirtelen 1999-ben arra nincs egyértelmű válasz, hiszen abban az évben pontosan 4621 segélyszállítmányt hajtottak végre a világban és nem tudni hogy ezek közül melyek (és miért) rontották a statisztikát.

5.4. Az segélyprogramok értékelése egyéb szempontok alapján

Az összetett mutatószám átfogó vizsgálata, valamint az egyes komponenseinek részletes elemzése után a segélyprogramok tovább elemezhetőek számos más szempont szerint. Az alábbiakban három ilyen szempontot emelünk ki: egyrészt a donor országok szempontjából, másrészt a fogadó országok szempontjából, harmadrészt pedig a programok típusainak szempontjából vizsgáljuk tovább a segélyprogramok hatékonyságát.

5.4.1. A segélyprogramok hatékonysága a donor országok szempontjából

Ezen szempont szerint az alapvető kérdés, melyik donor ország nyújtja a leghatékonyabb segélyeket a mutatószám szerint, vagyis azokat melyek a legmagasabb mértékben járulnak hozzá a fogadó ország élelmezésbiztonságához. Az 5.13. Táblázatból látható, hogy az elmúlt tíz év során a segélyek túlnyomó részét csupán néhány donor ország nyújtotta. A vizsgált periódusban az első öt donor adta a világban kiszállított segélyek mennyiségének legalább 80-91 százalékát, míg az első tíz ország a segélyek 87-95 százalékát. Indokolt tehát az elemzést, a jobb átláthatóság kedvéért, az adott év öt legnagyobb donor országára koncentrálni, hiszen a segélyeknek így is minimum négyötödét bevontuk az elemzésbe. A továbbiakban elsősorban csak a legnagyobb öt donor szempontjából vizsgáljuk az élelmiszersegélyek hatékonyságát (időnként azonban mind a tíz országot is megemlíjtjük). Alapvetően két szempontot veszünk figyelembe: egyrészt az összevont mutató megoszlását az egyes donorok vonatkozásában, másrészt pedig az egyes részmutatók megoszlását ugyancsak a donorok szempontjából.

5.4.1.1. Az összetett mutató megoszlása a donorok csoportosításában

Az 5.14. Táblázat az első tíz donor országot rangsorolja az általuk finanszírozott segélyprogramok hatékonysága szempontjából. A táblázatból egy rendkívül érdekes trend fedezhető fel. A leghatékonyabb donor országok az elmúlt tíz év átlagát tekintve, a számított mutató értékei szerint, egyértelműen az *európai* országok voltak, sorrendben Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, az Európai Unió valamint Olaszország. Ezt követik Kanada, Ausztrália, valamint Japán, és érdekes módon az élelmezési biztonság szempontjából a *legkevésbé* hatékony segélyeket az Amerikai Egyesült Államok finanszírozta. Ha mindezt összevetjük azzal a ténnyel hogy az USA az elmúlt tíz év során a világ élelmiszersegélyének átlagosan 57 százalékát finanszírozta (43 százalék és 69 százalék között váltakozva) akkor egyértelműen levonható az a következtetés hogy a világban végrehajtott élelmiszersegély programok hatékonysága szignifikánsan növelhető lehetne akkor, ha az USA hatékonyabb segélyeket nyújtana (5.13. Táblázat).

A kiszállított segélyek mennyiségét tekintve az első két donor ország a vizsgált periódus minden évében az USA és az Európai Unió voltak (kivéve 1998-at amikor az EU a harmadik helyre csúszott Németországot követve) (5.15. Táblázat).³² A két donor együtt átlagosan 73 százalékát finanszírozta a világ élelmiszer segélyeinek a vizsgált periódus alatt, így segélyeik hatékonysága nagymértékben meghatározza a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonyságát. Az EU a mutatószám szerint átlagosan magasabb hatékonyságú segélyeket nyújtott (5.03) az elmúlt tíz év során mint az USA (4.63) (5.15. Táblázat). Elmondható ugyanakkor, hogy az Európai Unió által finanszírozott segélyprogramok *minden évben* magasabb értéket kaptak mint az USA által finanszírozott programok (5.13. Ábra). Mindkét trend folyamatosan növekedő tendenciát mutat, mely a többi három legnagyobb donor ország egyikéről sem mondható el. Míg a Németország által nyújtott segélyprogramok gyakorlatilag állandó (és a legmagasabb) hatékonysággal kerültek végrehajtásra az elmúlt évtized során, Kanada és Japán programjainak hatékonysága nagymértékben ingadozott és nem fedezhető fel egy egyértelmű trend.

---

³² Meg kell jegyezni, hogy az Európai Unió élelmiszersegély politikája két dimenzióból áll. Külön donor politikát folytatnak az egyes tagállamok, és az EU-nak is külön költségvetése van az élelmiszersegélyprogramok finanszírozására. Az EU mint donor tehát az egyes tagállamok politikájától függetlenül finanszíroz élelmiszersegély programokat (Clay, 1996).

Annak érdekében hogy teljes képet kaphassunk a legnagyobb donorok hatékonyságáról, az 5.14. Ábra a második öt legnagyobb donor által finanszírozott segélyprogramok hatékonyságának alakulását mutatja az elmúlt tíz év során. Látható, hogy Hollandia esetét kivéve, mely folyamatosan növelte a segélyeinek hatékonyságát 1996 és 2003 között, egyetlen más donor ország esetében sem fedezhető fel egyértelmű növekedést illetve csökkenést mutató trend. Ezáltal levonható a következtetés, hogy a legnagyobb donor országok a segélyeiket általában *nem az élelmezési biztonság* szempontjának figyelembe vételével nyújtják, hanem minden bizonnyal politikai és gazdasági érdekek is szerepet játszanak a segélyek kihelyezésében.

5.4.4.2. A részindexek megoszlása a donorok csoportosításában

A továbbiakban szükséges megvizsgálni az összetett index egyes komponenseit is. Ennek megfelelően a négy részmutatót sorrendben vizsgáljuk: a segély beszerzésének módját, nyújtásának feltételét, eladásának körülményeit valamint időzítését.

Az 5.16. Táblázat a négy részindex tíz éves (1995-2004) átlaga alapján rangsorolja a tíz legjelentősebb donor országot. Érdekes felfedezés, hogy a legjelentősebb donor, az USA, a négy részindexből az első három mutató szerint (azaz a segély szállításának módját, nyújtásának feltételét és eladásának körülményeit tekintve) a legutolsó helyen áll. Az első és a második részindex vonatkozásában egyértelműen az utolsó, a harmadik mutató esetében pedig az utolsó előtti. A segélyprogramok időzítését illetően azonban az USA jóval magasabb (a harmadik) helyen áll. Az Európai Unió mint második legnagyobb donor megelőzi az USA-t az első három részmutató vonatkozásában, de a segélyek időzítését illetően csak a nyolcadik helyen áll.

A segélyek *beszerzésének módját* illetően (első részmutató) az elmúlt tíz év átlaga 0.92 volt (a 0-2-es skálán mérve), mely alacsonyabb mint a mutató középértéke (amelynek értéke egy) (5.16. Táblázat).³³ A különböző donor országok nem követnek szisztematikus politikát a segélyek beszerzésének módját illetően, vagyis a helyi termelés szintje egyik donor ország esetében sem határozza meg egyértelműen hogy az adott ország inkább a helyi vásárlás (LP) vagy a segély közvetlen importálása

---

³³ Ez a szám a kiszállított segélyek számára vonatkozik.

mellett fog-e dönteni (5.15. Ábra). Egyetlen kivételként Németország hozható fel, mely nem csak az összevont mutató alapján minősül a leghatékonyabb programokat nyújtó donor országnak, de a segély beszerzésének módját illetően az egyetlen olyan donor ország amely hatékony és egyúttal *konzisztens* politikát is folytat a segélyek kihelyezésében.

A segélyprogramok *nyújtásának feltételét* illetően az elmúlt tíz év átlaga jóval magasabb (1.75, azaz közel duplája) mint az első részmutató átlaga (0.92) az első tíz donor ország vonatkozásában (5.16. Táblázat). Ez annyit jelent, hogy a segélyeknek nagyobb része jut alacsony jövedelmű országba adományként, illetve magasabb jövedelműbe ellenszolgáltatás fejében mint amennyi segélyt helyileg vásárolnak magas termelési szint esetén illetve amit közvetlen importálnak az országba akkor amikor a termelési szint alacsony volt. A legnagyobb donor, az USA, bár a legkevésbé hatékony segélyeket nyújtotta e szerint a részmutató szerint, a kilencvenes évek közepétől fokozatosan javította segélyprogramjainak hatékonyságát és ez a pozitív trend máig is folytatódik (5.16. Ábra). Az Európai Unió a vizsgált időszak alatt bár végig magasabb hatékonyságú segélyeket nyújtott mint az USA, az általa követett trend kevésbé mutat egyértelmű javulást, inkább a nagyobb mértékű ingadozás a jellemző (*u.o.*). A többi donor ország sem követ egyértelmű pozitív vagy negatív tendenciát, mindegyik esetében az igen erős hullámváz tapasztalható. Szinte az összes év során a leghatékonyabb segélyeket Németország nyújtotta, az általa követett trend tekinthető a legstabilabbnak a többi ország között. Összességében tehát elmondható, hogy bár a segélynyújtás feltételét illetően az első tíz donor ország által finanszírozott programok magasabb hatékonyságúak mint az első részmutató esetében, valójában azonban egyik donor ország sem fektet megfelelő hangsúlyt arra a kritériumra, hogy a segélyeket az alacsony jövedelmű országok számára adományként, míg magasabb jövedelműek számára ellenszolgáltatás fejében juttassák el.

Az élelmiszersegélyek *eladását* mérő részindex átlaga az elmúlt tíz év során, a tíz donor ország vonatkozásában, 1.07, vagyis valamivel magasabb mint a középértéket jelentő 1. Ismételten a leghatékonyabb, illetve a legstabilabb hatékonyságú segélyeket nyújtó donor ország Németország volt az elmúlt évtized során (5.17. Ábra). Az Európai Unió segélyprogramjainak hatékonysága a piaci eladás szempontjából fokozatosan növekedett a kilencvenes évek közepétől, olyan mértékben, hogy 2000 óta ezen szempont szerint a leghatékonyabb donornak tekinthető. Hasonló trendet követ az USA is, melynek ugyan alacsonyabb hatékonyságúak a programjai

mint az Európai Unióé, mégis az általa finanszírozott programok hatékonysága hasonló növekedést mutat mint az EU piaci eladásai. A fennmaradó másik két donor ország (Kanada és Japán) programjainak hatékonysága rendkívüli mértékben ingadozott az elmúlt évtized során, olyannyira hogy 2002-ben Kanada által finanszírozott programok a mélypontra zuhantak amikor nagyszámú segélyprogramot adott el olyan ország(ok)ban, ahol a társadalom túlnyomó része a szegénységi vonal alatt él (illetve olyan ország(ok)ban osztott ingyen segélyt ahol a lakosságnak jóval kevesebb hányada él a szegénységi vonal alatt).

A négy részmutató közül talán a legkuszább képet az élelmiszersegélyek *időzítése* mutatja. Az összes segélyprogram átlaga 1.24, vagyis a harmadik legmagasabb a négy részmutató közül, mégis a segélyek időzítése az a változó, melyre egyik nagy donor ország esetében sem látható trend illetve egy hosszútávon fenntartott és végrehajtott politika (5.18. Ábra). Következésképpen a nemzetközi élelmiszersegély rendszer gyakorlatilag ad hoc módon működik a segélyek időzítésének viszonylatában. Az előző alfejezetben részletesen vizsgáltuk a segélyek időzítését és megállapítottuk, hogy a programok csaknem fele a megfelelő időszakban (azaz az aratástól legtávolabb) érkezik a fogadó országba. Az a tény azonban hogy a donor országok nem tekintik fontosnak a segélyek időzítését a programjaik tervezésekor azt mutatja, hogy ez az adat a segélyek időzítéséről nem tudatos tervezés és végrehajtás eredményeként alakul ki. Amennyiben egyetlen donor ország sem tekinti fontosnak a segélyek megfelelő időzítését, érthetővé válik a közgazdasági irodalomban csaknem fél évszázada folyó vita, miszerint az élelmiszersegélyek pozitív illetve negatív hatással vannak-e az ország élelmezési biztonságára. Amennyiben a programok időzítését más tényezők (vagy esetleg a véletlen) határozzák meg, természetes hogy minden segélyprogram különböző hatást fog kiváltani, az adott környezettől függően. A hatás stabilizálására egy olyan nemzetközi politikára és szabályrendszerre lenne szükség, amelyben a segélyek időzítése megfelelő szerepet kapna – és ez a szabályrendszer jelenleg *nem* létezik.

5.4.2. A segélyprogramok hatékonysága a fogadó országok szempontjából

A mérési rendszer segítségével érdemes megvizsgálni azt a kérdést is, mely földrajzi régiók kapják a hatékonyabb segélyeket a világban. Ezt elemezhetjük mind az összetett mutató vonatkozásában, mind pedig annak részmutatói segítségével.

5.4.2.1. Az összetett mutató megoszlása a földrajzi régiók között

A segélyek hatékonyságát mérő összetett mutatószám szerint a leghatékonyabb segélyeket a Szahara alatti Afrikában hajtották végre az elmúlt tíz év során. Az itt végrehajtott programok átlagosan 5.53-as értéket kaptak, mely jóval magasabb mint az összes segély hatékonyságát mutató 4.40-es átlag (5.21. Táblázat). További érdekessége a régiónak, hogy a Fekete Afrikában szétszórott segélyek hatékonysága a vizsgált periódus minden évében *folyamatosan* magas volt, gyakorlatilag alig ingadozott. A második leghatékonyabb segélyeket Ázsia és Óceánia régiójában hajtották végre, ahol ismét átlagon felüli hatékonyságúak voltak a segélyprogramok a vizsgált évtized során (4.87-es átlaggal). Ebben a régióban évente valamivel nagyobb volt az ingadozás mint a Szahara alatti Afrikában, ugyanakor a trend még így is viszonylag stabilnak tekinthető, legalábbis a többi régióhoz viszonyítva.

Valamivel alacsonyabb hatékonyságú volt a Latin Amerikai régió, 4.33-as átlaggal, mely már az összevont átlag alatt szerepel. Jól látható hogy a Latin Amerikában végrehajtott segélyprogramok minden évben alacsonyabb hatékonyságúak voltak mint mind a Fekete afrikai mind pedig az Ázsiában végrehajtott programok. Ez önmagában egy rendkívül édrekes felfedezés, ugyanis a segélyek típusából adódóan logikusan nem ez következne. Míg Fekete Afrika elsősorban szükségállapot esetén nyújtott (*emergency*) segélyekben részesült az évtized során, mely nagyrészen a gyakori természeti katasztrófák illetve fegyveres konfliktusok következtényének tulajdonítható, Latin Amerika inkább úgynevezett fejlesztési projekt (*development*) segélyeket kapott, melyek általában hosszabb élettartamúak, nyugodtabb körülmények között hajthatók végre és ezáltal elvárható lenne, hogy az összetett index szerint magasabb hatékonyságot mutassanak. A mutató azonban nem támasztja alá ezt a feltételezést, ami vagy annak a következménye hogy

a Fekete Afrikában végrehajtott programok valóban igen nagy hatékonyságúak, vagy pedig annak hogy a Latin Amerikai programok, annak ellenére hogy magas hatékonysággal lehetnének végrehajthatók, valójában igen gyenge hatékonysággal működnek.

A segélyprogramok hatékonyságának szempontjából a leginstabilabb a Közép Kelet és Észak Afrika régiója, ahol a végrehajtott programok nem csak alacsony hatékonyságúak voltak, de hatékonyságuk igen nagymértékben ingadozott is. Hasonlóképpen alacsony hatékonyságú segélyekből részesült a Kelet Európa és FÁK országok régiója. Ez minden bizonnyal annak tudható be, hogy tradicionálisan Kelet Európa és a FÁK országai *nem* tekinthetők élelmiszersegélyeket felvevő országoknak, hiszen a bipoláris rendszer alatt ezek az országok viszonylag stabil gazdaságokkal rendelkeztek. A rendszerváltozás után a gazdasági összeomlással megnőtt az élelmiszersegély iránti igény ebben a régióban, de feltételezhető, hogy a segélyek tervezésénél és végrehajtásánál a történelmi tapasztalat, a korábbi, magasabb hatékonyságú segélyek „másolása” igen fontos tényező kell hogy legyen. Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy mind a Szahara alatti Afrika, mind pedig Ázsia és Óceánia, melyek történelmileg igen sok segélyt kaptak az elmúlt évtizedek során, jóval nagyobb hatékonyságú (és stabilabb) segélyekben részesültek mint Kelet Európa és a FÁK országai vagy Közép Kelet és Észak Afrika régiója (5.19. Ábra).

5.4.2.2. A részmutatók megoszlása a földrajzi régiók között

A továbbiakban érdemes a összetett index egyes komponenseit is megvizsgálni régióként, hiszen ezáltal pontosabb képet kapunk a segélyek belső összetételéről és hatékonyságuk alakulásáról az egyes földrajzi régiókban.

A segélyek *beszerzésének módjáról* elmondható, hogy átlagosan 0.86-os hatékonysággal működtek az elmúlt tíz év során a világ összes régiójában (5.22. Táblázat). Ez a szám, a 0-2 skálán mérve meglehetősen alacsonynak minősül, vagyis a korábban levont következtetéseinkkel egyvonalban a segélyek beszerzésének módja *nem* kap különösebb figyelmet a nemzetközi segélyprogramokban, még az egyes földrajzi régiók vonatkozásában sem. Kelet Európa és Közép Kelet és Észak Afrika régióit kivéve a segélyprogramok hatékonysága meglehetősen *stabil* (de ugyanakkor alacsony is) volt a vizsgált periódus alatt (5.20. Ábra). Semelyik földrajzi régióban

nem kap tehát különösebb figyelmet az a szempont, hogy a segélyeket az alacsony élelmiszertermelés idején inkább importálják, magas termelés esetén pedig inkább helyileg vásárolják az országokban. Meglepően alacsony hatékonyságúak ugyanakkor az évtized közepén a Kelet Európában és a FÁK országokban végrehajtott segélyprogramok (melyek hatékonysága 1998-ra átlagos szintet értek el). Ez elsősorban annak tudható be, hogy ezeket a programokat (1) közvetlen importálták a régióba olyankor, amikor a mezőgazdasági termelés szintje kielégítő volt; (2) adományként adták a régió viszonylag magasabb jövedelmű országainak és hitelként az alacsonyabb jövedelműeknek; (3) a segélyek többségét a piacon eladták azokban az országokban ahol a népesség jelentős hányada él a szegénységi vonal alatt, ezáltal a kereskedő és termelői szektort negatívan érintve, valamint (4) nagyrészt az aratási időszak alatt szállították ki ezeket a segélyeket. A mutató alapján tehát súlyosan megkérdőjeleződik, hogy a kilencvenes évek elején Kelet Európa és a FÁK régiójának valóban szüksége volt-e nemzetközi élelmiszersegélyre, legalábbis abban a formában ahogyan azokat a programokat akkor végrehajtották. Végül érdemes megjegyezni, hogy a segélyek hatékonyságának szempontjából a leginkább ingadozó régió Közép Kelet és Észak Afrika, mely bizonyos években igen magas hatékonyságú segélyeket kapott (1997, 1999, 2000) máskor viszont csupán átlagos segélyekben részesült (5.20. Ábra). Bár a magas hatékonyságú programok optimizmusra adhatnak okot ennek a régióknak a vonatkozásában, a magas fluktuáció arra enged következtetni, hogy ennek a régióknak sincs stabil, egységes politikája az élelmiszersegélyek hatékony végrehajtására vonatkozóan.

Az összetett mutató második komponense a *segélyek nyújtásának feltétele*, vagyis a kérdés az, hogy a programokat adományként illetve hitelként folyósítják-e a magas illetve alacsony jövedelmű országokban? Elmondható, hogy átlagosan ez a mutató kapja a legmagasabb értéket a többi négy részindex között (1.55), amennyiben a földrajzi régiókat vesszük a vizsgálat alapjául (5.23. Táblázat). Ez annak tudható be, hogy a segélyprogramok túlnyomó részét valóban alacsony jövedelmű országokban hajtják végre, valamint adományként folyósítják. Akárcsak az összetett mutatószám esetében, a legstabilabb, valamint a legnagyobb hatékonyságú régió ismételtén Szahara alatti Afrika volt az elmúlt évtized során (5.21. Ábra). Ez a régió 1.92-es értéket kapott (a 0-2 skálán), vagyis a segély feltételét tekintve az ebben a régióban végrehajtott segélyprogramok közel maximális értéket kaptak (5.23. Táblázat). Ez annak a következménye, hogy a régió országai gyakorlatilag mind alacsony

jövedelműek és az itt végrehajtott segélyprogramok túlnyomó többsége adományként kerül kiszállításra. Ezen szempont szerint a legkevésbé hatékony régió Közép Kelet és Észak Afrika, mely a mutatószám szerint átlagosan 1.22-es értéket kapott az elmúlt évtized segélyprogramjait alapul véve. Ennek a régiónak az országai magasabb jövedelműek mint Szahara alatti Afrika, ugyanakkor a segélyek többségét ezekben az országokban is feltétel nélkül, ingyen szállítják ki. A többi térségben azonban igen magas marad a segélyprogramok hatékonyságának ingadozása a segélynyújtás feltételének szempontjából (5.21. Ábra). Mind Kelet Európa és a FÁK országok, mind Latin Amerika és a Karib Térség, mind pedig Ázsia és Óceánia rendkívül ingadozó hatékonyságú segélyeket kapott az elmúlt tíz év során. Erre a szempontra is érvényes tehát a konzisztens, stabil politika hiánya, a segélyprogramok ad hoc tervezése.

A segélyek *piaci eladását* illetően elmondható, hogy az elmúlt tíz év átlagát alapul véve ezen szempont alapján hajtották végre a legkevésbé hatékony segélyprogramokat az egyes régiókban. A tíz éves átlag 0.75 volt (5.24. Táblázat), vagyis nem csak átlagon aluli, de a többi három indexhez viszonyítva is rendkívül alacsony. Következésképpen a segélyek eladását semmilyen mértékben sem teszik függővé a fogadó ország szegénységi szintjétől, illetve attól hogy a legszegényebb réteg jövedelme mennyire alacsony. Az egyes régiók gyakorlatilag három jól elkülönülő csoportba oszthatók (5.22. Ábra). Akárcsak az egyéb részmutatók esetében, ismét a leghatékonyabb régiónak a Szahara alatti Afrika országai minősülnek, melyek stabilan „vezetnek” a mutatószám szerint (1.4-es átlaggal, messze a 0.75-ös átlag fölött) (5.24. Táblázat). Ez a tendencia azzal magyarázható, hogy ez a régió igen sok sürgősségi (*emergency*) segélyt kap, melyeket túlnyomó többségükben szétosztanak és nem adnak el a piacon, ugyanakkor a régió országai nagyrészt alacsony jövedelműek, így a mutatószám felvett értékei magasak. A második régió-csoportba Ázsia és Óceánia, illetve Latin Amerika és a Karib Térség országai tartoznak, melyek átlagosan alacsonyabb értéket kapnak mint Fekete Afrika országai (sorrendben 0.89 és 0.88). Az alacsonyabb érték elsősorban azzal magyarázható hogy ezekben a régiókban a szegénységi vonal alatt élő lakosság százalékos aránya alacsonyabb mint a Szahara alatti térség országaiban. A harmadik régiócsoporthoz tartozik Kelet Európa és a FÁK országai illetve Közép Kelet és Észak Afrika. Ezen régiók országaiban a segélyprogramok hatékonysága a piaci eladás szempontjából a legalacsonyabb. Látható ugyanakkor, hogy a Közép Kelet és Észak Afrikai régióban szétosztott segélyek hatékonysága nagymértékben ingadozott is az

elmúlt tíz év során, mely ismételtén azt mutatja hogy a régióban nem létezik egységes megegyezés arra nézve hogy a segélyeket mikor és milyen körülmények között adhatják el a nyílt piacon (5.22. Ábra).

Az utolsó részmutató, melynek függvényében az élelmiszersegélyek vizsgálhatók, az *időzítés kritériuma*. Átlagosan ez a mutató kapta a második legmagasabb értéket a többi részmutató viszonyában (1.24) (5.25. Táblázat), ugyanakkor igen nehéz egyértelmű következtetést levonni arról, melyik régióban időzítették a segélyeket hatékonyabban. Az 5.23. Ábra minden földrajzi régióra nézve egy rendkívül kiegyensúlyozatlan, igen nagy amplitúdóval oszcilláló trendet mutat. Ez tovább erősíti a korábbiakban levont következtetésünket, miszerint a segélyprogramok időzítése nem kap elsődleges szerepet a programok tervezésekor és kivitelezésekor. Az időzítési kritérium régiónkénti leosztása szerint sem fedezhetők fel olyan trendek, melynek alapján megállapítható lenne melyik terület kapott magasabb hatékonyságú segélyeket. Az aratás időszaka gyakorlatilag független a segélyek időzítésétől, mely nagymértékben rontja a nemzetközi élelmiszersegély rendszer összetett hatékonyságát.

5.4.3. A segélyprogramok hatékonysága a programtípusok szempontjából

Egy fontos kérdéskör egyelőre még kimaradt a vizsgálatainkból és ez az alfejezet ezt az űrt igyekszik betölteni. A donor valamint a fogadó ország, a segélyprogram mennyisége és a kiszállított áru típusa mind igen fontos ismérvek melyek egy adott segélyprogramot nagymértékben jellemeznek. Az eddigi elemzés során azonban nem esett szó egy hasonlóan fontos ismérvről, a projektek *típusáról*, vagyis arról hogy az adott program valójában milyen indokkal is kerül végrehajtásra. Mint láthattuk, a segélyprogramok rengeteg ismérv szerint csoportosíthatók, de az INTERFAIS adatbázis egyszerűsített kategorizálása a segélyprogramok irodalmában világszerte elfogadott, ezért mi is ezt fogjuk használni. Ennek megfelelően, mint a korábbi fejezetekben már ismertettük, három típusú segélyprogram létezik: (1) a szükségállapotok során nyújtott (*emergency*) segélyek, (2) a bilateráls alapon nyújtott ügynevezett program segélyek, valamint a (3) fejlesztési célokkal folyósított ügynevezett projekt segélyek.

Az első típus nem igényel hosszabb magyarázatot, szükségállapotok kitörhetnek mind természeti katasztrófák, mind pedig háborúk következtében. Ebben az esetben az élelmiszersegélyprogramok alapvető célja egyértelműen humanitárius, röviden szólva az emberi életek megmentése. Azonban már az elemzés elején felmerülhet a kérdés, vajon miért alkalmazandó a hatékonyságmutató olyan helyzetekre, melyek szükségállapotok idején állnak fenn, ahol tehát a segélyek gazdasági vagy élelmezésbiztonsági szempontból vizsgált hatékonysága nem lehet az elsődleges szempont. Ezekben az esetekben, bármilyen módon is, de a segélyeket rendkívüli gyorsasággal kell eljuttatni a rászorulókhhoz, és a segély végrehajtásának módjának megválasztása (hatékonysági szempontból) csak minimális figyelmet kaphat. Ez a gondolat teljes mértékben helytálló, és nem férhet semmiféle kétség ahhoz, hogy a humanitárius szempontok minden esetben a hatékonysági szempontok felett kell hogy álljanak. Figyelembe kell azonban azt a tényt is venni, hogy a mutató egyes ismérveinek (részmutatóinak) hatékonyságának biztosítása egyáltalán nem zárja ki azt, hogy a programok elsődleges célja (és végrehajtási módjuknak megválasztása) alapvetően humanitárius legyen. Minden részmutatóra fennáll ugyanis, még szükségállapotok idején is, az a feltétel rendszer, amely a segélyprogramokat jellemzi.

Konkrét példával is alátámaszthatjuk, miért szükséges a szükségállapotok esetén nyújtott segélyeket is az élelmezésbiztonság szempontjából vizsgálni. Az első részmutató, segélyek beszerzésének módja, még szükségállapotok idején is akkor lesz hatékonyabb, ha magas termelés esetén, amikor elegendő élelmiszer van az ország területén, a segélyeket az országon belül, helyi vásárlással (LP) szerzik be, valamint alacsony termelés esetén azokat importálják.³⁴ Szükségállapotok idején is érvényes kell hogy legyen a második részmutató feltétele, miszerint a segélyeket adományként kell az alacsony jövedelmű országokba eljuttatni – természetesen egy olyan alacsony jövedelmű ország melyet valamilyen katasztrófa súlytott, ezáltal „még alacsonyabb” jövedelművé és sebezhetővé válik, mely a feltételt csak tovább erősíti. A segélyek eladását illetően (harmadik részmutató) szükségállapotok idején is fennáll az a kritérium, miszerint minél nagyobb hányada él az ország lakosságának a szegénységi vonal alatt, annál indokoltabb a segélyek szétosztása szemben a segélyek piaci

---

³⁴ Természetesen extrém körülmények esetén, amikor például az országban található élelmiszermennyiséget bizonyos katonai körök háború esetén lefoglalják, ez a példa nem követhető. Ilyen esetekre azonban semmiféle makro-mutatószám nem alkalmazható, valamint ezek az esetek valóban extrémnek és igen ritkának tekinthetők, mely az összetett index tíz éves periódusra, több mint 80 országra és átlagosan 4000 segélyprogramra kiterjedő vizsgálatát nem fogja nagymértékben torzítani.

eladásával. Valójában ez a kritérium is még relevánsabbá válik szükségállapotok idején. Végül pedig a segélyek időzítése is olyan feltétel, mely nem változik lényegesen még szükségállapotok idején sem. A fő aratás időpontja az országokban meghatározható, és amennyiben a termelés szintje megfelelő volt (melyet az első részmutató már megvizsgált) nincs indok arra hogy a segélyeket az aratás idején nyújtsák.³⁵

A másik két segélykategória, a program valamint a projekt segélyek olyan segélyprogramok, melyek *nem* valamilyen rendkívüli állapot során kerülnek végrehajtásra. Ezek a programtípusok normális körülmények fennállása során, olyankor kerülnek végrehajtásra, amikor a segélyek hatékonysági szempontja mindenképpen maximális figyelmet kaphat. Indokolt tehát a segélyprogramokat az adott segélytípusok szempontjából is tüzetesebben vizsgálni.

A továbbiakban azt a logikát követjük, mely az előző alfejezetek szerkezetét is meghatározta. Először az összetett mutató megoszlását vizsgáljuk az adott projekt típusok szerint, majd ezt követi az egyes részmutatók vizsgálata ugyancsak a három projekt típus szerint. Harmadrészt pedig megvizsgáljuk az egyes segélytípusok hatékonyságának megoszlását régióként, mindezt pedig a részmutatók vizsgálata követi ugyancsak a földrajzi régiók szerinti lebontásban.

5.4.3.1. Az összevont mutató megoszlása segélytípusok szerint

Érdekes összefüggés fedezhető fel a segélyek projektek szerinti hatékonyságának vizsgálatakor. Az 5.26. Táblázatból látható, hogy a szükségállapotok idején nyújtott segélyek átlagos hatékonysága *magasabb* (4.94), mint a normális viszonyok alatt nyújtott program és projekt segélyek átlagos hatékonysága (4.83). Ez a megállapítás azért is fontos, mert alátámasztja a fentiekben felvázolt gondolatmenetet, miszerint a sürgősségi állapotok idején nyújtott segélyek hatékonysága nem csak értelmezhető és elemzendő szempont, de legalább annyira fontos mint a stabil körülmények alatt nyújtott segélyek hatékonyságának szem előtt tartása.

Mint várható, mind a három segélytípus az átlagos hatékonyság szempontjából igen ingadozó trendet mutat az elmúlt tíz év során (5.24. Ábra). A leginkább

---

³⁵ Természetesen az imént tárgyalt extrém esetek itt is fennállhatnak, azonban ezeknek a valószínűsége igen alacsony.

oszilláló segélytípus a program segély, melyet bilaterális alapon nyújtanak donor országok a fogadó országok számára. Ezeket a programokat szinte minden esetben eladják a nyílt piacon és a belőlük befolyó jövedelmet különböző alapokba helyezik (*counterpart funds*) melyet fejlesztési projektek finanszírozására fordítanak. A közgazdasági irodalomban igen nagy az egyetértés azt a tényt illetően, hogy a program segélyek nem csak rendkívül kiszámíthatatlan és előre láthatatlan trendet mutatnak évente, de ez az a segély típus, mely a legnagyobb mértékben függ a donor országok politikai és gazdasági érdekeitől. Mivel bilaterális alapon kerül kiszállításra, a multilaterális szervezeteknek semmi beleszólásuk nincs ezeknek a segélyeknek a felhasználásába.

Az azonban kevésbé várható trend, hogy mindezek ellenére a program segélyek hatékonysága éppen a projekt segélyekével megegyező (5.26. Táblázat). A projekt élelmiszersegélyek általában fejlesztési célokkal kerülnek végrehajtásra, és a céljuk a fogadó országban olyan hosszútávú fejlesztési programok „finanszírozása”, mely nem csak az élelmezési biztonsághoz járul hozzá, de azon túl az ország fejlődését is elősegíti. Ide tartoznak az oktatás keretében nyújtott iskolaélelmezési programok (*school feeding*) továbbá az „élelem a munkáért” (*food for work*) programok, melynek során építési és egyéb programokat finanszíroznak, stb. Ezen programok tervezése és végrehajtása hosszú távú folyamat eredménye, melynek során kétségtelenül lehetőség van a projekt megfelelő előkészítésére úgy, hogy a segélyprogram a legnagyobb hatékonysággal működhessen. Meglepő tehát, hogy ezeknek a projekteknek az átlagos hatékonysága megegyezik a jóval politikaibb, elsősorban gazdasági érdekeket képviselő, bilaterális alapokon nyújtott program segélyekkel, melyek elsőrendű célja nem az ország élelmezési biztonságának közvetlen elősegítése. A következtetésünk tehát, hogy valójában nem a program segélyek hatékonysága a magas, hanem inkább a projekt segélyek hatékonysága az alacsony a többi két segélytípushoz viszonyítva. Ez az a segélytípus ugyanis, melynek mind a tervezésében, mind pedig a végrehajtásában megfelelő lehetőség áll rendelkezésre ahhoz, hogy a projektet maximális hatékonysággal hajtsák végre – és ez a lehetőség messzemenően nincs kiaknázva a nemzetközi élelmiszersegély rendszerben.

5.4.3.2. Az egyes részmutatók megoszlása segélytípusok szerint

A további elemzés céljából szükséges megvizsgálni az összetett mutató belső szerkezetét az egyes programtípusok szempontjából, az egyes részmutatók vizsgálatával.

Érdekes módon a segélyek *beszerzésének módja* szerint a leghatékonyabb segélytípus a szükségállapotok idején nyújtott segélyek voltak az elmúlt tíz év során (0.91-es átlaggal, szemben a 0.83-as összevont átlaggal) (5.27. Táblázat). Ez annyit jelent, hogy szükségállapotok idején, amennyiben a helyi termelés magas volt, általában a legtöbb segélyt helyi vásárlással, míg alacsony termelés esetén közvetlen importtal szerzik be, legalábbis nagyobb mértékben mint a másik két segélytípus esetében. A szükségállapot kimondása tehát *nem* olyan tényező, mely megzavarná a segélyek hatékony beszerzését, sőt paradox módon úgy tűnik elő is segíti azt. Bár ez kevésbé valószínű, ez a trend minden bizonnyal inkább azzal magyarázható, hogy a segély beszerzésének módja egyik segélytípus szerint sem olyan tényező, mely meghatározó volna a segélyek egyes típusainak végrehajtásában. Látható azonban, hogy a segély beszerzésének hatékonysága szempontjából a fejlesztési céllal nyújtott projekt segélyek a legstabilabbak a többi segélytípushoz képest (5.25. Ábra). Bár a stabilitás elvárható ezen programok esetében, és mindenképpen pozitív tényként könyvelendő el, kisebb aggodalomra ad okot az a tény, hogy a projekt segélyek átlagos hatékonysága ezen szempont szerint meglehetősen alacsony (0.81), alig magasabb szintű mint a bilaterális program segélyek esetében (0.78).

A *segély nyújtásának feltételét* illetően elmondható, hogy az egyes segélytípusok vonatkozásában az átlagos hatékonyság (1.64) jóval magasabb mint azt az első részmutató esetében tapasztaltuk (5.28. Táblázat). Következésképpen az egyes segélytípusokat nagyobb mértékben hajtják végre adományként alacsony jövedelmű országokban (illetve adják hitel formájában magas jövedelműekben) mint ahogyan a segélyeket helyileg szerzik be magas mezőgazdasági termelés esetén (illetve importálják az országba alacsony termelés esetén). Ismételten az a paradox trend fedezhető fel, hogy ezen szempont szerint a szükségállapotok idején nyújtott segélyek a leghatékonyabbak, 1.74-es átlaggal (szemben az 1.49-es program és 1.70-es projekt segélyek átlagával). A legnagyobb aggodalomra azonban a program segélyek alacsony hatékonysága ad okot, hiszen éppen ez az a segélytípus, melyet a leginkább kellene az

alacsony jövedelmű országokba adomány formájában eljuttatni, hiszen ezeket a programokat minden esetben eladják a nyílt piacon. Ezáltal, ezek a programok még elméletben sem járulnak közvetlen hozzá a fogadó ország élelmezési biztonságához. A mutatószám szerint mért alacsony hatékonyság pedig azt jelenti, hogy a három segélytípus közül ezeket a programokat adják legkevésbé adomány formájában az alacsony jövedelmű országok számára. A szükségállapot esetén nyújtott segélyek illetve a fejlesztési projekt segélyek hatékonysága a segélynyújtás feltételének szempontja szerint nagyjából megegyezett az elmúlt tíz év során (5.26. Ábra), melyből ismét az a következtetés szűrhető le, hogy a szükségállapotok nem jelentenek súlyos akadályt a segélyek hatékony végrehajtásában (illetve nagyobb valószínűséggel, a fejlesztési projekt segélyek hatékonysága nincs megfelelő mértékben maximalizálva a körülményekhez képest).

A segélyek *eladásának szempontjából* szembevetünk a bilaterális program segélyek átlagon felüli hatékonysága (1.25, szemben az átlagos 1.11-es értékkel), elsősorban az 1998-2003-as időszak során (5.29. Táblázat). Ezen szempont alapján azt a következtetést szűrhetjük le, hogy a program segélyeket kisebb mértékben adják el olyan országok piacain, ahol a lakosság nagyobb hányada él a szegénységi vonal alatt illetve nagyobb mértékben azokban az országokban, ahol kevesebb a szegény ember. Ez önmagában pozitív trendnek minősül, ugyanakkor megjegyzendő, hogy nem egyértelmű az az ár, amelyen ezeket a segélyeket eladják – és erről nincs semmiféle információnk. Következésképpen nem tudhatjuk, hogy a program segélyek eladása olyan áron történik-e, amelyen a lakosság legszegényebb része hozzájuthat a segélyhez a piacon. Ennek ellenére a pozitív trend egyértelmű, és némi optimizmusra is ad okot. A másik két segélytípus hatékonysága a piaci eladás szempontjából gyakorlatilag azonos, és meglehetősen alacsony szinten ingadozott az elmúlt tíz év során (5.27. Ábra). Ez a trend viszont némi aggodalomra ad okot, hiszen egyrészt a szükségállapotok idején adományozott segélyek eladása már önmagában egy meglehetősen problematikus témakör, másrészt pedig az sem egyértelmű hogyan és milyen mértékben lehet a fejlesztési céllal adományozott projekt segélyeket a fogadó országok piacain eladni. Még abban az esetben is, ha megfelelő indokot találunk ezeknek a segélytípusoknak az eladására, szükséges lenne az eladás körülményeit a figyelem középpontjában tartani. Másképpen, ha már szükségállapotok idején az élelmiszersegélyek eladására kerül sor, illetve ha a iskolaélelmezésre és egyéb fejlesztésekre szánt segélyeket a piacokon eladják, ahelyett hogy a rászoruló népesség

között szétosztanak, még akkor sem marad olyan indok amiért az adott segélyeket ne lehetne, illetve nem kellene, a leghatékonyabb módon eladni. Erre pedig, a mutatószám szerint, nem kerül sor a nemzetközi élelmiszersegély rendszerében.

A negyedik szempont a segélyek megfelelő *időzítésének* problémája. A három segélytípus közül a leghatékonyabbnak ismételten a program segély bizonyul 1.29-es hatékonysággal (szemben a szükségállapotok során nyújtott segélyek 1.24-es átlagos értékével illetve a projekt segélyek 1.26-os átlagos értékével) (5.30. Táblázat). Egyúttal azonban az is felfedezhető, hogy a leginkább éppen a program segélyek hatékonysága ingadozott az elmúlt évtized során (5.28. Ábra). Következésképpen ez a relatíve magasabb átlag elsősorban inkább a véletlennek illetve néhány hatékonyabban végrehajtott programnak köszönhető, mint egy tudatos, stabil politikának. Mind a szükségállapotok során nyújtott segélyek, mind pedig a fejlesztési céllal adományozott segélyek átlagosan hasonló hatékonysággal működnek az időzítés szempontjából (ugyanakkor alacsonyabb szinten mint a program segélyek). Míg a szükségállapotok során nyújtott segélyek esetében elfogadhatóbb lehet az az érv miszerint az aratás időszaka kevésbé határozza meg a segély időzítését (hiszen szükségállapotok kitörhetnek az aratástól függetlenül is), ez az indok a fejlesztési projekt segélyek esetében kevésbé elfogadható. Jóval problematikusabb ugyanis megindokolni azt, hogy normál körülmények esetén miért kell fejlesztési programokat az aratás időszakában élelmiszersegéllyel finanszírozni, amikor eleve elegendő élelmiszer áll rendelkezésre az országban, feltételezhetően még rosszabb termelés esetén is, hiszen az a termelési szint is mindenképpen fedezi néhány hónapra az ország élelmiszer szükségletét. Ismételten olyan területet találtunk mellyel az élelmiszersegély rendszer hatékonysága nagymértékben növelhető lehet, megfelelő politikák véghezvitelével.

5.4.4. A segélyprogramok hatékonysága programtípusok és földrajzi régiók szerint

A segélyprogramok típusai tovább vizsgálhatók abból a szempontból, hogy az egyes segélyek milyen hatékonyan működnek az egyes földrajzi régiókban. Ebben az esetben két ismérvet kombinálunk, a segély típusát és a régiót, mely kissé bonyolítja

az elemzést. Ezért a továbbiakban szétbontjuk a három segély típust, és egyenként vizsgáljuk azok hatékonyságának régiókénti megoszlását. Kezdjük a szükségállapotok során szétosztott segélyekkel, majd folytatjuk a bilaterális program illetve fejlesztési projekt segélyek vizsgálatával.

5.4.4.1. A szükségállapotok során nyújtott segélyek hatékonysága régióként

A szükségállapotok alatt nyújtott segélyek szempontjából ismételtelen Fekete Afrika kerül ki mint a leghatékonyabb régió 5.66-os átlaggal (szemben a 4.49-es összevont átlaggal) (5.31. Táblázat). Ez a régió elsősorban ebből a segélytípusból részesül, hiszen a kilencvenes évek eleje óta a szükségállapotok száma (és súlyossága) exponenciálisan emelkedett Szahara alatti Afrikában (Clark 2001, Clay 2003). Feltűnő egyúttal az is, hogy az ebben a régióban végrehajtott segélyek összevont hatékonysága rendkívül stabil képet mutatott az elmúlt tíz év során, mely gyakorlatilag alig ingadozott. Ez azzal magyarázható, hogy az szükségállapotok idején nyújtott segélyprogramok hasonlóképpen és hasonló körülmények között kerülnek végrehajtásra a régióban. Az a tény pedig hogy mindez magas hatékonysággal történik (legalábbis a többi régióhoz viszonyítva), meglehetősen pozitívan értékelhető.

A többi földrajzi régióban végrehajtott *emergency* segélyprogramok hatékonysága jóval nagyobb ingadozást mutat az elmúlt tíz év során (5.29. Ábra). Az egyetlen régió, mely viszonylagos stabilitást mutat a Kelet Európa és a FÁK országai, de ebben a régióban is az ezen típusú segélyek átlagos hatékonysága meglehetősen alacsony (3.17-es értékű). Ez minden bizonnyal annak tudható be, hogy a régió országainak kevés történelmi tapasztalatuk van az olyan szükségállapotok tekintetében, melyek elsősorban élelmiszersegéllyel orvosolhatók. Ezen régió országai korábban a szovjet rendszer részeként nem részesültek nemzetközi élelmiszersegélyekben, így az ilyen típusú segélyek végrehajtására nem létezik olyan történelmi „recept”, mely a Fekete Afrika régiójához lehetne hasonlítható, és amely alapján ebben a régióban a leghatékonyabb segélyprogramokat lehetne tervezni. A legalacsonyabb hatékonyságú régió Közép Kelet és Észak Afrika, melyre egy indok

lehet az, hogy a régió elsősorban bilaterális program segélyekben részesült az elmúlt évtized során.

5.4.4.2. A bilaterális program segélyek hatékonysága régióként

A program segélyek hatékonyságát illetően elmondható, hogy a Közép Kelet és Észak Afrika régiója kapta átlagosan a legmagasabb hatékonyságú segélyeket az elmúlt tíz évben (5.88-as átlag, szemben az összes régió 5.09-es átlagával) (5.32. Táblázat). Ez a régió magasan a leghatékonyabbnak minősült az évtized során, bár a trend nem tekinthető stabilnak olyan mértékben mint a szükségállapotok során nyújtott segélyek Fekete Afrikában. Az átlagosan magas hatékonyságú program segélyek ebben a régióban minden bizonnyal azzal magyarázhatók, hogy ebben a régióban az elmúlt évtized során igen sok és nagy mennyiségű program segélyt hajtottak végre, és ezáltal nagyobb figyelem terelődhetett a programok hatékonyabb végrehajtására. Kérdéses marad azonban, hogy más régiókban, ahol ugyancsak nagyobb mennyiségű (esetleg más típusú) segélyt osztottak szét, miért nem tapasztalható ugyanez a tendencia. Elképzelhető, hogy a Közép Kelet és Észak Afrika régiója történelmi hagyományait tekintve fejlettebb mint Szahara alatti Afrika, így nagyobb lehetőség nyílhat a fogadó ország részéről a program segélyek befolyásolására, a donor országokkal való tárgyalásokra és a segélyek körülményeinek módosítására. Valóban a program segélyeket tekintve, a Fekete Afrika régiója a legkevésbé hatékonyabb segélyeket kapta az elmúlt évtized során, mely ugyancsak a régió országainak gyengébb gazdasági és politikai hatalmával lehet magyarázható. A többi régió tekintetében nem fedezhető fel egyértelmű trend a segélyek hatékonyságát illetően (5.30. Ábra).

5.4.4.3. A fejlesztési projekt segélyek hatékonysága régióként

A projekt segélyek tekintetében azonban a leghatékonyabb segélyeket ismét Fekete Afrika kapta az elmúlt tíz évben, nem csak a segélyek hatékonyságának mérőszámát tekintve (5.45 az átlagos 4.36-tal szemben) hanem azok stabilitásának szempontjából is (5.33. Táblázat). Minden évben ez a régió messze magasabb hatékonyságú projekt

segélyeket kapott mint bármely más régió a világban. Nem marad más tényező ennek a pozitív trendnek az indoklására, mint az, hogy ennek a segélytípusnak igen nagy történelmi háttere van a régióban, melynek során kialakulhatott egy megfelelő végrehajtási politika. Minden bizonnyal hasonló indokokkal magyarázható az is, hogy az a régió mely a második leghatékonyabb projekt segélyeket kapta az elmúlt tíz év során Ázsia és Óceánia volt (5.31. Ábra). Ezen régió országaiban a fejlesztési projekt segélyek igen gyakoriak, és valószínűsíthető hogy az elmúlt évek és évtizedek során kialakulhatott egy olyan politika, mely ezen segélyek hatékonyságának növelésére irányul.

Kevésbé egyértelmű azonban hogy Latin Amerika és a Karib Térség régiója miért kapott közepes hatékonyságú projekt segélyeket a vizsgált időszak alatt, annak ellenére hogy a régióban ezen program típusnak igen nagy hagyománya van és általában nagy mértékű projekt segélyeket is kapott. Bármivel is magyarázható a latin amerikai alacsony trend, mindenképpen olyan hiányosságra hívja fel a figyelmet, melyet a régióban orvosolni kell. Végül pedig várható volt az az eredmény, hogy Kelet Európa és a FÁK országok kapták a legkevésbé hatékony projekt segélyeket az elmúlt évek során. Ebben a régióban gyakorlatilag semmi hagyománya nincs az olyan típusú élelmiszersegélyeknek, melyek az ország fejlődését célozzák előmozdítani bármiféle segélyprogram keretében.

5.4.4.4. A segélytípusok további részletezése a részmutatók és régiók szerint

Elméletileg tovább bontható az egyes segélyprogramok típusainak hatékonyságát mérő összetett mutató az egyes részmutatói szerint úgy is, hogy közben a földrajzi régiókat is vizsgáljuk. Ez valójában 12 külön lehetőséget jelent, hiszen három segélytípust vizsgálunk (szükségállapotok során nyújtott segélyek, program és projekt segélyek) négy részmutató függvényében (a segély beszerzésének módja, nyújtásának feltétele, eladásának körülményei és a program időzítése). A fejezethez tartozó függelék részletesen bemutatja az egyes táblázatokat és a belőlük származtatott ábrákat, ebben a részben azonban verbálisan csak azon összefüggések elemzésére koncentrálnak, melyek érdekesnek bizonyulnak a nemzetközi élelmiszersegély

rendszer szempontjából. Először tehát az egyes részmutatókat vizsgáljuk, azon belül pedig az egyes segélytípusok megoszlását.

A segélyek *beszerzésének módjának* szempontjából (első részmutató) megfigyelhető, hogy sem a szükségállapotok során nyújtott segélyek, sem a bilaterális program segélyek, sem pedig a fejlesztési céllal nyújtott projekt segélyek hatékonysága nem követ egy tisztán látható trendet, egyetlen régióban sem (5.32. Ábrák). Általában mind a három program típus igen alacsony hatékonysággal kerül végrehajtásra, amennyiben a régiók szerinti lebontásban vizsgáljuk őket (0.91, 0.78 és 0.83-as értékkel a 0-2 skálán mérve) (5.34. Táblázat). Mindez arra enged következtetni, hogy egyik segélytípus illetve egyik földrajzi régió esetében sem elsőrendű szempont az, hogy a segélyek beszerzését a helyi mezőgazdasági termelés szintjéhez viszonyítsák, vagyis akkor vásároljanak az országban amikor a termelés szintje magas volt és akkor importáljanak amikor az ország az öt éves átlag alatt termelt.

A *segélynyújtás feltételének* szempontjából (második részmutató) már valamivel tisztább trendek láthatók (5.33. Ábrák). A szükségállapotok idején nyújtott segélyek hatékonysága (abból a szempontból hogy a segélyt adományként adják alacsony jövedelmű országnak vagy hitelként magasabb jövedelmű országnak) egyértelműen Szahara alatti Afrikában a legmagasabb, méghozzá a vizsgált periódus minden évében (5.35. Táblázat). Ebben a régióban tehát az alacsony jövedelmű országok elsősorban adomány formájában kapják a szükségállapotok során kiutalt élelmiszersegélyeket. Ezzel ellentétben Közép Kelet és Észak Afrika kapja a legkevésbé hatékony segélyeket szükségállapotok idején, vagyis ezek a segélyek általában hitelként kerülnek szétosztásra, magasabb jövedelmű országokban. A bilaterális program segélyek esetében az egyes trendvonalak nagymértékben fluktuálnak ezért semmiféle konzekvencia nem vonható le arról hogy ezeket a segélyeket adományként vagy hitelként osztanák szét a régió alacsony illetve magasabb jövedelmű országaiban. A fejlesztési céllal adományozott projekt segélyek hatékonyságára nézve azonban egyértelműen levonható az a következtetés, hogy Fekete Afrika illetve Ázsia és Óceánia kapták a leghatékonyabb fejlesztési segélyeket a segélynyújtás feltételének szempontjából. Ezekben a régiókban az alacsony jövedelmű országok nagyobb részben adományként kapták a fejlesztési segélyeket, míg a magasabb jövedelműek, nagyobb fizetési kapacitással, inkább hitelként. Latin

Amerika illetve Közép Kelet és Észak Afrika azonban kevésbé hatékony fejlesztési segélyeket kaptak az elmúlt tíz év során.

A harmadik részmutató szempontjából is viszonylag tisztán kivehető trendek láthatók (5.34. Ábrák). A segélyek *piaci eladása* szempontjából Fekete Afrikában hajtották végre a leghatékonyabb segélyprogramokat szükségállapotok idején az elmúlt tíz év során (5.36. Táblázat). Ebben a régióban tehát szükségállapotok idején általában nem jellemző, hogy a segélyeket eladnák olyan országokban, ahol a lakosság túlnyomó része a szegénységi vonal alatt él. Ebből a szempontból a legkevésbé hatékony régió Kelet Európa és a FÁK országai, ahol a segélyek nagy részét a mutató mérése szerint eladták szükséghelyzetekben, olyan országokban ahol a lakosság nagyrésze a szegénységi vonal alatt él. Ázsia és Óceánia régiójában illetve Közép Kelet és Észak Afrika régiójában a trendek olyan mértékben ingadoznak, hogy nem vonható le egyértelmű következtetés. A bilaterális program segélyekre nézve azonban levonható az a következtetés, hogy a segélyek eladása a Szahara alatti régióban bizonyult a legkevésbé hatékonynak. Ezzel ellentétben azonban a fejlesztési segélyek eladása szempontjából a Szahara alatti régió a leghatékonyabbnak minősült.

A különböző típusú segélyek *időzítésére* vonatkozóan igen nehéz bármiféle trendet is felfedezni (5.35. Ábrák és 5.37. Táblázat). Mindegyik segélytípusra nézve, illetve mindegyik földrajzi régió viszonylatában a segélyek hatékonysága olyan mértékben ingadozott, hogy gyakorlatilag nem látható semmiféle trend illetve hosszútávú folyamat. Ez annak a korábban felismert ténynek a további megerősítése, miszerint a segélyek időzítése sem az egyes programtípusok esetében, sem az egyes földrajzi régiók esetében, sem pedig ezek kombinációjában nem olyan szempont, mely a segélyek kihelyezésekor meghatározó lenne. Ez igen lényeges felismerés, hiszen az élelmiszersegélyek időzítése olyan szempont, amely nem hagyható figyelmen kívül bármely segélyprogram tervezésénél illetve végrehajtásánál.

Error! Bookmark not defined.

5.5. A segélyprogramok kapcsolata az egyéb gazdasági és társadalmi mutatókkal

Az elemzés nem lenne teljes körű, ha nem vizsgálnánk meg a kifejlesztett élelmiszersegély-hatékonyságmutató kapcsolatát egyéb olyan közgazdasági mérőszámokkal, melyek valamilyen szempontból az országok fejlettségi szintjét mérik. A továbbiakban két ilyen mutatót elemzünk illetve vizsgáljuk meg hogy milyen kapcsolatban vannak a segély-mutatóval. Az egyik a talán leggyakoribb közgazdasági makro-mutató, a Bruttó Hazai Termék (GDP), mely az adott ország *anyagi* jólétét mutatja, a másik pedig a már korábban említett Emberi Fejlődés Mutató (*Human Development Index*) mely az egy főre jutó jövedelmen kívül egyéb *társadalmi jóléti* mutatókat is magába foglal.

A Bruttó Hazai Terméket mind aggregált formájában, mind pedig egy főre leosztva is vizsgáltuk.³⁶ Erre azért volt szükség, mert a segélyek hatékonyságát mérő mutató mind a két szinten kapcsolatban áll a nemzeti jövedelem mérőszámával. A segélynyújtás feltételének vizsgálatakor (második részmutató) az ország összesített jövedelme volt a meghatározó (vagyis magas, közepes illetve alacsony jövedelmű-e az ország a *makro*-szinten), a harmadik részmutató esetében (a segély eladásának vizsgálatakor) pedig a társadalom legszegényebb rétegének abszolút jövedelme volt a fő szempont, vagyis elsősorban egy *mikro*ökonómiai szempont.

Az 5.38. Táblázat az egyes változók egymással való korrelációját mutatja. A táblázat magában foglalja az összetett segélymutató egyes részmutatóit is, ezáltal elemezhetővé válik a segélyek kiszállításának módja, nyújtásának feltétele, eladásának körülményei illetve időzítésének kérdése is, abból a szempontból hogy ezek a részmutatók milyen kapcsolatban állnak a GDP-vel, a HDI mutatóval illetve magával az összetett indexszel. Ezáltal tehát lehetővé válik az összetett mutató *belső szerkezetének* vizsgálata is.

A segély hatékonyságát mérő összetett mutató szignifikánsan korrelál mind a HDI mutatóval, mind az összesített GDP-vel, mind pedig az egy főre jutó GDP-vel.³⁷

---

³⁶ A GDP egyes értékeit vásárlóerő-paritáson (*Purchasing Power Parity – PPP*) néztük azért hogy az egyes országok adatai összehasonlíthatóak legyenek.

³⁷ Bár nem része a segélyek hatékonyságának elemzésének, érdemes megemlíteni a magas és szignifikáns korrelációt a HDI és az GDP/fő mutató között (0.716). Ez a korreláció, mint már korábban említettük, számos kritikus elemzőt vitt arra a következtetésre, hogy a HDI *nem* nyújt lényeges többletinformációt a társadalmi fejlettség szintjéről mint a GDP/fő mutató, hiszen jölehet más

Az teljes GDP mutatójával a korreláció azonban jóval gyengébb. Az egyes korrelációs együtthatók negatívak, amely azt jelenti hogy az alacsonyabb fejlettségű országok általában magasabb hatékonyságú segélyeket kapnak, míg a magasabb fejlettségű országok inkább kevésbé hatékony segélyekből részesülnek. Ez a trend a kevésbé fejlett országok szempontjából (melyek az élelmiszersegély programok elsődrendű célzottjai kell hogy legyenek) kedvezőbb, hiszen ezek az országok általában jobban rászorúlnak a hatékonyabb segélyekre. Arra azonban nehezebb magyarázatot találni hogy a fejlettebb országokra miért jutnak a kevésbé hatékony élelmiszersegély programok. Egy lehetséges magyarázat erre az lehet, hogy a fejlettebb országok melyek élelmiszersegélyekből részesülnek, a segélyeket elsősorban nem az élelmiszerbiztonság növelésének céljából kapják, hanem elsősorban politikai illetve gazdasági motivációi vannak a segélyprogramoknak. Ezzel ellentétben feltételezhető, hogy a kevésbé fejlett országokban, ahol az élelmiszerbiztonság alacsonyabb, a gazdasági és társadalmi fejlettség jóval gyengébb illetve ahol az éhezések és ehínségek kitörésének is nagyobb az esélye, a segélyprogramokat az esetleges politikai és gazdasági érdekek mellett, az élelmiszerbiztonság növelésének céljával is folyósítják.

Érdeemes megfigyelni az összetett mutatószám belső szerkezetét, melyet a részmutatók egymással, illetve az összetett mutatóval való korrelációja mér. Látható, hogy az egyes részmutatók *nem* korrelálnak egymással, kivéve a két jövedelem alapú részmutatót, vagyis a segély feltételét mérő indexet (alacsony, közepes illetve magas jövedelmű országok) illetve a segély eladását mérő mutatót (a lakosság mekkora hányada él a szegénységi vonal alatt). Ez a két változó egymással szignifikánsan korrelál, de más együttmozgás a részindexek között az összetett mutatón belül nem látható. Ez lényeges előnynek tekinthető, hiszen mindez arról tanúskodik, hogy az egyes részmutatók valóban *más* oldalról vizsgálják a segélyeket, így a segélyek különböző dimenziójáról adnak információt.

Látható ugyanakkor, hogy a HDI és az egy főre jutó GDP ugyancsak szignifikánsan korrelálnak az összetett mutató jövedelem-alapú részindexeivel, vagyis a segélyek feltételével (második) és a segélyek eladásával (harmadik). Az hogy a segélyek kiszállítási módja (első részindex, mely az élelmiszertermelés szintjéhez kötődik) illetve a segélyprogramok időzítése (negyedik részindex, mely az aratás időszakához kötődik) semmiféle kapcsolatot nem mutat sem a HDI-vel, sem az

---

mutatókat is magában foglal, gyakorlatilag nagyon szorosan együtt mozog a pusztán materiális jólétet mérő jövedelem mutatóval. Ennek a fejezetnek azonban nem célja a vitában való mélyebb elmerülés.

összevont GDP-vel sem pedig az egy főre jutó GDP mutatójával várható, hiszen ezek a részmutatók nem a társadalmi illetve gazdasági fejlődés szintjéhez kötődnek.

5.6. Következtetések

A fenti elemzés az elmúlt tíz év élelmiszersegély programra koncentrált, és látható hogy a mutatószám segítségével az egész nemzetközi élelmiszersegély rendszer elemezhető. A mutató további előnye azonban, hogy minden egyes segélyszállítmányra kiszámítható, így már a segélyek kihelyezése *előtt*, ex ante is mutatja, hogy a végrehajtandó program a körülményekhez képest a leghatékonyabban lesz-e végrehajtva. A modell egy egyszerű számítógép programmal beilleszthető a Világélelmészeti Program INTERFAIS adatbázisába, mellyel a mutató *politikai* szerepet is nyerhet, hiszen igen fontos szerepet tölthet be a jövő élelmiszersegély programjainak alakításában.

6. A dolgozat főbb tudományos megállapításai, eredményei

A disszertáció alapvető célja az volt, hogy az élelmiszersegély programokat egy teljesen más szempontból értékelje, mint ahogy azokat az elmúlt fél évszázad közgazdasági irodalma tette. Ez a szempont, az élelmezési biztonság szempontja, egy olyan megközelítés, melyet az elméleti irodalom már jelentős mértékben tárgyalt, ugyanakkor az összefüggés *konkrét, gyakorlati* elemzésére még nem került sor. Az elméleti irodalom mellett az élelmiszersegélyek élelmezésbiztonságra kifejtett hatását hangoztatják olyan dokumentumok is, melyek a segélyek közvetlen hatékonyságában érdekeltek (lásd Függelék), ugyanakkor egyetlen dokumentum sem fejt ki részletesen mit ért ezen szempont alatt. A dolgozat tehát az elméleti irodalom és a gyakorlat között fennálló űrt kívánja betölteni azáltal, hogy egy olyan mérőszámot fejleszt ki, melynek segítségével a mindennapi életben végrehajtott élelmiszersegély programok hatékonysága mérhetővé válik az élelmezésbiztonság szempontjából. Míg a korábbi elemzések a segélyek hatékonyságát elsősorban materiális mutatókkal mérték (ilyenek például a költség-haszon elemzések illetve a segélyek árakra és mezőgazdasági termelésre kifejtett hatását elemző tanulmányok), a dolgozatban kifejtésre kerülő mutató négy szempont szerint definiálja a segélyprogramok hatékonyságát, majd ezt a négy feltételt kombinálja egy összetett mutatóba.

Az első feltétel a segély beszerzésének módja, mely a fogadó ország szempontjából lehet közvetlen kiszállítás (import) illetve helyi vásárlás. A feltételezés szerint a segély akkor bizonyul hatékonnak, ha alacsony termelés esetén importálják,

magas termelés esetén pedig helyileg vásárolják meg a segélyeket. Az alacsony, közepes illetve magas termelési szint pedig az elmúlt öt év termelési átlagához képest lett értelmezve.

A második feltétel a segélyek nyújtásának feltétele, vagyis hogy a fogadó ország ingyenes adományként illetve hitel formájában kapja-e meg az adott segélyt. Ebben az esetben azzal a feltételezéssel kell élnünk, hogy az adományként juttatott segély olyan országokban tekintendő hatékonyabbnak, ahol a jövedelem szintje alacsony. Ennek alapján pedig nemzetközileg elfogadott kategorizáció az alacsony, közepes illetve magas jövedelmű országok szerinti osztályozás.

Az összetett mutató harmadik komponense a segélyek piaci eladását méri és azzal a feltételezéssel él hogy a segélyek akkor adhatók el nagyobb hatékonysággal, ha az adott országban a szegénységi vonal alatt élő népesség részaránya kisebb, vagyis többen képesek a segélyhez a piaci vásárlás útján hozzájutni. Ennek megfelelően a segély eladása akkor nem indokolt egy országban, ha a lakosság túlnyomó többsége a szegénységi vonal alatt él.

Végül pedig a kifejlesztett mutató negyedik komponense a segélyprogram végrehajtásának időzítéséről szól. Az alapvető feltételezés ebben az esetben, hogy a segélyprogramnak akkor kell az országba érkeznie, amikor időben a legtávolabb van az aratás hónapjától. Az aratás alatt érkező segély ugyanis igen drasztikus beavatkozás lehet az adott ország mezőgazdasági politikájába olyankor, amikor mind a termelők mind pedig a kereskedői szektor profitját a mezőgazdasági árak határozzák meg.

Az összevont index négy komponense egy három fokú skálán keresztül lett egy közös mutatóba összevonva, melyben mindegyik részindex 0, 1 illetve 2 értéket kap attól függően hogy az adott feltétel szerint a segélyprogram milyen

hatékonysággal lett végrehajtva. A mutatószám tehát 0 és 8 értékek között mozog. A nulla értékű program minden szempontból rosszféleképpen lett végrehajtva, míg a nyolcas programok a teljes mértékben megfelelő segélyek, melyek maximálisan járulnak hozzá a fogadó ország élelmezésbiztonságához.

Mivel a mutatószám az egyes segélyek szintjén lett definiálva, az végső soron összevonható különböző szempontok szerint, így egy adott év *összes* segélyprogramját is jellemezheti. Ezáltal tehát lehetővé válik a nemzetközi élelmiszersegély rendszer átfogó értékelése, az előre meghatározott szempontok szerint. A disszertáció a nemzetközi élelmiszersegély rendszert az alábbi szempontok szerint értékelte: (1) az összetett mutató alapján, mind a segélyprogramok számát mind pedig az azokon keresztül kiszállított segély mennyiségét alapul véve; (2) az összetett mutató mind a négy részmutatója alapján; (3) a donor országok szerint; (4) a fogadó országok szerint valamint (5) az egyes program típusok szerint.

Az összetett mutató alapján megállapítható, hogy a nemzetközi élelmiszersegély rendszer „közepes” hatékonysággal működik, 4.5 és 5.28 közötti értékkel (a 0-8-as skálán mérve). A segélyprogramok számának és a programok során kiszállított mennyiség összehasonlításával látható, hogy általában a *kisebb* segélyprogramok a hatékonyabbak, szemben a nagy mennyiséget szállító, kevésbé rugalmas programokkal.

A mutató első komponensének (a segély beszerzésének módja) vizsgálata során láthatjuk, hogy átlagosan sem az országban végrehajtott segélyprogramok száma, sem pedig a kiszállított mennyiség nincs kapcsolatban a helyi élelmiszertermelés szintjével. Következésképpen a segélyeket általában *nem* a helyi termelés függvényében hajtják végre (magas termelés esetén helyi vásárlással, alacsony termelés esetén pedig importtal), hanem más szempontok alapján.

Elmondható tehát, hogy ezen mutató szerint a segélyprogramok *nem stabilizálják* az összevont élelmiszer kínálatot.

A mutató második összetevője a segélyek kiszállításának feltétele, melyről elmondható, hogy összességében ez a leghatékonyabb a többi részmutató viszonylatában. A programok számát alapul véve átlagosan a segélyek csaknem háromnegyede (70.1%-a) adományként kerül végrehajtásra alacsony jövedelmű országokban.

A segélyek eladását illetően elmondható, hogy a programok *számát* alapul véve átlagosan 28.2 százalékuk kapott nulla értéket, 37.4 százalék egyes értéket és 34.5 százalék kettes értéket. Ez közel egyenletes eloszlásnak tekinthető, melyben a legkevésbé hatékony programok kissé alulreprezentáltak. Ebből pedig azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a napi 1 dollár jövedelem küszöbérték (szegénységi vonal) alatt élő lakosság százaléka, másszóval a legszegényebb rétegek részaránya *nem* határozza meg azt, hogy a segélyprogramot az adott országban eladják vagy pedig szétesztják. Mivel közel ugyanannyi programot adtak el azokban az országokban ahol a lakosság több mint 50 százaléka él a szegénységi vonal alatt mint amennyit azokban ahol a lakosság kevesebb mint 20 százaléka minősül szegénynek, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a segélyek eladása illetve szétesztása nem a legszegényebb réteg jövedelmének függvénye.

Végül pedig a segélyek időzítéséről elmondható, hogy a segélyprogramok több mint fele az aratástól legtávolabb eső (megfelelő) időszakban kerül kivitelezésre. Azonban az is látható, hogy a segélyprogramoknak közel egynegyede az aratás időszakában érkezik a fogadó országba (nulla értékű programok), illetve még ennél is magasabb hányada érkezik közel az aratási időszakhoz. Következésképpen a nemzetközi élelmiszersegély rendszer hatékonysága nagymértékben növelhető lenne, ha a segélyek több mint 50%-a (mind a programok számát, mind pedig a kiszállított élelmiszer mennyiségét illetően) néhány hónappal

korábban illetve később érkezne a fogadó országba úgy, hogy az az aratási időszaktól minél távolabb érkezzen.

A donor országokkal kapcsolatban az alábbi következtetés vonható le. A leghatékonyabb donor országok az elmúlt tíz év átlagát tekintve, a számított mutató értékei szerint, egyértelműen az *európai* országok voltak, sorrendben Németország, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, az Európai Unió valamint Olaszország. Ezt követik Kanada, Ausztrália, valamint Japán, és érdekes módon az élelmezési biztonság szempontjából a *legkevésbé* hatékony segélyeket az Amerikai Egyesült Államok finanszírozta. Ha mindezt összevetjük azzal a ténnyel hogy az USA az elmúlt tíz év során a világ élelmiszersegélyének átlagosan 57 százalékát finanszírozta (43 százalék és 69 százalék között váltakozva) akkor egyértelműen levonható az a következtetés hogy a világban végrehajtott élelmiszersegély programok hatékonysága szignifikánsan növelhető lehetne akkor, ha az USA hatékonyabb segélyeket nyújtana. Az Európai Unió által finanszírozott segélyprogramok *minden évben* magasabb értéket kaptak mint az USA által finanszírozott programok.

A donor országok csoportosítása szerint az alábbi következtetés vonható le a részmutatók megoszlásából. A legjelentősebb donor, az USA, a négy részindexből az első három mutató szerint (azaz a segély szállításának módját, nyújtásának feltételét és eladásának körülményeit tekintve) a legutolsó helyen áll. Az első és a második részindex vonatkozásában egyértelműen az utolsó, a harmadik mutató esetében pedig az utolsó előtti. Az Európai Unió mint második legnagyobb donor megelőzi az USA-t az első három részmutató vonatkozásában.

A segélyek *beszerzésének módját* illetően elmondható, hogy a különböző donor országok nem követnek szisztematikus politikát a segélyek beszerzésének módját illetően, vagyis a helyi termelés szintje egyik donor ország esetében sem határozza meg egyértelműen hogy az adott ország inkább a helyi vásárlás vagy a segély közvetlen importálása mellett fog-e dönteni.

A segélyprogramok *nyújtásának feltételét* illetően pedig azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a segélyeknek nagyobb része jut alacsony jövedelmű országba adományként, illetve magasabb jövedelműbe ellenszolgáltatás fejében. Szinte az összes év során a leghatékonyabb segélyeket Németország nyújtotta és az általa követett trend tekinthető a legstabilabbnak a többi ország között. Összességében tehát elmondható, hogy bár a segélynyújtás feltételét illetően az első tíz donor ország által finanszírozott programok magasabb hatékonyságúak mint az első részmutató esetében,

valójában azonban egyik donor ország sem fektet megfelelő hangsúlyt arra a kritériumra, hogy a segélyeket az alacsony jövedelmű országok számára adományként, míg magasabb jövedelműek számára ellenszolgáltatás fejében juttassák el.

Az élelmiszersegélyek *eladásának* szempontjából a leghatékonyabb, illetve a legstabilabb hatékonyságú segélyeket nyújtó donor ország Németország volt az elmúlt évtized során. Az Európai Unió segélyprogramjainak hatékonysága a piaci eladás szempontjából fokozatosan növekedett a kilenvenes évek közepétől, olyan mértékben, hogy 2000 óta ezen szempont szerint a leghatékonyabb donornak tekinthető. Hasonló trendet követ az USA is, melynek ugyan alacsonyabb hatékonyságúak a programjai mint az Európai Unióé, mégis az általa finanszírozott programok hatékonysága hasonló növekedést mutat mint az EU piaci eladásai.

A négy részmutató közül talán a legkuszább képet az élelmiszersegélyek *időztítése* mutatja. A nemzetközi élelmiszersegély rendszer gyakorlatilag ad hoc módon működik a segélyek időztítésének viszonylatában. Az a tény azonban hogy a donor országok nem tekintik fontosnak a segélyek időztítését a programjaik tervezésekor azt mutatja, hogy ez az adat a segélyek időztítéséről nem tudatos tervezés és végrehajtás eredményeként alakul ki.

A segélyprogramok hatékonysága a fogadó országok szempontjából is értékelhető. A leghatékonyabb segélyeket a Szahara alatti Afrikában hajtották végre az elmúlt tíz év során. Az itt végrehajtott programok jóval magasabb értéket kaptak mint az összes segély átlaga. További érdekessége a régiónak, hogy a Fekete Afrikában szétosztott segélyek hatékonysága a vizsgált periódus minden évében *folymatosan* magas volt, gyakorlatilag alig ingadozott. A második leghatékonyabb segélyeket Ázsia és Óceánia régiójában hajtották végre, ahol ismét átlagon felüli hatékonyságúak voltak a segélyprogramok a vizsgált évtized során. Valamivel alacsonyabb hatékonyságú volt a Latin Amerikai régió és a segélyprogramok hatékonyságának szempontjából a leginstabilabb a Közép Kelet és Észak Afrika régiója, ahol a végrehajtott programok nem csak alacsony hatékonyságúak voltak, de hatékonyságuk igen nagymértékben ingadozott is. Hasonlóképpen alacsony hatékonyságú segélyekből részesült a Kelet Európa és FÁK országok régiója.

A segélyprogramok hatékonysága a programtípusok szempontjából a következőképpen értékelhető. A szükségállapotok idején nyújtott segélyek átlagos hatékonysága *magasabb* mint a normális viszonyok alatt nyújtott program és projekt

segélyek átlagos hatékonysága. Mint várható, mind a három segélytípus az átlagos hatékonyság szempontjából igen ingadozó trendet mutat az elmúlt tíz év során. A leginkább oszcilláló segélytípus a program segély, melyet bilaterális alapon nyújtanak donor országok a fogadó országok számára.

A program segélyek hatékonysága éppen a projekt segélyekével megegyező, mely meglepő felfedezés. A projekt élelmiszersegélyek általában fejlesztési célokkal kerülnek végrehajtásra, és a céljuk a fogadó országban olyan hosszútávú fejlesztési programok finanszírozása, mely nem csak az élelmezési biztonsághoz járul hozzá, de azon túl az ország fejlődését is elősegíti. Ezen programok tervezése és végrehajtása hosszú távú folyamat eredménye, melynek során kétségtelenül lehetőség van a projekt megfelelő előkészítésére úgy, hogy a segélyprogram a legnagyobb hatékonysággal működhessen. Meglepő tehát, hogy ezeknek a projekteknek az átlagos hatékonysága megegyezik a jóval politikaibb, elsősorban gazdasági érdekeket képviselő, bilaterális alapokon nyújtott program segélyekkel, melyek elsőrendű célja nem az ország élelmezési biztonságának közvetlen elősegítése.

Végül pedig a segélyprogramok kapcsolata az egyéb gazdasági és társadalmi mutatókkal az alábbi szempontok alapján értékelhető. A Bruttó Hazai Termék (GDP) kapcsolatát a kifejlesztett mutatóval mind aggregált formájában, mind pedig egy főre leosztva is vizsgáltam. Az egyes változók egymással való korrelációja alapján elmondható, hogy a segély hatékonyságát mérő összetett mutató szignifikánsan korrelál mind a HDI mutatóval, mind az összevont GDP-vel, mind pedig az egy főre jutó GDP-vel. Az egyes korrelációs együtthatók negatívak, amely azt jelenti hogy az alacsonyabb fejlettségű országok általában magasabb hatékonyságú segélyeket kapnak, míg a magasabb fejlettségű országok inkább kevésbé hatékony segélyekből részesülnek. Ez a trend a kevésbé fejlett országok szempontjából (melyek az élelmiszersegély programok elsőrendű célzottjai kell hogy legyenek) kedvezőbb, hiszen ezek az országok általában jobban rászorulnak a hatékonyabb segélyekre.

Az összetett mutatószám belső szerkezetéről pedig elmondható, hogy az egyes részmutatók *nem* korrelálnak egymással, kivéve a két jövedelem alapú részmutatót, vagyis a segély feltételét mérő indexet illetve a segély eladását mérő mutatót. Ez a két változó egymással szignifikánsan korrelál, de más együttmozgás a részindexek között az összetett mutatón belül nem látható. Ez lényeges előnynek tekinthető, hiszen mindez arról tanúskodik, hogy az egyes részmutatók valóban *más* oldalról vizsgálják a segélyeket, így a segélyek különböző dimenziójáról adnak információt.

A disszertáció során kifejlesztett mérési rendszer, segítségével mérhető az élelmiszersegélyek hatékonysága az élelmezésbiztonság szempontjából. A kutatás új távlatokat nyit az élelmiszersegélyek hatékonyságának mérésében, hiszen az elmúlt fél évszázad során még nem elemezték az élelmiszersegélyeket ilyen részletességgel. A kilencvenes évek változásai, mint gazdasági, mind politikai, mind társadalmi szempontból azonban szükségessé teszik hogy más szemszögből, az élelmezési biztonság szempontjából elemezzük ugyanazokat a programokat, melyek csaknem ötven éve kerülnek már végrehajtásra a fejlődő országokban.

A kutatás gyakorlati jelentősége, hogy a mérőszám segítségével már a segélyek végrehajtása *előtt*, ex ante is megbecsülhető a segélyprogram elvárt hatékonysága. Amennyiben az index beépítésre kerül a Világélelmezési Program INTERFAIS adatbázisába, valamint előrejelzéseit figyelembe veszik a segélyprogramok tervezésekor, nagymértékben növelhető lehet a segélyprogramok hatékonysága.

5.7. Táblázatok és grafikonok az 5. Fejezethez

5.1. Táblázat. A végrehajtott segélyprogramok száma az összetett mutató egyes értékei mellett.

	1995		1996		1997		1998		1999			
1	167	4.1%	154	4.6%	59	1.7%	78	2.3%	59	1.5%	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> Súlyozott átlag= (Mutató értéke * Segélyprgk száma az adott kategóriában) / Programok száma melyre az index kiszámítható. </div>	
2	291	7.2%	329	9.9%	206	6.1%	192	5.8%	274	7.0%		
3	711	17.6%	591	17.8%	457	13.5%	477	14.3%	515	13.1%		
4	763	18.9%	630	18.9%	744	22.0%	646	19.4%	771	19.6%		
5	813	20.1%	624	18.8%	829	24.6%	820	24.6%	982	25.0%		
6	664	16.4%	464	14.0%	732	21.7%	569	17.1%	684	17.4%		
7	417	10.3%	309	9.3%	304	9.0%	332	10.0%	478	12.2%		
8	215	5.3%	225	6.8%	44	1.3%	218	6.5%	161	4.1%		
Összesen	4041		3326		3375		3332		3924			
Hiányzik	580		540		624		557		499			
Összes segély	4621		3866		3999		3889		4423			
Összes segély... %-a	87.4%		86.0%		84.4%		85.7%		88.7%			
Súlyozott átlag	4.61		4.50		4.69		4.82		4.81			
	2000		2001		2002		2003		2004		Min	Max
1	29	0.8%	41	1.1%	32	0.8%	30	0.7%	44	1.1%	0.7%	4.6%
2	149	4.0%	205	5.3%	128	3.4%	153	3.7%	112	2.8%	2.8%	9.9%
3	340	9.2%	505	13.0%	509	13.3%	422	10.2%	387	9.5%	9.2%	17.8%
4	733	19.8%	758	19.6%	794	20.8%	837	20.3%	751	18.5%	18.5%	22.0%
5	946	25.5%	948	24.5%	878	23.0%	977	23.7%	942	23.2%	18.8%	25.5%
6	724	19.5%	705	18.2%	760	19.9%	952	23.0%	907	22.3%	14.0%	23.0%
7	610	16.5%	615	15.9%	490	12.9%	506	12.2%	491	12.1%	9.0%	16.5%
8	173	4.7%	99	2.6%	222	5.8%	254	6.1%	428	10.5%	1.3%	10.5%
Összesen	3704		3876		3813		4131		4062			
Hiányzik	614		619		667		1369		1222			
Összes segély	4318		4495		4480		5500		5284			
Összes segély... %-a	85.8%		86.2%		85.1%		75.1%		76.9%			
Súlyozott átlag	5.13		4.92		5.02		5.11		5.28			

5.2. Táblázat. A segélyprogramok számának intervallumokba sorolása hatékonyságuk szempontjából.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
1&3 érték között	28.9%	32.3%	21.4%	22.4%	21.6%	14.0%	19.4%	17.5%	14.6%	13.4%	13.4%	32.3%	20.6%
4&5 érték között	39.0%	37.7%	46.6%	44.0%	44.7%	45.3%	44.0%	43.8%	43.9%	41.7%	37.7%	46.6%	43.1%
6&8 érték között	32.1%	30.0%	32.0%	33.6%	33.7%	40.7%	36.6%	38.6%	41.4%	45.0%	30.0%	45.0%	36.4%

5.3. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a szétosztott segély mennyisége alapján, az összetett mutató egyes értékei mellett.

	1995		1996		1997		1998		1999	
1	154,320	1.7%	127,594	2.1%	52,537	0.9%	87,234	1.2%	79,184	0.6%
2	408,951	4.6%	456,082	7.5%	300,004	5.1%	514,630	7.3%	370,834	2.8%
3	1,459,002	16.4%	920,326	15.2%	718,022	12.1%	593,992	8.4%	1,496,524	11.2%
4	2,205,200	24.8%	1,269,528	20.9%	1,465,204	24.7%	1,309,179	18.6%	4,469,773	33.4%
5	2,464,405	27.7%	1,520,483	25.1%	1,665,109	28.1%	2,561,743	36.3%	4,713,840	35.2%
6	1,473,688	16.6%	1,005,172	16.6%	1,276,329	21.6%	1,383,631	19.6%	1,404,441	10.5%
7	409,530	4.6%	382,638	6.3%	411,510	6.9%	394,791	5.6%	584,440	4.4%
8	309,899	3.5%	383,160	6.3%	33,031	0.6%	210,421	3.0%	256,501	1.9%
Összesen	8,884,996	100.0%	6,064,982	100.0%	5,921,746	100.0%	7,055,621	100.0%	13,375,537	100.0%
Hiányzik	1,317,744		1,163,359		1,405,982		1,349,169		1,675,430	
Össz. Segély	10,202,740		7,228,341		7,327,727		8,404,789		15,050,967	
Összes segély %-a	87.1%		83.9%		80.8%		83.9%		88.9%	
	2000		2001		2002		2003		2004	
1	19,968	0.2%	54,205	0.6%	46,430	0.6%	45,671	0.6%	34,639	0.6%
2	428,620	4.6%	315,462	3.6%	219,972	2.9%	97,361	1.2%	99,080	1.6%
3	748,306	8.1%	1,023,294	11.8%	815,352	10.9%	620,444	7.8%	354,857	5.8%
4	1,650,739	17.8%	1,741,881	20.1%	1,240,359	16.6%	1,811,673	22.8%	1,142,166	18.7%
5	2,530,493	27.2%	2,944,744	34.0%	2,098,913	28.1%	2,319,958	29.2%	1,676,229	27.5%
6	2,369,386	25.5%	1,204,089	13.9%	1,736,628	23.2%	1,916,603	24.1%	1,665,702	27.3%
7	1,310,669	14.1%	1,296,815	15.0%	903,761	12.1%	566,624	7.1%	531,717	8.7%
8	237,009	2.5%	76,496	0.9%	412,724	5.5%	567,555	7.1%	594,239	9.7%
Összesen	9,295,191	100.0%	8,656,986	100.0%	7,474,139	100.0%	7,945,890	100.0%	6,098,628	100.0%
Hiányzik	2,060,056		2,323,499		1,977,169		3,700,552		3,341,791	
Össz. Segély	11,355,247		10,980,486		9,451,308		11,646,442		9,440,419	
Összes segély %-a	81.9%		78.8%		79.1%		68.2%		64.6%	

5.4. Táblázat A segélyprogramok által kiszállított mennyiségek intervallumokba sorolása a programok hatékonysága szempontjából.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
1&3 érték között	22.8%	24.8%	18.1%	16.9%	14.6%	12.9%	16.1%	14.5%	9.6%	8.0%	8.0%	24.8%	15.8%
4&5 érték között	52.6%	46.0%	52.9%	54.9%	68.7%	45.0%	54.1%	44.7%	52.0%	46.2%	44.7%	68.7%	51.7%
6&8 érték között	24.7%	29.2%	29.1%	28.2%	16.8%	42.1%	29.8%	40.8%	38.4%	45.8%	16.8%	45.8%	32.5%

5.5. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a segély beszerzésének módja szerint (1. részindex).

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	2151	48.9%	1785	48.8%	1728	45.2%	1196	32.6%	1295	30.8%
1	1080	24.5%	983	26.9%	985	25.8%	1478	40.3%	1813	43.1%
2	1171	26.6%	893	24.4%	1111	29.1%	998	27.2%	1103	26.2%
Összesen	4402		3661		3824		3672		4211	
Hiányzik	219		205		175		217		212	
Összes segély	4621		3866		3999		3889		4423	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	848	20.8%	1597	37.0%	1309	31.0%	1718	38.0%	1380	30.4%
1	2112	51.9%	1780	41.3%	2158	51.1%	1842	40.7%	1973	43.5%
2	1108	27.2%	934	21.7%	760	18.0%	964	21.3%	1180	26.0%
Összesen	4068		4311		4227		4524		4533	
Hiányzik	250		184		253		976		751	
Összes segély	4318		4495		4480		5500		5284	

5.6. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a segély beszerzésének módja szerint (1. részindex).

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	5,835,757	60.0%	3,249,040	48.0%	2,886,091	40.9%	2,868,952	35.5%	4,667,478	31.8%
1	1,962,468	20.2%	1,789,464	26.5%	2,188,068	31.0%	3,311,809	41.0%	8,393,790	57.3%
2	1,933,881	19.9%	1,724,056	25.5%	1,978,319	28.1%	1,898,856	23.5%	1,600,034	10.9%
Összesen	9,732,105		6,762,560		7,052,477		8,079,617		14,661,302	
Hiányzik	470,635		465,781		275,250		325,173		389,665	
Összes segély	10,202,740		7,228,341		7,327,727		8,404,789		15,050,967	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	1,642,209	15.0%	5,825,636	54.6%	3,944,764	42.7%	3,572,272	39.5%	2,566,986	35.0%
1	6,255,556	57.2%	3,349,631	31.4%	3,863,489	41.8%	3,875,842	42.9%	3,110,311	42.5%
2	3,030,798	27.7%	1,496,237	14.0%	1,435,655	15.5%	1,587,232	17.6%	1,648,296	22.5%
Összesen	10,928,563		10,671,505		9,243,908		9,035,346		7,325,593	
Hiányzik	426,684		308,981		207,400		2,611,097		2,114,826	
Összes segély	11,355,247		10,980,486		9,451,308		11,646,442		9,440,419	

5.7. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program feltétele szerint (2. részindex).

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	9	0.2%	14	0.4%	16	0.4%	46	1.2%	24	0.6%
1	1875	41.1%	1702	44.4%	1219	30.9%	1065	27.7%	1364	31.3%
2	2682	58.7%	2115	55.2%	2705	68.7%	2739	71.1%	2967	68.1%
Összesen	4566		3831		3940		3850		4355	
Hiányzik	55		35		59		39		68	
Összes segély	4621		3866		3999		3889		4423	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	13	0.3%	13	0.3%	7	0.2%	6	0.1%	7	0.1%
1	920	21.6%	1052	24.0%	1005	23.3%	1448	26.9%	1250	24.3%
2	3317	78.0%	3313	75.7%	3305	76.6%	3926	73.0%	3886	75.6%
Összesen	4250		4378		4317		5380		5143	
Hiányzik	68		117		163		120		141	
Összes segély	4318		4495		4480		5500		5284	

5.8. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program feltétele szerint (2. részindex), 1995-2004

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	182,800	1.8%	206,747	2.9%	510,154	7.0%	690,119	8.3%	834,882	5.6%
1	4,648,046	45.9%	2,975,590	41.4%	2,197,734	30.3%	3,126,086	37.5%	6,988,759	47.0%
2	5,296,679	52.3%	4,001,361	55.7%	4,549,939	62.7%	4,528,840	54.3%	7,059,189	47.4%
Összesen	10,127,525		7,183,698		7,257,827		8,345,045		14,882,830	
Hiányzik	75,215		44,644		69,900		59,744		168,137	
Összes segély	10,202,740		7,228,341		7,327,727		8,404,789		15,050,967	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	575,473	5.1%	438,286	4.1%	551,100	5.9%	427,200	3.7%	596,200	6.5%
1	3,564,300	31.8%	2,389,153	22.2%	2,151,076	23.1%	3,597,398	31.1%	2,653,022	28.8%
2	7,058,858	63.0%	7,924,898	73.7%	6,625,968	71.0%	7,535,020	65.2%	5,955,553	64.7%
Összesen	11,198,630		10,752,338		9,328,144		9,035,346		9,204,775	
Hiányzik	156,616		228,148		123,164		86,825		235,643	
Összes segély	11,355,247		10,980,486		9,451,308		11,646,442		9,440,419	

5.9. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program piaci eladása szerint (3. részindex), 1995-2004.

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	1244	29.9%	1124	32.6%	1114	32.0%	1093	32.0%	1145	28.7%
1	1497	36.0%	1220	35.4%	1298	37.2%	1265	37.0%	1516	37.9%
2	1416	34.1%	1099	31.9%	1073	30.8%	1060	31.0%	1334	33.4%
Összesen	4157		3443		3485		3418		3995	
Hiányzik	464		423		514		471		428	
Összes segély	4621		3866		3999		3889		4423	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	842	22.1%	1086	27.5%	1225	31.5%	974	22.8%	963	22.7%
1	1723	45.3%	1511	38.2%	1232	31.6%	1591	37.2%	1590	37.5%
2	1237	32.5%	1354	34.3%	1438	36.9%	1715	40.1%	1687	39.8%
Összesen	3802		3951		3895		4280		4240	
Hiányzik	516		544		585		1220		1044	
Összes segély	4318		4495		4480		5500		5284	

5.10. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program piaci eladása szerint (3. részindex).

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	1,655,604	18.0%	1,246,054	19.5%	1,524,315	24.8%	1,537,937	21.2%	1,780,773	13.1%
1	3,435,617	37.4%	2,482,327	38.9%	2,646,756	43.1%	3,103,446	42.9%	4,320,004	31.8%
2	4,084,275	44.5%	2,645,566	41.5%	1,969,232	32.1%	2,599,638	35.9%	7,467,649	55.0%
Összesen	9,175,496		6,373,947		6,140,304		7,241,021		13,568,426	
Hiányzik	1,027,244		854,394		1,187,423		1,163,768		1,482,541	
Összes segély	10,202,740		7,228,341		7,327,727		8,404,789		15,050,967	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	1,615,130	17.0%	1,735,424	19.8%	1,823,341	24.0%	1,191,853	14.8%	1,012,861	16.0%
1	3,683,108	38.8%	4,019,422	45.9%	2,179,783	28.7%	4,154,212	51.4%	2,865,480	45.3%
2	4,183,964	44.1%	3,008,975	34.3%	3,579,929	47.2%	2,731,436	33.8%	2,448,838	38.7%
Összesen	9,482,202		8,763,821		7,583,053		8,077,501		6,327,179	
Hiányzik	1,873,045		2,216,664		1,868,254		3,568,941		3,113,240	
Összes segély	11,355,247		10,980,486		9,451,308		11,646,442		9,440,419	

5.11. Táblázat. A segélyprogramok száma és relatív megoszlása az egyes kategóriákban a program időzítése szerint (4. részindex).

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	1102	23.9%	838	21.7%	973	24.3%	953	24.5%	1150	26.3%
1	1267	27.4%	1132	29.3%	1182	29.6%	1107	28.5%	1250	28.5%
2	2251	48.7%	1889	49.0%	1844	46.1%	1829	47.0%	1979	45.2%
Összesen	4620		3859		3999		3889		4379	
Hiányzik	1		7						44	
Összes segély	4621		3866		3999		3889		4423	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	998	23.5%	1021	23.0%	962	21.8%	1138	21.0%	1030	19.9%
1	1267	29.8%	1222	27.6%	1051	23.8%	1285	23.7%	1247	24.1%
2	1988	46.7%	2187	49.4%	2397	54.4%	3004	55.4%	2908	56.1%
Összesen	4253		4430		4410		5427		5185	
Hiányzik	65		65		70		73		99	
Összes segély	4318		4495		4480		5500		5284	

5.12. Táblázat. A segélyprogramok során szétosztott mennyiség az egyes kategóriákban a program időzítése szerint (4. részindex), 1995-2004

	1995		1996		1997		1998		1999	
0	2,330,088	22.8%	1,649,116	22.9%	1,769,954	24.2%	1,491,208	17.7%	4,545,935	30.4%
1	3,013,884	29.5%	2,055,717	28.5%	2,085,716	28.5%	2,375,180	28.3%	5,119,063	34.3%
2	4,855,768	47.6%	3,496,957	48.6%	3,472,057	47.4%	4,538,401	54.0%	5,278,181	35.3%
Összesen	10,199,740		7,201,789		7,327,727		8,404,789		14,943,179	
Hiányzik	3,000		26,552						107,787	
Összes segély	10,202,740		7,228,341		7,327,727		8,404,789		15,050,967	
	2000		2001		2002		2003		2004	
0	2,898,358	25.8%	2,108,776	19.3%	2,411,371	25.6%	2,239,576	19.3%	1,914,389	20.5%
1	2,808,039	25.0%	2,692,339	24.6%	1,808,163	19.2%	2,384,741	20.6%	2,103,193	22.5%
2	5,540,744	49.3%	6,134,944	56.1%	5,182,713	55.1%	6,962,983	60.1%	5,327,159	57.0%
Összesen	11,247,141		10,936,059		9,402,247		11,587,299		9,344,740	
Hiányzik	108,106		44,426		49,060		59,143		95,679	
Összes segély	11,355,247		10,980,486		9,451,308		11,646,442		9,440,419	

5.13. Táblázat. A tíz legjelentősebb donor ország által nyújtott segélyek mennyisége és kumulatív megoszlása.

Donor	1995		1996		1997		1998		1999	
	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %
USA	3811487	0.43	2834524	0.47	2750810	0.46	3517598	0.50	8614719	0.64
EU	2727309	0.74	1397439	0.70	914010.4	0.62	781398.2	0.75	2388579	0.82
Kanada	476483.1	0.79	342867.3	0.75	524974.2	0.71	396407.3	0.81	434686.6	0.86
Japán	419617.6	0.84	253813.2	0.84	289602	0.81	991389.8	0.64	320540.5	0.88
Németország	208974.1	0.86	258923.9	0.80	254546.9	0.85	210723.4	0.88	199316.7	0.91
Franciaország	202219.4	0.88	215814.5	0.87	156618.3	0.88	172087.1	0.90	144491.5	0.93
Egyesült Királyság	189794.2	0.90	93454.97	0.93	121386.6	0.90	92432.62	0.93	217035.5	0.90
Ausztrália	177814.4	0.92	103860.3	0.91	316140.1	0.76	276396.8	0.85	181936	0.92
Hollandia	135561.4	0.94	117389.1	0.89	111256.8	0.92	63672.43	0.96	101953.6	0.96
Olaszország	107721	0.95	93176.56	0.94	76420.42	0.95	89534.98	0.94	102578.7	0.95
Donor	2000		2001		2002		2003		2004	
	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %	Mennyiség	Kumulatív %
USA	6118920	0.66	5552206	0.64	5153527	0.69	4497668	0.57	3758172	0.62
EU	900535.6	0.76	989699.8	0.76	552366.1	0.76	1046138	0.70	510470.2	0.70
Kanada	296991.3	0.82	273439.7	0.86	167218.2	0.88	238801.9	0.78	186036.7	0.78
Japán	336500.1	0.79	353386.7	0.80	300069.6	0.80	407608.8	0.75	309491.1	0.75
Németország	197539.1	0.89	186351.8	0.88	168181.8	0.86	171597.4	0.85	140066.7	0.83
Franciaország	198934.9	0.87	297333.1	0.83	72130.57	0.94	62923.41	0.94	62052.68	0.94
Egyesült Királyság	123147	0.92	86530.3	0.94	63945.83	0.95	203202.1	0.80	148813.8	0.81
Ausztrália	227668.1	0.85	142420.6	0.90	259007.4	0.84	95600.29	0.91	137661.7	0.85
Hollandia	149632.9	0.91	121075.7	0.91	125317.9	0.90	93720.65	0.92	112014.1	0.87
Olaszország	108184.7	0.93	61910.45	0.95	124483	0.92	132889.9	0.87	96635.98	0.90

5.14. Táblázat. Az első tíz donor ország rangsora az általuk finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága szerint.

	Átlagos mutató
Németország	5.28
Egyesült Királyság	5.24
Franciaország	5.22
Hollandia	5.14
Európai Unió	5.03
Olaszország	4.86
Kanada	4.85
Ausztrália	4.81
Japán	4.77
USA	4.63

Megjegyzés: A segélyprogramok átlaga a finanszírozott segélyprogramok által kapott egyes értékek valamint azok számának a hányadosa.

5.15. Táblázat. A tíz legjelentősebb donor ország által nyújtott szegélyek hatékonysága az összetett mutatószám szerint, 1995-2004.

Donor	1995		1996		1997		1998		1999		Index Átlaga
	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	
USA	1	4.26	1	4.18	1	4.35	1	4.40	1	4.57	4.63
EU	2	4.67	2	4.27	2	4.62	3	5.19	2	4.97	5.03
Kanada	3	4.52	3	4.79	3	4.56	4	4.93	3	4.95	4.85
Japán	4	4.87	5	4.17	5	4.67	2	4.54	4	5.13	4.77
Németország	5	5.06	4	5.22	6	5.18	6	5.47	6	5.33	5.28
Franciaország	6	4.69	6	5.08	7	5.45	7	4.95	8	5.28	5.22
Egyesült Királyság	7	4.84	9	5.58	8	5.65	9	5.05	5	5.46	5.24
Ausztrália	8	4.61	8	4.80	4	5.57	5	4.67	7	4.35	4.81
Hollandia	9	5.21	7	5.05	9	4.93	12	5.24	11	5.19	5.14
Olaszország	10	4.87	10	4.19	11	4.65	10	4.51	10	4.69	4.86
Donor	2000		2001		2002		2003		2004		Index Átlaga
	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	Rangsor	Index átlag	
USA	1	4.93	1	4.68	1	4.91	1	4.90	1	5.14	4.63
EU	2	5.20	2	5.24	2	5.23	2	5.28	2	5.67	5.03
Kanada	4	5.13	5	4.56	6	4.46	4	5.19	4	5.45	4.85
Japán	3	4.85	3	4.86	3	4.83	3	4.62	3	5.16	4.77
Németország	7	5.31	6	5.22	5	5.23	7	5.28	6	5.45	5.28
Franciaország	6	5.49	4	4.72	10	5.00	14	6.11	13	5.46	5.22
Egyesült Királyság	9	4.93	10	4.56	11	4.98	5	5.61	5	5.78	5.24
Ausztrália	5	5.00	7	4.72	4	4.47	11	5.14	7	4.79	4.81
Hollandia	8	5.32	8	4.85	7	4.88	12	5.48	8	5.23	5.14
Olaszország	10	4.97	12	5.22	8	5.30	8	5.40	10	4.83	4.86

5.16. Táblázat. A tíz legnagyobb donor ország rangsora az egyes részmutatók átlaga szerint, 1995-2004.

	1. Részmutató		2- Részmutató		3. Részmutató		4. Részmutató	
1	Egyesült Királyság	1.09	Egyesült Királyság	1.84	Németország	1.17	Franciaország	1.38
2	Németország	1.06	Németország	1.82	Franciaország	1.16	Hollandia	1.27
3	Hollandia	1.03	Franciaország	1.79	Európai Unió	1.15	USA	1.26
4	Európai Unió	0.93	Ausztrália	1.77	Egyesült Királyság	1.13	Ausztrália	1.25
5	Ausztrália	0.93	Hollandia	1.75	Hollandia	1.09	Olaszország	1.22
6	Franciaország	0.89	Kanada	1.74	Olaszország	1.08	Kanada	1.22
7	Japán	0.87	Európai Unió	1.74	Kanada	1.06	Németország	1.22
8	Olaszország	0.86	Japán	1.72	Japán	0.99	Európai Unió	1.22
9	Kanada	0.83	Olaszország	1.69	USA	0.98	Egyesült Királyság	1.19
10	USA	0.75	USA	1.65	Ausztrália	0.86	Japán	1.18
Átlag	0.92		1.75		1.07		1.24	

5.17. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a segélyek beszerzésének módja szerint (1. részindex).

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Átlag
USA	0.65	0.59	0.59	0.74	0.83	0.97	0.73	0.84	0.64	0.89	0.75
EU	0.78	0.61	0.76	1.01	1.01	1.05	1.17	0.80	0.95	1.14	0.93
Kanada	0.53	0.69	0.61	0.87	0.94	0.85	0.91	0.79	1.03	1.07	0.83
Japán	0.84	0.65	0.83	0.88	1.02	1.10	0.79	0.85	0.80	0.95	0.87
Németország	0.90	1.01	0.95	1.17	1.15	1.11	1.10	1.07	1.08	1.10	1.06
Franciaország	0.89	0.72	0.76	0.86	0.93	0.95	0.88	0.83	1.04	1.07	0.89
Egyesült Királyság	0.81	1.02	1.33	0.94	1.28	1.11	0.90	1.07	1.14	1.30	1.09
Ausztrália	0.59	0.83	1.29	1.10	0.80	0.83	0.97	0.95	0.93	1.00	0.93
Hollandia	1.08	1.07	0.89	1.07	1.19	1.14	0.89	0.91	0.99	1.04	1.03
Olaszország	0.94	0.58	0.78	0.75	0.95	1.09	0.80	1.00	0.84	0.87	0.86

5.18. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a program feltétele szerint (2. részindex).

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Átlag
USA	1.5104	1.47	1.58	1.59	1.58	1.71	1.70	1.72	1.82	1.81	1.65
EU	1.5692	1.51	1.79	1.84	1.69	1.77	1.70	1.80	1.86	1.82	1.74
Kanada	1.6967	1.64	1.79	1.78	1.87	1.74	1.64	1.66	1.76	1.86	1.74
Japán	1.6095	1.47	1.72	1.75	1.69	1.74	1.84	1.83	1.76	1.82	1.72
Németország	1.7219	1.72	1.84	1.85	1.76	1.88	1.81	1.83	1.92	1.87	1.82
Franciaország	1.5538	1.85	1.88	1.79	1.83	1.84	1.74	1.70	1.93	1.84	1.79
Egyesült Királyság	1.6712	1.87	1.98	1.97	1.90	1.77	1.74	1.64	1.92	1.89	1.84
Ausztrália	1.8571	1.73	1.94	1.68	1.63	1.91	1.72	1.64	1.79	1.84	1.77
Hollandia	1.6760	1.62	1.73	1.83	1.73	1.76	1.74	1.77	1.85	1.84	1.75
Olaszország	1.5968	1.49	1.75	1.75	1.64	1.81	1.69	1.70	1.88	1.65	1.69

5.19. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a segély eladása szerint (3. részindex).

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Átlag
USA	0.9024	0.83	0.91	0.88	0.99	1.01	0.96	1.03	1.12	1.15	0.98
EU	1.0848	0.96	0.96	1.04	1.20	1.15	1.16	1.28	1.33	1.35	1.15
Kanada	1.0410	1.21	0.93	1.15	0.95	1.18	0.91	0.72	1.15	1.31	1.06
Japán	1.1333	0.96	0.85	0.88	1.13	1.03	0.99	0.85	0.98	1.12	0.99
Németország	1.2513	1.11	1.13	1.14	1.16	1.15	1.13	1.11	1.24	1.28	1.17
Franciaország	0.8154	1.15	1.24	1.17	1.17	1.27	0.82	1.10	1.78	1.07	1.16
Egyesült Királyság	1.0548	1.42	1.08	1.16	1.12	0.93	0.85	1.02	1.37	1.25	1.13
Ausztrália	0.9592	0.98	1.19	0.78	0.57	1.02	0.83	0.47	0.93	0.93	0.86
Hollandia	1.1564	1.07	1.00	0.97	1.11	1.13	1.13	0.97	1.27	1.04	1.09
Olaszország	1.3065	1.06	1.01	0.75	1.04	0.96	1.38	1.15	1.33	0.86	1.08

5.20. Táblázat. A legnagyobb donorok által finanszírozott segélyprogramok átlagos hatékonysága a program időzítése szerint (4. részindex).

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Átlag
USA	1.1952	1.28	1.27	1.19	1.17	1.25	1.30	1.33	1.33	1.29	1.26
EU	1.2413	1.19	1.12	1.28	1.07	1.22	1.22	1.35	1.14	1.36	1.22
Kanada	1.2459	1.24	1.23	1.13	1.19	1.37	1.10	1.28	1.24	1.21	1.22
Japán	1.2857	1.10	1.28	1.03	1.29	0.97	1.24	1.30	1.07	1.28	1.18
Németország	1.1925	1.38	1.27	1.31	1.26	1.16	1.17	1.22	1.05	1.20	1.22
Franciaország	1.4308	1.36	1.58	1.14	1.34	1.43	1.28	1.37	1.37	1.49	1.38
Egyesült Királyság	1.3014	1.27	1.27	0.98	1.16	1.12	1.08	1.26	1.18	1.34	1.19
Ausztrália	1.2041	1.27	1.14	1.11	1.35	1.25	1.21	1.42	1.50	1.02	1.25
Hollandia	1.2905	1.28	1.30	1.37	1.15	1.30	1.09	1.23	1.37	1.32	1.27
Olaszország	1.0323	1.07	1.10	1.25	1.06	1.12	1.35	1.46	1.35	1.45	1.22

5.21. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása az összetett mutatószám szerint az egyes földrajzi régiók között.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	4.87	4.95	5.11	4.81	4.47	4.91	4.67	5.09	4.92	4.92	4.47	5.11	4.87
Kelet Európa és FÁK	3.19	2.80	3.44	3.95	3.78	4.05	4.06	4.03	4.16	3.96	2.80	4.16	3.74
Latin Amerika és Karib Térség	3.86	3.86	4.10	4.11	4.56	4.50	4.25	4.63	4.32	5.19	3.86	5.19	4.34
Közép Kelet és Észak Afrika	3.56	3.35	3.78	2.94	4.27	4.18	3.56	3.51	3.01	3.22	2.94	4.27	3.54
Szahara alatti Afrika	5.55	5.43	5.28	5.49	5.65	5.61	5.58	5.55	5.52	5.67	5.28	5.67	5.53
Átlag	4.20	4.08	4.34	4.26	4.54	4.65	4.43	4.56	4.39	4.59	3.87	4.88	4.40

5.22. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély beszerzésének módja (1. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	0.90	1.01	1.04	0.96	0.90	1.02	0.85	0.93	0.99	1.03	0.85	1.04	0.96
Kelet Európa és FÁK	0.08	0.07	0.23	0.79	0.75	1.01	0.76	0.67	0.79	0.75	0.07	1.01	0.59
Latin Amerika és Karib Térség	0.61	0.59	0.83	0.74	0.84	0.78	0.88	1.01	0.79	1.38	0.59	1.38	0.85
Közép Kelet és Észak Afrika	0.75	0.71	1.50	0.59	1.44	1.34	0.81	0.86	0.70	0.72	0.59	1.50	0.94
Szahara alatti Afrika	1.07	0.92	0.79	1.03	1.07	1.08	0.93	0.93	0.85	0.95	0.79	1.08	0.96
Átlag	0.68	0.66	0.88	0.82	1.00	1.05	0.85	0.88	0.83	0.97	0.58	1.20	0.86

5.23. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély adományozásának feltétele (2. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	1.79	1.81	1.90	1.76	1.44	1.77	1.74	1.80	1.85	1.81	1.44	1.90	1.77
Kelet Európa és FÁK	1.06	1.12	1.70	1.70	1.54	1.35	1.61	1.70	1.69	1.62	1.06	1.70	1.51
Latin Amerika és Karib Térség	1.35	1.29	1.26	1.36	1.50	1.45	1.28	1.29	1.35	1.42	1.26	1.50	1.35
Közép Kelet és Észak Afrika	1.34	1.29	1.23	1.16	1.26	1.21	1.17	1.15	1.18	1.18	1.15	1.34	1.22
Szahara alatti Afrika	1.84	1.80	1.90	1.93	1.96	1.95	1.96	1.94	1.96	1.95	1.80	1.96	1.92
Átlag	1.48	1.46	1.60	1.58	1.54	1.55	1.55	1.58	1.60	1.60	1.34	1.68	1.55

5.24. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély eladásának körülményei (3. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	0.83	0.89	0.93	0.83	1.04	0.80	0.84	1.00	0.87	0.89	0.80	1.04	0.89
Kelet Európa és FÁK	0.75	0.43	0.25	0.28	0.49	0.36	0.51	0.41	0.31	0.21	0.21	0.75	0.40
Latin Amerika és Karib Térség	0.79	0.76	0.72	0.80	0.97	1.04	0.89	0.87	0.92	1.06	0.72	1.06	0.88
Közép Kelet és Észak Afrika	0.19	0.19	0.08	0.13	0.30	0.50	0.40	0.11	0.01	0.08	0.01	0.50	0.20
Szahara alatti Afrika	1.39	1.40	1.40	1.33	1.37	1.38	1.42	1.40	1.45	1.43	1.33	1.45	1.40
Átlag	0.79	0.74	0.68	0.67	0.83	0.81	0.81	0.76	0.71	0.73	0.61	0.96	0.75

5.25. Táblázat. A segélyprogramok megoszlása a segély időzítése (4. részmutató) szerint az egyes földrajzi régiók között.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	1.34	1.24	1.24	1.27	1.09	1.31	1.24	1.37	1.20	1.18	1.09	1.37	1.25
Kelet Európa és FÁK	1.30	1.18	1.26	1.18	1.00	1.34	1.17	1.25	1.37	1.38	1.00	1.38	1.24
Latin Amerika és Karib Térség	1.10	1.22	1.29	1.22	1.25	1.23	1.20	1.46	1.25	1.33	1.10	1.46	1.26
Közép Kelet és Észak Afrika	1.28	1.16	0.97	1.06	1.27	1.13	1.18	1.39	1.12	1.23	0.97	1.39	1.18
Szahara alatti Afrika	1.24	1.31	1.18	1.20	1.24	1.19	1.27	1.27	1.26	1.34	1.18	1.34	1.25
Átlag	1.25	1.22	1.19	1.19	1.17	1.24	1.21	1.35	1.24	1.29	1.07	1.39	1.24

5.26. Táblázat. Az összevont mutató megoszlása segélytípusok szerint

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Szükségállapot	4.73	4.52	4.58	5.03	4.85	5.18	4.96	5.08	5.24	5.27	4.52	5.27	4.94
Program	4.58	4.17	4.57	4.24	4.74	5.35	5.39	5.07	4.61	5.63	4.17	5.63	4.84
Projekt	4.49	4.54	4.81	4.67	4.78	5.03	4.78	4.93	4.93	5.36	4.49	5.36	4.83
Átlag	4.60	4.41	4.66	4.64	4.79	5.19	5.04	5.03	4.93	5.42			4.87

5.27. Táblázat. Az első részmutató megoszlása segélytípusok szerint

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Szükségállapot	0.78	0.73	0.63	1.01	1.06	1.16	0.90	0.96	0.94	1.02	0.63	1.16	0.92
Program	0.60	0.45	0.81	0.76	0.88	0.98	1.07	0.57	0.62	1.15	0.45	1.15	0.79
Projekt	0.80	0.73	0.92	0.82	0.80	0.88	0.83	0.87	0.73	0.72	0.72	0.92	0.81
Átlag	0.72	0.63	0.79	0.86	0.92	1.00	0.93	0.80	0.76	0.96			0.84

5.28. Táblázat. A második részmutató megoszlása segélytípusok szerint

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Szükségállapot	1.59	1.55	1.78	1.83	1.69	1.78	1.76	1.78	1.86	1.82	1.55	1.86	1.74
Program	1.37	1.38	1.51	1.28	1.21	1.49	1.63	1.74	1.69	1.67	1.21	1.74	1.50
Projekt	1.60	1.60	1.69	1.67	1.74	1.79	1.71	1.69	1.78	1.81	1.60	1.81	1.71
Átlag	1.52	1.51	1.66	1.59	1.55	1.69	1.70	1.74	1.77	1.77			1.65

5.29. Táblázat. A harmadik részmutató megoszlása segélytípusok szerint

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Szükségállapot	1.10	0.96	0.95	0.93	0.90	1.04	1.08	1.03	1.22	1.15	0.90	1.22	1.04
Program	1.29	1.20	0.89	0.97	1.68	1.48	1.36	1.50	1.07	1.12	0.89	1.68	1.25
Projekt	0.91	0.96	1.01	1.02	1.04	1.11	1.00	1.02	1.12	1.30	0.91	1.30	1.05
Átlag	1.10	1.04	0.95	0.97	1.21	1.21	1.15	1.18	1.13	1.19			1.11

5.30. Táblázat. A negyedik részmutató megoszlása segélytípusok szerint.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Szükségállapot	1.27	1.28	1.22	1.25	1.20	1.20	1.23	1.30	1.23	1.28	1.20	1.30	1.25
Program	1.32	1.15	1.37	1.23	0.97	1.40	1.34	1.26	1.23	1.69	0.97	1.69	1.30
Projekt	1.19	1.25	1.18	1.16	1.20	1.25	1.23	1.36	1.31	1.53	1.16	1.53	1.27
Átlag	1.26	1.22	1.26	1.21	1.12	1.29	1.27	1.31	1.26	1.50			1.27

5.31. Táblázat. A szükségállapotok során nyújtott segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	5.05	5.16	5.42	4.70	4.02	4.90	5.03	5.32	5.14	4.84	4.02	5.42	4.96
Kelet Európa és FÁK	2.89	2.65	3.40	3.91	3.78	3.99	3.99	3.87	3.82	3.98	2.65	3.99	3.63
Latin Amerika és Karib Térség	5.42	5.61	4.76	5.48	5.55	4.97	4.00	4.53	4.20	6.17	4.00	6.17	5.07
Közép Kelet és Észak Afrika	3.53	2.76	3.48	2.61	3.82	3.54	2.84	3.32	2.69	3.12	2.61	3.82	3.17
Szahara alatti Afrika	5.75	5.83	5.22	5.74	5.88	5.68	5.60	5.64	5.64	5.70	5.22	5.88	5.67
Átlag	4.53	4.40	4.46	4.49	4.61	4.62	4.29	4.54	4.30	4.76			4.50

5.32. Táblázat. A program-segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	5.08	5.20	5.17	5.25	4.62	5.29	5.30	5.10	5.54	5.17	4.62	5.54	5.17
Kelet Európa és FÁK	4.36	4.24	4.71	4.86	5.00	6.00	4.71	5.45	6.29	6.00	4.24	6.29	5.16
Latin Amerika és Karib Térség	4.44	4.40	4.39	4.19	5.14	5.41	4.98	5.53	4.20	5.27	4.19	5.53	4.80
Közép Kelet és Észak Afrika	4.94	5.54	5.50	5.50	6.86	6.38	6.21	5.78	5.00	7.14	4.94	7.14	5.88
Szahara alatti Afrika	4.76	3.52	4.50	3.79	3.88	4.46	5.54	4.46	4.27	5.48	3.52	5.54	4.47
Átlag	4.72	4.58	4.86	4.72	5.10	5.51	5.35	5.26	5.06	5.81			5.10

5.33. Táblázat. A projekt segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	4.75	4.78	4.86	4.90	4.96	4.88	4.15	4.67	4.58	5.23	4.15	5.23	4.78
Kelet Európa és FÁK			3.00	3.25	3.43	4.52	4.24	3.75	4.56	4.48	3.00	4.56	3.90
Latin Amerika és Karib Térség	3.63	3.75	4.06	3.86	3.89	4.32	4.27	4.60	4.37	4.76	3.63	4.76	4.15
Közép Kelet és Észak Afrika	3.29	3.53	3.96	2.97	3.79	3.23	3.15	3.64	3.60	3.48	2.97	3.96	3.47
Szahara alatti Afrika	5.44	5.23	5.45	5.40	5.50	5.57	5.57	5.50	5.39	5.55	5.23	5.57	5.46
Átlag	4.28	4.32	4.27	4.08	4.31	4.50	4.27	4.43	4.50	4.70			4.37

5.34. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek beszerzésének módja (első részindex) szempontjából.

Szükségállapotok során szállított segélyek (<i>Emergency</i>)													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	0.82	1.03	1.12	1.10	0.93	1.08	0.99	1.00	1.05	1.13	0.82	1.13	1.02
Kelet Európa és FÁK	0.10	0.06	0.23	0.79	0.78	1.03	0.79	0.68	0.66	0.93	0.06	1.03	0.60
Latin Amerika és Karib Térség	0.95	0.83	0.43	0.79	1.15	0.68	0.90	1.24	1.21	1.63	0.43	1.63	0.98
Közép Kelet és Észak Afrika	0.83	0.61	1.47	0.51	1.39	1.61	0.63	0.81	0.51	0.85	0.51	1.61	0.92
Szahara alatti Afrika	1.13	1.13	0.68	1.16	1.27	1.20	0.92	1.01	0.95	0.97	0.68	1.27	1.04
Átlag	0.77	0.73	0.79	0.87	1.10	1.12	0.85	0.95	0.88	1.10			0.92
Bilaterális Program Segélyek													
Ázsia és Óceánia	0.62	0.70	1.33	0.70	0.87	0.69	0.67	0.62	0.46	0.67	0.46	1.33	0.73
Kelet Európa és FÁK	0.02	0.08	0.29	0.81	0.33	0.67	0.04	0.42	1.29	1.00	0.02	1.29	0.49
Latin Amerika és Karib Térség	0.38	0.42	0.66	0.74	1.11	1.47	0.85	1.20	0.60	1.09	0.38	1.47	0.85
Közép Kelet és Észak Afrika	0.56	0.92	0.67	1.00	1.77	1.20	1.31	0.89	0.00	2.00	0.00	2.00	1.03
Szahara alatti Afrika	1.25	0.53	0.88	0.76	0.31	0.70	1.48	0.38	0.59	1.07	0.31	1.48	0.80
Átlag	0.56	0.53	0.77	0.80	0.88	0.94	0.87	0.70	0.59	1.17			0.78
Fejlesztési Projekt Segélyek													
Ázsia és Óceánia	0.96	1.02	0.97	0.82	0.90	1.01	0.70	0.84	0.94	0.95	0.70	1.02	0.91
Kelet Európa és FÁK			0.00	0.75	0.00	0.81	0.92	0.79	0.97	0.52	0.00	0.97	0.59
Latin Amerika és Karib Térség	0.59	0.60	0.86	0.72	0.62	0.74	0.87	0.92	0.62	1.33	0.59	1.33	0.79
Közép Kelet és Észak Afrika	0.72	0.78	1.60	0.64	1.35	0.91	0.88	1.11	1.08	0.88	0.64	1.60	1.00
Szahara alatti Afrika	0.94	0.71	0.89	0.91	0.89	0.89	0.86	0.86	0.67	0.62	0.62	0.94	0.82
Átlag	0.80	0.78	0.86	0.77	0.75	0.87	0.85	0.90	0.86	0.86			0.83

5.35. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek adományozásának feltétele (második részindex) szempontjából.

Szükségállapotok során szállított segélyek (Emergency)													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	1.78	1.74	1.82	1.60	1.42	1.76	1.79	1.82	1.84	1.74	1.42	1.84	1.73
Kelet Európa és FÁK	1.07	1.13	1.72	1.74	1.52	1.30	1.54	1.72	1.73	1.58	1.07	1.74	1.51
Latin Amerika és Karib Térség	1.83	1.83	1.81	1.78	1.71	1.63	1.28	1.27	1.26	1.60	1.26	1.83	1.60
Közép Kelet és Észak Afrika	1.17	1.09	1.09	1.08	1.09	1.06	1.05	1.08	1.10	1.05	1.05	1.17	1.09
Szahara alatti Afrika	1.86	1.83	1.88	1.99	1.98	1.96	1.96	1.94	1.96	1.98	1.83	1.99	1.93
Átlag	1.54	1.53	1.66	1.64	1.55	1.54	1.53	1.56	1.58	1.59			1.57
Bilaterális Program Segélyek													
Ázsia és Óceánia	1.69	1.73	1.42	1.35	0.98	1.11	1.15	1.52	1.62	1.50	0.98	1.73	1.41
Kelet Európa és FÁK	1.01	0.98	1.00	0.95	1.33	2.00	1.86	2.00	1.57	2.00	0.95	2.00	1.47
Latin Amerika és Karib Térség	1.36	1.21	1.32	1.09	1.69	1.47	1.17	1.13	1.40	1.27	1.09	1.69	1.31
Közép Kelet és Észak Afrika	1.63	1.69	1.83	1.33	1.77	1.56	1.62	1.44	1.00	1.86	1.00	1.86	1.57
Szahara alatti Afrika	1.66	1.54	1.64	1.45	1.59	1.67	1.88	1.89	1.75	1.81	1.45	1.89	1.69
Átlag	1.47	1.43	1.44	1.24	1.47	1.56	1.54	1.60	1.47	1.69			1.49
Fejlesztési Projekt Segélyek													
Ázsia és Óceánia	1.80	1.86	1.99	1.99	1.95	1.87	1.73	1.79	1.88	1.93	1.73	1.99	1.88
Kelet Európa és FÁK			1.50	1.25	2.00	1.84	1.89	1.49	1.64	1.63	1.25	2.00	1.65
Latin Amerika és Karib Térség	1.30	1.27	1.24	1.31	1.35	1.41	1.29	1.31	1.38	1.27	1.24	1.41	1.31
Közép Kelet és Észak Afrika	1.44	1.43	1.33	1.23	1.29	1.16	1.08	1.39	1.35	1.12	1.08	1.44	1.28
Szahara alatti Afrika	1.86	1.79	1.96	1.93	1.97	1.97	1.99	1.94	1.96	1.96	1.79	1.99	1.93
Átlag	1.60	1.59	1.60	1.54	1.71	1.65	1.59	1.58	1.64	1.58			1.61

5.36. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek eladása (harmadik részindex) szempontjából.

Szükségállapotok során szállított segélyek (Emergency)													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	1.05	1.01	1.12	0.74	0.49	0.69	0.98	1.07	0.97	0.85	0.49	1.12	0.90
Kelet Európa és FÁK	0.43	0.27	0.20	0.20	0.48	0.36	0.44	0.17	0.14	0.25	0.14	0.48	0.30
Latin Amerika és Karib Térség	1.57	1.33	1.57	1.36	1.22	1.17	0.72	0.64	0.63	1.36	0.63	1.57	1.16
Közép Kelet és Észak Afrika	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Szahara alatti Afrika	1.53	1.53	1.45	1.34	1.38	1.37	1.47	1.47	1.49	1.42	1.34	1.53	1.45
Átlag	0.92	0.83	0.87	0.73	0.71	0.72	0.72	0.67	0.65	0.78			0.76
Bilaterális Program Segélyek													
Ázsia és Óceánia	1.23	1.43	1.58	1.55	1.93	1.97	1.89	1.95	1.69	1.33	1.23	1.97	1.66
Kelet Európa és FÁK	1.97	1.98	2.00	1.95	2.00	2.00	1.93	2.00	1.57	2.00	1.57	2.00	1.94
Latin Amerika és Karib Térség	1.41	1.38	1.03	1.20	1.31	1.38	1.56	1.67	0.80	1.45	0.80	1.67	1.32
Közép Kelet és Észak Afrika	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
Szahara alatti Afrika	0.52	0.48	0.54	0.37	0.59	0.76	0.79	0.80	0.89	0.67	0.37	0.89	0.64
Átlag	1.43	1.46	1.43	1.42	1.57	1.62	1.63	1.68	1.39	1.49			1.51
Fejlesztési Projekt Segélyek													
Ázsia és Óceánia	0.69	0.75	0.75	0.84	0.88	0.78	0.57	0.78	0.69	1.02	0.57	1.02	0.78
Kelet Európa és FÁK			0.00	0.50	0.10	0.16	0.38	0.26	0.49	0.74	0.00	0.74	0.33
Latin Amerika és Karib Térség	0.65	0.69	0.66	0.66	0.78	0.98	0.89	0.88	1.05	0.75	0.65	1.05	0.80
Közép Kelet és Észak Afrika	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Szahara alatti Afrika	1.39	1.39	1.47	1.44	1.42	1.44	1.41	1.36	1.41	1.46	1.36	1.47	1.42
Átlag	0.68	0.71	0.58	0.69	0.63	0.67	0.65	0.66	0.73	0.79			0.68

5.37. Táblázat Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, az segélyek időzítése (negyedik részindex) szempontjából.

Szükségállapotok során szállított segélyek (Emergency)													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Min	Max	Átlag
Ázsia és Óceánia	1.39	1.38	1.37	1.25	1.18	1.37	1.27	1.44	1.28	1.12	1.12	1.44	1.30
Kelet Európa és FÁK	1.29	1.18	1.25	1.19	0.99	1.31	1.21	1.30	1.30	1.22	0.99	1.31	1.22
Latin Amerika és Karib Térség	1.07	1.61	0.95	1.54	1.48	1.48	1.10	1.38	1.10	1.58	0.95	1.61	1.33
Közép Kelet és Észak Afrika	1.53	1.06	0.92	1.02	1.34	0.88	1.15	1.44	1.09	1.22	0.88	1.53	1.16
Szahara alatti Afrika	1.23	1.34	1.21	1.26	1.25	1.14	1.24	1.22	1.23	1.33	1.14	1.34	1.24
Átlag	1.30	1.31	1.14	1.25	1.25	1.23	1.20	1.36	1.20	1.29			1.25
Bilaterális Program Segélyek													
Ázsia és Óceánia	1.54	1.33	0.83	1.65	0.84	1.51	1.59	1.00	1.77	1.67	0.83	1.77	1.37
Kelet Európa és FÁK	1.36	1.19	1.43	1.14	1.33	1.33	0.89	1.03	1.86	1.00	0.89	1.86	1.26
Latin Amerika és Karib Térség	1.30	1.38	1.39	1.15	1.03	1.09	1.39	1.53	1.40	1.45	1.03	1.53	1.31
Közép Kelet és Észak Afrika	0.75	0.92	1.00	1.17	1.32	1.62	1.28	1.44	2.00	1.29	0.75	2.00	1.28
Szahara alatti Afrika	1.33	0.97	1.43	1.21	1.39	1.33	1.39	1.39	1.03	1.93	0.97	1.93	1.34
Átlag	1.25	1.16	1.22	1.26	1.18	1.38	1.31	1.28	1.61	1.47			1.31
Fejlesztési Projekt Segélyek													
Ázsia és Óceánia	1.31	1.14	1.15	1.24	1.23	1.23	1.16	1.26	1.07	1.33	1.07	1.33	1.21
Kelet Európa és FÁK			1.50	0.75	1.33	1.71	1.06	1.21	1.46	1.59	0.75	1.71	1.33
Latin Amerika és Karib Térség	1.09	1.19	1.30	1.17	1.14	1.19	1.22	1.48	1.32	1.40	1.09	1.48	1.25
Közép Kelet és Észak Afrika	1.13	1.32	1.03	1.10	1.15	1.16	1.19	1.14	1.17	1.47	1.03	1.47	1.19
Szahara alatti Afrika	1.25	1.34	1.12	1.13	1.22	1.28	1.30	1.34	1.35	1.51	1.12	1.51	1.28
Átlag	1.19	1.25	1.22	1.08	1.21	1.31	1.19	1.29	1.27	1.46			1.25

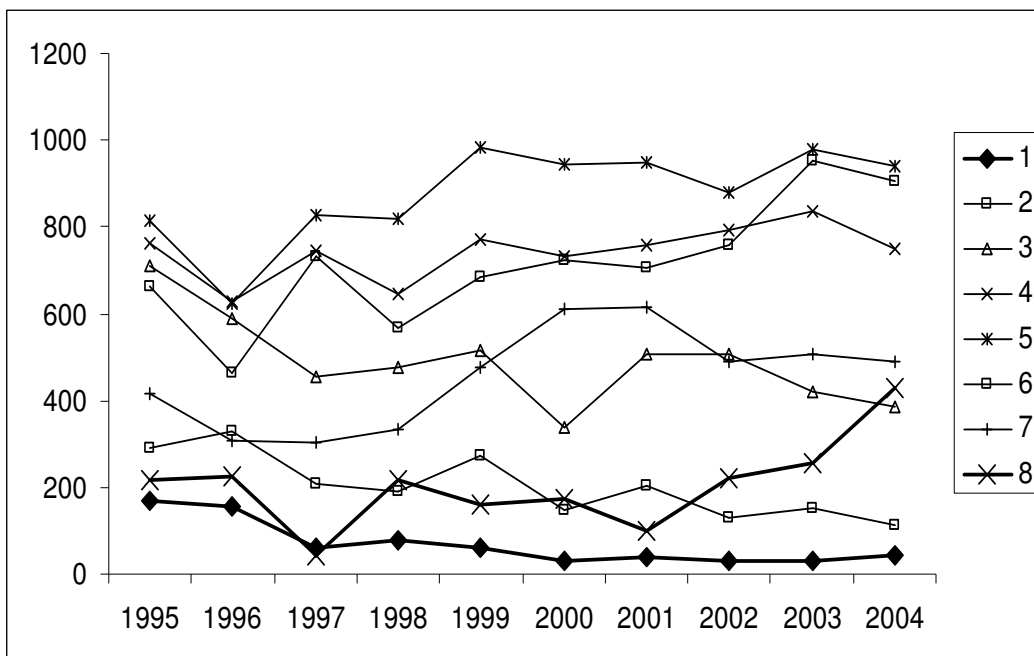
5.38. Táblázat. Az segély hatékonyságát mérő mutató korrelációja egyéb közgazdasági mutatókkal.

	Összevont segélymutató	Makro-mutatók			Részmutatók			
		HDI	GDP	GDP/fő	1	2	3	4
Összevont segélymutató	1							
HDI	-.585**	1						
GDP	-.231*	.127	1					
GDP/fő	-.526**	.716**	.043	1				
1	.366**	.099	.018	.116	1			
2	.670**	-.695**	-.201	-.764**	-.027	1		
3	.774**	-.590**	-.220	-.498**	-.109	.433**	1	
4	.355**	.005	-.103	.071	-.056	.089	.142	1

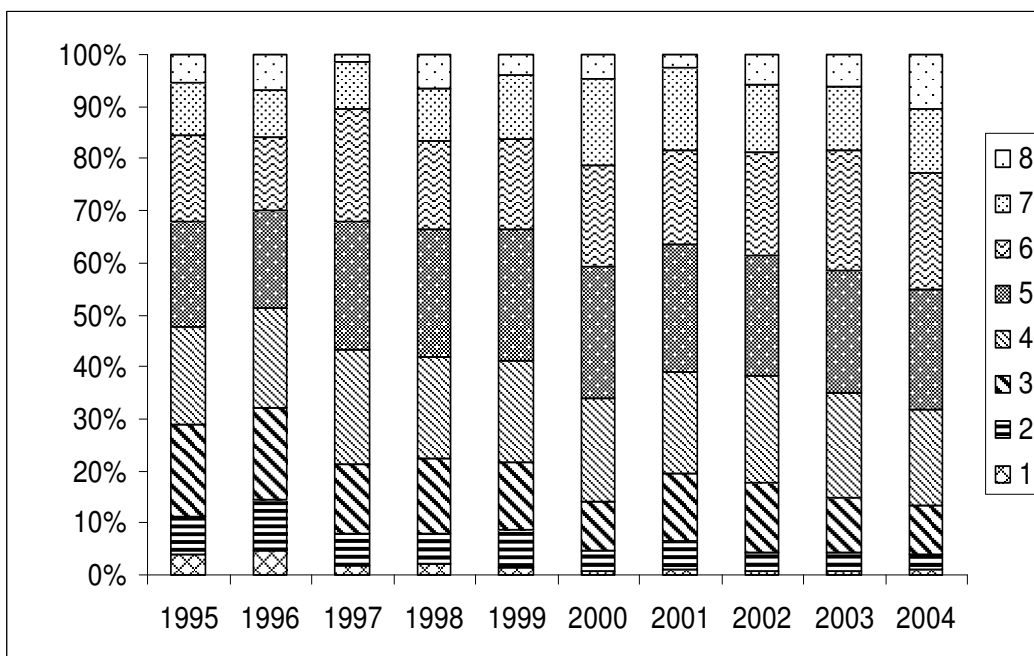
Pearson korrelációs együtthatók.

** A korreláció szignifikáns a 0.01 szinten (kétoldalú). * A korreláció szignifikáns a 0.05 szinten (kétoldalú).

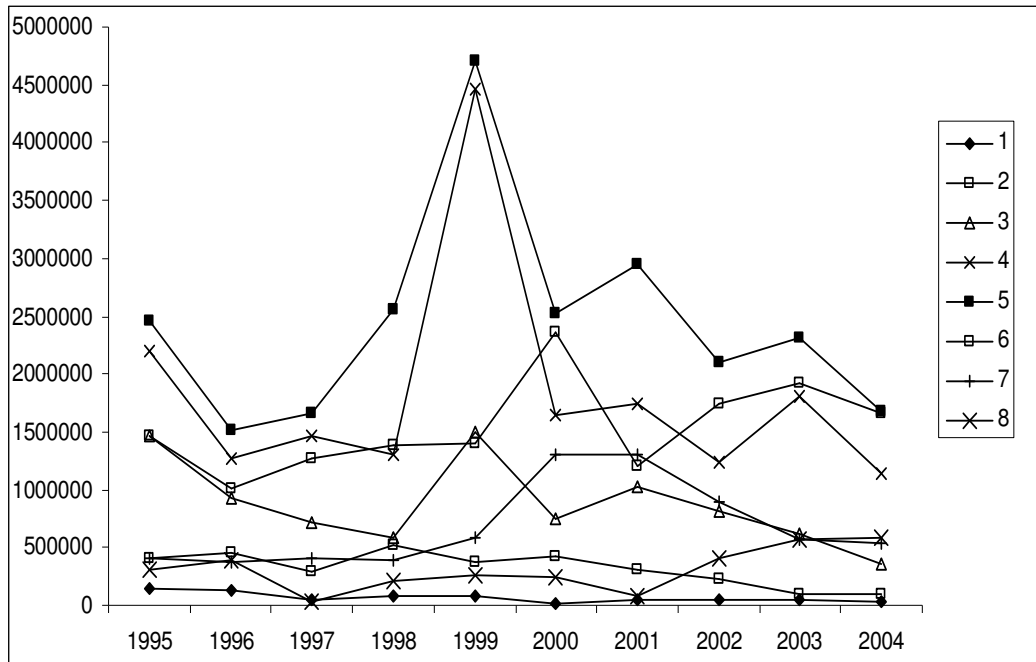
5.1. Ábra. A segélyprogramok abszolút száma a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.

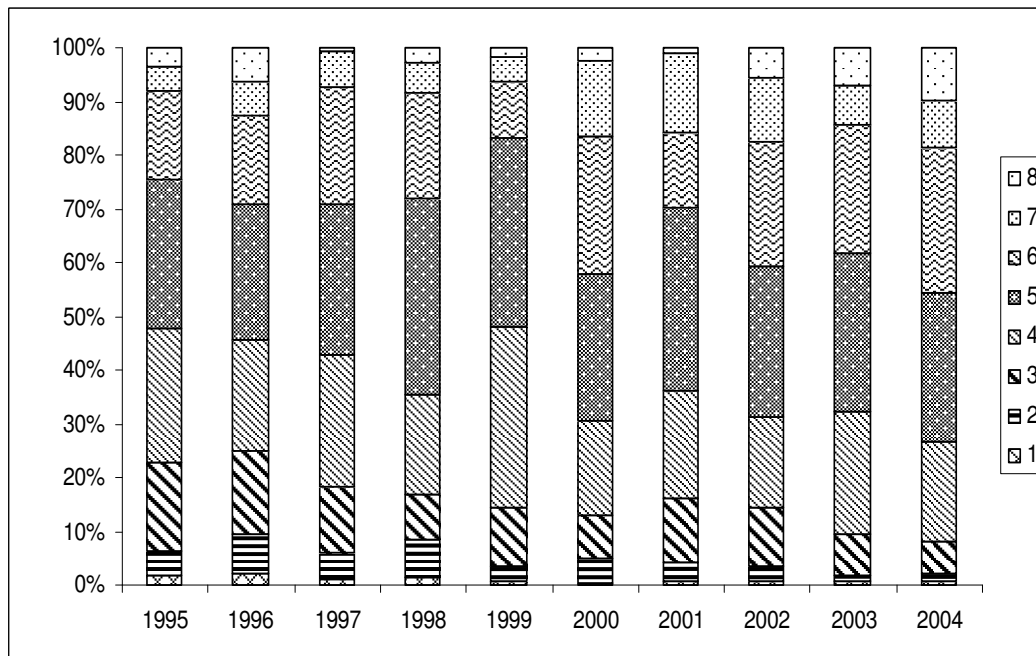
5.2. Ábra. A segélyprogramok számának relatív megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.

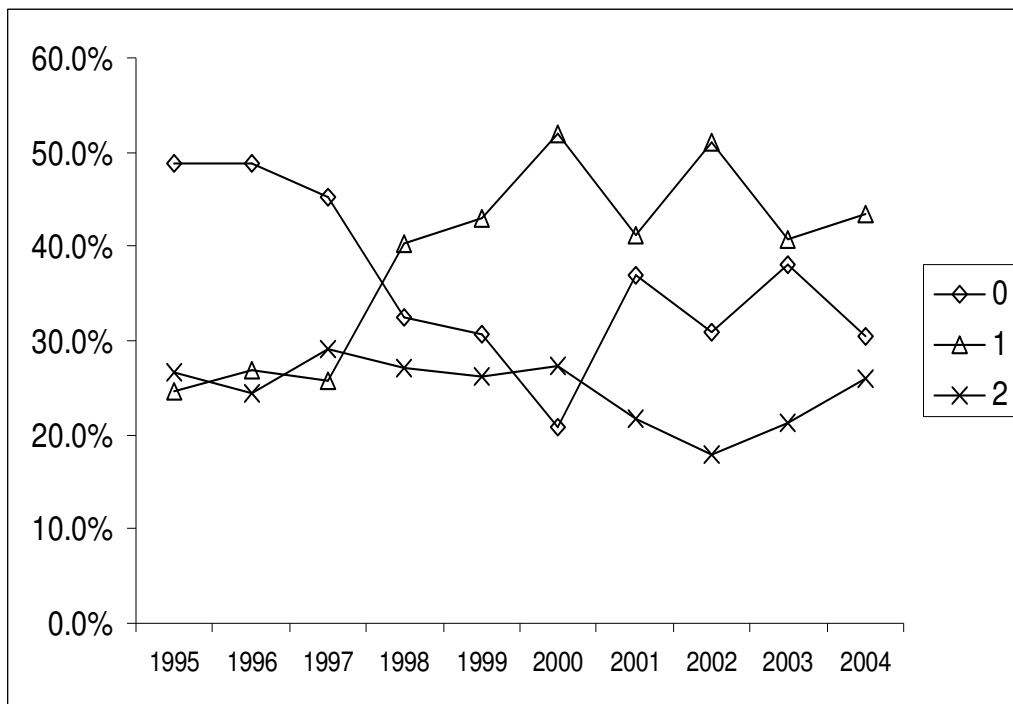
5.3. Ábra. A segélyprogramok keretében kiszállított élelmiszer mennyiség megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.

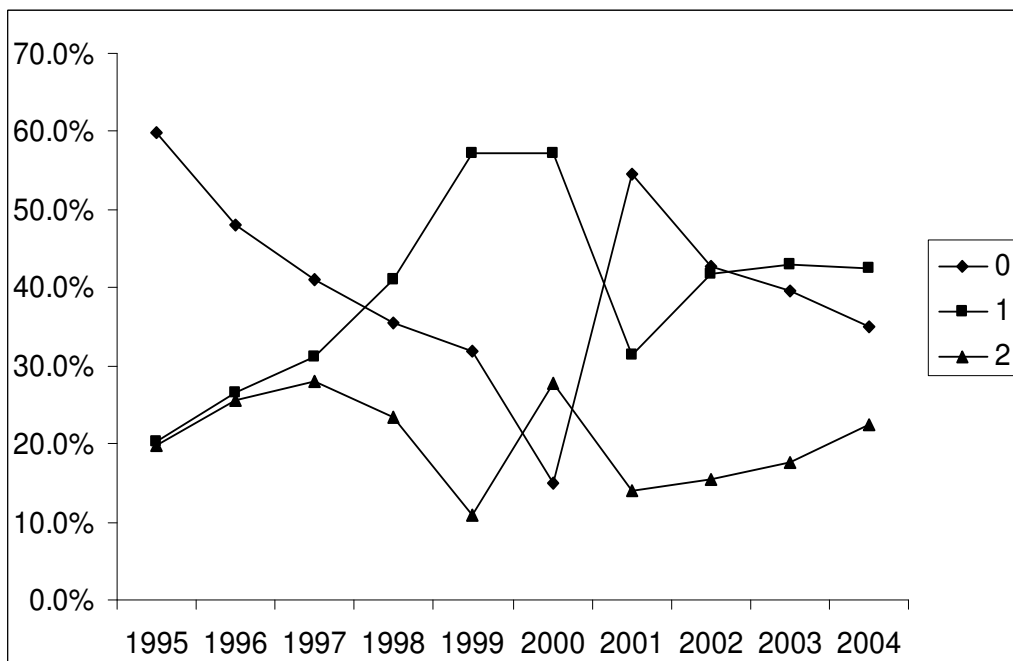
5.4. Ábra. A segélyprogramok keretében kiszállított élelmiszer mennyiség relatív megoszlása a mutató egyes értékei mellett, 1995-2004.

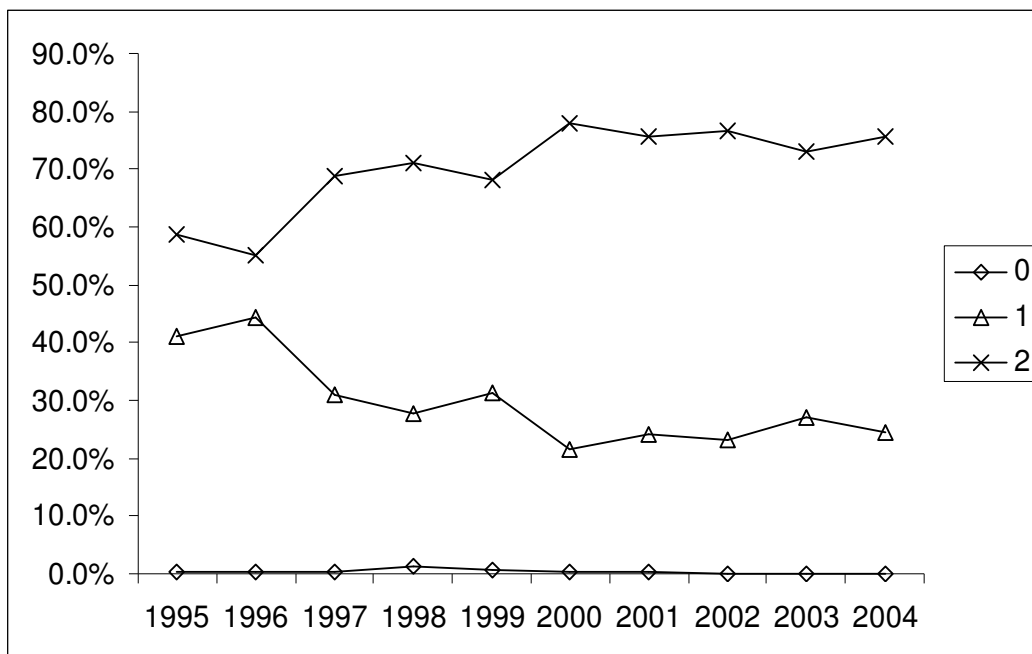
5.5. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a beszerzés módja szerint, 1995-2004

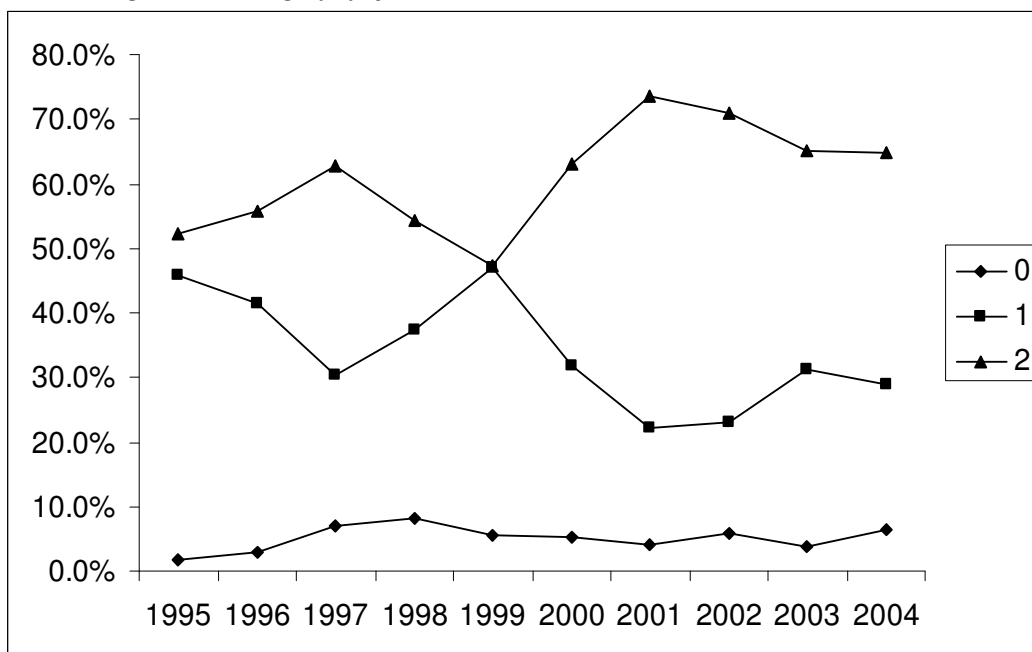
5.6. Ábra. A segélyprogramok során szétszott élelmiszer mennyiségének megoszlása a beszerzés módja szerint, 1995-2004.

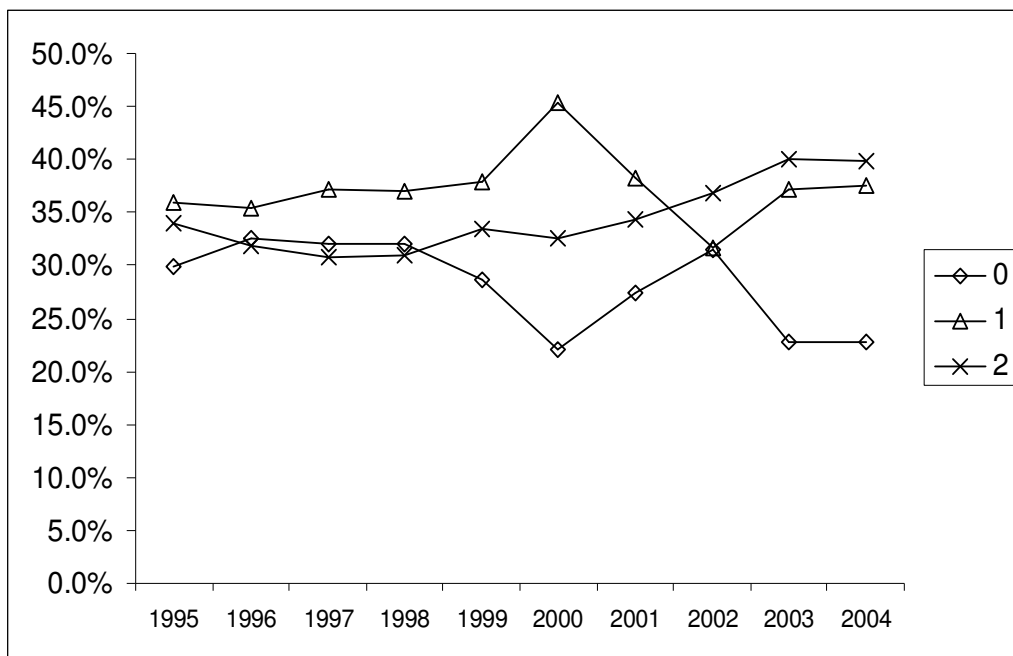
5.7. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a segélynyújtás feltétele szerint.

5.8. Ábra. A segélyprogramok során szétosztott élelmiszer mennyiségének megoszlása a segélynyújtás feltétele szerint

5.9. Ábra. A segélyprogramok számának megoszlása a segélyek piaci eladása szerint.

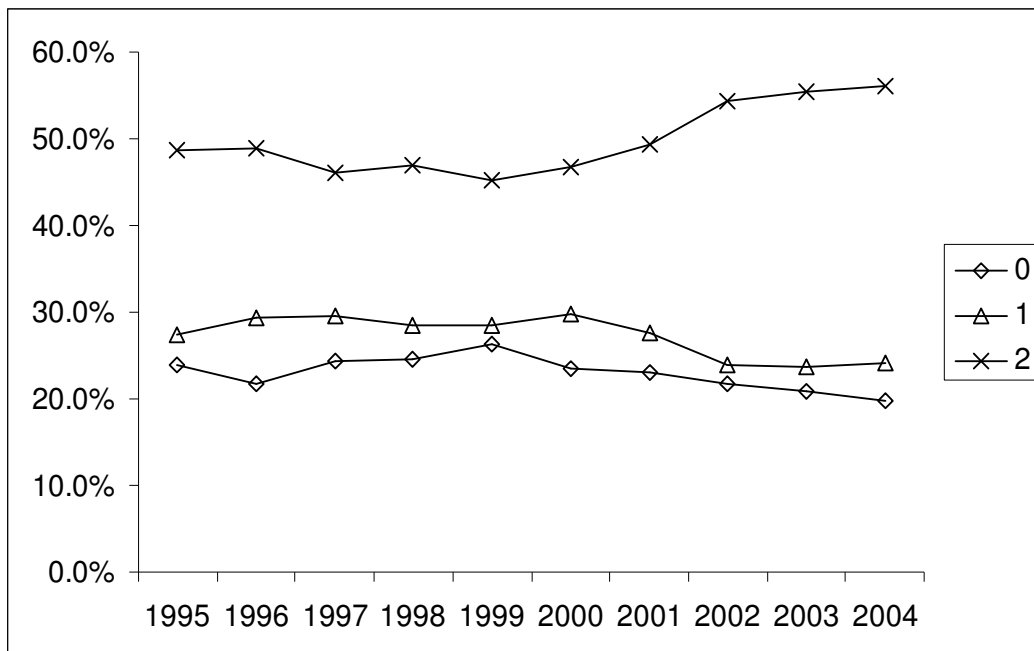

5.10. Ábra. A segélyprogramok során szétosztott élelmiszer mennyiségének megoszlása a a segélyek piaci eladása szerint.

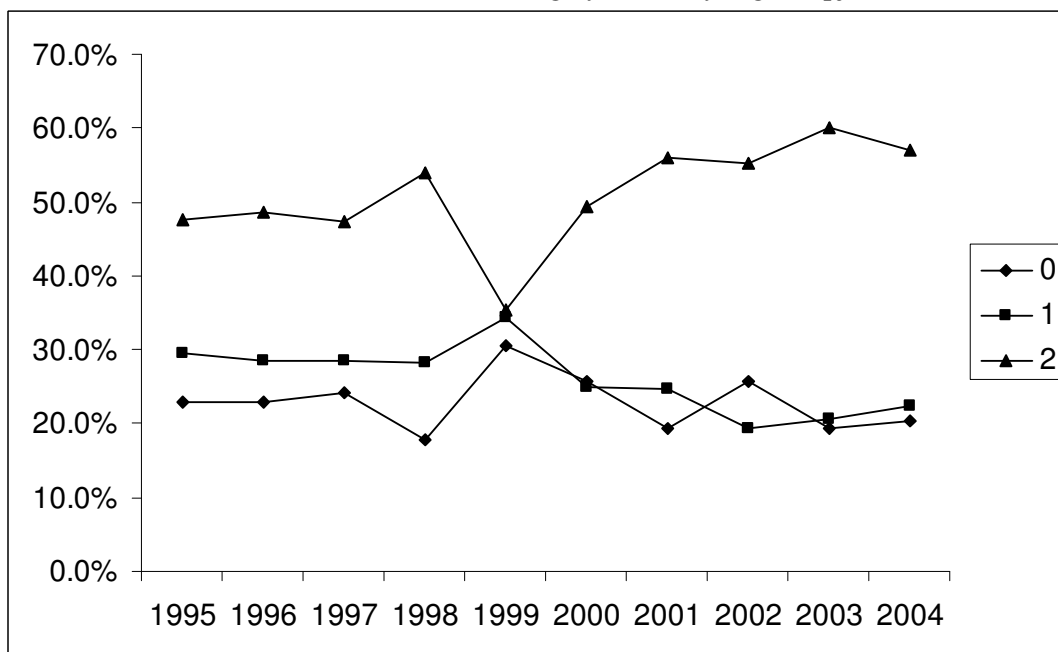

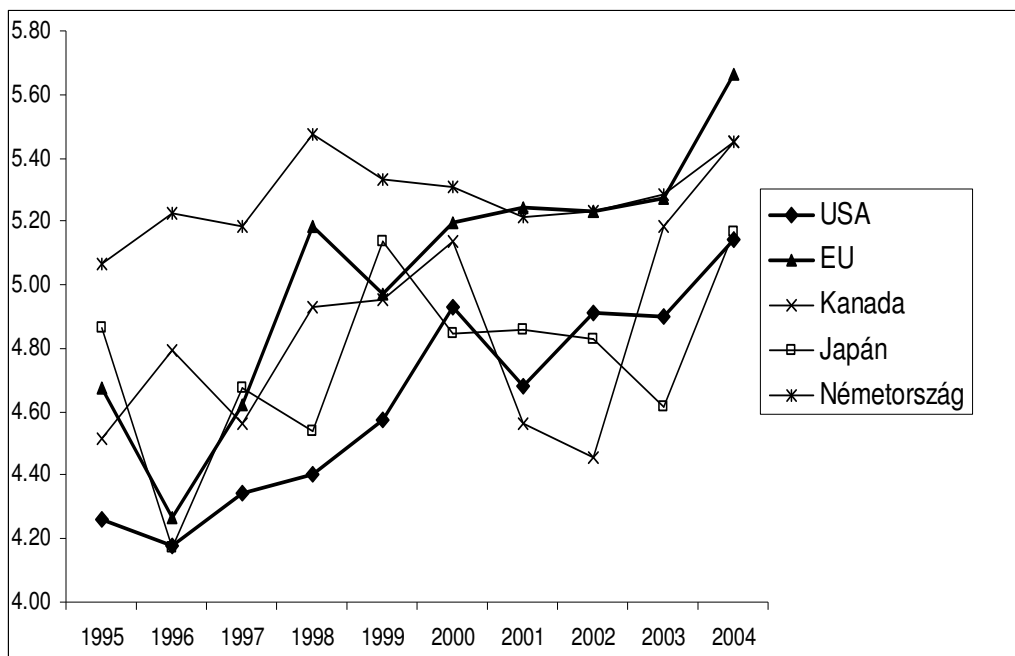
5.11. Ábra. Az időzítési kritérium a segélyprogramok száma alapján

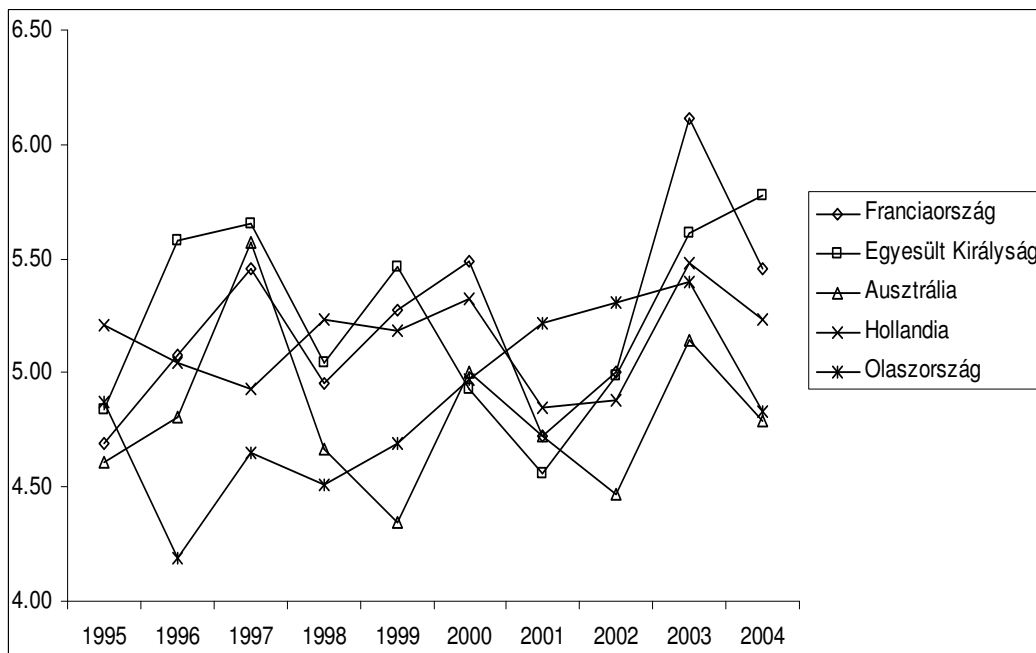
5.12. Ábra. Az időzítési kritérium a segélyek mennyisége alapján

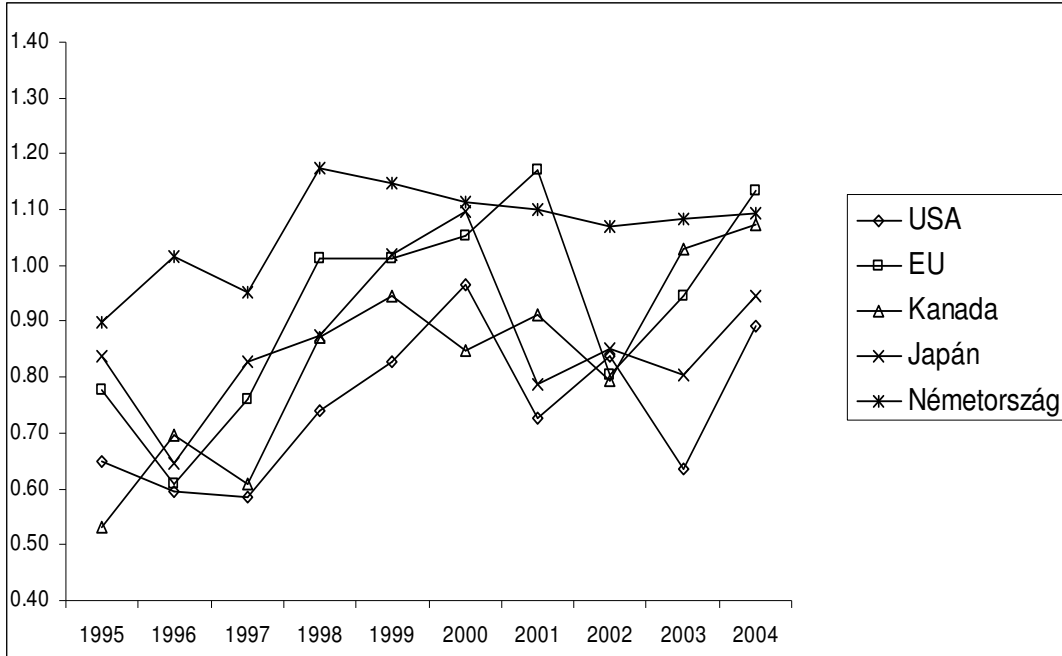
5.13. Ábra. Az első öt donor ország által finanszírozott segélyprogramok hatékonysága az összevont mutató alapján, 1995-2004

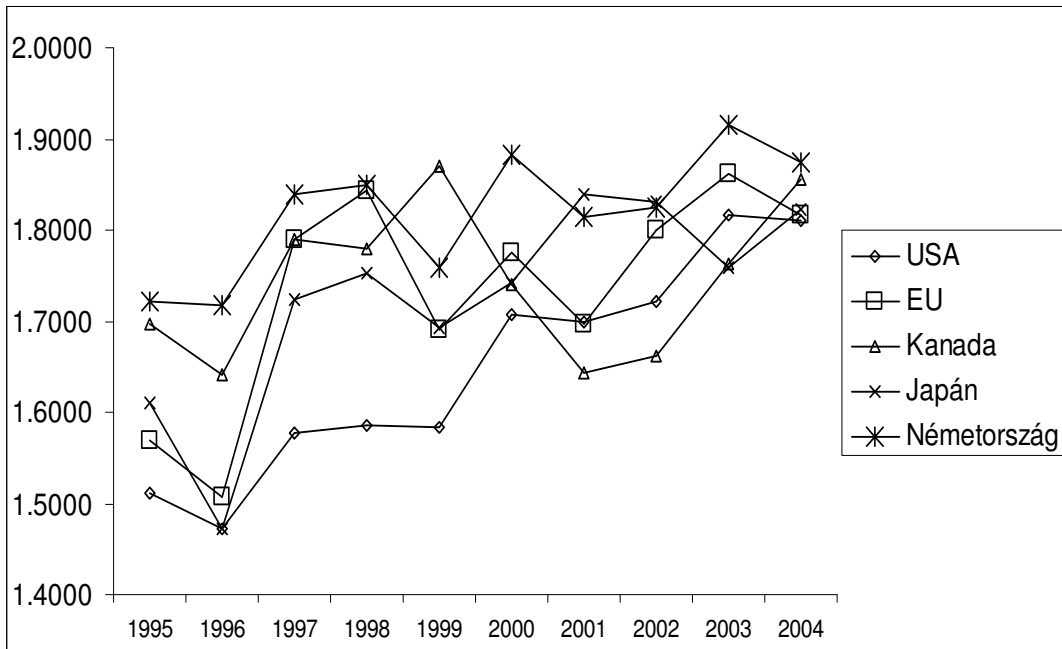
5.14. Ábra. Az második öt donor ország által finanszírozott segélyprogramok hatékonysága az összevont mutató alapján, 1995-2004.

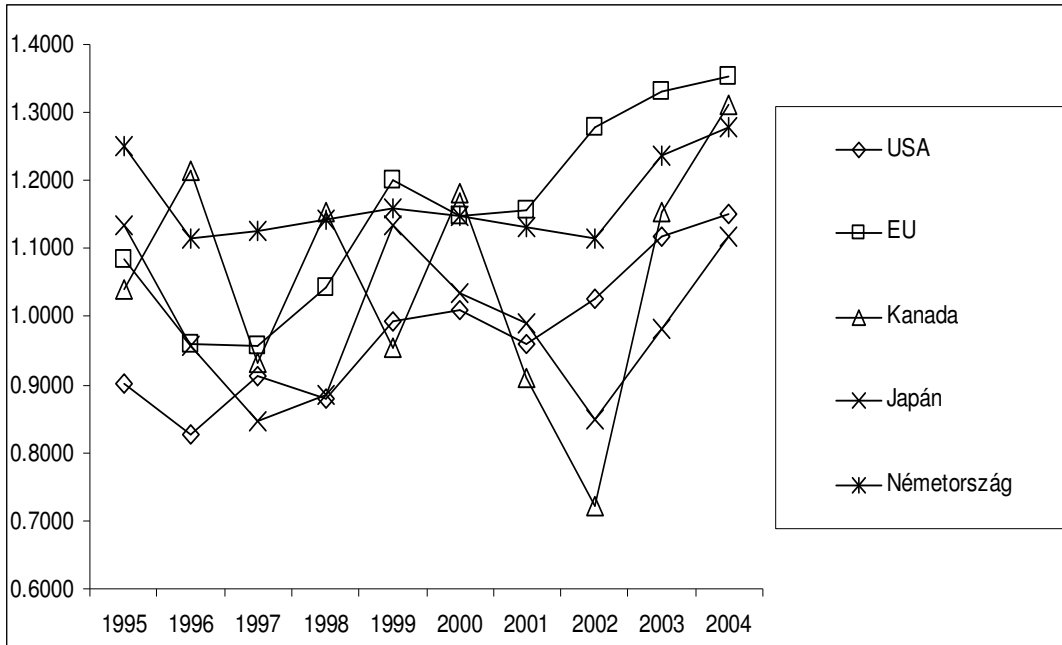
5.15. Ábra. Az első részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002.

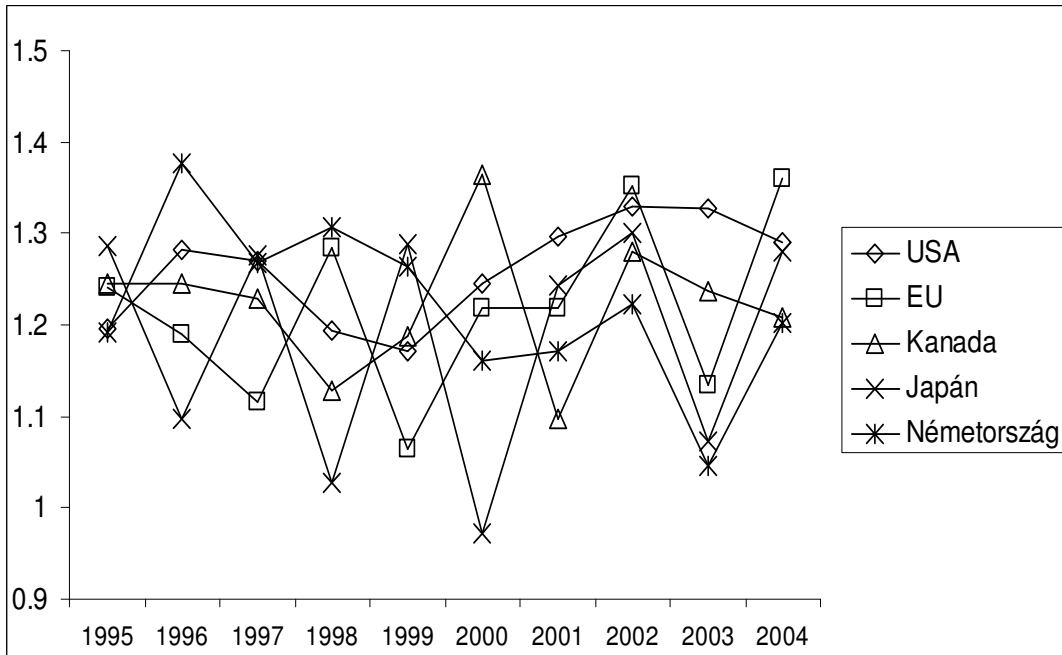
5.16. Ábra. A második részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002

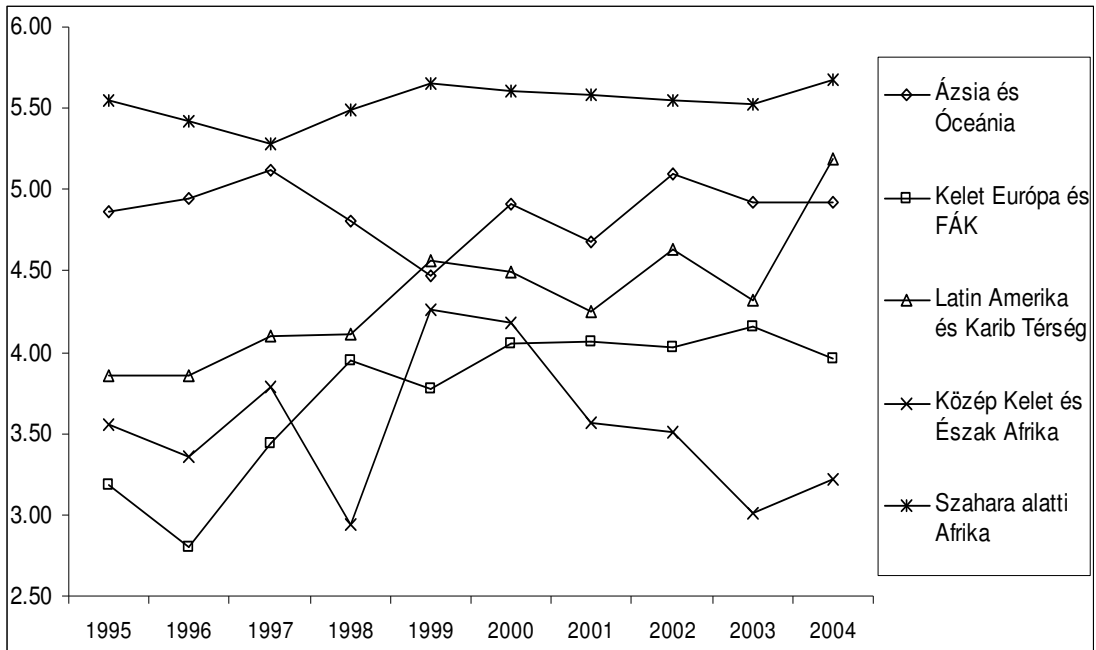
5.17. Ábra. A harmadik részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002

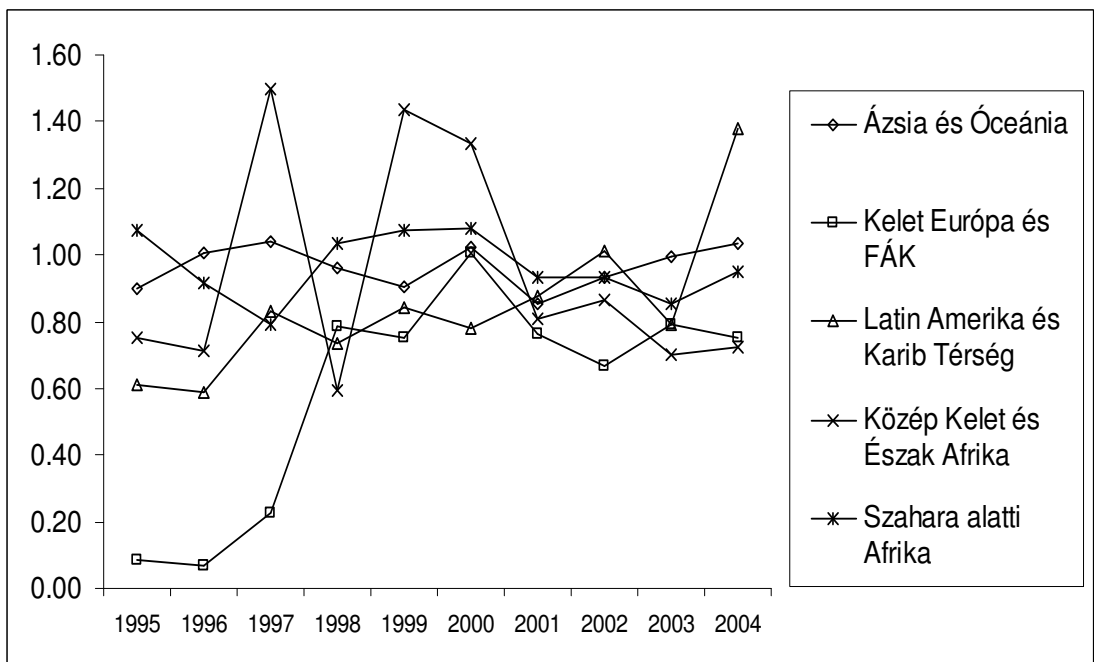
5.18. Ábra. A negyedik részmutató megoszlása az öt legjelentősebb donor vonatkozásában, 1995-2002

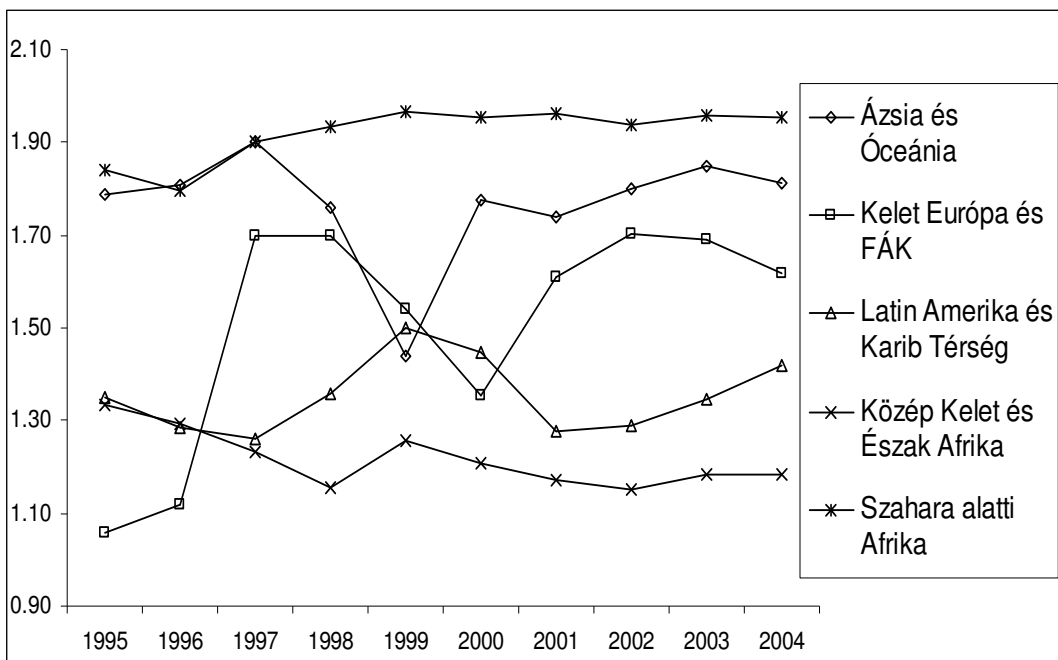
5.19. Ábra. Az összetett index megoszlása földrajzi régióként

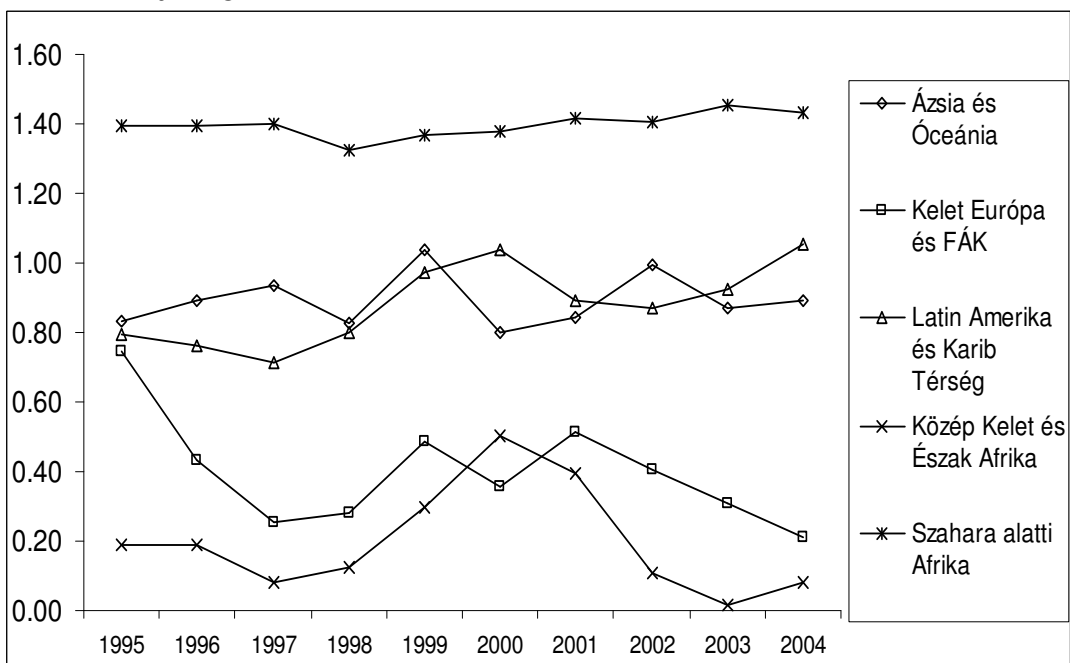
5.20. Ábra. A a segély beszerzésének módjának (első részmutató) megoszlása földrajzi régióként.

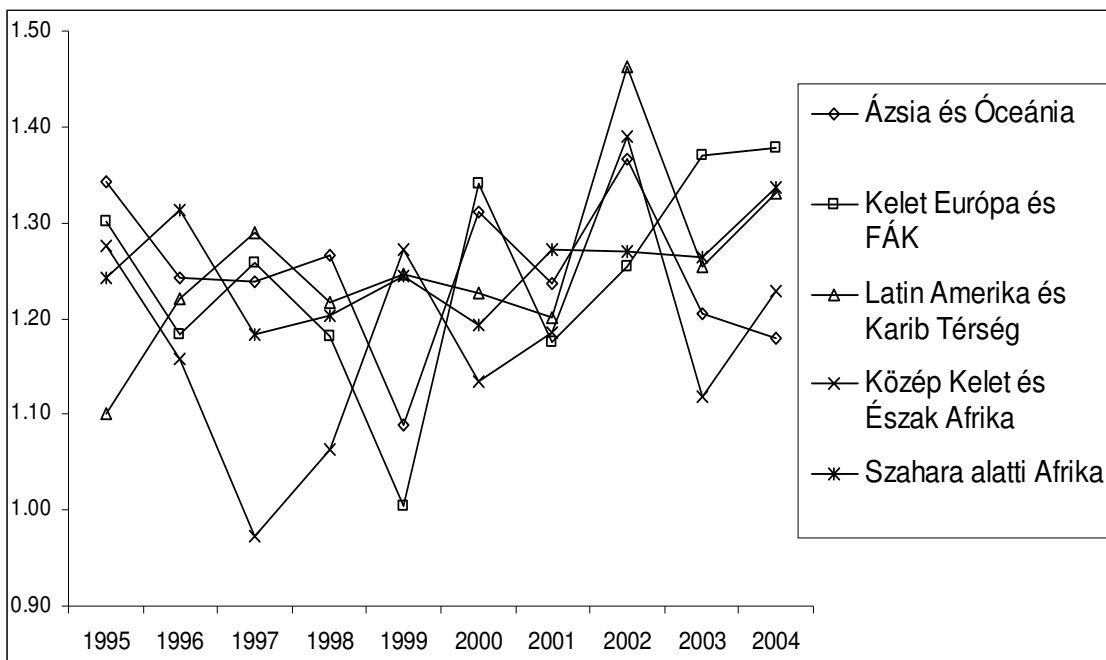
5.21. Ábra. A a segélynyújtás feltételének (második részmutató) megoszlása földrajzi régióként

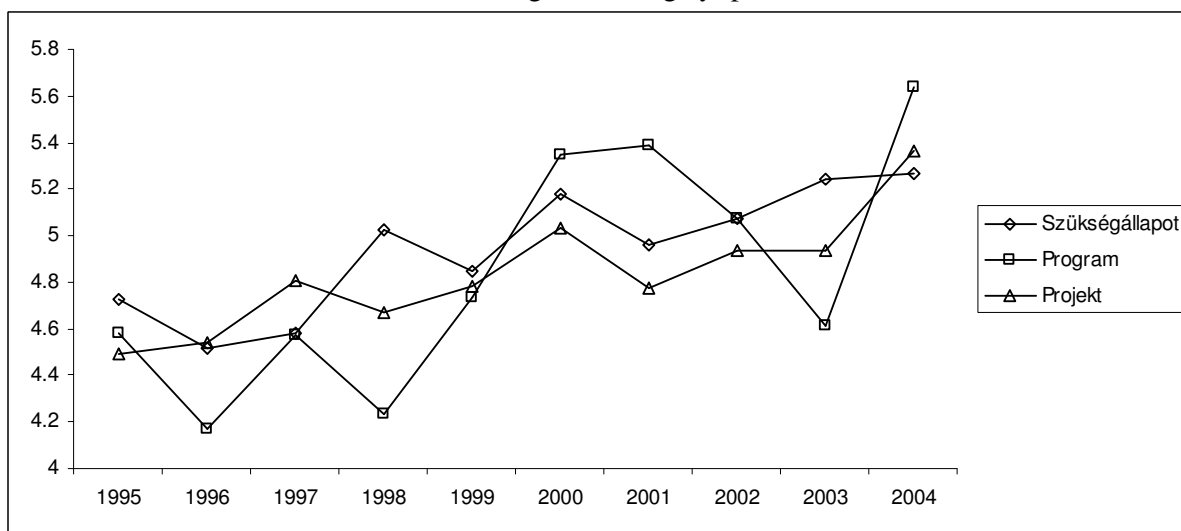
5.22. Ábra. A a segélyek piaci eladásának (harmadik részmutató) megoszlása földrajzi régióként

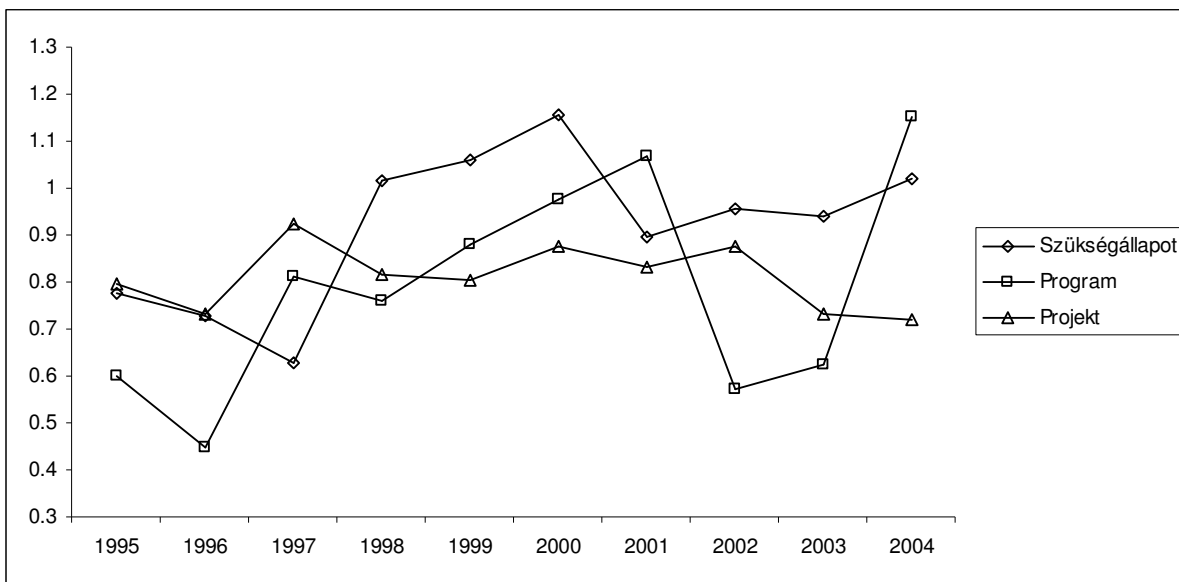
5.23. Ábra. A a segélyek időzítésének (negyedik részmutató) megoszlása földrajzi régióként

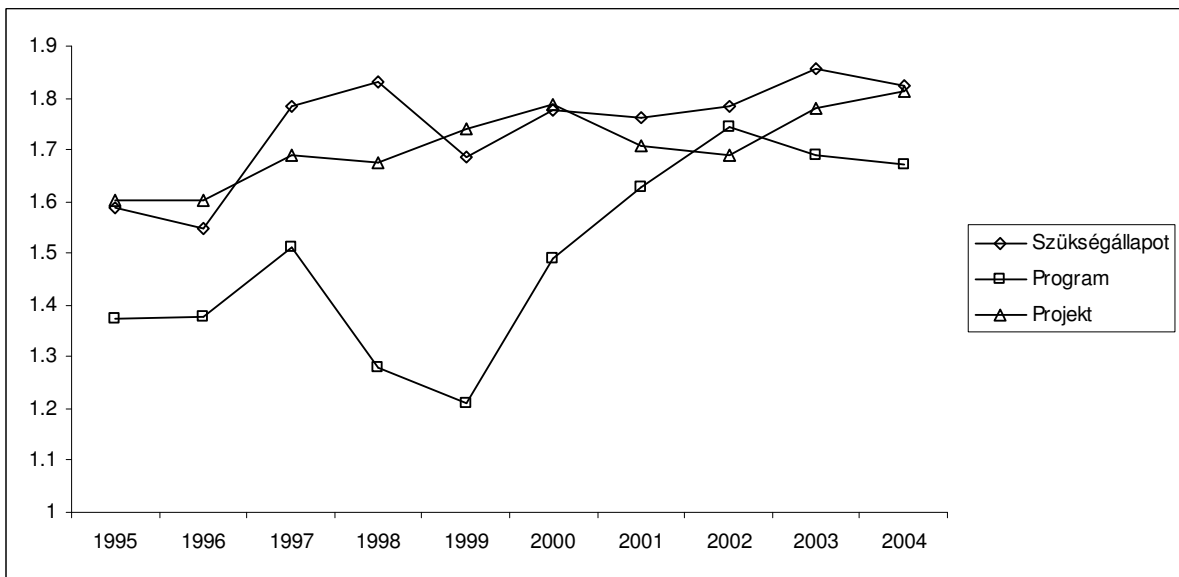
5.24. Ábra. Az összevont mutató megoszlása segélytípusok szerint

5.25. Ábra. Az első részmutató megoszlása segélytípusok szerint

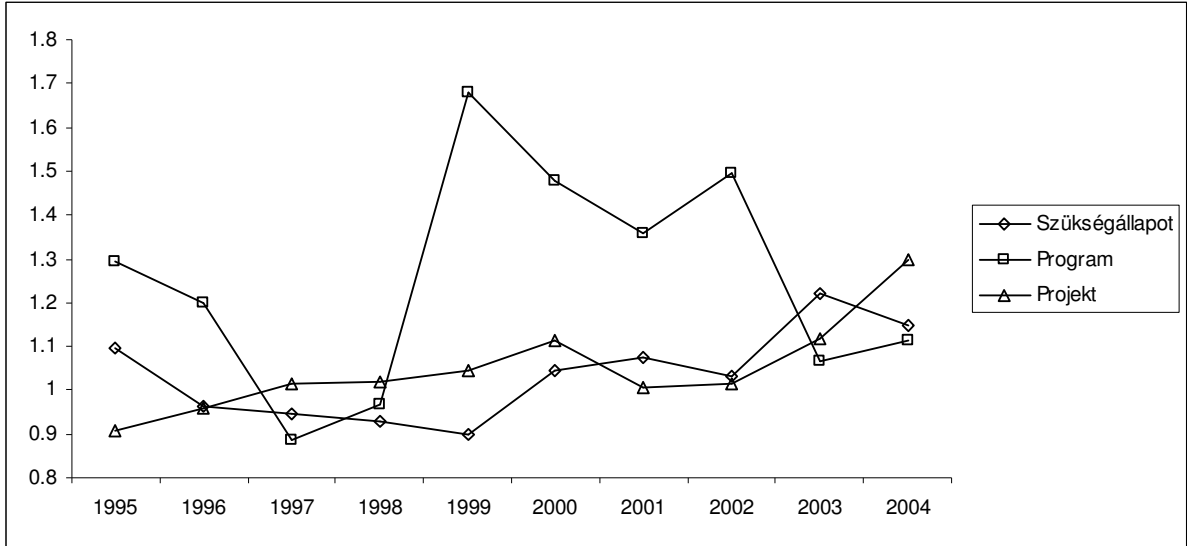

5.26. Ábra. A második részmutató megoszlása segélytípusok szerint

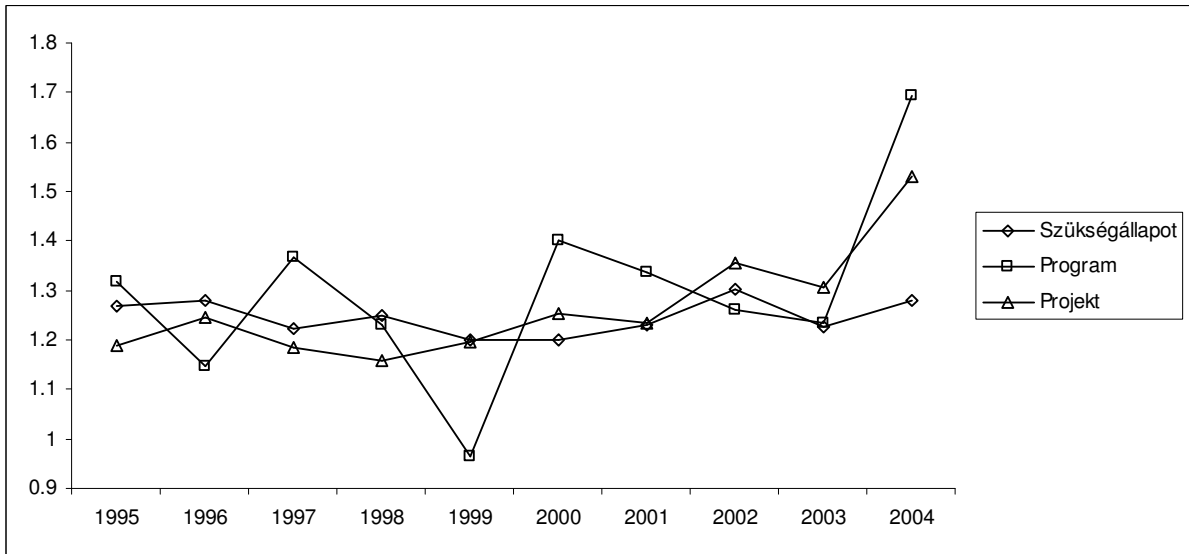

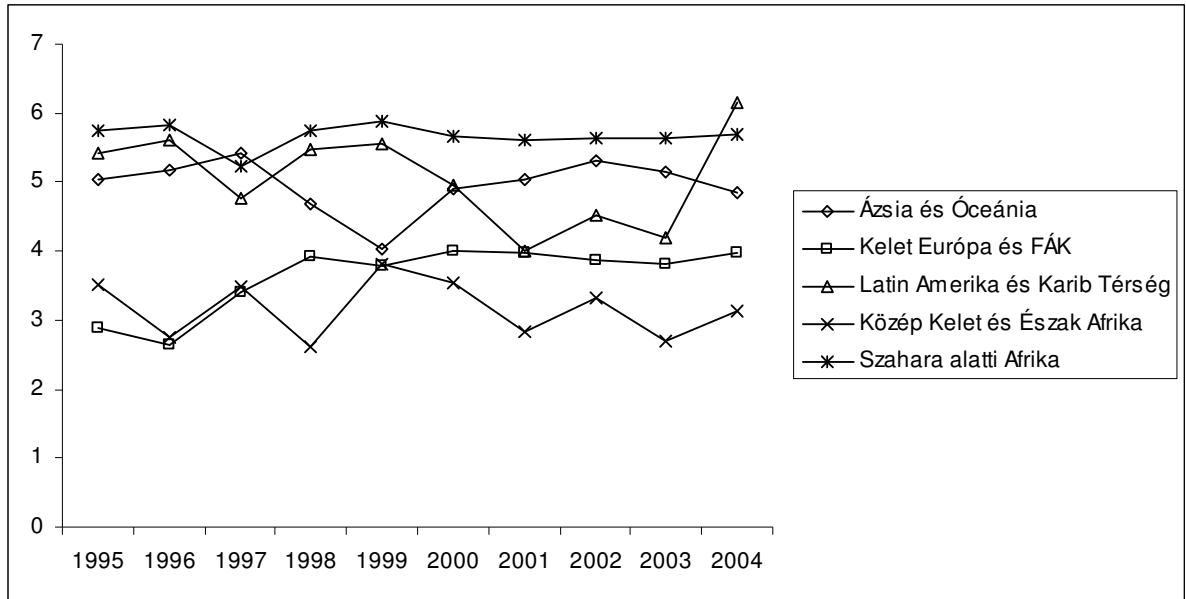
5.27. Ábra. A harmadik részmutató megoszlása segélytípusok szerint

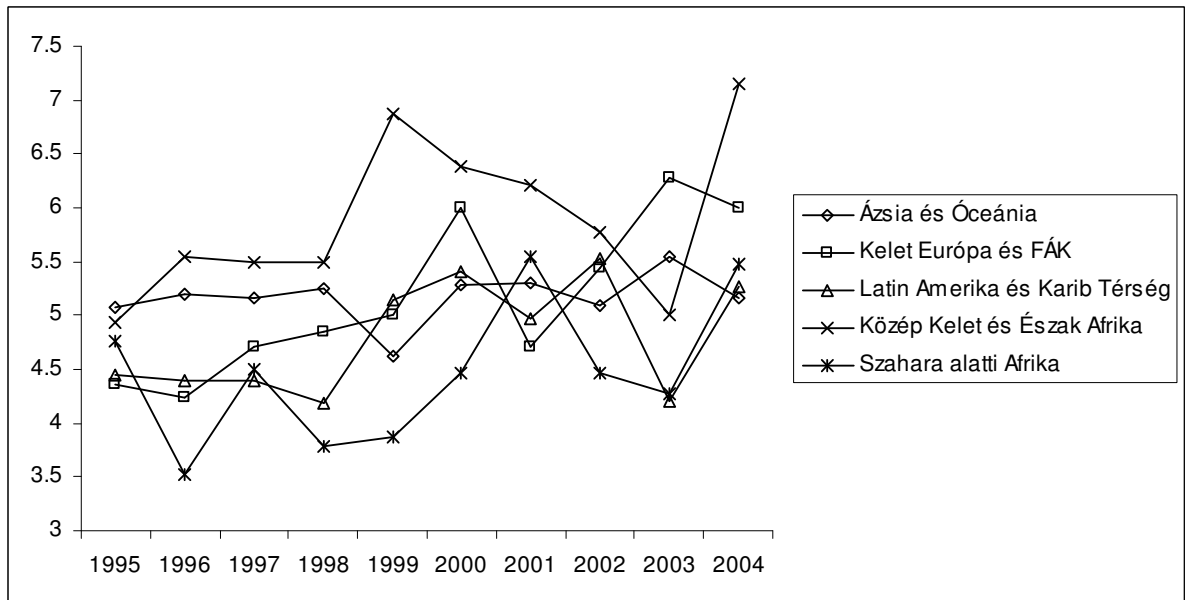
5.28. Ábra. A negyedik részmutató megoszlása segélytípusok szerint

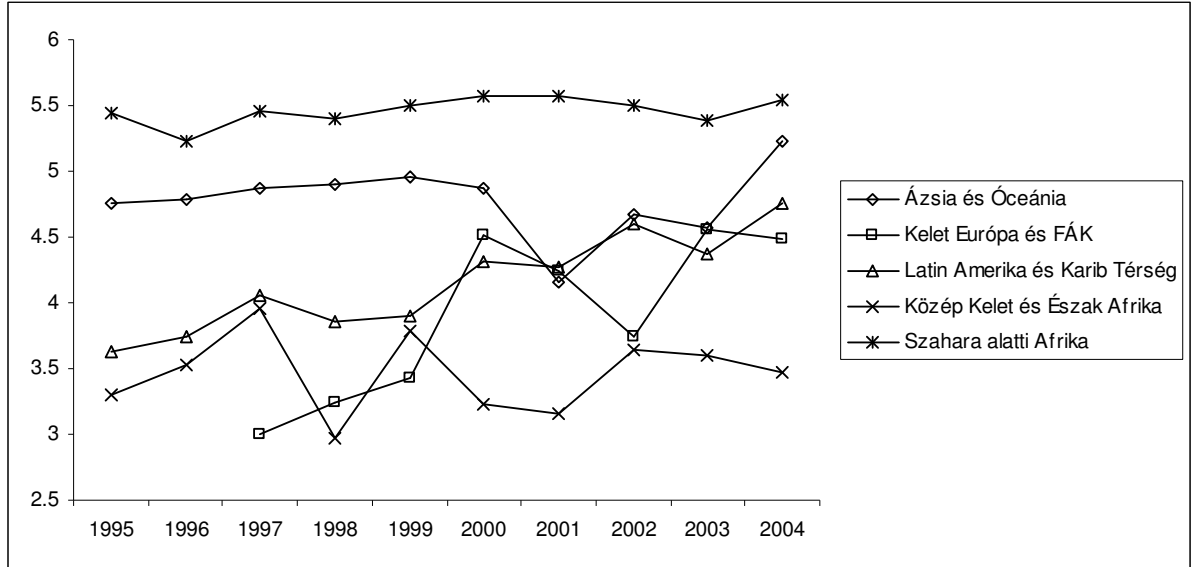
5.29. Ábra. A szükségállapotok során nyújtott segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.

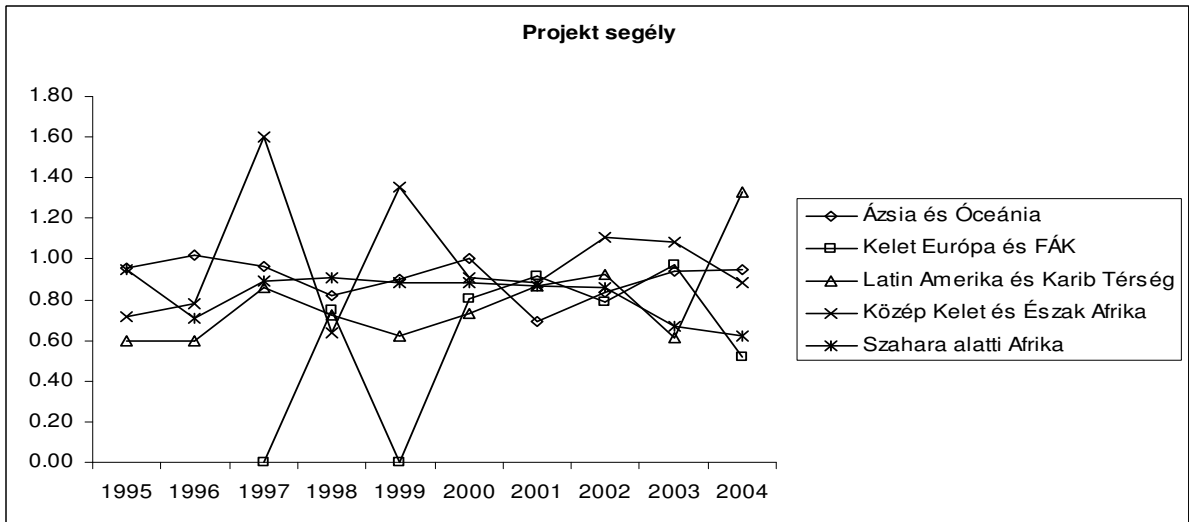
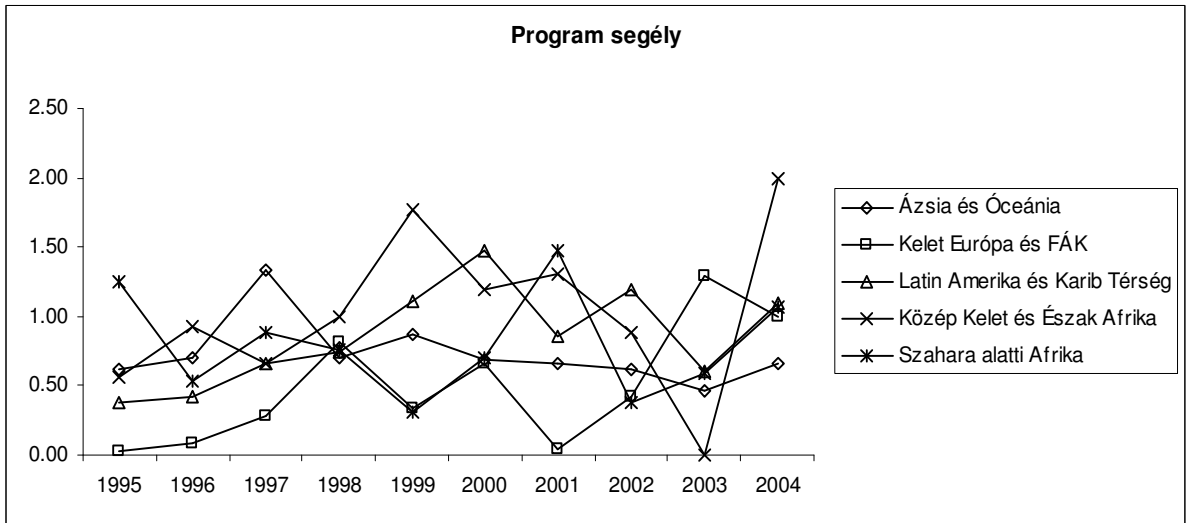
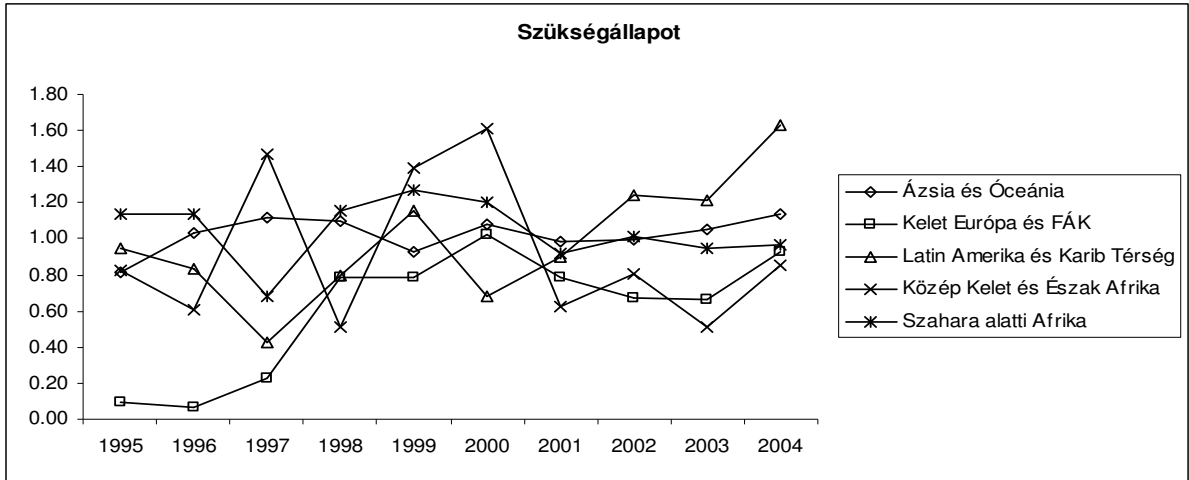
5.30. Ábra. A program-segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint

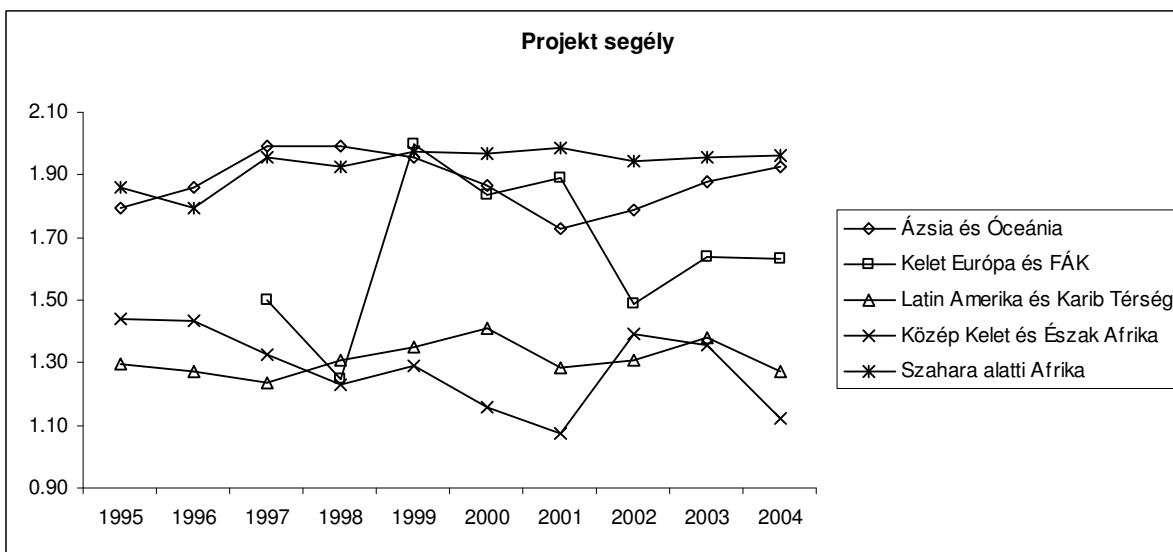
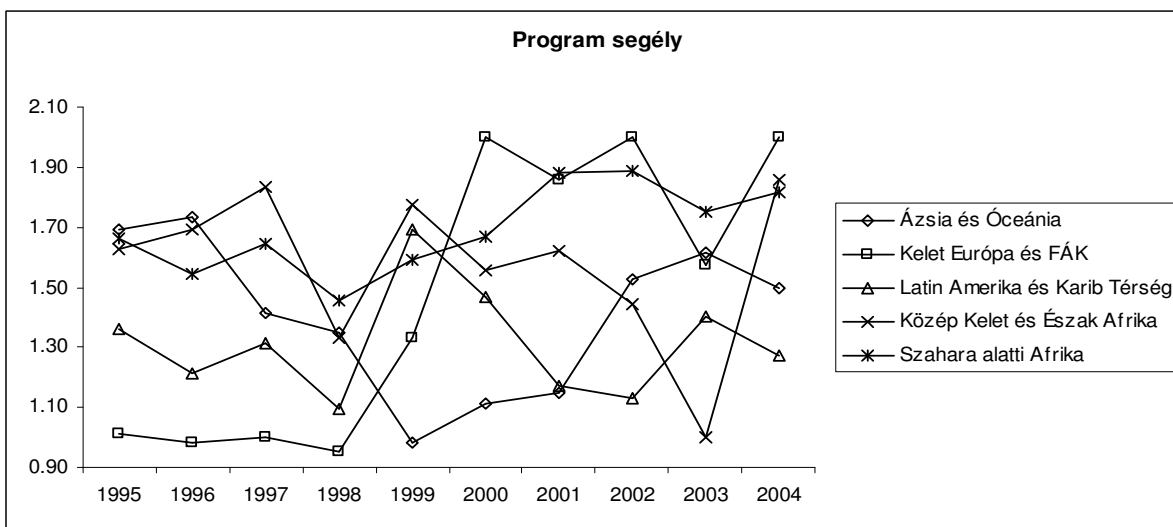
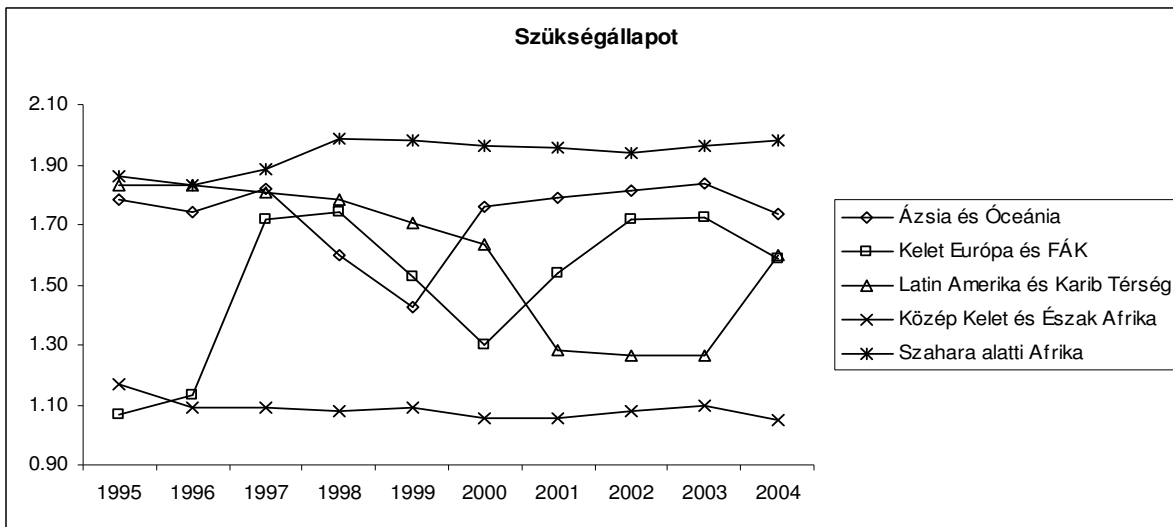
5.31. Ábra. A projekt segélyek megoszlása földrajzi régiók szerint.

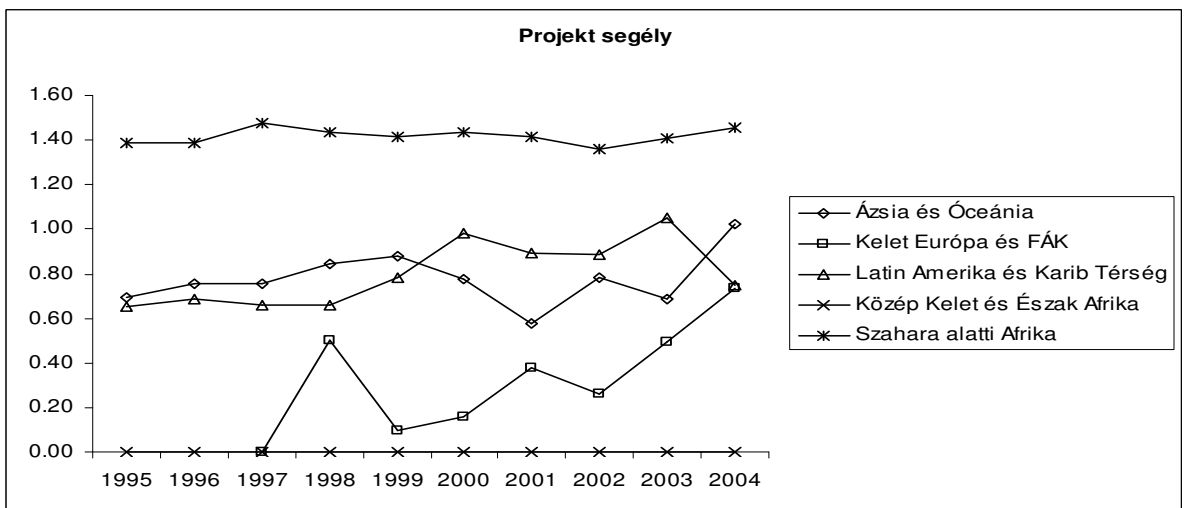
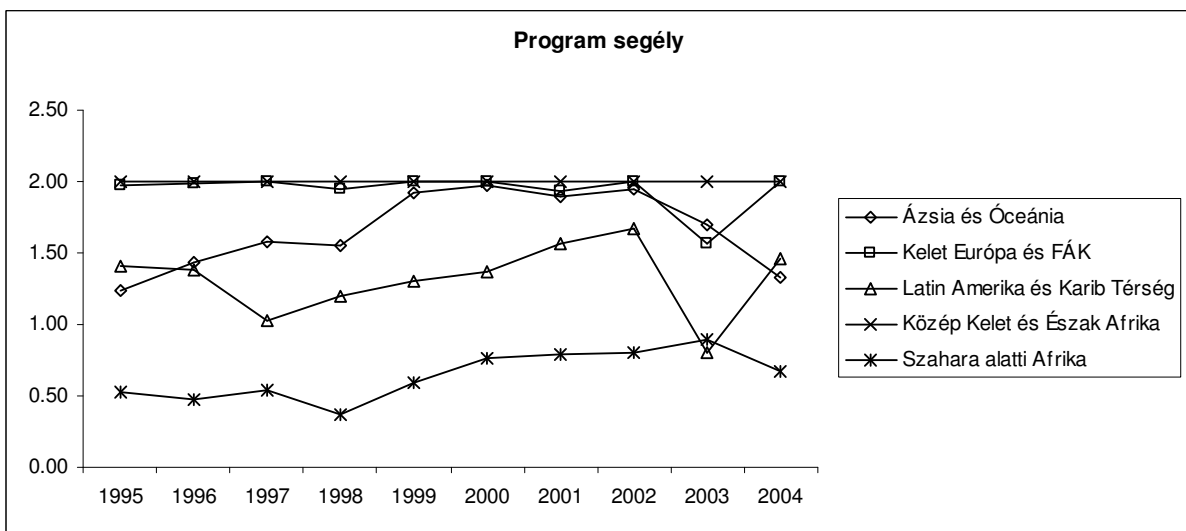
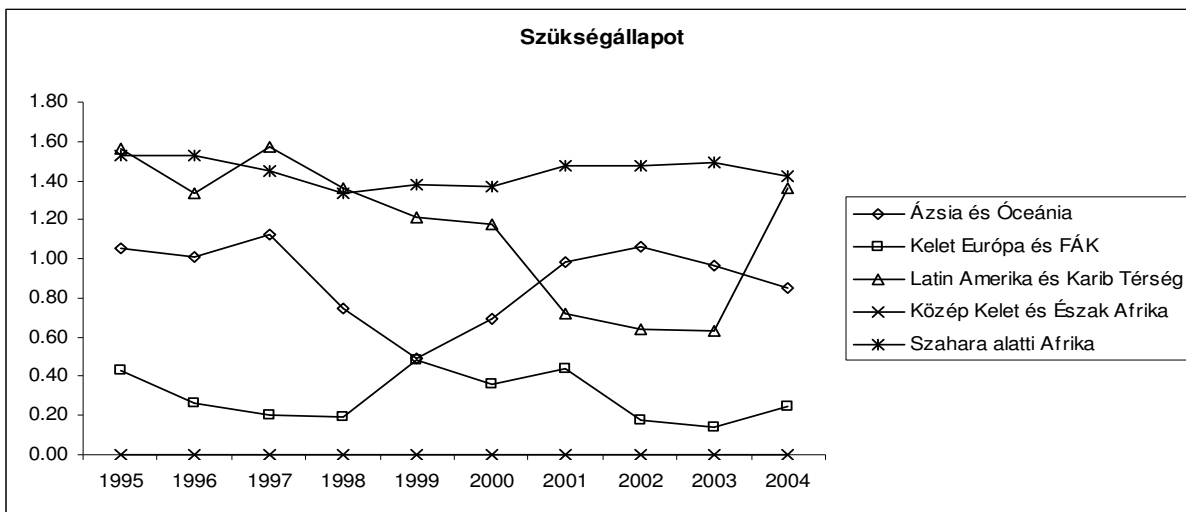
5.32. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek beszerzésének módja (első részindex) szempontjából.

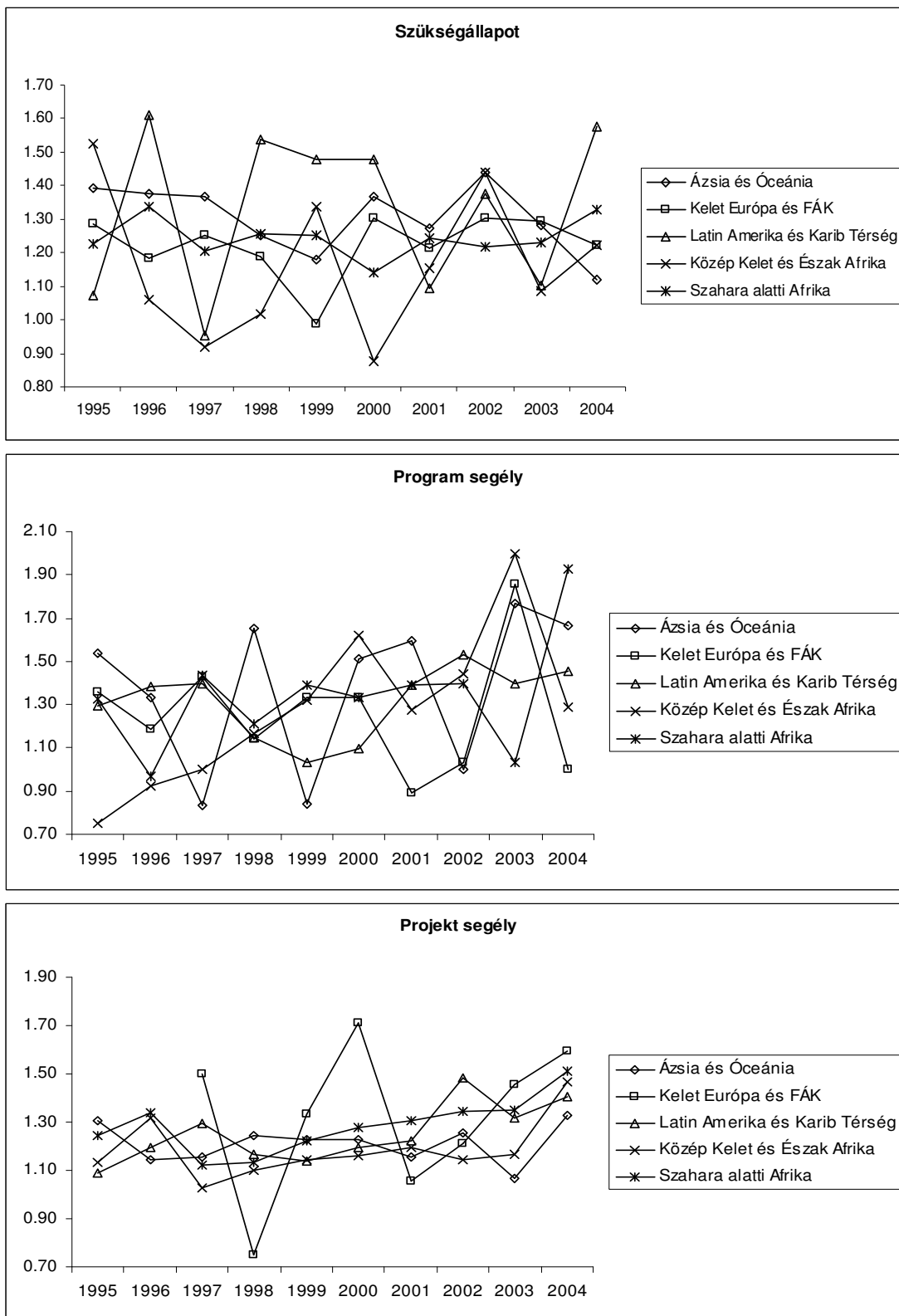
5.33. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek adományozásának feltétele (második részindex) szempontjából.

5.34. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek eladása (harmadik részindex) szempontjából.

5.35. Ábrák. Az egyes segélytípusok hatékonysága régiók szerint, a segélyek időzítése (negyedik részindex) szempontjából.

Függelék

Idézetek nemzetközi dokumentumokból, melyek az élelmiszersegély élelmezés-biztonsági hatására helyezik a hangsúlyt.

1996, Második Világélelmezési Konferencia, FAO, Roma

„Az élelmiszersegély egyike azoknak az eszközöknek, mellyel az élelmezési biztonság előmozdítható”.

1999, Élelmiszersegély Egyezmény, FAO, Roma

„Az élelmiszersegély célja az élelmezési biztonság előmozdítása kell hogy legyen. ... Olyan projekteket kell előnyben részesíteni, melyek a segélyben részesülők élelmezési biztonságát növelik”.

1996, EK Tanácsi Rendelet az Élelmiszersegély Programokról, No 1292/96, 1996

Június 27.

„Az élelmiszersegély programok célja az élelmezési biztonság növelése legyen, a szegélység leküzdéséhez hozzájárulva, a fejlődő országok népességének megsegítésével, mind a háztartás, mind a nemzeti mind pedig a regionális szinteken”.

1995, USAID, Élelmiszersegély – Élelmezési Biztonság Stratégia

Előnyben fogjuk részesíteni azokat az országokat, melyek leginkább élelmiszerre szorulnak. A USAID úgy fogja a segélyprogramokat irányítani hogy az éhezés csökkentésében nagyobb hatást érjenek el.

Irodalomjegyzék

- Aaltola, M. (1999). "Emergency food aid as a means of political persuasion in the North Korean famine." Third World Quarterly **20**(2): 371-86.
- ACC/SCN (2001). Report of the 28th Session Symposium, held 3-4 April 2001. Nairobi, Kenya, United Nations.
- Adato, M. and L. Haddad "Targeting Poverty Through Community-Based Public Works Programs: A Cross-Disciplinary Assessment of Recent Experience in South Africa." IFPRI Discussion Paper BRIEFS No 121.
- Agresti, A. (1996). An introduction to categorical data analysis. New York, Wiley.
- Alamgir, M. (1980). Famine in South Asia. Cambridge, Mass., Oelgeschlager, Gunn and Hain.
- Allen, G. (1986). "Famines: the Bowbrick-Sen Dispute and Some Related Issues." Food Policy **11**: 259-63.
- Altieri, M. A. (1995). Agroecology: The Science of Sustainable Agriculture, Westview Press.
- Anand, S. and A. Sen (1997). Concepts of Human Development and Poverty: A Multi-Dimensional Perspective. Human Development Papers 1997, United Nations Development Programme. New York.
- Arndt, C. and F. Tarp (2001). "Who gets the goods? A general equilibrium perspective on food aid in Mozambique." Food Policy **26**: 107-119.
- Askin, S. (1987). "Food aid diversion." MERIP Middle East Report **145**: 38-39.
- Aubee, E. (2002). "Emergency Relief, Crop Diversification and Institution Building: The Case of Sesame in the Gambia." Disasters **26**(4): 368-79.
- Aubee, E. and K. Hussein (2002). "Emergency Relief, Crop Diversification and Institution Building: The Case of Sesame in the Gambia." Disasters **26**(4): 368-79.
- AusAid (1997). Report of the Committee of Review on Australian Overseas Aid Program. The Simons Report. Canberra: AusAid.
- AusAid (1997). Report of the Committee of Review on Australian Overseas Aid Program. The Simons Report. Canberra: AusAid.
- Baker, J. L. and M. E. Grosh (1994). Measuring the Effects of Geographic Targeting on Poverty Reduction. World Bank Living Standards Measurement Study Working Paper No. 99. Washington D.C.
- Ball, R. and C. Johnson (1996). "Political, Economic, and Humanitarian Motivations

- for PL480 Food Aid: Evidence from Africa." Economic Development and Cultural Change **44**(2): 515-537.
- Barraclough, S. (1997). "Food and poverty in the Americas: institutional and policy obstacles to efficiency in food aid." Development in Practice **7**(2): 117-129.
- Barrett, C. (2001). Does Food Aid Stabilize Food Availability? Working Paper, Cornell University.
- Barrett, C. B. (1998). "Food Aid: Is It Development Assistance, Trade Promotion, Both or Neither?" American Journal of Agricultural Economics **80**(3): 566-571.
- Barrett, C. B. (2002). Food Aid Effectiveness: "It's The Targeting, Stupid!" New York, Department of Applied Economics and Management, Cornell University.
- Barrett, C. B. and D. C. Clay (2003). "How Accurate Is Food-For-Work Self-Targeting In The Presence of Imperfect Factor Markets? Evidence from Ethiopia." Journal of Development Studies **39**(5): 152-180.
- Barrett, C. B. and K. C. Heisey (2002). "How effectively does multilateral food aid respond to fluctuating needs?" Food Policy **27**: 477-91.
- Basu, D. R. (1984). "Sen's Analysis of Famine: A Critique." Journal of Development Studies **22**(3): 593-603.
- Baulch, B. (1987). "Entitlements and the Wollo famine of 1982-1985." Disasters **11**: 195-204.
- Baulch, B. (1996). "The New Poverty Agenda: A Disputed Consensus." IDS Bulletin **27**(1): 1-10.
- Benson, C. and E. J. Clay (1998). "Additionality or Diversion? Food Aid to Eastern Europe and the Former Soviet Republics and the Implications for Developing Countries." World Development **26**(1): 31-44.
- Besley, T. and R. Kanbur (1988). Principles of Targeting. Including the poor. e. Michael Lipton and Jacques van der Gaag. Washington, World Bank.
- Besley, T. and R. Kanbur (1990). The Principles of Targeting. World Bank Working Paper No. 385. Washington D.C.
- Bigman, D. and H. Fofack (2000). Geographical Targeting for Poverty Alleviation. Methodology and Applications. Washington D.C., Világbank.
- Blackorby, C. and D. Donaldson (1988). "Cash versus Kind, Self-selection, and Efficient Transfers." The American Economic Review **78**(4): 691-700.
- Blaikie, P., I. Cannon, et al. (1994). At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Diseases. London and New York, Routledge.

- Boissière, M. (2002). "The Impact of Drought and Humanitarian Aid on a Yali Village in West Papua, Indonesia." Asia Pacific Viewpoint **43**(3): 293-309.
- Booth, D., J. Holland, et al. (1998). Participation and combined methods in African poverty assessment: renewing the agenda. London, Social Development Division, UK Department for International Development (DFID), February.
- Borjas, G. J. (2004). "Food Insecurity and Public Assistance." Journal of Public Economics **88**: 1421-1443.
- Bouis, H. (1993). Food consumption surveys: how random are measurement errors? Data Needs for Food Policy in Developing Countries. J. von Braun and D. Puetz. Washington, D.C., International Food Policy Research Institute.
- Bowbrick, P. (1986). "The Causes of Famine. A Refutation of Professor Sen's theory." Food Policy **11**(2): 105-24.
- Bowbrick, P. (1987). "Rejoinder: An Untenable Hypothesis on the Causes of Famine." Food Policy **12**: 5-9.
- Breman, J. (1989). Extension of Scale in Fieldwork: From Village to Region in Southern Gujarat. Conversations Between Economists and Anthropologists. P. Bardhan. Oxford, Oxford University Press.
- Bromley, D. (1989). "Property Relations and Economic Development: the Other Land Reform." World Development **17**: 867-77.
- Bryceson, D. (2000). "Rural Africa at the Crossroads: Livelihood Practices and Policies." Natural Resources Perspectives **52**.
- Bryman, A. (2001). Social Research Methods. Oxford, Oxford University Press.
- Bryman, A. and D. Cramer (1990). Quantitative Data Analysis for Social Scientists. London, Routledge.
- Bryman, A. and D. Cramer (1997). Quantitative Data Analysis with SPSS for Windows A Guide for Social Scientists. London and New York, Routledge.
- Caldwell, J. and P. Caldwell (1992). Famine in Africa: a global perspective. Mortality and Society in Sub-Saharan Africa. E. V. d. Walle, G. Pison and M. Sala-Diakanda. Oxford, Clarendon Press.
- Campbell, D. and D. Trechter (1982). "Strategies for coping with food consumption shortage in the Mandara Mountains region of north Cameroon." Social Science and Medicine **16**(24): 2117-2127.
- CARE and WFP (2003). The Coping Strategies Index: Field Methods Manual. A tool for rapid measurement of household food security and the impact of food aid programs in humanitarian emergencies. Report by Dan Maxwell, Ben Watkins, Robin Wheeler, Greg Collins. Nairobi, CARE.

- Carney, D. (1998). Sustainable Rural Livelihoods: what contribution can we make? DFID. London.
- Casley, D. and D. Lury (1987). Data Collection in Developing Countries. Oxford, Clarendon Press.
- Casley, D. J. and K. Kumar (1988). The Collection, Analysis and Use of Monitoring and Evaluation Data. Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Chambers, R. (1983). Rural Development: Putting the Last First. Longman House, Harlow, Essex, England.
- Chirwa, W. C. (1997). "No Teba... Forget Teba': the Plight of Malawian Ex-migrant workers to South Africa, 1988-94." International Migration Review **31**(3): 628-654.
- Christensen, C. (2000). "The new policy environment for food aid: the challenge of sub-Saharan Africa." Food Policy **25**: 255-68.
- Chung, K., L. Haddad, et al. (1997). Identifying the Food Insecure: The Application of Mixed-Method Approaches in India. International Food Policy Research Institute. Washington, D.C.
- CIDA (1997). Food aid Strategy. Canadian International Development Agency. Quebec.
- CIDA (1997). Food aid Strategy. Canadian International Development Agency. Quebec.
- Clark, S. J. and S. Taylor (2001). Reducing Hunger: Putting food aid into broader contexts. London, Sage Publications.
- Clay, D. C., D. Molla, et al. (1999). "Food aid targeting in Ethiopia: A study of who needs it and who gets it." Food Policy **24**(2): 391-409.
- Clay, E. (2002). "Book Review Article. Forty Years of Multilateral Food Aid: Responding to Changing Realities." Development Policy Review **20**(2): 203-207.
- Clay, E. (2003). "Responding to Change: WFP and the Global Food Aid System." Development Policy Review **21**(5-6): 697-709.
- Clay, E., N. Pillai, et al. (1998). "The future of Food Aid: A Policy Review."
- Clay, E. and H. W. Singer (1985). Food aid and development: Issues and evidence. WFP Occasional Paper, 3. Rome.
- Clay, E. and O. Stokke (1991). Food aid reconsidered: assessing the impact on Third World Countries. London, Frank Class.
- Clay, E. and O. Stokke (2000). Food aid and Human Security. London, Frank Class

Publishers, EADI Book Series 24.

Clay, E. J. (2003). "Responding to Change: WFP and the Global Food Aid System." Development Policy Review **21**(5-6): 697-709.

Clay, E. J., S. Dhiri, et al. (1996). Joint Evaluation of European Union Programme Food Aid. London, Overseas Development Institute.

Conning, J. and M. Kevane (2002). "Community Based Targeting Mechanisms for Social Safety Nets: A Critical Review." World Development **30**(3): 375-394.

Corbett, J. (1988). "Famine and Household Coping Strategies." World Development **16**(9): 1099-1112.

Cornia, G. A. and F. Stewart (1995). Two Errors of Targeting. Public Spending and the Poor: Theory and Evidence. D. V. d. Walle and K. Nead. Baltimore, John Hopkins University Press: 347-387.

Cramer, G. and C. Jensen (1985). Agricultural Economics and Agribusiness. 3rd Edition. New York, John Wiley & Sons.

Darcy, J. and C.-A. Hoffmann (2003). According to need? Needs Assessment and Decision Making in the Humanitarian Sector. Humanitarian Policy Group. ODI. London.

Dasgupta, P. (1990). "Well-being in poor countries." Economic and Political Weekly **August**(4): 1713-1720.

Dasgupta, P. (1990). "Well-being in poor countries." Economic and Political Weekly **August**(4): 1713-1720.

Datt, G. and M. Ravallion (1994). "Transfer Benefits From Public Works Employment: Evidence for Rural India." The Economic Journal **104**(427): 1436-69.

Davies, S. (1996). Adaptable Livelihoods: Coping with Food Insecurity in the Malian Sahel. London, Houndmills, Basingstoke, Macmillan Press.

Davis, L. E. and D. C. North (1971). Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge, Cambridge University Press.

de Waal, A. (1989a). Famine that Kills. Darfur, Sudan, 1984-1985. Oxford, Clarendon Press.

de Waal, A. (1990). "A Re-Assessment of Entitlement Theory in the Light of the Recent Famines in Africa." Development and Change **21**: 469-90.

de Waal, A. (1991). "Logic and Application: A Reply to S. R. Osmani." Development and Change **22**: 597-608.

de Waal, A. and A. Whiteside (2003). "'New Variant Famine': AIDS and Food Crisis

in Southern Africa." The Lancet **362**: 1234-37.

Deaton, A. (1997). The Analysis of Household Surveys: A Microeconomic Approach to Development Policy. Washington D.C., The John Hopkins University Press.

Dercon, S. and P. Krishnan (2003). Food Aid and Informal Insurance. CSAE WPS/2003-01.

Devereux, S. (1988). "Entitlements, Availability and Famine." Food Policy **13**(3): 270-282.

Devereux, S. (1993a). Theories of Famine. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.

Devereux, S. (1993b). "Observers are worried": Learning the Language and Counting the People in Northeast Ghana. Fieldwork in Developing Countries. S. Devereux and J. Hodinott. Colorado, Lynne Rienner Publishers Inc.: 43-56.

Devereux, S. (1993c). "Goats before the ploughs: dilemmas of household response sequencing during food shortages." IDS Bulletin **24**: 52-59.

Devereux, S. (2000). "Famine in the 20th Century." IDS Working Paper **105**.

Devereux, S. (2001). "Sen's Entitlement Approach: Critiques and Counter-critiques." Oxford Development Studies **29**(3): 245-63.

Devereux, S. (2002a). State of Disaster. Causes, Consequences and Policy Lessons for Malawi. Actionaid. Lilongwe.

DFID (1999). Guidance Sheets - Sustainable Livelihoods. Department for International Development. London.

DHS (2000). Demographic and Health Survey. Zomba, National Statistical Office.

Diskin, P., D. Rinck, et al. (2003). An Assessment of Emergency Market Intervention Possibilities in Zimbabwe, Unpublished report by a joint USAID/NGO (CRS, World Vision) team, requested by USAID/DCHA/Food for Peace.

Diven, P. J. (2001). "The domestic determinants of US food aid policy." Food Policy **26**: 455-74.

Diven, P. J. (2001). "The domestic determinants of US food aid policy." Food Policy **26**(5): 455-474.

Dorosh, P. A. and S. Haggblade (1997). "Shifting Sands: The Changing Case for Monetizing Project Food Aid in Bangladesh." World Development **25**(12): 2093-2104.

Dreze, J. and A. Sen (1989). Hunger and Public Action. Oxford, Clarendon Press.

DRN (2003). Development Researchers' Network. Study on the Effects of WFP

intervention in the six EMOP countries of Southern Africa.: RFP – SA / 44 / June 2002.

Dyson, T. (2002). Famine in Berar, 1896-7 and 1899-1900: Echoes and Chain Reactions. Famine Demography: Perspectives from the Past and Present. T. Dyson and C. O. Gráda. Oxford, Oxford University Press.

EC (1996). "Council Regulation (EC) No 1292/96 of 27 June 1996 on food-aid policy and food-aid management and special operations in support of food security." European Commission, Official Journal L 166, 05/07/1996, p 1 - 11, Brussels.

Ellis, F. (2000). Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries. Oxford, Oxford University Press.

Ellis, F. (2000). Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries. Oxford, Oxford University Press.

Ernst And Young (2003). External Audit of NFRA and Management of Malawi's National Grain Stocks. Complementary letter supporting the audit opinion. 21 May 2003. Nairobi, Ernst and Young, Kenya.

EU (1996). "Council Regulation (EC) No 1292/96 of 27 June 1996 on food-aid policy and food-aid management and special operations in support of food security." Official journal NO. L 166 , 05/07/1996 P. 0001 - 0011.

EU (2002). EC Clarifies Its Position On GMOs. European Union: Delegation of the European Commission in the Republic of Zambia. Press release. Lusaka, 28th August 2002.

Faaland, J., D. McLean, et al. (2000). The World Food Programme and International Food Aid. Food Aid and Human Security. E. Clay and O. Stokke. London: 236.

FAC (1999). Food Aid Convention. London, 13 April 1999.

FAC (1999). Food Aid Convention.

Faminow, M. D. (1995). "Issues in Valuing food aid: the cash or in-kind controversy." Food Policy **20**(1): 3-10.

FAO (1954). Principles of Surplus Disposal. Rome, FAO.

FAO (2002). Living well with HIV/AIDS: A manual on nutritional care and support for people living with HIV/AIDS. Rome.

FAO/WHO/UNU (1985). Energy and Protein Requirements. Geneva, World Health Organisation, Technical Report Series 724.

FAOSTAT (2001). FAO Online Statistical Database. Food and Agricultural Organisation, Rome. www.fao.org.

FEWS and WFP (2004). Report on Informal Crossborder Trade July-September 2004. Lilongwe, Famine Early Warnings System (Malawi), World Food Programme (Malawi): 1-10.

FFSA (2003). Forum for food security in Africa - Zambia, <http://www.odi.org.uk/food-security-forum/zambia.htm>.

Filmer, D. and L. Pritchett (1998). Estimating Wealth Effects without Expenditure Data - or Tears. World Bank Policy Research Working Paper No 1994. Washington D.C.

Filmer, D. and L. Pritchett (1998). Estimating Wealth Effects without Expenditure Data - or Tears. World Bank Policy Research Working Paper No 1994. Washington D.C.

Fine, B. (1997). "Entitlement Failure?" Development and Change **28**(4): 617-47.

Fine, B. (1999). Neither the Washington Nor the Post-Washington Consensus: An Introduction.

Fleuret, P. (1978). Farm and Market: A Study of Society and Agriculture in Tanzania. PhD Thesis, Santa Barbara, University of California.

Fleuret, P. (1978). Farm and Market: A Study of Society and Agriculture in Tanzania. PhD Thesis, Santa Barbara, University of California.

Food Aid Charter (1990). The official text of the food aid charter. . Adopted by CILSS member nations and Club du Sahel donor countries, Guinea Bissau, 10 February 1990.

Fowler, F. J. (1993). Survey Research Methods. London, Sage Publications.

Fox, L. and R. Götestam (2003). Redirecting Resources to Community Based Services: A Concept Paper. Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank. Washington D.C.

Freeman, R. (1999). "The 1999 Agriculture Estimates Revisited." Discussion Paper.

Freeman, R. (2000). Cereals and Starches. Comparing Production and Consumption. Unpublished report. Zomba, Malawi.

Gabbert, S. and H.-P. Weikard (2000). "The Poor Performance of the Rich – Bilateral Versus Multilateral Food Aid Allocation." Quarterly Journal of International Agriculture **39**(2): 199-218.

Gardner, B. L. (1990). The Economics of Agricultural Policies. Toronto, McGraw-Hill.

Gardner, B. L., R. E. Just, et al. (1984). Agricultural Policy and Risk. Risk Management in Agriculture. P. J. Barry. Ames, Iowa State University Press: 231-61.

- Gasper, D. (1993). "Entitlements Analysis: Relating Concepts and Contexts." Development and Change **24**: 679-718.
- Gebremedhin, B. and S. M. Swinton (2000). "Reconciling Food-for-Work Project Feasibility with Food Aid Targeting in Tigray, Ethiopia." Food Policy **26**(1): 85-95.
- Gill, P. (1986). A Year in the Death of Africa. London, Paladin.
- Gore, C. (1993). "Entitlement Relations and "Unruly" Social Practices: A Comment on the Work of Amartya Sen." The Journal of Development Studies **29**(3): 429-60.
- Goswami, O. (1990). "The Bengal Famine of 1943: Re-examining the data." Indian Economic and Social History Review **27**: 445-63.
- Greeley, M. (1994). "Measurement of Poverty and Poverty of Measurement." IDS Bulletin **25**(2): 50-57.
- Greeley, M. (1994). "Measurement of Poverty and Poverty of Measurement." IDS Bulletin **25**(2): 50-57.
- Greenpeace (2002). USAID and GM Food Aid. October 2002, London: www.greenpeace.org.
- Griffin, K. (1991). "Foreign aid after the Cold War." Development and Change **4**.
- Griffin, K. (1991). "Foreign aid after the Cold War." Development and Change **4**.
- Grootaert (1989). Measuring and Analysing Levels of Living in Developing Countries. World Bank, Living Standard Measurement Studies Working Paper No. 24. Washington D.C.
- Guijt, I. and A. Cornwall (1995). "Critical Reflections on the Practice of PRA." PLA Notes.(24 October. London: IEED).
- Gunnell, B. (2002). "Did the IMF cause a famine?" New Statesman **131**(Issue 4592): 1.
- Guyer, J. (1981). "Household and Community in African Studies." African Studies Review **24**(2/3): 87-137.
- Guyer, J. and P. E. Peters (1987). "Introduction, Conceptualising the Household: Issues of Theory and Policy in Africa." Development and Change **18**(2): 197-214.
- Haan, A. d. (1999). Social Exclusion: Towards an Holistic Understanding of Deprivation. Social Development Department: Dissemination Note No. 2. Department for International Development [DFID]. London.
- Haddad, L. (1999). "The income earned by women: Impacts on welfare outcomes." Agricultural Economics **20**(2): 135-41.

- Haddad, L., L. N. Brown, et al. (1995). "The Gender Dimensions of Economic Adjustment Policies: Potential Interactions and Evidence to Date." World Development **23**(6): 881-95.
- Haddad, L. and S. Gillespille (2001). "Effective food and Nutrition Policy Responses to HIV/AIDS: what we know and what we need to know." Journal of International Development **13**(4): 487-511.
- Haddad, L., E. Kennedy, et al. (1994). "Choices of indicators for food security and nutrition monitoring." Food Policy **19**(3): 329-43.
- Hall, P. A. and D. Soskice (2001). Varieties of capitalism: The institutional foundations of comparative advantage. Oxford, Oxford University Press.
- Hantrais, L. (1996). Comparative Research Methods, Social Research Update, 13.
- Harris, J. (2002). "The Case for Cross-Disciplinary Approaches in International Development." World Development **30**(3): 487-496.
- Harvey, P. (2003). HIV/AIDS and humanitarian action, Overseas Development Institute, London.
- Hill, P. (1977). Population Prosperity and Poverty: Rural Kano, 1960 and 1970. Cambridge, England, Cambridge University Press.
- Hoddinott, J. and Y. Yohannes (2002). Dietary Diversity as a Food Security Indicator. IFPRI, FCND Discussion Paper No. 136. Washington D.C.
- Hoff, K. (2000). Beyond Rosenstein-Rodan: The Modern Theory of Underdevelopment Traps. World Bank Economic Conference 2000.
- Hopkins, R. (1990). "Increasing Food Aid: Prospects for the 1990s." Food Policy **15**(8): 319-27.
- Howe, P. (2002). "Reconsidering "Famine"." IDS Bulletin **33**(4): 19-27.
- Howe, P. and S. Devereux (2004). "Famine Intensity and Magnitude Scales: A Proposal for an Instrumental Definition of Famine." Disasters **28**(4): 239-58.
- INTERFAIS (2001-2003). International Food Aid Information System. Rome, World Food Programme.
- ISAC (2003). Guidelines for HIV/AIDS Interventions in Emergency Settings. Inter Agency Standing Committee.
- Isenman, P. J. and H. W. Singer (1993). Food Aid Disincentive Effects and Their Policy Implications. Why Food Aid? V. Ruttan. Baltimore, Md: John Hopkins University Press: 99-122.

- Itano, N. (2002). Even hungry Africa wary of genemodified food, 6th August. Christian Science Monitor.
- Jamison, D. T. and L. J. Lau (1982). Farmer Education and Farm Efficiency. Washington DC. World Bank.
- Jansen, D. and I. Hayes (1994). Agricultural Diversification. Part I: Methodological Framework and Indicative Results and Part II: Analysis of Diversification Options and Constraints. Lilongwe, FAO: 1-79.
- Jayne, T. S., J. Govereh, et al. (2002). "False Promise of False Premise? The experience of food and input market reform in Eastern and Southern Africa." World Development.
- Jayne, T. S., J. Strauss, et al. (2002). "Targeting of food aid in rural Ethiopia: chronic need or inertia?" Journal of Development Economics **68**(2): 247-288.
- Jespersen, E. (1992). External shocks, adjustment policies and economic and social performance. Africa's recovery in the 1990s: from stagnation and adjustment to human development. G. A. Cornia, R. v. Hoeven and T. Mkandawire. London, St. Martin's Press: 9-52.
- Jodha, N. S. (1989). Social Science Research on Rural Change: Some Gaps. Conversations Between Economists and Anthropologists. P. Barthan. Oxford, Oxford University Press.
- Jodha, N. S. (1989). Social Science Research on Rural Change: Some Gaps. Conversations Between Economists and Anthropologists. P. Barthan. Oxford, Oxford University Press.
- Joergensen, D. (1989). Participant Observation: A Methodology for Human Studies. Newbury Park, Sage, Sage Publications.
- Johnston, D. (1997). Migration and poverty in Lesotho: A Case Study of Female Farm Labourers. PhD Thesis, Department of Economics. London, University of London, School of Oriental and African Studies.
- Joliffe, D. (2002). "Whose Education Matters in the Determination of Household Income: Evidence from a Developing Country." Economic Development and Cultural Change **50**(2): 287-312.
- Jones, N. (2002). Southern Africa faces worst hunger crisis in 10 years. New Scientist, 21 May 02. **10**.
- Keita, N. (2002). Root and Tuber crops: Concepts and methods recommended by FAO and operational issues. Expert Consultation on Root Crop Statistics (Paper 13). Harare, Food and Agricultural Organisation.
- Kelley, A. C. (1991). "The Human Development Index: 'handle with care'." Population and Development Review **17**(2): 315-24.

Kossoudji, S. and E. Mueller (1983). "The Economic and Demographic Status of Female-headed Households in Rural Botswana." Economic Development and Cultural Change **31**(4): 831-843.

Kula, E. (1988). "The inadequacy of the entitlement approach to explain and remedy famines." Journal of Development Studies **25**: 112-117.

Kutengule, M. (2000). Farm and non-farm sources of income: rural livelihood diversification in Malawi. PhD Thesis. Department of Development Studies, University of East Anglia.

Lancaster, C. (1993). "Governance and Development: The views from Washington." IDS Bulletin **24**(1): 9-15.

Lancaster, C. (1993). "Governance and Development: The views from Washington." IDS Bulletin **24**(1): 9-15.

Leach, M. and J. Kamangira (1997). "Shotgun Wedding or Hapopy Marriage? Integrating and Sample Surveys in Malawi." PLA Notes **28**: 27-32.

Leach, M., R. Mearns, et al. (1997). Environmental Entitlements: a Framework for Understanding the Institutional Dynamics of Environmental Change. Discussion Paper 359. Brighton, Institute of Development Studies.

Lele, U. (1989). Structural Adjustment, Agricultural Development and the Poor: Lessons from the Malawian Experience. World Bank. Washington D. C.

Lindenberg, M. (2002). "Measuring Household Livelihood Security at the Family and Community Level in the Developing World." World Development **30**(2): 301-18.

Lindenberg, M. (2002). "Measuring Household Livelihood Security at the Family and Community Level in the Developing World." World Development **30**(2): 301-18.

Lipton, M. (1997). Defining and Measuring Poverty: Conceptual Issues. Human Development Papers 1997, United Nations Development Programme. New York.

Low, A. (1981). "The Effect of Off-Farm Employment on Incomes and Production. Contrasted with Southern Africa." Economic Development and Cultural Change **29**(4): 747.

Lwihula, G. (1999). Coping with AIDS pandemic: The experiences of peasant communities of Kagera Region, Tanzania. AIDS and African Smallholder Agriculture. G. Mutangadura, H. Jackson and D. Mukurazita. Harare, SAFAIDS.

Macamo, J. L. (1998). Estimates of Unrecorded Cross-Border Trade between Mozambique and Her Neighbors: Implications for Food Security (Final Report). Unpublished paper for the Regional Economic Development Support Office for

Eastern and Southern Africa. USAID.

Macintyre, K. (2002). Famine and the female mortality advantage. Famine Demography: Perspectives from the Past and Present. T. Dyson and C. O. Gráda. Oxford, Oxford University Press.

Malthus, T. (1798). An Essay on the Principle of Population, as it Affects the Future Improvement of Society with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet and Other Writers. London, J. Johnson, in St. Paul's Church-Yard.

Marchione, T. J. (2002). "Foods Provided through US Government Emergency Food Aid Programs: Policies and Customs Governing their Formulation, Selection and Distribution." Journal of Nutrition **132**: 2104S-2111S.

Marshall, C. and G. B. Rossman (1989). Designing Qualitative Research. London, Sage Publications.

Martin, W. G. and M. Beittel (1987). "The Hidden Abode of Reproduction: Conceptualising Households in Southern Africa." Development and Change **18**(2): 215-34.

Mason, J. B., J. P. Habicht, et al. (1984). Nutritional Surveillance. Geneva.

Maxwell, D., C. Ahiadeke, et al. (1999). "Alternative food-security indicators: revisiting the frequency and severity of 'coping strategies'." Food Policy **24**: 411-29.

Maxwell, D. G. (1996). "Measuring food insecurity: the frequency and severity of "coping strategies"." Food Policy **21**(3): 291-303.

Maxwell, S. (1996). "Food security: a post-modern perspective." Food Policy **21**(2): 155-70.

Maxwell, S. (1996). "Food security: a post-modern perspective." Food Policy **21**(2): 155-70.

Maxwell, S. (2001). The Evolution of Thinking about Food Security. Food Security in Sub Saharan Africa. S. Devereux and S. Maxwell. London, ITDG Publishing.

Maxwell, S. (2001). The Evolution of Thinking about Food Security. Food Security in Sub Saharan Africa. S. Devereux and S. Maxwell. London, ITDG Publishing.

Maxwell, S. and T. Frankenberger (1992). Household Food Security: Concepts, Indicators, Measurements. A Technical Reivew. New York and Rome.

Mayers, J., J. Ngalande, et al. (2001). Forestry Tactics: Lessons from Malawi's National Forestry Programme. London, International Institute of Environment and Development.

McGillivray, M. (1991). "The Human Development Index: yet another redundant composite development indicator?" World Development **19**(10): 1461-68.

- McGillivray, M. (1991). "The Human Development Index: yet another redundant composite development indicator?" World Development **19**(10): 1461-68.
- McPherson, M. F. (2003a). Macroeconomic Models of the Impact of HIV/AIDS. Center for Business and Government John F. Kennedy School of Government Harvard University.
- McPherson, M. F. (2003b). Scaling Up of HIV/AIDS Activities: A Critique. United States Agency for International Development EGAT/ED/HEW and Center for Business and Government John F. Kennedy School of Government Harvard University. Cambridge Massachusetts.
- Merbis, M. and M. Nubé (2001). Food Aid: Selected Problems of Implementation and International Coordination. Amsterdam, Centre for World Food Studies.
- Mitra, A. (1982). "The Meaning of Meaning." Economic and Political Weekly **XVII**(13): 488.
- Mkandawire, T. (1999). Agricultural Sector Specific Policies (Chapter 4). Poverty, democracy and macro economic management : the case of Malawi. T. Mkandawire. Harare, SAPES Books.
- Montgomery Mark, Kathleen Burke, et al. (1997). Measuring Living Standards with DHS Data: Any Reason to Worry? mimeo, Research Division, The Population Council. New York, N.Y.
- Montgomery Mark, Kathleen Burke, et al. (1997). Measuring Living Standards with DHS Data: Any Reason to Worry? mimeo, Research Division, The Population Council. New York, N.Y.
- Morris, M. (1979). Measuring the Condition of the World's Poor: The Physical Quality of Life Index. Oxford, Pergamon Press.
- Morris, S., C. Carletto, et al. (1999). Validity of Rapid Estimates of Household Wealth and Income for Health Surveys in Rural Africa. International Food Policy Research Institute, FCND Discussion Paper No. 72. Washington D.C.
- Morris, S., C. Carletto, et al. (1999). Validity of Rapid Estimates of Household Wealth and Income for Health Surveys in Rural Africa. International Food Policy Research Institute, FCND Discussion Paper No. 72. Washington D.C.
- Murray, C. (1981). Families divided: the impact of migrant labour in Lesotho. Cambridge, Cambridge University Press.
- Mutangadura, G., D. Mukurazita, et al. (1999). A Review of Household and Community Responses to the HIV/AIDS Epidemic in the Rural Areas of Sub-Saharan Africa. U. B. P. Collection. Geneva, UNAIDS: 1-67.
- Mutangadura, G. B. (2001). "Women and AIDS in Southern Africa: the Case of

- Zimbabwe and its Policy Implications." A Journal of Culture and African Women Studies **1**(2).
- Nalugoda, F., M. Wawer, et al. (1997). "HIV Infection in Rural Households, Rakai District, Uganda." Health Transition Review **7**(Supp2): 127-40.
- Newbold, P. (1995). Statistics for Business and Economics. New Jersey, Englewood Cliffs.
- Nolan, P. (1993). "The Causation and Prevention of Famines: A Critique of A. K. Sen." The Journal of Peasant Studies **21**(1): 1-28.
- Nolan, P. and J. Sender (1992). "Death Rates, Life Expectancy and China's Economic Reforms: A Critique of A. K. Sen." World Development **20**(9): 1279-1303.
- Nordin, S. (2001). List of Foods in Malawi. Compiled from Various Publications. Lilongwe, US Peace Corps.
- North, D. C. (1995). The New Institutional Economics and Third World Development. The New Institutional Economics and Third World Development. H. J. Harriss, J. and C., L., Routledge.
- Nunally, J. C. (1978). Psychometric Theory (2nd ed.). New York, McGraw-Hill.
- Nussbaum, M. and A. Sen, Eds. (1993). The Quality of Life. Oxford, Clarendon Press.
- ODI (2000). Reforming food aid: Time to grasp the nettle. Briefing Paper. London.
- O'Laughlin, B. (1995). Myth of the African Family in the World of Development. Women Wielding the Hoe: Lessons from Rural Africa for Feminist Theory of Development. D. Bryceson. Oxford, Berg: 63-91.
- Olsen (1992). Random Sampling and Repeat Surveys in South India. Fieldwork in Developing Countries. S. Devereux and J. Hoddinott: 57-72.
- Osmani, S. (1995). The Entitlement Approach to Famine: An Assessment. Choice, Welfare and Development. A Festschrift in honour of Amartya K. Sen. K. Basu. Oxford, Clarendon Press: 253-94.
- Osmani, S. R. (1991). "Comments on Alex de Waal's "Reassessment of Entitlement Theory in the Light of Recent Famines in Africa." Development and Change **22**: 587-96.
- Oya, C. (2002). Groundnut production crisis and liberalization in Senegal: a case study of large-middle farmers. PhD Thesis. Department of Economics, School of Oriental and African Studies, University of London.
- Paddock, W. and P. Paddock (1967). Famine - 1975! London, Weidenfeld and Nicholson.

- Parker, R. and P. Aggleton (2002). HIV/AIDS-related Stigma and Discrimination: A Conceptual Framework and an Agenda for Action. Horizons Program.
- Patnaik, U. (1991). "Food Availability and Famine: A Longer View." The Journal of Peasant Studies **19**(1): 1-25.
- Pearce, F. (2002). UN is Slipping Modified Food into Aid. New Scientist 19 sep 02.
- Pearce, J., A. Ngwira, et al. (1996). Living on the Edge: A Study of the Rural Food Economy in the Mchinji and Salima Districts of Malawi. Save the Children (UK). Lilongwe.
- Pincus, J. (1996). Class, Power and Agrarian Change in West Java. Cambridge, Cambridge University Press.
- Plateau, J.-P. (1991). Traditional Systems of Social Security and Hunger Insurance: Past Achievements and Modern Challenges. Social Security in Developing Countries. E. Ahmad, J. Dreze, J. Hills and A. Sen. Oxford, Oxford University Press.
- PRI (2004). Malawi Prison Farms Development Programme Phase 1 - Phase 2, 1997-2004. Lilongwe, Penal Reform International. Submitted to DFID Malawi: 1-123.
- PRI (2005). Prison Farms Development Programme. Food Security and Economic Analysis of the Prison Farm Model. Lilongwe, Malawi Prison Service and Penal Reform International: 1-23.
- Rahmato, D. (1987). Famine and survival strategies: a case study from northern Ethiopia. Food and Famine Monograph Series 1. Addis Ababa, Institute of Development Research.
- Rakodi, C. (1999). "A Capital Assets Framework for Analysing Household Livelihood Strategies." Development Policy Review **17**(3): 315-42.
- Rangasami, A. (1985). "'Failure of exchange entitlements" theory of famine: a response." Economic and Political Weekly **20**: 1747-52, 1797-1801.
- Ravallion, M. (1987). Markets and famines. Oxford, Oxford University press.
- Ravallion, M. (1987). Markets and famines. Oxford, Oxford University press.
- Ravallion, M. (1996). "Issues in Measuring and Modelling Poverty." Economic Journal **106**(438): 1328-43.
- Ravallion, M. (1997). "Famines and Economics." Journal of Economic Literature **35**: 1205-1242.
- RBM (2001). "Financial and Economic Review." Reserve Bank of Malawi **33**(3).
- Reardon, T., P. Matlon, et al. (1988). "Coping with Household-level Food Insecurity

- in Drought-affected Areas of Burkina Faso." Word Development **16**(9): 1065-74.
- Reichelderfer, K. and R. Kramer (1993). Agricultural Resource Policy. Agricultural and Environmental Resource Economics. Carlson: 441-90.
- Reutlinger, S. (1999). "From 'food aid' to 'aid for food': into the 21st century." Food Policy **24**: 7-15.
- Robinson, K. L. (1989). Farm and Food Policies and their Consequences. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- Rook, J. M. (1994). Food Balance Sheets. Vol 1: General Guidelines and Vol 2: The Monthly Food Balance Model. Technical Handbook. SADC/FAO Early Warning System. Harare.
- Ruttan, V. W. (1993). Why Food Aid? Baltimore, John Hopkins University Press.
- Sahn, D. E. and D. C. Stifel (2000). "Poverty Comparisons over Time and Across Countries in Africa." World Development **28**(12): 2123-55.
- Schubert, J. N. (1981). "The Impact of Food Aid on World Malnutrition." International Organisation **35**(2): 329-54.
- Schultz, T. P. and A. Tansel (1997). "Wages and labour supply effects of illness in Cote d'Ivoire and Ghana: instrumental variable estimates for days disabled." Journal of Development Economics **53**: 251-86.
- Schultz, T. W. (1975). "The Value of the Ability to Deal with Disequilibria." Journal of Economic Literature **13**(3): 827-46.
- Scoones, I. (1998). Sustainable Rural Livelihoods: A framework for Analysis. IDS Working Paper 72. Brighton, Institute of Development Studies.
- Scoones, I. (1998). Sustainable Rural Livelihoods: A framework for Analysis. IDS Working Paper 72. Brighton, Institute of Development Studies.
- Scott, C. and B. Amenuvegbe (1990). Effect of recall duration on reporting of household expenditures: an experimental study in Ghana. Social Dimensions of Adjustment in Sub Saharan Africa Working Paper 6. Washington D.C., World Bank.
- Seaman, J. (1993). "Famine Mortality in Africa." IDS Bulletin **24**: 27-32.
- Seaman, J. (2000). "Making Exchange Entitlements Operational: The Food Economy Approach to Famine Prediction and the Riskmap Computer Programme." Disasters **24**(2): 133-152.
- Seaman, J. and J. Holt (1980). "Markets and Famines in the Third World." Disasters **4**(3): 283-97.
- Seddon, D. (1999). NGO/CBO Participatory Learning and Advisory Project (Nepal):

Report on Consultancy, May 1999. Norwich, Overseas Development Group, University of East Anglia.

Sen, A. (1977). "Starvation and Exchange Entitlements: A General Approach and its Application to the Great Bengal Famine." Cambridge Journal of Economics **1**: 33-53.

Sen, A. (1981). "Poverty and Famines."

Sen, A. (1981). "Poverty and Famines."

Sen, A. (1985). Commodities and Capabilities. Amsterdam, North-Holland.

Sen, A. (1986a). "Food, economics and entitlements." Lloyds Bank Review **160**: 1-20.

Sen, A. (1986b). "The causes of famine: A reply." Food Policy **11**(2): 125-32.

Sen, A. (1987). "Reply: Famine and Mr Bowbrick." Food Policy **12**(1): 10-14.

Sen, A. (1990). Food, Economics and Entitlements. Political Economy of Hunger. J. Dreze and A. Sen. Oxford, Clarendon Press, WIDER Studies in Development Economics.

Sen, A. (1992). "Life and Death in China: A Reply." World Development **20**(9): 1305-1312.

Sen, A. (1993a). "The Causation and Prevention of Famines: A Reply." The Journal of Peasant Studies **21**(1): 29-40.

Sen, A. (1993b). Capability and Well-being. The Quality of Life. M. Nussbaum and A. Sen. Oxford, Clarendon Press.

Sen, A. (1999). Development as Freedom. Oxford, Clarendon Press.

Sender, J. (2001). Struggles to Escape Poverty in South Africa: Results from a Purposive Rural Survey. London, School of Oriental and African Studies, University of London.

Sender, J. (2001). Struggles to Escape Poverty in South Africa: Results from a Purposive Rural Survey. London, School of Oriental and African Studies, University of London.

Sender, J. and S. Smith (1990). Poverty, Class and Gender in Rural Africa: A Tanzanian Case Study. London, Routledge.

Sender, J. and S. Smith (1990). Poverty, Class and Gender in Rural Africa: A Tanzanian Case Study. London, Routledge.

Serulnikov, S. (1994). "When Looting Becomes a Right. Urban Poverty and Food Riots in Argentina." Latin American Perspectives **21**(82/3): 69-89.

- Sharp, K. (1997). Targeting Food Aid in Ethiopia. Addis Ababa, Save the Children Fund (U.K.).
- Sharp, K., S. Devereux, et al. (2003). Destitution in Ethiopia's Northeastern Highlands (Amhara National Regional State). Brighton, Institute of Development Studies, University of Sussex.
- Sharp, K., S. Devereux, et al. (2003). Destitution in Ethiopia's Northeastern Highlands (Amhara National Regional State). Brighton, Institute of Development Studies, University of Sussex.
- Shaw, D. J. (2001). Forty Years of Multilateral Food Aid: Responding to Changing Realities. Basingstone and New York, Palgrave.
- Shaw, D. J. (2001). The UN World Food Programme and the Development of Food Aid. Basingstoke and New York, Palgrave.
- Sichinga, K. (2001). Smallholder Agricultural Production Statistics 2000/2001. Lilongwe, EC-food security and food AID Programme: Annex 3: 37-51.
- Spector, P. E. (1992). Summated Rating Scale Construction. An Introduction. London, Sage Publication.
- Sphere_Project (1999). Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response. Geneva.
- Srinivasan, T. N. (1983). "Review of Sen." American Journal of Agricultural Economics **65**(200-1).
- Stokke, O. (1996). Foreign aid towards the year 2000 : experiences and challenges / edited by Olav Stokke. London : Frank Cass, 1996.
- Svedberg, P. (1999). Poverty and Undernourishment. Oxford, Oxford University Press.
- Takasaki, Y. and B. L. Barham (2000). "Rapid Rural Appraisal in Humid Tropical Forests: An Asset-based Approach and Validation Methods for Wealth Assessment Among Forest Peasant Households." World Development **28**(11): 1961-77.
- Taylor, D. and D. Byerlee (1991). "Food Aid and Food Security: a Cautionary Note." Canadian Journal of Agricultural Economics **39**(163-175).
- Tiba, Z. (2002). Food aid for food security? Trends and Changes during the 1990s. Working Paper No. 133. Budapest, Világgazdasági Kutatóintézet.
- Toledo, V. M. (1996). Peasantry, Agroindustry and Sustainability. The Ecological and Historical Basis of Rural Development. Working Paper No3., Interamerican Council for Sustainable Agriculture.
- Trabold-Nubler, H. (1991). "The Human Development Index: a new development indicator?" Intereconomics **September/October**: 236-243.

- UNAIDS (2000). Protocol for the Identification of Discrimination Against People Living with HIV. Geneva.
- UNAIDS (2002). Epidemiological Fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections. Malawi. 2002 Update. Geneva.
- UNAIDS (2004). UNAIDS 2004 Report on the global AIDS epidemic. 4th global report. Geneva.
- UNDP (1990). Human Development Report. New York, United Nations Development Programme.
- UNDP (1990-2003). Human Development Report. New York, United Nations Development Programme.
- USAID (1995). Food Aid and Food Security Policy Paper. Washington D.C.
- USAID (2002). Factsheet: background Paper: Famine. For immediate release, June 11, 2002. Washington D.C., United States Agency for International Development.
- USDA (1994). Major World Crop Areas and Climatic Profiles. Agricultural Handbook No. 664. United States Department of Agriculture (USA Mezőgazdasági Minisztérium). Washington DC.
- USDS (2002). Food Safety Assessments for Bio-Engineered Crops in U.S. Food Aid Donations - Fact Sheet. 2nd December 2002. Washington, DC, United States Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs.
- van der Vaal (1996). "Rural children and residential instability in the Northern province of South Africa." Social Dynamics **22**(1): 31-54.
- Veeman, M. (1990). "The Political Economy of Agricultural Policy." Canadian Journal of Agricultural Economics **38**: 365-83.
- Világbank (1981). Accelerated Development in Sub Saharan Africa: An Agenda for Action. Washington D.C., World Bank.
- Világbank (1981). Accelerated Development in Sub Saharan Africa: An Agenda for Action. Washington D.C., World Bank.
- Világbank (1986). Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. Washington D.C.
- Világbank (1996a). Human Resources, Poverty Profile and Priorities for Action. Washington D.C.
- Világbank (1999). Confronting AIDS: Public Priorities in a Global Epidemic. World Bank Policy Research Report. New York, Oxford University Press.

- Világbank (2001). World Development Indicators. Washington D.C.
- Világbank (2002b). Institutions for markets: World Development Report 2001/2002. Washington D.C., World Bank.
- Világbank (2003). Sustainable Development in a Dynamic World: Transforming Institutions, Growth, and Quality of Life. World Development Report, 2003. Washington D.C., World Bank.
- Von Braun, J. T. Teklu, et al. (1998). Famine in Africa: Causes, Responses, and Prevention. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Walle, D. v. d. (1995). Public Spending and the Poor. What we know, What we need to know. World Bank Policy Research Working Paper No 1476. Washington D.C.
- Warwick, D. P. (1983). On Methodological Integration in Social Research (Chapter 22). Social Research in Developing Countries: Surveys Censuses in the Third World. B. M and D. P. Warwick. Chichester, John Wiley and Sons Limited.
- Watkins, S. C. and J. Menken (1985). "Famines in Historical Perspective." Population and Development Review **11**: 647-76.
- Watts, M. (1983). Silent Violence: Food, Famine and Peasantry in Northern Nigeria. Berkeley.
- Weeks, J. (1999). "Trade Liberalisation, Market Deregulation and Agricultural Performance in Central America." Journal of Development Studies **35**(5): 48-75.
- Welch, F. (1970). "Education in Production." Journal of Political Economy **78**: 35-59.
- WFP (1996). Tackling Hunger in a World Full of Food: Tasks Ahead for Food Aid. Rome, World Food Programme.
- WFP (1996). Tackling Hunger in a World Full of Food: Tasks Ahead for Food Aid. Rome, World Food Programme.
- WFP (1998). Food Assistance and Natural Resources. Executive Board Document EB.1/98/5/3. Rome, World Food Programme.
- WFP (1999). Time for Change: Food Aid and Development. Policy and Implementation. Rome, World Food Programme.
- WFP (1999). Time for Change: Food Aid and Development. Policy and Implementation. Rome, World Food Programme.
- WFP (2001-2003). Weekly Emergency Reports. Rome, World Food Programme.
- WFP (2002a). Southern Africa Crisis Response. Project document, EMOP 10.200. Rome, World Food Programme.

- WFP (2002b). Emergency Operation No 101520. Food Assistance for Refugees at Dzaleka Camp in Malawi. Lilongwe, World Food Programme.
- WFP (2002c). WFP Policy on Donations of Foods Derived from Biotechnology. Executive Board Document, EB.3/2002/4-C. Rome, World Food Programme.
- WFP (2002d). Full Report of the Evaluation of the GREAT LAKES Regional PRRO 6077 and PRRO 6077.1 (WINGS 10062.0) - "Food Aid for Relief and Recovery in the Great Lakes Region". Ref. OEDE/2002/17. Rome, World Food Programme.
- WFP (2003a). Key Issues in Emergency Needs Assessment. Volume I: Report of the Technical Meeting. Volume II: Background Technical Papers. Rome, World Food Programme, OEN Unit: 1-74.
- WFP (2003b). Malawi: WFP Emergency Operation, July 2002-June 2003, Final Report. Lilongwe, World Food Programme: 1-17.
- WFP (2003c). Programme Design Manual. (CD Rom). Rome, World Food Programme.
- WFP (2003d). A Report from the Office of Evaluation. Full Report of the Real-Time Evaluation of WFP's Response to the Southern Africa Crisis, 2002-2003 (EMOP 10200); (July 2002 – May 2003). September 2003. Rome, World Food Programme.
- WFP (2003e). Programming in the Era of AIDS: WFP's response to HIV/AIDS. Executive Board Document EB.1/2003/4-B. Rome, World Food Programme.
- WFP (2004a). Operational Guidelines on the Donation of Foods Derived from Modern Biotechnology. Executive Board Document EB.1/2004/10-C. Rome, World Food Programme.
- WFP (2004b). Estimated Food Needs and Shortfalls for WFP Operational Activities. Yellow Pages, 16 February 2004. Rome, World Food Programme: 41.
- WFP (2004c). Emergency Needs Assessments. Executive Board Document EB.1/2004/4-A. Rome, World Food Programme.
- WFP (2004d). Update on WFP's Response to HIV/AIDS. Executive Board Document WFP/EB.1/2004/4-E. Rome, World Food Programme.
- WFP (2004e). Vulnerability Analysis: Concepts and Case Studies in Emergency, Recovery and Development Settings. Rome, World Food Programme, VAM: 1-36.
- WFP and UNHCR (1997). Joint WFP/UNHCR Guidelines for Estimating Food and Nutritional Needs in Emergencies. Rome, World Food Programme.
- White, H. (2002). "Combining quantitative and qualitative approaches in poverty analysis." World Development **30**(3): 511-22.
- WHO, WFP, et al. (2003). Food and Nutrition Needs in Emergencies.

Williamson, J. (1994). The Political Economy of Reform. Washington D.C., Institute for International Economics.

Wirima, J. J. (undated). Common Medical Problems in Malawi. A Guide to Management. Lilongwe, Ministry of Health, Approved Publication.

Wolde-Mariam, M. (1984). Rural Vulnerability to Famine in Ethiopia: 1958-1977. Addis Ababa, Vikas.

Woldemeskel, G. (1990). "Famine and the Two Faces of Entitlement: A Comment on Sen." World Development **18**(3): 491-95.

Yin, R. K. (1994). Case Study Research: Design and Methods. London, Sage Publications.

Young, H. and S. Jaspars (1995). "Nutrition, Disease and Death in Times of Famine." Disasters **19**(94-109).

Zimmerman, R. F. and S. W. Hook (1996). The assault on US Foreign Aid. Foreign Aid Toward the Millennium. S. W. Hook. London, Lynne Rienner Publishers.

Zimmerman, R. F. and S. W. Hook (1996). The assault on US Foreign Aid. Foreign Aid Toward the Millennium. S. W. Hook. London, Lynne Rienner Publishers.